

för att ordna den ekonomiska frågan väcktes förslag, att listor skulle utsändas till ungdomsföreningarna.

DANMARK.

SKYDD AV SVENSKA FÅGLAR I DANMARK. Videnskabernes Selskab har riktat en framställning till regeringen och riksdagen rörande ändringar i den nya jaktlagen. Det är svenska vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, som riktat uppmärksamheten på den stora fara, som under sträcket hota de i Sverige ynglande svanorna, änderna och vadarefåglarna. Videnskabernes Selskab har tillsatt ett utskott, vilket uttalar sig för in-

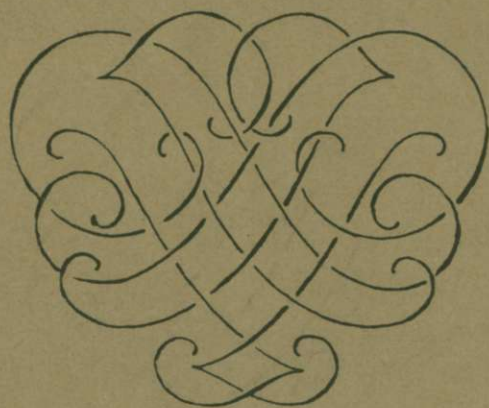
ternationella skyddsåtgärder för en rad fågelarter under sträck.

Utskottet uttalar även sitt stora bekymmer för den fara, som, om regeringens jaktförslag godkännes, hotar en rad av våra stora fågelarter, såsom hägrar, stora havsmåsar, änder och gäss. Utskottet anser även, att det skulle vara oförsvarligt, om man i Danmark, sedan man där utrotat örnnarna, enligt nya jaktlagsförslaget skulle tillåta nedskjutning av de få överblivna svenska örnnarna, när de på sin färd söka sig över sundet. Slutligen fäster utskottet uppmärksamheten på det otillbörliga i att Danmark på sina kuster bortskjuter den lilla stam tamsvanor, som befolkningen i Sverige långsamt upparbetat.

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samfundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 6 FÖRSTA HÄFTET

1 9 2 5

K

UPPVÄRMNING & MATLAGNING sker i detta hus genom

GEYSIR & ARIEL SYSTEMEN

LITTERATUR ÖFVER GEYSIR OCH
ARIEL SYSTEMEN ERHÅLLES MOT
50 ÖRE. I FRIMÅRKEN

A-B. JÄRNVERKSMAGASIN
MALMÖ

KLEIMER

PREMIERING AV BYGGNADER

För att främja en sund utveckling av byggnadsskicket i hembygdsvårdens anda samt att tillika uppmuntra ett ur teknisk, ekonomisk, hygienisk och praktisk synpunkt fullgott arbete på detta område kommer Samfundet för hembygdsvård att under 1925 premiera högst 20 byggnader — bostadshus och lantmannabyggnader — uppförda under åren 1921—1924.

Utförligare bestämmelser återfinnas å sid. 27 i detta häfte.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Malmtorgsgatan 10, Stockholm. Tel. 4334.

(Föreståndaren, Arkitekt John Åkerlunds bostad: Lidingö-Brevik. Tel. 125.)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m. m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningsarbeten utföras för endast lägsta ritningskostnad.

Medsänd svarsportol

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 12, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

*Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra
intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar
och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.*

Medsänd svarsporto!

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

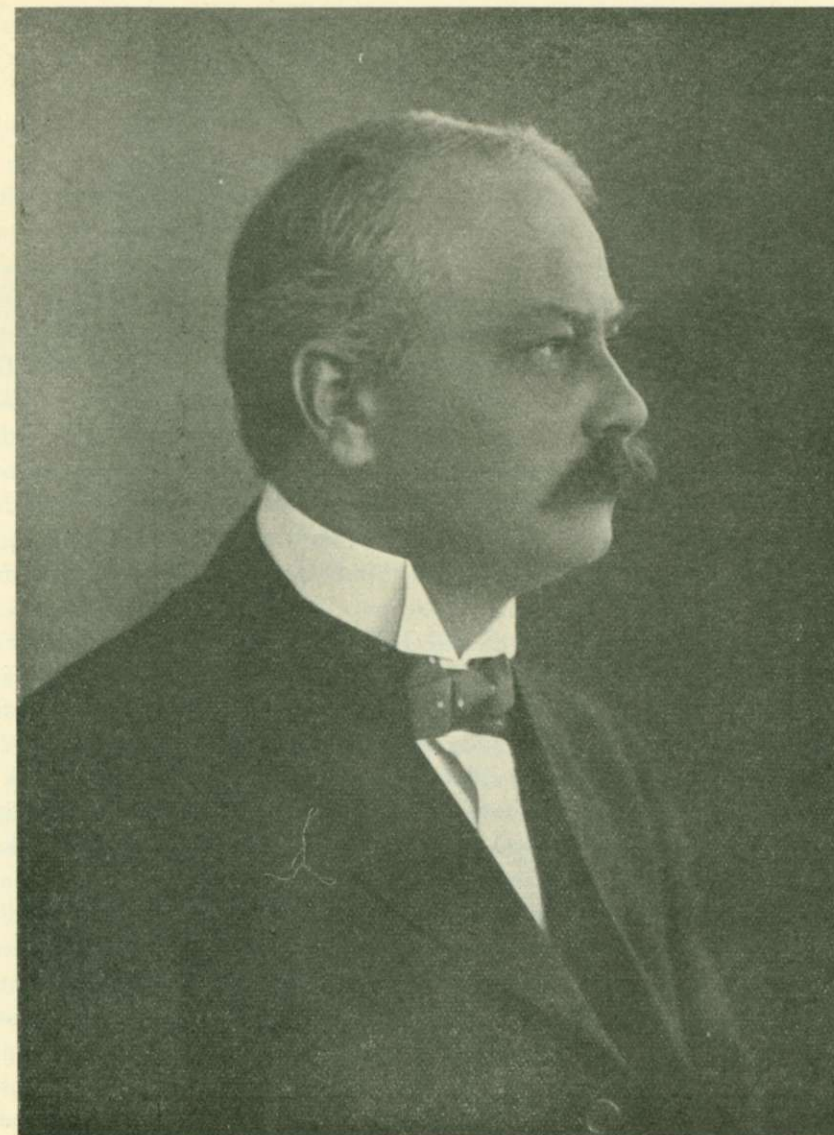
— Över 100,000 MEDLEMMAR —

NORRLANDSGATAN 16, STOCKHOLM.

Varje ledamot erhåller Föreningens vackra och innehållsrika årsskrift samt turistatlas över Sverige. Medlemsavgift pr. år Kr. 5: — en gång för alla Kr. 100: —. Insänd avgift direkt till Föreningen eller närmaste ombud.

FÖRENINGENS UPPLYSNINGS- OCH BILJETTAVDELNING

lämnar kostnadsfria råd och upplysningar, sammanställer turer och utställer biljetter för alla resor inom Sverige.

K A R L B E R L I N

FÖDD I UPPSALA D. 3 MAJ 1871. DÖD I MALMÖ D. 16 DECEMBER 1924.

MED KARL BERLIN FÖRLORADE DEN SVENSKA HEMBYGDS-vården en av sina verksamaste och hängivnaste arbetare. På alla de platser, dit hans arbete förde honom, kom han att göra betydelsefulla insatser inom detta verksamhetsområde, men framför allt inom Skåne, där han fick verka det sista decenniet av sitt liv. Vad han här och på annat håll utträttade kom naturligtvis först och främst den närmaste bygden till godo, men en stor del av hans verksamhet blev direkt eller indirekt även till gagn för hembygds-vården i hela landet.

Karl Berlin föddes i Uppsala den 3 maj 1871. Efter avslutade skolestudier genomgick han Tekniska högskolan samt därefter Konstakademien. Det blev dock icke som byggande arkitekt han skulle komma att göra sina främsta insatser. Redan tidigt hade han hans intresse väckts för den gamla svenska byggnadskulturen, och när han av Eckhoff kallades att biträda honom vid uppmätandet av Visby ringmur, fick han en första uppgift, som i hög grad tilltalade hans intressen. Sommar efter sommar tillbragte han i Visby, sysselsatt med detta jättearbete, men han använde också tiden att grundligt sätta sig in i den övriga gotländska byggnadskulturen. Det samarbete med Eckhoff, som på detta sätt inleddes, fortsattes under många år och vid en uppmärksam genomläsning av dennes värdefulla verk om de svenska stavkyrkorna finner man, vilka betydelsefulla insatser Berlin gjort vid utforskandet av dessa intressanta lämningar av gammal svensk kyrkobyggnadskonst. Sålunda var det han som 1901 gjorde upptäckten, att under brädbeklädnaden på Hedareds kyrka den ursprungliga stavkyrkan fanns kvar. Vid en samma år företagen restaurering av det ålderdomliga templet borttogs beklädnaden, och nu är Hedared vårt lands enda på sin ursprungliga plats bevarade stavkyrka. Den utomordentligt omsorgsfullt gjorda uppmätningen av densamma utfördes av Berlin och är publicerad i Eckhoffs nämnda arbete. Vidare tillkommer honom odelat äran av att ha upptäckt Vänga stavkyrka samt att ha räddat Kinnarummas gamla tempel undan förstörelsen samt skaffat den en hedersplats i Borås friluftsmuseum.

1903 tillträdde Karl Berlin lektoratet i byggnadskonst vid Borås tekniska elementarskola och då samma år "De sju häradernas kulturhistoriska förening" bildades utsågs

Berlin till dess sekreterare. Föreningens närmaste uppgift blev att söka skapa ett museum, och då denna plan realiserades 1912 i föreningens egna byggnader, hade Berlin — om han velat — kunnat utpeka en mycket stor del av det insamlade materialet som sina fynd.

Efter att ha blivit utnämnd till lektor vid Tekniska elementarskolan i Malmö flyttade Berlin dit 1913. Med samma iver och intresse som han studerat Gotlands och Västergötlands gamla arkitektur, ägnade han sig nu åt studiet av Skånes byggnadskonst. Under vidsträckta cykelfärder genomströvade han landskapet i alla riktningar, fotograferade, antecknade och utförde dessa eleganta och ytterst omsorgsfulla och noggranna uppmätningar, som voro så karaktäristiska för honom. Säkerligen har ingen före honom skaffat sig en så allsidig kännedom om skånsk byggnadskultur, ty det var icke blott den monumentala arkitekturen, som intresserade honom, utan — och kanske än mera — de enkla byggnaderna, bondgårdar och stugor på landet lika väl som städernas borgarhus. Många av de undersökningar och uppmätningar, som han utförde på dessa färder, gjordes på uppdrag av Skånska föreningen för byggnadskultur. När denna förening stiftades 1915 var Karl Berlin en av initiativtagarna och han tillhörde dess styrelse ända till sin död. Denna förening och dess arbete ägnade han också ett outtröttligt intresse och den skulle aldrig ha blivit, vad den blev, om den icke haft att lita till Karl Berlins kunskaper och oegennyttiga och uppoftande arbete. I alla föreningens verksamhetsgrenar deltog han, han var medutgivare av årspublikationen "Skånska gårdar och hus", han höll föredrag vid möten och sammanträden, skötte föreningens konsultationsbyrå, var under flera år dess skattmästare och — framför allt — gjorde han en betydelsefull insats såsom ledare av byggmästarekurserna. Vid den första kurs av detta slag, som avhölls på Hvilans folkhögskola 1915 — en kurs, som också blev den första i Sverige — tjänstgjorde Berlin som lärare och alla de följande stodo under hans ledning. Han var med sitt klara och enkla framställningssätt en utmärkt lärare, som emellertid icke blott förstod att meddela kunskaper utan också att intressera eleverna för sitt ämne. Han lärde dem förstå och vörda den gamla byggnadskulturen på samma gång som han sökte lära dem bygga vidare på den gamla traditionen och skapa goda och gedigna hus i hembygds-vårdens anda, ty hembygdsvård, det var för honom icke blott vården av de gamla byggnaderna utan också främjandet av en sund utveckling av den nutida svenska byggnadskonsten. Överallt, där han kunde, talade han hembygdsvårdens sak och det gällde naturligtvis främst i hans verksamhet som lärare. På höstar och vårar gjorde han uppmättningsresor med sina elever vid tekniska elementarskolan för att de skulle få en ingående kännedom om de gamla byggnaderna och deras skönhetsvärden, och sin undervisning för övrigt sökte han lägga på så sätt, att deras sinne för gammal god tradition, för skönhet i linjer och proportioner, för enkelhet och gedigenhet i material och arbete skulle utvecklas.

Som praktisk arkitekt var det huvudsakligen som konservator Berlin kom att göra

sina insatser och därvid förtjänar främst att nämnas hans arbete för bevarandet av Malmöhus' slott och Varbergs gamla fästning.

Karl Berlin var egentligen icke någon pennans man. Han arbetade helst med ritstiftet och utvecklade härvidlag en högt uppdriven skicklighet parad med en beundransvärd noggrannhet och precision, när det gällde att utföra de talrika uppmätningarna. Dock har han skrivit en hel del mindre uppsatser och broschyrer, särskilt inom områden, som beröra hembygdsvården. Bland skrifter av detta slag må nämnas en uppsats i "Skånska gårdar och hus" om gamla skånska portar, en handledning i uppmätning av mindre byggnader, en vägvisare för Malmöhus slott samt ett litet häfte med titeln "Hur skall man bygga i Visby?", som han skrev på uppdrag av föreningen D. B. V. därstädes. Även "Tidskrift för hembygdsvård" hade förmånen att räkna honom bland sina medarbetare och redan i dess första årgångs första häfte återfinna vi en uppsats av honom, behandlande hembygdsvården och byggnadskonsultationen.

Helt naturligt togs Berlins arbetsförmåga och intresse i anspråk av kulturella föreningar och institutioner av olika slag. Bland annat var han under flera år ordförande i Byggnadstekniska samfundet för södra Sverige och Sydsvenska föreningen för konsthantverk, sekreterare i Arkitektföreningen för södra Sverige samt medlem i styrelsen för Malmö museum och Malmö fornminnesförening. Men hans stora kärlek var dock den gamla byggnadskulturen och det mesta av den tid, som hans lärarekall lämnade övrig, ägnade han sig åt studiet och vården av denna och att lära oss andra älska och vörda den så som han själv gjorde.

Karl Berlin var en anspråkslös natur. Han var för försynt att tala om sig själv och aldrig framhöll han sina egna förtjänster, men han kände sig glad och lycklig, när han på något sätt kunde gagna de strävanden, som lågo honom om hjärtat. Om han icke själv hade så hög tanke om betydelsen av sitt arbete, så uppskattades detta desto varmare av dem, som stodo honom nära på hans olika verksamhetsområden och som sågo resultaten därav. Det var därför också en helt naturlig hyllning, som Samfundet för hembygdsvård bragte honom på hans femtioårsdag, då han kallades till dess hedersledamot.

Vid sin bortgång var Karl Berlin endast 53 år gammal. Oväntat och hastigt kom hans död. Han gick bort mitt i sitt arbete, ännu ivrigt sysslande med nya planer och nya arbetsuppgifter, och det är icke för mycket sagt, att fortsättandet av hans gärning i Skåne äventyras genom hans bortgång, ty det blir mycket svårt om ens möjligt att finna en man, vilken, så som han gjorde det, förenar praktisk duglighet och vetenskaplig skolning med ett rikt utvecklat sinne för det sköna och som dessutom har hans förmåga att utan tanke på vedergällning offra tid och krafter på ideella ting.

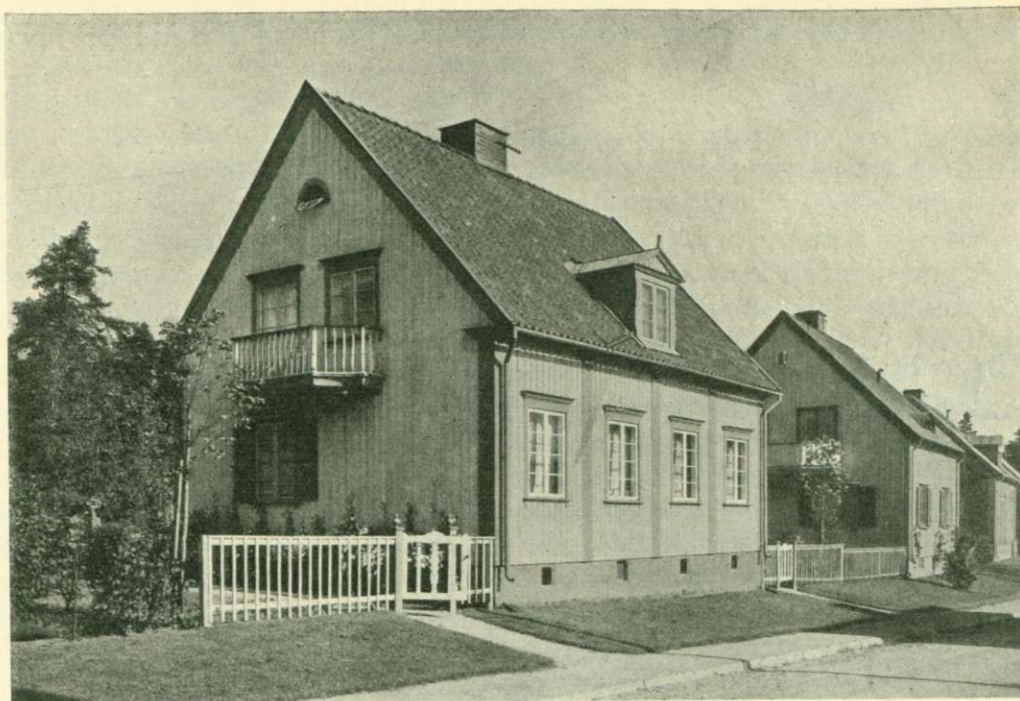
FRITJOF HAZELIUS.

SAMFUNDETS FÖRSTA BYGGNADSPREMIERING

PÅ FÖRSLAG AV ARBETSUTSKOTTET BESLÖT SAMFUNDETS STYRELSE den 16. maj 1924 att under detta år premiera högst 20 byggnader — bostadshus och lantgårdar — uppförda under något av åren 1919, 1920, 1921, 1922 eller 1923, för att främja en sund utveckling av byggnadsskicket i hembygdsvårdens anda samt att tillika uppmuntra ett ur teknisk, ekonomisk, hygienisk och praktisk synpunkt fullgott arbete på detta område. Premierna bestämdes att bestå av diplom att överlämnas till byggherren, som äger rätt att å den premierade byggnaden uppsätta samfundets byggnadsmärke, som är utfört av gjutjärn efter modell

Boningshus i kvarteret Sjumilastövlarna i Smedslätten, Stockholm.

Boningshus i kvarteret Huggaren i Äppelviken, Stockholm.

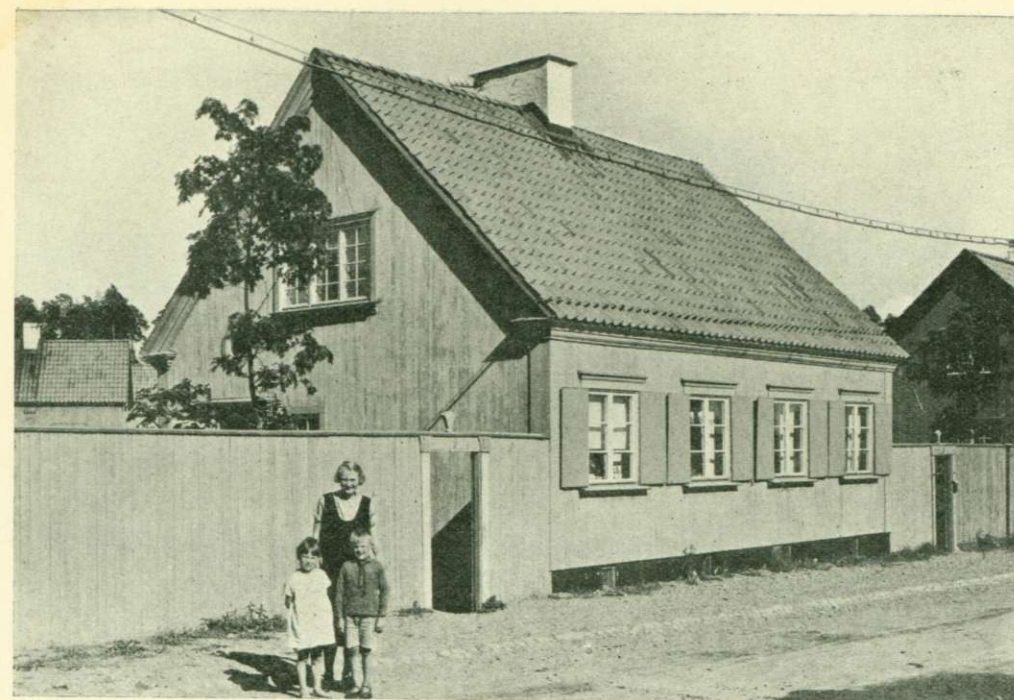
av skulptören Ivar Johnsson och avsett att fästas över husets huvudingång. För att granska de inkomna förslagen och ansökningarna utsågs en premieringsnämnd, bestående av vice ordföranden i samfundet, stadsarkitekt Sigurd Westholm, byggnadsrådet Ragnar Hjort samt samfundets sekreterare Fritjof Hazelius, och fingo dessa i uppdrag att till samfundets styrelse inkomma med förslag till premiering. Emellertid beslöt styrelsen senare — den 17. okt. 1924 — att uppdraga åt premieringsnämnden att å styrelsens vägnar besluta om premiernas fördelning. Sedan inemot ett 40-tal förslag till och ansökningar om premiering inkommit har nämnden till samfundets styrelse avlatit följande skrivelse:

Till Styrelsen för Samfundet för hembygdsvård!

Efter företagen granskning av handlingar ingivna till Samfundet för hembygdsvård med anmälan om byggnader, som av ägaren eller annan därtill behörig föreslagits till premiering under innevarande år, får premieringsnämnden härmed avgiva följande redogörelse för granskningens resultat.

Inalles hava 36 byggnader anmälts till premiering, nämligen följande:

1. Tomt n:r 1 i kvarteret Sjumilastövlarna i Smedslätten, Stockholm.
2. Tomt n:r 22 i kvarteret Sjumilastövlarna i Smedslätten, Stockholm.

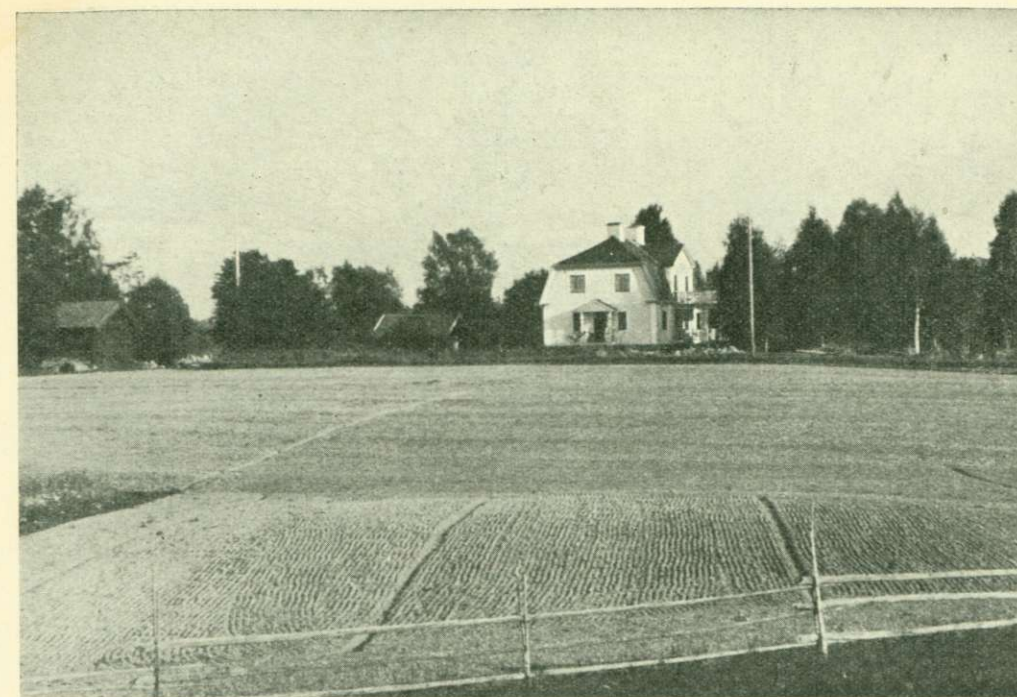
Tvåfamiljshus i kvarteret Gammelsmedjan i Enskede, Stockholm.

3. Tomt n:r 5 i kvarteret Harpasset i Äppelviken, Stockholm.
4. Tomt n:r 7 i kvarteret Huggaren i Äppelviken, Stockholm.
5. Tomt n:r 15 och 16 i kvarteret Gammelsmedjan i Enskede, Stockholm.
(1—5 anmälda av Stockholms stads fastighetskontor.)
6. Ragnhildsborgsgatan n:r 16 i Södertälje.
7. Ragnhildsborgsgatan n:r 6 i Södertälje.
8. Ragnhildsborgsgatan n:r 14 i Södertälje.
9. Ragnhildsborgsgatan n:r 8 i Södertälje.
10. N:r 444 C. Lillhaga inom Rosenborgs trädgårdsstad i Södertälje.
11. N:r 444 E. Härbregården inom Rosenborgs trädgårdsstad i Södertälje.
12. N:r 444 G. Åsa inom Rosenborgs trädgårdsstad i Södertälje.
(6—12 anmälda av Södertälje stads byggnadsnämnd.)
13. Corps de logi å Vambåsa herrgård, Blekinge län.
14. Bostadshus vid Styrmansgatan i Karlskrona.
(13—14 anmälda av Blekinge hembygdsförbund.)
15. Märgården i Rättviks socken, St. Kopparbergs län.
16. Andersgården i Grävsnäs, Ärska socken, Älvsborgs län.

Boningshus å Nor i Söderbärke s:n, Dalarna.

17. Bostadshus å Nor, litt. ab i Söderbärke socken, St. Kopparbergs län.
18. Bostadshus vid Åkerstigen i Duvbo, Spånga socken, Stockholms län.
19. Bostadshus vid Bråvallavägen i Djursholm.
20. Bostadshus i Kungsörs köping, Västmanlands län.
21. Bostadshus i Karlskoga socken, Örebro län.
22. Bostadshus vid Vallavägen i Falun.
23. Boningshus å Malmen vid Drottningholm, Stockholms län.
24. Bostadshus vid Hallandsgatan i Hälsingborg.
25. Normaltorp på Bergsjöholm, Malmöhus län.
26. Bostadshus vid Malmgatan i Eslöv.
27. Rankhus i Stockholms-Näs socken, Uppsala län.
28. Ladugårdsbyggnad å Nevitshög 6 och 8. Nevitshög socken, Malmöhus län.
(15—28 anmälda av ägarna.)
29. Kvarteret Malörten n:r 4 i Rostorps egnahemsamhälle, Malmö.
(Anm. av Skånska föreningen för byggnadskultur.)
30. Boningshus vid Nygatan i Bollnäs köping, Gävleborgs län.
(Anm. av ägaren.)

Boningshus å Nor i Söderbärke s:n, Dalarna.

31. Stallbyggnad med kuskbostad å Munkekullen, Särö, Hallands län.
(Anmäld av Hallands hembygdsförbund.)
32. Boningshus vid Ramlösa brunn, Malmöhus län.
(Anmäld av ägaren.)
33. Boningshus i kvarteret Ripan, Järpås, Älvsborgs län.
(Anmäld av ägaren.)
34. Boningshus med affärslokaler vid Storgatan i Kungsbacka.
(Anmäld av Hallands hembygdsförbund.)
35. Boningshus vid Pålsgölgatan i Hälsingborg.
36. Boningshus vid Karl X Gustavgatan i Hälsingborg.
(35—36 anmälda av Estetiska nämnden i Hälsingborg.)

Såsom ett allmänt omdöme vill nämnden uttala, att det stora flertalet av de till premiering anmälda byggnaderna vittnar om stor omtanke och gott omdöme samt att byggnaderna i allmänhet, såvitt av handlingarna framgår äro tekniskt fullgoda. Några av dessa byggnader äro även i fråga om utseendet av utmärkt beskaffenhet såväl i och för sig som med hänsyn till ortskaraktären, medan andra visserligen

Stallbyggnad med kuskbostad å Munkekullen, Särö, Halland.

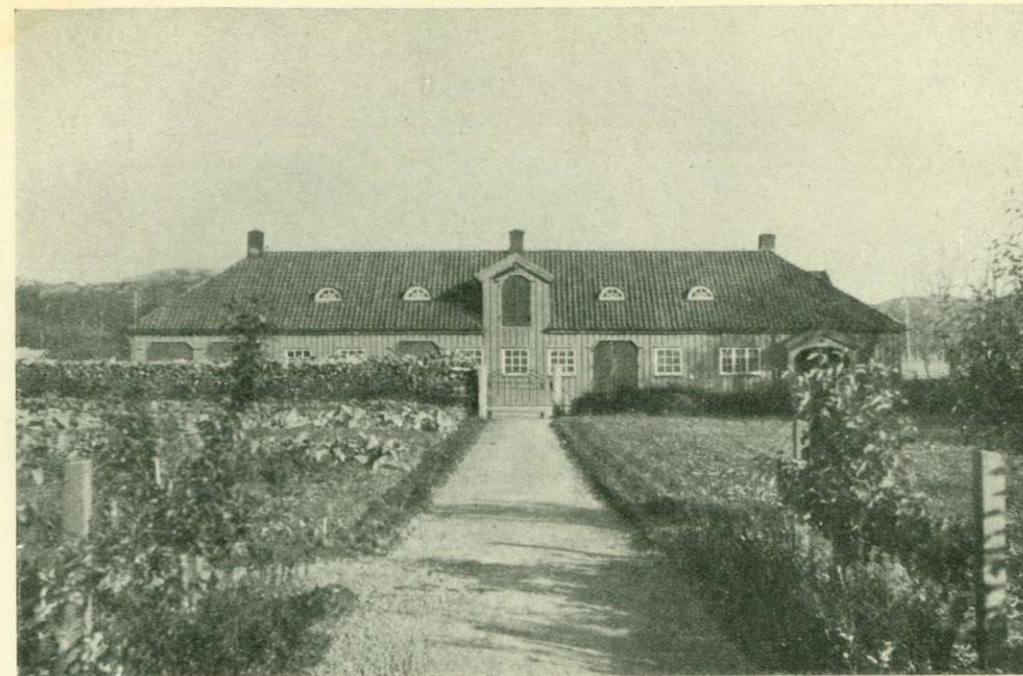
besitta förtjänster i fråga om utseendet och därför i och för sig kunna betecknas såsom goda, men brista med avseende på naturlig anslutning till omgivningen. En del saknar intresse såsom allt för idéfattiga och intetsägande och några förete påtagliga brister i fråga om enkelhet och enhetlighet i form och motivval och utvisa bristande förmåga rörande detaljutbildningen.

På grund av brister i ett eller annat avseende av här angiven art har nämnden funnit n:r 14, 18, 19, 20, 21, 22, 26 och 32 icke böra ifrågakomma till premiering.

Rörande övriga byggnader får nämnden anföra följande:

N:r 1. Boningshus med 4 rum och kök. Företer synnerligen god hållning, väl samstämmade med husets läge invid gatan i en trädgårdsstad. Dess goda färgverkan av tegelröda, grovt putsade väggfält med grå omfattningar och detaljer samt svarta hängrännor och stuprör skulle ytterligare förhöjts, om sockeln givits mörkare ton eller tjärats svart. Inredningen är god och trädgården vackert ordnad.

N:r 2. Boningshus med 4 rum och kök. Byggnaden är vackert och väl proportionerad med mjuk och känslig takbrytning. Väggfälten tjärade, av särdeles god, skiftande färgverkan, väl harmonierande med övriga använda dämpade färger. Utseendet störes

Stallbyggnad med kuskbostad å Munkekullen, Särö, Halland.

i någon mån av fönsterbågarnas bjärta färg och av en något stor och i detalj ej välvårdad takkupa, liksom skorstenen struken i en ej fullt lämplig röd färg. Sockelns svarta färg förtar den ogynnsamma verkan, som dess stora höjd mot gården eljest kunnat medföra. Inredningen är god.

N:r 3. Boningshus med 4 rum och kök. Byggnaden företer enkel och god form, vårdade detaljer, samt lugn och vacker färg. Intrycket av de något korta och höga proportionerna skulle förbättrats, om sockeln strukits svart. Den något utskjutande, mot vägen inpanelade verandan, är väl praktiskt motiverad, men ej vidare gynnsam för utseendet. Det dubbelkupiga takteglet ger allt för svag relief åt takytan. Inredningen är god och trädgården vackert ordnad.

N:r 4. Boningshus med 5 rum och kök. Gatufasaden visar synnerligen god hållning, väl motiverad av gatans karaktär. Detaljerna äro vackra och väl vårdade och husets färgverkan med grått i olika nyanser god. Verandan med plåttak är lätt och trevlig. Inredningen är god och trädgården särdeles vackert ordnad.

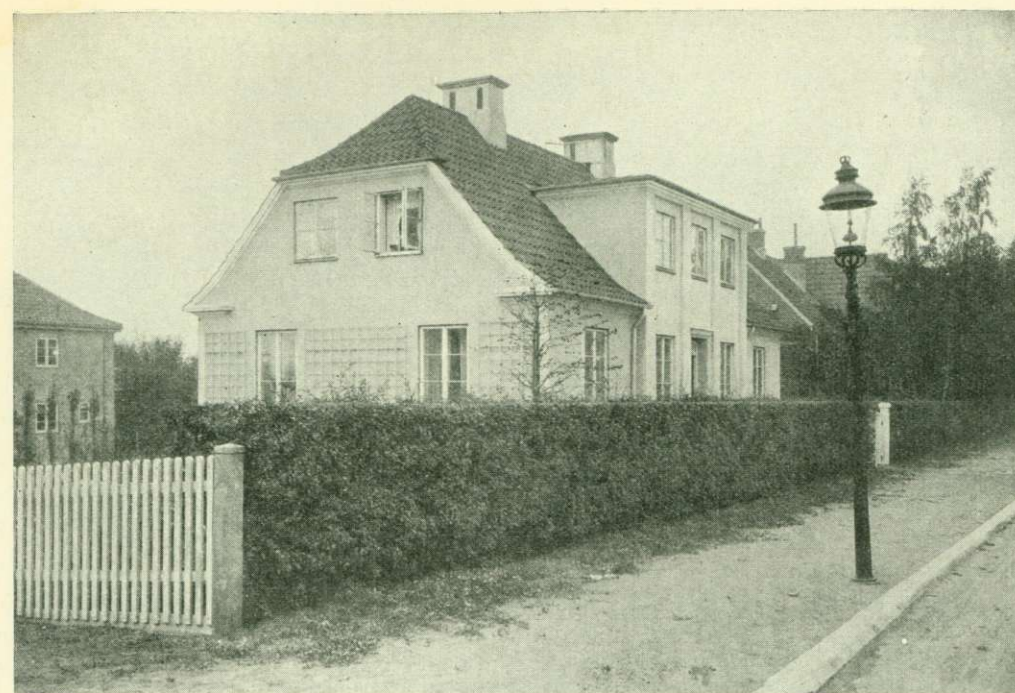
N:r 5. Dubbelhus inrymmande tvenne lägenheter om 2 rum och kök. Inramat mellan plank mot gatan, med goda, låga proportioner och med väggar av spåntad, slät, stående panel, enkla kraftiga detaljer och obrutet tak, belagdt med enkelkupigt

Boningshus med butikslägenhet, Storgatan 22, Kungsbacka.

tegel, och med tjärad, svart sockel är huset av förträfflig verkan och av för en småstadsgata förebildlig art. Inredningen i de små lägenheterna är god.

N:r 6—12. Husen äro av genomgående rätt god beskaffenhet med hänsyn till en enkel och redig stomme. En viss stelhet och torftighet vidlåder dock detaljerna, liksom inredningen i allmänhet är rätt primitiv. N:r 6. Enfamiljshus med 3 rum och kök. Goda proportioner och god färgverkan, men ingångssidan, som saknar fönster, verkar något ödslig. N:r 7. Tvåfamiljshus. Stommen är enkel och bra, men fönstren onödigt höga. Verandan är ej vacker. Inredningen är undermålig, i det att lägenheterna, som ha gemensam förstuga, sakna tamburer. N:r 8. Tvåfamiljshus. Färgen är mindre lyckad och förstukvisten föga tilltalande. Inredningen av samma primitiva beskaffenhet som föregående. N:r 9. Tvåfamiljshus. Liksom n:r 7 företer denna byggnad en enkel och bra stomme men med onödigt höga fönster. Hörnpilastrarnas övre anslutning mot gavlarna är ej lyckad. N:r 10. Enfamiljshus med 3 rum och kök. Byggnaden företer goda proportioner och vackra fönster; övre våningens fönster på långsidorna dock mycket för höga. Den genombrutna skorstenen ej tilltalande. N:r 11. Enfamiljshus med 3 rum och kök. Fönsteromfattningarnas gröna färg mot den röda väggen stör utseendet. N:r 12. Enfamiljshus med 3 rum och kök. Stommen

Boningshus, Karl X Gustafsgatan 47, Hälsingborg.

är reslig och vacker, men den breda takfrisen stör utseendet och verandataket är onödigt stort och tungt.

N:r 13. Herrgårdsbyggnad med ett 20-tal rum. Exteriören utvisar god herrgårdsprägel av traditionell karaktär. Särskilt är huvudfasaden vacker och värdig, men husets ovanligt stora bredd har dock givit upphov till ej fullt lyckliga proportioner. Plandispositionen är mindre god och harmonierar ej väl med den yttre herrgårdsprägel.

N:r 14. Ateljébyggnad jämte bostad om 2 rum och kök. Byggnaden äger en vacker, ålderdomlig och av lokal tradition buren prägel, rätt väl genomförd och av en typ, som för särskilda fall kan vara användbar, men som eljest ej lämpar sig för nutida praktiskt och ekonomiskt bostadsbyggande. Inredningen primitiv i överensstämmelse med byggnadens arkaiserande hållning.

N:r 16. Boningshus med 7 rum och kök. God lantlig prägel med enkel och naturlig anslutning till äldre former. Huvudfasaden rätt vacker och av en synnerligen hemtrevlig verkan. Ena gavelnsida störes i någon mån av ett högt sittande fönster, som helst bort undvikas. På bakre långsidan hade även på mitten bort anbringas ett halvrunt fönster under takfoten. De vackert ställda skorstenarna hade med fördel kunnat vitkalkas. Inredningen god, dock i saknad av serveringsrum.

Ladugårdsbyggnad till statsrådet Linders egendom i Nevitshög, Skåne.

N:r 17. Boningshus med 6 rum och kök. Byggnaden har utformats i nära anslutning till typisk 1700-tals herrgårdsflygel. Huvudfasaden är synnerligen vacker och karaktärsfull. Möjligen skulle utseendet ytterligare vunnit, om allt plåtarbete inklusive takrännor målats svart. Inredningen är god.

N:r 23. Består av boningshus, (ombyggnad) sommarstuga och uthus (nybyggnader). Ombyggnaden är praktisk och i stort sett pietetsfullt utförd. Nedre våningens fönster dock något för höga och utbyggnaden på taket väl stor. De svarta beslagen på de vita fönsterluckorna äro ej lämpliga. Vid utförandet av ombyggnaden ha ritningarna ej följts, vilket varit till skada för byggnadens utseende. Inredningen är god. Småhusen ej anmärkningsvärda.

N:r 24. Boningshus med 3 rum och kök. Byggnadskroppen har en enkel, kubisk form av god beskaffenhet, men verkar dock såväl till form som färg (röd) synnerligen främmande för omgivningen.

N:r 25. Torp. Boningshus sammanbyggt med uthus. Typritning jämte avbildningar av tvenne utförda torp. Husen äro av långsträckt, låg form, väl harmonierande med landskapet och av god traditionell karaktär. Den ena av byggnaderna störes till sitt utseende av varierande takbeläggning. Boningsrummens väl stora, tredelade fönster ej fullt

lyckliga för husets utseende. En del detaljer, som återfinnas å typritningen, ha till skada för utseendet ej behandlats med nödig omsorg vid byggnadernas utförande. Praktisk och god planläggning.

N:r 27. Boningshus med en större och en mindre lägenhet jämte ett enkelrum. Byggnadskroppen är enkel och vacker samt väl lämpad för belägenheten. Den företer goda detaljer, men har en något osvensk karaktär. Inredningen är god, övre lägenhetens kök dock endast belyst med takdager.

N:r 28. Ladugårdsbyggnad till mindre lantegendom med god och för orten karaktäristisk prägel. Inredningen väl planerad. Detaljerna äro enkla och synnerligen vårdade.

N:r 29. Boningshus med 4 rum och kök. Typritningen av god ortskaraktär och goda proportioner, nedre våningens fönster dock onödigt stora. För utseendet störande avvikelser från ritningarna vidtagna vid utförandet. Särskilt anmärkningsvärd är den klumpiga trappan. Inredningen är god.

N:r 30. Boningshus med 9 rum och kök. Byggnaden företer en god, men ej särskilt utpräglad eller av platsen betingad hållning. Färgsammanställningen är något hård. Rundbågarna mot sjösidan äro ej lyckliga. Utseendet hade vunnit, om allt plåtarbete på taket, inklusive kuporna, målats svart. Inredningen är god.

N:r 31. Stallbyggnad med kuskbostad av mycket god, för orten lämpad prägel. Proportionerna äro vackra och detaljbehandlingen synnerligen vårdad. Byggnaden i sin helhet är väl ansluten till omgivningen. Anläggningen praktisk och omtänksamt planlagd.

N:r 32. Boningshus med 7 rum och kök. Stommen är enkel och redig, fönstren vackra och väl placerade, men gaveln över verandan väl skrymmande och detaljerna något hårda. Inredningen är god.

N:r 34. Om- och påbyggnad av bonings- och affärshus. Huset företer en synnerligen god, för belägenheten vid gata i en mindre stad lämpad hållning. Låga, goda proportioner, vacker, grå färg i olika nyanser. Den gamla, mindre goda glasverandan har ej ombyggt enligt ritningen. Inredningen efter omständigheterna god.

N:r 35. Boningshus med 5 rum och kök. Enkel och vacker stomme med goda proportioner och vackra väl insatta fönster. Vackra och vårdade detaljer och synnerligt god anslutning till traditionella former. Inredningen god.

N:r 36. Boningshus med 8 rum och kök. Byggnadens stomme har goda och vackra proportioner av skånsk karaktär. Detaljerna vårdade. De murade balustraderna på verandan och kökstrappan dock något för tunga. Inredningen god.

* *

Efter sålunda företagen granskning och efter att i ett flertal fall ha företagit besök å resp. platser, har nämnden på uppdrag av styrelsen enligt beslut av den 17 okt. 1924 beslutat premiera följande byggnader:

N:r 1. Boningshus med 4 rum och kök å tomt n:r 1 i kvarteret Sjumilastövlarna

i Smedslättens trädgårdsstad, Stockholm. Ägare: Bankkamrer J. S. Larsson. Ritat och uppfört av Ing. Einar Jarl efter skiss av arkitekt A. Klosterborg. (Avbildn. sid. 5.)

N:r 4. Boningshus med 5 rum och kök å tomt n:r 7 i kvarteret Huggaren i Äppelviken, Stockholm. Ägare: Advokat Dick Bergman. Ritat av arkitekt Gustaf Pettersson. (Avbildn. sid. 6.)

N:r 5. Boningshus (dubbelhus) med tvenne lägenheter om 2 rum och kök å tomt n:r 15 och 16 i kvarteret Gammelsmedjan i Enskede trädgårdsstad. Stockholm. Ägare: Stockholms Stad. Ritat av arkitekt Gustaf Pettersson. (Avbildn. sid. 7.)

N:r 16. Boningshus om 7 rum och kök, Gräfsnäs, Årska socken, Älfsborgs län. Ägare: Länsskogvaktare Anders All. Ritat av ägaren.

N:r 17. Boningshus med 6 rum och kök i fastigheten Nor, Litt. ab i Söderbärke socken, Stora Kopparbergs län. Ägare: Professor B. G. Markman. Ritat av arkitekt John Åkerlund. (Avbildn. sid. 8 o. 9.)

N:r 28. Ladugårdsbyggnad till egendomen Nevitshög n:r 6 och 8 i Nevitshög socken, Malmöhus län. Ägare: Statsrådet Sven Linders. Ritat av byggmästare Anders Pettersson i Svedala efter ägarens anvisningar. (Avbildn. sid. 14.)

N:r 31. Stallbyggnad med kuskbostad å lantstället Munkekullen, Särö, Hallands län. Ägare: Grosshandlare Elof Hansson. Ritat av arkitekt Allan Berglund. (Avbildn. sid. 10 o. 11.)

N:r 34. Boningshus med affärslokaler, om- och påbyggnad, Storgatan 22, Kungsbäcka. Ägare: Herr John Johansson. Ritat av arkitekt Ture Svanberg. (Avbildn. sid. 12.)

N:r 35. Boningshus om 5 rum och kök. Pålsjögatan 30, Hälsingborg. Ägare: Trafikchefen P. Fr. Helmertz. Ritat av arkitekt A. Salomon-Sörensen.

N:r 36. Boningshus om 6 rum och kök. Karl X Gustavsgatan 47, Hälsingborg. Ägare: Disponent Oscar Sandberg, Ritat av arkitekt G. W. Widmark. (Avbildn. sid. 13.)

Stockholm den 31 december 1924.

SIGURD WESTHOLM.

RAGNAR HJORT.

FRITJOF HAZELIUS.

Ö S T A R P

“K U L T U R E N S” T O R N A G Å R D

AV FIL. D:R G. THOMÆUS, LUND.

FÖR DEN SOM ENDAST GENOM HÖRSÄGEN SKAPAT SIG ETT begrepp om Skåneslätten, “platt som en pannkaka”, torde en färd från Lund till Östarp bli en verklig upplevelse, d. v. s. med hänsyn till det släta. Vägen från Lund till Dalby hör ju, åtminstone för forna studentgenerationer, till häradets mera kända, medan vägen från Dalby till Veberöd varit mycket litet bekant och från Veberöd till Östarp fullständigt okänd.

Naturen skiljer sig också redan på andra sidan Veberöd så mycket som möjligt från slättlandskapet. Åtminstone för slätthållanden branta sandåsar, bevuxna med tall, löpa vinkelrätt ned från Romeleåsens ganska imponerande höjder, och mellan dessa åsar bildas trånga dalar, i vilka bäckar slingra fram, kantade av täta albestånd. Slättens typiska vete- och betfält saknas alldeles, medan mera “nordiska” växter som ljung, harklöver, bergskrabba och t. o. m. islandslav bilda hela mattor över flygsanden — den för slättens vägkanter så vanliga Cicorian ser man ingens. Markens beskaffenhet torde i karghet söka sin like — en följd härav är att gårdarna också ligga på stora avstånd från varandra. Säkert är det också Östarps läge, ganska avlägset från en bördig kulturbygd, som gjort att gården så väl bibehållit sin gamla, ursprungliga prägel.

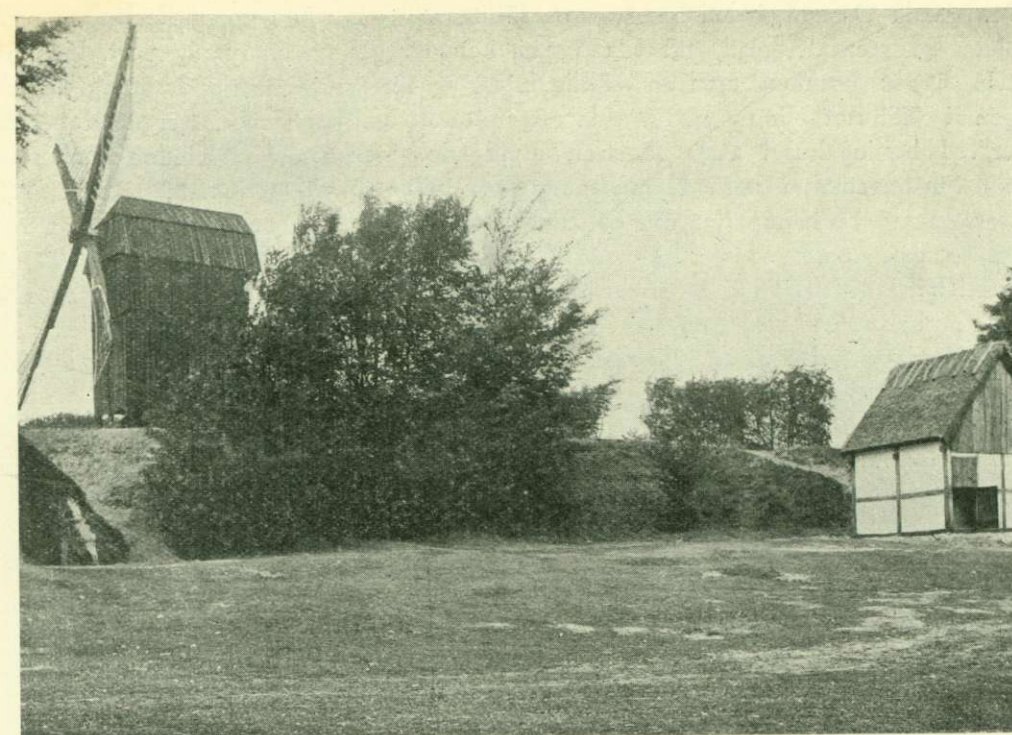
Östarpsgården har gamla förnämliga anor. Under 1500-talet ägdes den av “Fru Beathe Bilde, salig Otthe Brahes efterleverske”, som hon kallas i jordeböckerna, och här trampade hennes äldste son, Tyge Brahe, den sedermera världsberömda astronomen, ut åtskilliga barnskor. Genom gifte övergick gården sedermera till fru Dorthe Rosenkrantz, vilken 1671 sålde den till curatorn för Lunds universitet, medicine professor, doktor Christian Voss. I början av 1700-talet var en annan lundaprofessor, Peter Estenberg, ägare till Östarp, och i mitten av detta århundrade innehades det av Sven Lagerbring, vilken här 1745 höll bröllop med den endast 15-åriga Maria Beata Lagercreutz. Den store hävdatecknaren trivdes utomordentligt väl på gården med dess lugna och natursköna omgivningar, och här planlades och utformades hans livsverk, Svea rikes historia. År 1810 brann hela Östarpsgården ned av icke utredd anledning, och två år senare synas de nuvarande längorna vara uppförda.

Östarp. Ett hörn av gården.
Förf. foto.

Östarp är numera ett hemman på $\frac{1}{8}$ mantal med 140 tunnland jord, uppdelad i tre, ganska långt från varandra belägna skiften. Gården ligger i Everlövs socken, Torna härad, och tillhör numera Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige.

Redan 1882, då intendent Karlin flyttade sina då oansenliga samlingar från Hua-röds prästgård till den blivande "Kulturen" i Lund, uttalade han som ett önskemål, att museet skulle skaffa sig en gammal skånegård med fasta och lösa inventarier för att där söka skapa och bibehålla en bild från den tid, då tryckta tapeter, brädgolv, förstörade fönster, papptak och galvaniserade stuprör ännu icke satt sin prägel på skånegården. Men behövliga medel fattades alltid, och så gick den ena gamla skånegården efter den andra all världens väg. Bland andra gårdar, som man önskade förvärva till Kulturen, var även Flensmagården, uppförd i skiftesverk från 1600-talet, vilken emellertid ej stod att rädda utan blev riven. Ett bättre öde fick Ravlundagården, som hembjöds Kulturen, vilken dock ej hade råd att köpa den; det blev i stället Nordiska museet, som förvärvade de gamla längorna. Genom grevinnan von Hallwyls frikostighet sattes slutligen museistyrelsen i stånd att köpa det gamla

Östarp. Längst till v. brytestugan med stabbamöllan ovanför, därefter tingsvallen samt malttorkan till h.
Förf. foto.

rusthållshemmanet Östarp n:o 1 för en summa av 41,000 kr. Till detta hörde då utom den vidlyftiga arealen den synnerligen väl bevarade gården, bestående av fyra sammanbyggda korsvirkeslängor, samt dennas likaledes väl bevarade gamla inredning,

Museistyrelsen insåg genast, att ett helgerån skulle begås, om gården flyttades. Man beslöt således att låta den ligga kvar i dess naturliga omgivning samt att av Östarp söka skapa ett *levande museum*. Av gamla kartor och handlingar framgick, att gården haft flere, nu nedrivna uthusbyggnader, vilka man beslöt återuppföra, varefter jordbruket skulle uppdelas i ett fullt modernt, rationellt skött, vars avkastning skulle gå till gårdens underhåll, samt ett "irrationellt", d. v. s. historiskt jordbruk med om möjligt gamla lantraser av hästar, nötkreatur, svin, får och fjäderfä. Denna del av jorden skall även brukas med gamla redskap. Livet, sådant det var på Östarp för 100 à 150 år sedan, har således upplevt en renässans, och av den gamla tornagården har skapats ett friluftsmuseum av en för vårt land fullständigt ny typ.

Den gamla Östarpsgården består, som förut antytts, av fyra korsvirkeslängor, som omsluta en stensatt gård, till vilken man kommer genom en rymlig port. Inne på gården ligger brunnen med en mäktig hävstång för ämbarens uppdragning. Inredningen i "fähuset" är ny så till vida att spiltorna ombyggts med tvärgående "båsrader". I boningshuset voro fönstren utvidgade, men uppe på vinden funnos de gamla fönsterramarna med blyinfattning kvar, vilka blivit återinsatta på sina förra platser. Likaså bortskrapades överkalkningen från korsvirket, och i dagligstugan och sommarstugan upptogos de moderna brädgolven och ersattes med lergolv. Väggar och tak befriades från tapeter och äro nu behängda med gamla vävnader. De flesta gamla möblerna funnos kvar och behövde blott i ett par fall kompletteras ur museets rika lager i Lund. Den gamla rustkammaren var förstås tom, men har nu fått nya plagg.

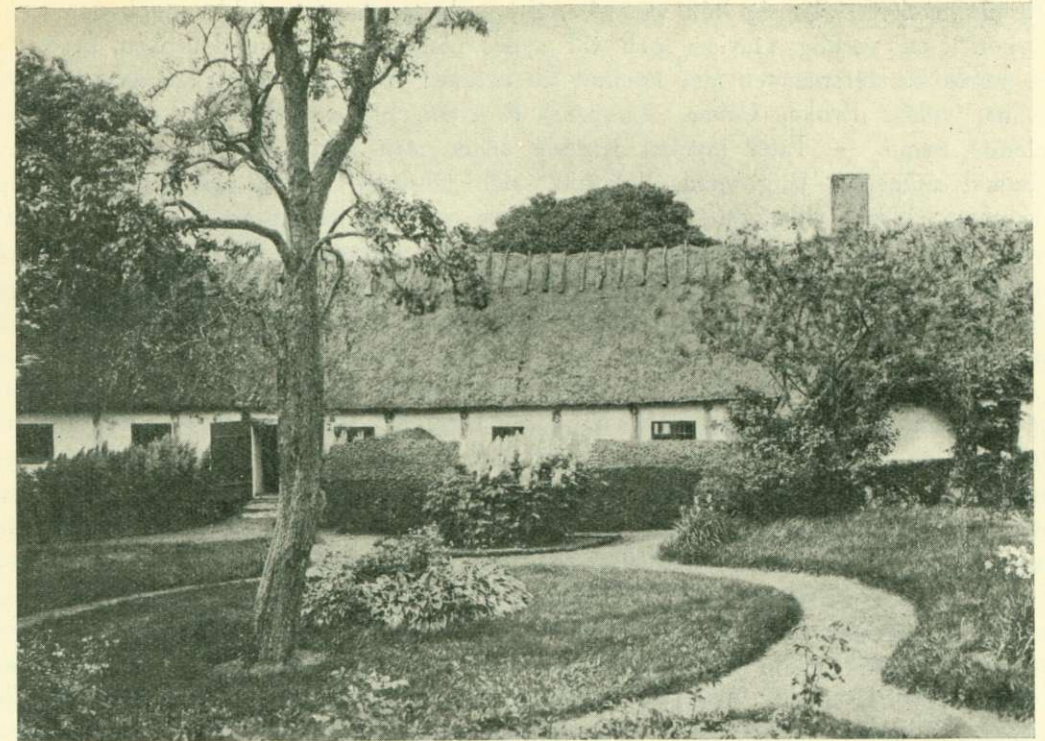
För att ej behöva blanda gammalt med nytt beslöt man uppföra en ny gård, där gårdsfogden bor och där de moderna åkerbruksredskapen äro inhysta, d. v. s. de som användas vid det rationellt skötta jordbruket. Denna gård ligger på andra sidan av en djup ravin och på respektabelt avstånd från den gamla gården; på grund av närheten till väderkvarnen kallas den *Möllegården*. Den består av tvenne i vinkel sammanbyggda korsvirkeslängor och har i likhet med den gamla gården utbyggd bakugn.

Straxt intill ligger den c:a 150-åriga "*stabbamöllan*", vilken fordom stod på Vipeholms ägor straxt utanför Lund. Den har givetvis blivit kraftigt restaurerad för att dess stenar skola kunna mala gårdens spannmål. Både kvarnen och Möllegården ligga uppe på den s. k. Tingsvallen, där de årligen återkommande Skånetingen skola hållas. Nedanför denna, inbyggd i backen, ligger *brytstugan*, nyuppförd, men med gamla redskap. I hela Torna härad finnes numera icke kvar någon dylik, för linberedningen nödvändig byggnad, varföre man tagit en gammal "bryda" eller "basta", som den även kallas, i Andrarums socken, Albo härad, till modell. Alla byggnader på Östarp med undantag av denna äro halmtäckta, medan brytstugan har torvtak på näver samt enrisflätad gavel.

Nedanför Tingsvallen ligger en annan, likaledes nyuppförd byggnad, nämligen *mältan*. Timret är taget från en gammal mälta i en granngård i Stora Rödde, medan väggarna äro "klinta" av stampad lera.

I bottnen av den ravin, vilken skiljer den gamla Östarpsgården från de hitflyttade eller helt nya byggnaderna, framflyter den lilla Röddebäcken. Vid bron, som leder över denna, har man byggt ut en stor damm och nedanför denna en "*skvalta*", d. v. s. vattenkvarn, en i det stora hela gammal byggnad med fullständig inredning och fullt kapabel att biträda väderkvarnen vid malningen. Den låg fordom något längre nedåt bäcken, där fallet var högre, men har för större helhetsverkans skull blivit flyttad till dess nuvarande plats.

Härmed är emellertid icke förteckningen slut på Östarps många byggnader. Straxt

Östarp. Boningslängan från trädgården.

Förf. foto.

i utkanten av Tingsvallen ligger en nyuppförd *gästgivaregård*, bestående av tvenne fritt från varandra liggande hus, båda i korsvirke och av vilka den egentliga köksbyggnaden har kalkade väggar medan den andra har synligt tegel. Denna senare gör med sina båda homejor, blyinfattade rutor och gröna fönsterluckor ett synnerligen hemtrevligt intryck. Mot interiörens "bondmålade" väggfält i glada färger svära emellertid på ett betänkligt sätt de ultramoderna, fullt synliga — värmelednings-elementen! Byggnaden är f. ö. en förminskad kopia av den gamla krogen "Kalinan" utanför Malmö.

Som förut antytts har man på Östarp sökt samla representanter för de forna, skånska djurraserna. Där lever således nu en svartbrun färsinghingst i bigami med tvenne ston i samma färg, varav det ena är från Färs och det andra från Albo härad. Redan första året fingo de var sitt föl. — Vid valet av nötkreatur har man sökt få en ras, i vilken det ostfrisiska inslaget är så obetydligt som möjligt, på samma gång man velat försäkra sig om kor, vilkas mjölk håller högsta möjliga fetthalt. Givetvis har man också sökt få samman kor, vilka till form och typ icke

allt för mycket skilja sig från varandra. Ett undantag härifrån bildar dock den s. k. "urkon", en verklig atavism och till synes närmast i släkt med uroxen. F. ö. ha de gamla kreatursnamnen åter kommit till heders: "bjällkon" är vit och heter förstås Svana, vidare Broka, Grima, Kolrössa, Blomma, Hjalma med flere om utseendet talande namn. — Efter mycket letande anser man sig ha funnit en sugga av gammal skåneras: långtrynad, "plätted" och högbent, vilken redan har en riklig avkomma, bland vilka ett par äro fläckiga och en helt svart. — Fåren representeras av den lilla hallandsrasen med små, nästan osynliga öron och stora krumhorn. Bland djuren återstå slutligen att nämna en flock gäss, fullkomligt fria från pommersk uppblandning, vackert spräckliga höns samt flere samhällen bin i halmflätade kupor.

Slutligen bör den gamla trädgården icke förgätas. Den har icke på minsta sätt blivit förändrad, trots dess delvis moderna karaktär. Som minnen från den tid, då den var anlagd i fransk, stil finnes ännu kvar ett kraftigt bestånd av verklig jättebuxbom med stammar så tjocka, att man ej kan fatta om dem med båda händerna och som säkerligen måste ha ett par hundra år på nacken. Östarpsgårdens sista ägarinna, Hanna Jöns Pers, som hon hette och skrev sig, hyste ett levande intresse för såväl naturskydd som trädgårdsodling och skaffade, ofta med betydande kostnader, en mängd perenna örter, buskar och särskilt sällsynta coniferer, vilka hon på ett om verkligt god smak vittnande sätt utplanterade i sin "have". Många av dessa växter äro icke alls typiska för gammal skånsk hortikultur och ej heller för svensk trädgårdsflora överhuvud taget, men trädgården var denna kvinnas stora passion och är ett levande uttryck för hennes varma blomster- och naturdyrkan. Och därför har den fått förbli orörd vid den grundliga restaurering, som Östarp för övrigt genomgått, något som man givetvis måste vara glad åt.

Mot väster skiljes den gamla trädgården från Röddebäcken av en rad utomordentligt ståtliga bokar, vilka även de ha mor Hanna att tacka för sin existens. Den gamla låg dödssjuk, då bränslekommissionens herrar infunno sig för att sätta sina dödsmärken på träden. Då gumman fick höra detta rusade hon upp ur sängen och, samlande sina sista krafter, körde hon resolut bort trädstämplarna från sin gård. Sådan respekt hade de för henne, att träden verkligen skonades. Några dagar senare gick mor Hanna ur tiden, men ännu i ett par hundra år böra bokarna kunna stå som levande vittnesbörd över huru en enkel folkets kvinna kunde dyrka naturen.

Vart Östarps märkliga jordbrukspolitik skall leda är ej gott att profetera om. Pessimisten spår inavel bland djuren samt för gården i dess helhet ekonomisk och kulturell ofärd. Den mera hoppfullt seende tror att allt skall "gå ihop" och att för nutid och eftervärld här skall orubbad bevaras en levande bild av livet på en skånegård, innan ännu den moderna kulturen satt sin prägel på densamma. Man må dock hoppas att Östarp skall förbli ett värdigt monumentum ære perennius över dess nitiske skapare, intendent G. J:son Karlin.

G O D O C H D Å L I G H E M B Y G D S V Å R D . E N B I L D S E R I E 10—11.

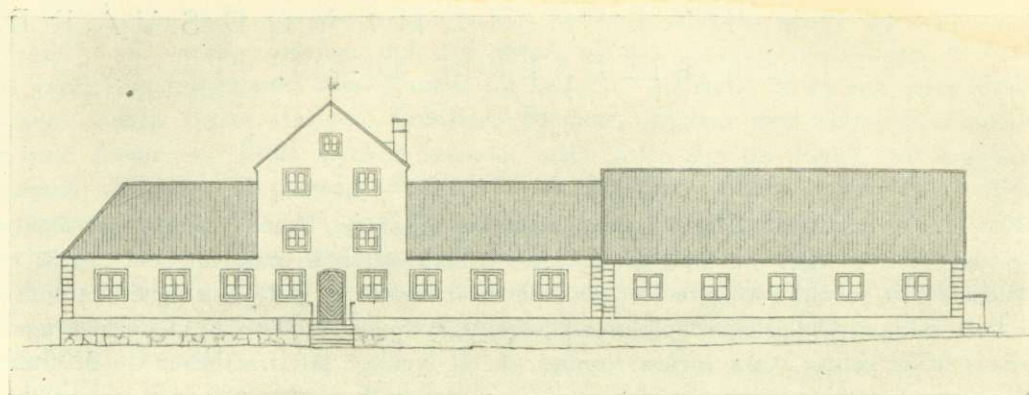
10—11. TORGET I ÅHUS. I den gamla handelsstaden Åhus i Skåne har ännu i dag det stora torget bevarat sin vackra idylliska karaktär, omgivet som det är av huvudsakligen envåningsbyggnader vilka på ett harmoniskt sätt sluta sig till varandra, det hela bildande en sällsynt helgjuten stadsbild, kompletterad av den medeltida tegelkyrkans höga kontur, vars vackra resning på ett lyckligt sätt framhäves av de framförliggande låga byggnaderna vid torget.

För närvarande pågår visserligen ombyggnad av en av byggnaderna vid torget, nämligen den gamla prästgården (t. h. på bilden), f. ö. känd genom den på dess gård bevarade gamla "Kungsstugan", men denna ombyggnad, om den också helst borde ha företagits inom den gamla ramen, söker dock ansluta den nya byggnaden i stort sett till den gamlas typ, en envåningslänga med högt tegeltak, med tillsats av en frontespis för utvinnande av större utrymme i vindsvåningen.

På torgets känsligaste punkt, den norra sidan, bakom vilken kyrkan reser sig, ligger en byggnad med en karaktäristisk två våningar hög frontespis, torgets intressantaste byggnad även rent historiskt, då dessa mittparti härstammar från medeltiden. Denna byggnad, som tillhör köpingen, har varit föremål för restaureringsförslag med tanke på dess användande för kommunalt ändamål. Detta restaureringsförslag, som utförts av stadsarkitekten Håkansson i Kristianstad, har på grund av byggnadens kultur-

Norra sidan av torget i Åhus med den medeltida byggnaden.

Förslag till restaurering och tillbyggnad av den medeltida byggnaden vid torget i Åhus.

historiska värde underställtts riksantikvarien och byggnadsstyrelsen, vilka myndigheter med vissa anvisningar godkände förslaget, som avsåg att, utan egentliga förändringar, i byggnaden inrymma fullmäktigesal, nämndrum, uppbörds kontor och arkiv.

Sedermera ha emellertid vederbörande i Åhus kommit till den uppfattningen, att utrymmet icke skulle räcka till inom den gamla byggnaden, varför tanken att helt enkelt riva denna torgets märkligaste byggnad, för att uppföra en modern, framkastats. Hur förödande detta skulle bli för hela den idylliska torgbilden och för effekten av kyrkan ligger i öppen dag. Man har ju också rätt att vänta, att en sådan åtgärd icke skall tillgripas, ty några tvingande skäl föreligga ej. Tvärtom ligger saken så förmånligt till man gärna kan begära, då den byggnad som legat omedelbart bredvid nyligen rivits, varför här finns plats att genom en tillbyggnad fylla eventuellt ökat utrymmesbehov. Det var riksantikvarien som vid ett besök i Åhus påpekade detta, och därefter begärde, att byggnadsstyrelsen måtte ange riktlinjer för en sådan lösning av problemet.

Den anvisning, som byggnadsstyrelsen med anledning därav i dagarna tillställt kommunalfullmäktige i Åhus, går ut på att visa hur man, genom att på den kvarvarande gamla grunden uppföra en enkel envåningsbyggnad av ungefär samma storlek som den nu rivna, kan bereda plats för kommunalfullmäktiges sammanträdes sal i direkt förbindelse med lokalerna i det gamla medeltidshuset. Denna nya byggnad framstår utåt som en självständig, från medeltidshuset skild byggnad, vilket är av vikt för bevarande av den nuvarande synnerligen lyckliga skalan på dessa byggnader.

Man har alltså rätt att hoppas, att det öde som en tid hotat Åhus vackraste och mest egenartade stadsparti härigenom skall vara avvärjt och att Åhus samhälle skall sätta en ära i att lösa denna fråga efter de linjer som av de kulturvårdande myndigheterna angivits.

RAGNAR HJORT.

L I T T E R A T U R

Minnen från gamla skånska prästhem, samlade och utgivna av H. E. Hallberg. Gleerupska Univ.-Bokhandeln, Lund.

Den vackra och väl träffade bild av en gammal prästgård, som redan Anna Maria Lenngren gav i dikten "Den glada fästen", har på sätt och vis blivit urtypen för vårt begrepp om herdetjället. Prostfar med kalott, vid kaftan och pipa, lika lång som rocken, prostinnan, rund och fryntlig, med krusad mössa och en väldig nyckelknippa som attribut, och kring dessa en hel rad plantor i kortbyxor och kjolar med en syrenberså eller den halmtäckta prästgårdslängan — hälst med storkbo på taket — som bakgrund, det är den bild av en gammal prästgård, som man hälst vill minnas. Till denna hör också en patriarkalisk air, som gott räcker till för en lång fil av kamrar, minst dussinet fullt, samt ej minst en vidfamnad gästfrihet, till vilken räknas ej blott ett av rätter dignande bord och egen kammare med sängen proppfull av fjäderbolstrar utan även bästa "åkeskjutsen" vid avfärden.

Knappast på något område har "den nya tiden" farit så hårdhänt fram som mot de gamla prästgårdarna. Ekonomiskt sett har "den nya regleringen" reducerat kyrkoherdelönerna i Skåne ej sällan med 75 %, och så har "den svenska gästfrihetens stamort", som den gamla prästgården brukade kallas, blivit stängd för främmande. Sorgligt ofta har även samma "nya tid" fordrat, att den gamla prästgården skulle rivas och ersättas med en s. k. villa, som vad utseendet angår minst av allt för tanken på ett herdetjäll. En och annan prästgård i den gamla stilen finnes nog kvar, men deras innehavare synas i allmänhet ha förlorat kontakten med den gamla traditionen, vilket nog till stor del kan förklaras av det förhållandet, att det prästerliga kallet numera ej som förr är ett släktarv, som går igen generation efter generation.

Som en fläkt från "den gamla goda tiden" kännes Hallbergs bok med minnen från de gamla skånska prästgårdarna. Den inledes som sig bör av den nyligen bortgångne biskop Billing, vilken

skildrat det Bergmanska prästhemmet i Vinslöv, varpå följa bidrag av professorerna Gustaf Cederschiöld, Essen-Möller och Gustaf Petréén jämte en hel rad andra, mer eller mindre kända pennor. Den som själv varit i tillfälle att erfara den trivsamt, som var det gamla prästtällets särmarke, han skall också må gott i sällskap med denna bok. I densamma äro 18 hem skildrade, men vi ha väl i det närmaste tio gånger så många prästgårdar i Skåne, varför man får livligt hoppas, att åtminstone några av dem må befinnas värdiga en minnesteckning av liknande slag.

G. T.

Skånskt bondeliv. Årsbok utgiven av föreningen Skånskt Folkminnesarkiv. C. W. Lindströms bokhandel, Lund, i distr.

Den nybildade föreningen Skånskt Folkminnesarkiv, vilken bl. a. hade anordnat en livligt besökt tio dagars kurs i folkminnesinsamling och hembygdsvård i Östra Greve i januari i fjol, har å eget förlag utgivit en årsbok med omväxlande innehåll. Bland artiklarna i densamma märkes en väl illustrerad uppsats av LILLI ZICKERMAN: Skånska rödlakansvävnader. Rektor DAVID JAKOBSON har tagit vara på en del folkvisor, av vilka ett par äro varianter av förut kända, medan årsbokens redaktör, fil. kand. SIGFRID SVENSSON, bidrager med en intressant uppsats om "kransagillet" och den långa dansen. MÅRTEN SJÖBECK, vilken med framgång bedriver undersökningar om den gamla skånska byggnadskulturen, söker i en med utmärkt bildmaterial prydd uppsats intressera sina landsmän för deltagande i utforskandet av dessa byggnader. HANS ELLEKILDE har på ett sympatiskt sätt skildrat docent C. W. von Sydows betydelsefulla insats i Skåne på folkminnesforskningens vida fält. Men varför skulle denna uppsats översättas till svenska och på så dålig svenska till på köpet? Österlens speciella diktare, THEODOR TUFVESSON, bidrager med ett par paschaser på Glemminge-Löderupsdialekt, varpå årsboken avslutas med några litteraturanmälningar, föreningsnotiser o. s. v.

G. T.

Sörmländska slott och gårdar. Anteckningar och minnen, samlade av J. A. Karlsson. I, II. Förf:s förl. Nyköping.

Skåne är framför alla andra av våra landskap det med herrgårdar mest välsignade. Men som Skåne ju är en provins, vilken relativt sent införlivades med vårt land, höra de äldsta och intressantaste av de skånska borgarna rätteligen till Danmarks byggnadshistoria. Södermanland kan sägas uppvisa raka motsatsen till detta förhållande. Det får väl jämte Uppland anses som vårt mest svenska landskap, och de borgherrar, som där uppfört sina slott och gårdar, ha nästan alla utan undantag spelat någon roll i vår svenska historia. Kring dem äro åtskilliga av våra stoltaste och vackraste minnen knutna, men mörka blad finnas där också.

Det synes därför som en tacksam uppgift, vilken folkskollärare J. A. Karlsson gripit sig an med, då han i ett behändigt format och till mycket billigt pris börjat utgivandet av en skildring av det fagra Södermanlands slott och gårdar. De ha ju många gånger förut skildrats i ord och bild, men de äldre av dessa skrifter äro för länge sedan utgångna från bokhandeln och anses som rariteter på bokmarknaden, andra, som t. ex. det stora verket "Svenska slott och herresäten", omöjliggöra tack vare det höga priset förekomsten på den stora allmänhetens bokhyllor. Ett visst behov av en populär, lättläst och framför allt billig skildring av de sörmländska herrgårdarna kan således sägas föreligga, och om fortsättningen håller vad de två första häftena lova, så synes folkskollärare Karlssons bok komma att fylla detta behov.

G. T.

Studier i Göteborgs byggnadshistoria före 1814 av Arvid Bäckström. (Svensk Byggnadskultur II.) Nordiska museet.

Som del II av det intressanta verket "Svensk byggnadskultur", red. S. Erixon, har föreliggande volym utgivits av Arvid Bäckström. Författaren har gått synnerligen grundligt tillväga och med bästa resultat genomforskat alla upptäckliga arkiv samt även haft lyckan att upptäcka hela lärar med okända ritningar. Bäckström har därför också

kunnat framlägga en diger bok på närmare 250 sid. i stor oktav jämte ett stort antal planscher och kartor i ljustryck.

Arbetet inledes med en kortare historik över Göteborgs bebyggande före 1717, varvid många intressanta drag till belysningen av skråväsendet framkomma. Året 1717 är kanske det viktigaste i stadens hela byggnadshistoria, ty då fick Johan Eberhard Carlberg fullmakt både som Göteborgs stadsarkitekt och stadsingenjör. Särskilt efter eldsvådan 1721 fick han fullt upp med arbete, och bland de byggnadsverk, till vilka hans namn är knutet, må nämnas domkyrkan, tullhuset, åtskilliga broar, slakthuset, rådhuset samt högvakten. Redan 1727 förflyttades emellertid Johan Eberhard upp till Stockholm, varvid han efterträddes av sin yngre broder, Bengt Wilhelm.

B. W. Carlberg fortsatte sålunda broderns restaureringar och nybyggnader, och särskilt var hans intresse knutet till domkyrkan. I sin stiluppfattning närmade han sig nyklassicismen, medan detaljerna i J. E. Carlbergs ritningar tydligt peka på barocken. Ganska intressant är att se, att ingen av bröderna synes ha intresserat sig för rokokon, och några typiska inredningar i denna stil synas håller aldrig ha funnits i någon göteborgsbyggnad.

Ett par större eldsvådor i Göteborg i mitten av 1700-talet öppnade nya verksamhetsfält för dess stadsarkitekt, men den som nu kom att uppgöra ritningarna till de nya husen blev Bengt Wilhelms son, Carl Wilhelm. Denne C. W. Carlberg blev släktens förnämste medlem, och som en verklig pärla i vår nyklassiska arkitektur står ännu, lyckligtvis i så gott som orubbade skick, den vackra herrgården Gunnebo. Den enhetligt utformade bilden av Södra Hamngatan i samma stad är också hans verk.

Då C. W. Carlberg 1814 gick ur tiden kan man säga, att med honom gick också vår siste tessinare bort. Men ej nog därmed: Göteborgs stolta, klassiska byggnadshistoria slutade också med honom. Carlbergs efterträdare, J. Hagberg, var barn av en ny tid, och med honom kommo de nya stilar, som ofta visade sig vara inga stilar alls.

Det har ju länge varit bekant, att staden Göteborgs byggnadshistoria varit intimt förbunden med familjen Carlbergs verksamhet, men först genom detta Arvid Bäckströms arbete har de olika med-

lemnarnas anpart blivit fixerad. Förf. har förut dokumenterat sig som en pålitlig registeruppställare (Svenska slott och herresäten), och även till detta verk har han fogat en värdefull personförteckning (med över 900 namn!) samt ett utomordentligt fylligt ort- och sakregister.

Det är glädjande att se, att våra städers byggnadshistoria börjat bli föremål för vetenskaplig ut-

redning. Till de arbeten av liknande slag, som förut utgivits av R. Josephson, S. Erixon och S. Kjellberg, sluter sig värdigt Arvid Bäckströms om Göteborg. Man må endast hoppas, att det intresse, som genom dessa böckers tillkomst ådagalagts för vår äldre arkitektur, även måtte verka befruktande för en sund utveckling på nationell grund av vår nya byggnadskonst.

G. T.

M E D D E L A N D E N

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD.

STYRELSENS SAMMANTRÄDE DEN 7 JAN. 1925. Samfundets styrelse sammanträdde den 7. jan. för behandling av staten för innevarande år, vilken balanserar på en summa av 49,700 kronor. Bland annat beviljades medel till fortsättandet av byggnadspremieringsverksamheten. På ansökan av Jordbrukareungdomens förbund beviljades en summa av 100 kronor för utförandet av en film, belysande förbundets verksamhet bland annat på hembygdsvårdens område.

ÅRSMÖTET. Enligt Samfundets stadgar skall ordinarie årsmöte avhållas senast i maj månad. Styrelsen har beslutat att vid detta årsmöte endast de löpande ärendena skola behandlas eller att mötet ajourneras till den 22. juni, då samfundet kommer att ha ett möte i Gävle. För att ordna detta har Gävle stads hembygdsråd utsett följande kommitterade, nämligen ingenjör Arvid Björk, ordförande, redaktör Ernst Serrander samt stadsarkitekt Gunnar Wetterling. Övriga medlemmar i kommittén äro folkhögskolerektor Karl Hedlund, Storvik, samt såsom representanter för samfundet direktör Lars Yngström, Sandviken, och samfundets sekreterare. Vid nyligen avhållet sammanträde i Gävle uppdrogos riktlinjerna för mötet preliminärt och därvid bestämdes, att mötet skulle avhållas måndagen den 22. juni, förslagsvis på all-

männa läroverket, i samband med en utställning, dels omfattande gammal gästrikländsk byggnadskultur, dels en avdelning, belysande god och dålig nutida byggnadskonst. Vidare skola föredrag hållas, event. diskussioner, berörande olika hembygdsvårdsfrågor. På midsommaraftonen är det meningen att söka få till stånd en hembygdsfest på Steneberg event. med sång av de då till det stora norrlandska sångarmötet i Gävle samlade sångarna, och på midsommardagen planeras för deltagarna en bilfärd till Årsunda gamla intressanta kyrka.

BYGGNADSPREMIERING UNDER 1925. För att främja en sund utveckling av byggnadsskicket i hembygdsvårdens anda samt att tillika uppmuntra ett ur teknisk, ekonomisk, hygienisk och praktisk synpunkt fullgott arbete på detta område kommer Samfundet för hembygdsvård att även under 1925 premiера högst 20 byggnader — bostadshus och lantmannabyggnader — uppförda under något av åren 1921, 1922, 1923 eller 1924.

Förslag till premiering av byggnader kan göras av: medlemmar i samfundets styrelse, styrelse för förening eller institution, som är ansluten till samfundet, byggnadsnämnd i stad eller samhälle, som är ansluten till samfundet.

Dessutom kan medlem i samfundet för honom själv i egenskap av byggherre uppförd byggnad ansöka hos samfundet om densammas premiering.

Varje förslag eller ansökan skall vara åtföljd av:

- a) uppgift angående byggnadens läge,
- b) uppgift om ägarens namn och adress,
- c) uppgift om tidpunkt för byggnadens uppförande.
- d) planritningar i skalan 1:100 eller större,
- e) fotografier, som tydligt visa byggnadens utseende — härvidlag är även av betydelse att fotografier visande byggnadens interiör samt densamma läge i förhållande till omgivningen, om möjligt vidfogas.
- f) ritningar och beskrivningar i övrigt, som underlätta bedömandet.

Blankett till förslag eller ansökan kan erhållas genom samfundets sekreterare, *Grönegatan 12, Lund*.

Inkomna förslag och ansökningar bedömas av en nämnd, bestående av byggnadsrådet Ragnar Hjort, stadsarkitekt Sigurd Westholm samt samfundets sekreterare, fil. lic. Fritjof Hazelius.

Nämnden äger ej skyldighet att till behandling upptaga förslag eller ansökan, som åtföljas av ofullständiga handlingar.

Premierna bestå av diplom. Diplomet överlämnas till byggherren, som äger rätt att å den premierade byggnaden uppsätta samfundets byggnadsmärke. Detta är utfört av gjutjärn efter modell av skulptören Ivar Johnsson och är avsett att fästas över husets huvudingång. Till arkitekt, som utfört ritningarna till premierad byggnad, utfärdar styrelsen intyg därom, ävensom — i de fall så kan anses lämpligt — till de förmän och arbetare, som visat särskilt nit och skicklighet vid uppförandet och inredningen av den premierade byggnaden.

Handlingarna skola under adress Samfundet för hembygdsvård, Premieringsnämnden, *Grönegatan 12, Lund*, vara insända innan april månads utgång.

* * *

ANSLAG TILL UNDERHÅLL AV BYGGNADSMINNESMÄRKEN. I årets statsverksproposition äskar ecklesiastikministern för budgetåren 1925—1926 ett extra reservationsanslag på 15,000 kr. till omedelbara istandsättningsåtgärder av vissa byggnadsminnesmärken och ett ordinarie reservationsanslag på 5,000 kr. till vård och underhåll av Visby ruiner och andra byggnadsminnesmärken.

Vitterhetsakademien har föreslagit, att det ordinarie reservationsanslaget till vård och underhåll

av Visby ruiner måtte höjas till 10,000 kr. och att ett extra reservationsanslag på 30,000 kr. måtte beviljas till omedelbara istandsättningsarbeten på vissa byggnadsminnesmärken.

De byggnadsminnesmärken, som skola underhållas med det av akademien begärda 10,000 kronorsanslaget, äro Visby ruiner, ruinerna av Visborg slott, Visingsborgs slottsruin på Visingsö, Åhus kungsstuga, Dädesjö ödekyrka, Risinge ödekyrka, S. Båda ödekyrka och Glimmingehus borg. De byggnadsminnesmärken, för vilka begäres tillfälligt anslag till deras omedelbara istandsättande, äro Visby stadsmur och Visborgs slottsruin, Visby kyrkoruiner, Glimmingehus borg, östra länkan, Stegeborgs slottsruin, Hästnäs medeltidshus, Ovikens ödekyrka, Vederslövs ödekyrka, Myrsjö ödekyrka och Ignaberga ödekyrka.

I sin motivering uttalar statsrådet i stort sett sin anslutning till de synpunkter, som anförts av hans företrädare i statsrådsämberet, då förslag i ämnet förelades 1924 års riksdag. Statsrådet är livligt övertygat om, att de ifrågasatta anslagshöjningarna äro både nyttiga och nödvändiga, men har i dessa liksom i en mängd andra fall att taga hänsyn till statens möjlighet att nu ekonomiskt bispringa. En höjning av det ordinarie anslaget till 10,000 kr. anser sig statsrådet därför icke nu kunna tillstyrka.

Vad beträffar det extra anslaget till omedelbara restaureringsarbeten erkänner statsrådet, att detsamma är synnerligen knappt tillmätt. Skall det vara möjligt för akademien att på ett mera verksamt sätt träda emellan, erfordras givetvis ökade medel. Riksdagen har också genom sina revisorer påpekat nödvändigheten av istandsättande och vård av Visby ruiner. Liknande erinringar ha från många håll framkommit, och det synes statsrådet vara av betydelse, att akademien beredes tillfälle att kunna hörsamma den vädjan, som rikats till akademien. Med förhoppning att det framdeles skall bli möjligt att fullt tillmötesgå akademiens nu framställda krav tillstyrker statsrådet en höjning av det extra anslaget till 15,000 kr.

STOCKHOLM.

ORDNANDET AV NORRA DJURGÅRDEN. Djurgårdskommissionen har uppgjort förslag till

program för den planerade tävlingen om Norra Djurgårdens ordnande. Enligt förslaget skall plan uppgöras för alla de anordningar, som kunna erfordras för ombesörjandet av trafiken inom hela Norra Djurgården. Vid planernas utarbetande skall tillses, att värdefulla naturområden ej förstöras. Särskilt bör iakttagas, att Djurgårdsbrunnsvikens, Norra Brunnsvikens samt insjöarnas karaktär av parksjöar bevaras med så vitt möjligt bibehålla naturliga strandkonturer och grönska.

DALARNA.

EKORRARNAS UTROTAS. Till Dalarnas hembygdsförbund ingå upprepade klagomål från landskapets skilda delar över det hänsynslösa utrotningskrig, som för närvarande föres mot ekorren. På vissa trakter har det gått så långt, att hela ekorrstammen är fullkomligt bortskjuten och utdöd. Nu invändes visserligen, att ekorren är ett skadedjur, i det han skulle avbita barrträdens blomknoppar och stundom även avskala bark av yngre träd och telningar liksom han skattar fågelbon på ägg och ungar, om han kan komma åt, men det är endast om djuren uppträda i större mängder på samma trakt, som det är möjligt för dem att göra någon avsevärd skada på skogen, om ens då. Det är i alla fall ytterst sällsynt, att ekorren förekommer i sådana skaror och det är ett långt steg därifrån till ett fullständigt utrotande. Det är fara för, att den pågående rovjakten kommer att fullkomligt utrota ekorren i hela vårt land, såsom det skett med t. ex. bävern, och som det håller på att ske med andra skogens och vildmarkens innevärdare, såsom mården, grävsvinet, lodjuret och björnen samt med vråken, falken, örnen, havsörnen och flera, vilka snart ej mera tillhöra Sverges fauna.

FALU STADS HEMBYGDSNÄMND. En av Falu stads hembygdsnämnds kommittéer, som har i uppdrag att ha sin uppmärksamhet riktad på skyddandet av äldre byggnadsminnesmärken inom staden, har framlagt ett preliminärt förslag, som går ut på skyddandet av en grupp äldre arbetaregårdar samt en borgargård. På grund av önskvärdheten att för närvarande icke belasta staden med utgifter, som icke äro absolut nödvändiga, beslöt nämnden på kommittéens förslag att tills vidare inskränka

sig till uppgörandet av en detaljerad plan för huru saken bör ordnas på lämpligt vis. Nämnden beslöt vidare att söka intressera Dalarnas fornminnesförening att särskilt rikta sin uppmärksamhet på kulturminnen rörande Falu stad, så att föremål och dokument m. m., som genom nämndens försorg kunde hopbringas, kunde mottagas som deposition eller gåva av fornminnesföreningen. I sammanhang härmed beslöt nämnden att försöka åstadkomma en inventering av äldre falubilder.

SKÅNE.

HÖGANÄS MUSEUM har nu fått sin lokalfråga ordnad, i det att Höganäsbolaget kostnadsfritt upplåtit ett av sina f. d. bostadshus, i vilket till att börja med genom museinämndens försorg en lägenhet kommer att fullt iordningställas för sitt ändamål. Det av bolaget skänkta huset är beläget vid Polhemsgatan i Övre Höganäs. Byggnaden härstammar från Höganäs första tid och kallades i gamla tider för möllepåls, emedan den från början använts till upplagsplats för höganäsverkens sädesförråd.

VÄRMLAND.

EKSHÄRADS HEMBYGDSFÖRENING har lyckats förvärva en gammal värdefull byggnad för ett blivande hembygds-museum. Byggnaden, som i äldre tider tjänstgjort som gästgivaregård, är belägen i Norra Skoga. Den är synnerligen väl bibehållen och innehåller förutom kök och koven trenne rum, varav det ena har väl bibehållna målningar från 1840-talet. Den blivande platsen för Ekshärads hembygds-museum har föreningen tänkt sig söder om kyrkan.

ÅNGERMANLAND.

YTTERLÄNNÄS HEMBYGDSFÖRENING BILDAD. Den 8. februari hölls å Bollsta gamla skola sammanträde för konstituerande av en hembygdsförening inom Ytterlännäs socken. Föreningens främsta uppgift blir att utforska bygdens natur, bebyggelsehistoria, forn- och folkminnen, m. m. Resultatet kommer att samlas i ett hembygdsarkiv för att så småningom bearbetas och publiceras såsom delar av en sockenbeskrivning. Vidare ha ini-

tiativtagarna tänkt sig, att föreningen skulle arbeta för skydd och vård av hembygdens natur och minnesmärken samt att den skulle söka anknytning till andra nutida strävanden, som syfta att skapa trevnad för bygdens folk.

PRISTÄVLAN ANGÅENDE MINDRE BOSTADSHUS. Styrelsen för den nyligen stiftade Ådalens byggnadskulturförening inbjuder till pristävling av förslagsritningar med behöriga detaljritningar och färgbestämmelse till mindre bostadshus av trä med 2—4 rum och kök (inberäknat vindsrum) jämte uthus. Förslagen skola framställa enklare hustyper, som i förening med tidsenlig inredning och stil så mycket som möjligt återge gammal, god ångermanländsk byggnadstradition. De trenne bästa förslagen belönas med pris av kr. 300, 200 och 100 samt tillfalla Ådalens byggnadskulturförening. Förslagen skola under signatur insändas till föreningens sekreterare N. P. Edlund, Frånö, före den 1 mars detta år, och få ritningarna ej rullas.

ÖLAND.

NATIONALPARK Å KUNGSLADUGÅRDEN BORGHOLM. Domänstyrelsen har nu till rege-

ringen avgivet förslag om inrättandet av en nationalpark å kungsladugården Borgholm invid Kalmar sund. Styrelsen hemställer sålunda om förslag till riksdagen att medgiva, att till nationalpark avsättes ett område av 69 har. På grund av vad i denna fråga förekommit förklarar sig styrelsen icke vilja motsätta sig vetenskapsakademiens senaste förslag att till nationalpark avsätta ett större område av kungsladugården än vad styrelsen förut förordat. Styrelsen tillstyrker därför i huvudsak Svenska naturskyddsföreningens förslag beträffande nationalparkens omfattning. Styrelsen hade nämligen 1920 föreslagit, att ett område om högst 30 har skulle avsättas till nationalpark. Detta förslag betecknas emellertid av Naturskyddsföreningen innebära en uppenbar förvanskning av den ursprungliga idén. Det av föreningen framställda förslaget, enligt vilket naturparken borde erhålla en omfattning av 69 har, har byggts på en omfattande växtgeografisk och ornitologisk undersökning. Avsättandet till nationalpark av hela det föreslagna området utgjorde den nödvändiga betingelsen för ett effektivt bevarande av ej mindre den historiskt ryktbara landskapsbilden än även en serie typiska växtsamhällen, tillhörande ekskogarnas, almlundarnas och havssträndernas serie.

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET LUND

UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER.

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG!

TEL. 275.

HEMBYGD SVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280

MARDELL

Carl Grimberg
SVENSKA FOLKETS UNDERBARA ÖDEN

- Band I. Forntiden och medeltiden.
 " II. Äldre Vasatiden.
 " III. Gustav Adolfs, Kristinas och Karl X:s tid.
 " IV. Karl XI:s och Karl XII:s tid till 1709.
 " V. Karl XII:s tid efter 1709 samt äldre frihetstiden till 1739.
 " VI. Frihetstidens höjdpunkt och slut.
 " VII. Gustav III:s och Gustav IV Adolfs tid.
 " VIII. 1809 års män, Karl Johans och Oskar I:s tid samt vårt närings-
 liv och kommunikationsväsen under teknikens tidevarv.
 " IX. Den sociala och kulturella utvecklingen från Oskar I:s tid
 till våra dagar samt de politiska förhållandena under
 Karl XV:s, Oskar II:s och Gustaf V:s regering.

Pris i 9 halvfr. band Kr. 135:—
 Inb. i blå klotband " 85: 50
 Inb. i bruna klotband " 76:—
 Häftade " 52: 85

"Svenska folket har fått nionde och sista delen av sina öden, berättade på det populära och medryckande sätt, som gjort Carl Grimberg till den kanske mest lästa av våra nu levande svenska författare." *Svenska Dagbladet.*

"Det är ett historiskt verk av gigantiska mått som härmed nått sin fullbordan." *Nya Dagligt Allehanda.*

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

I N N E H Å L L

FRITJOF HAZELIUS: Karl Berlin	1
Samfundets första byggnadspremiering	5
G. THOMÆUS: Östarp	17
God och dålig hembygdsvård. En bildserie, 10—11	23

LITTERATUR:

G. T.: Minnen från gamla skånska prästhem	25
G. T.: Skåniskt bondeliv	25
G. T.: Sörmländska slott och gårdar	26
G. T.: Studier i Göteborgs byggnadshistoria före 1814	26

MEDDELANDEN:

Samfundet för hembygdsvård. Stockholm. Dalarna. Skåne. Värmland. Ångerman- land. Öland	27
---	----

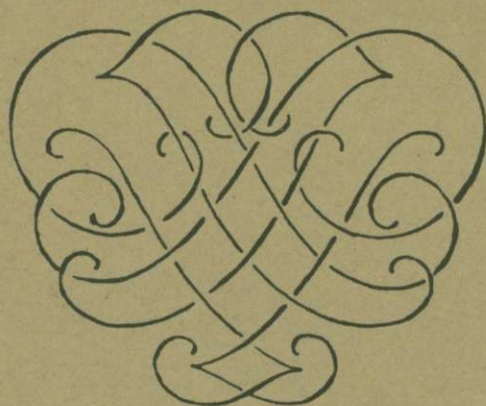
Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 12, Lund.

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 6 ANDRA HÅFTET

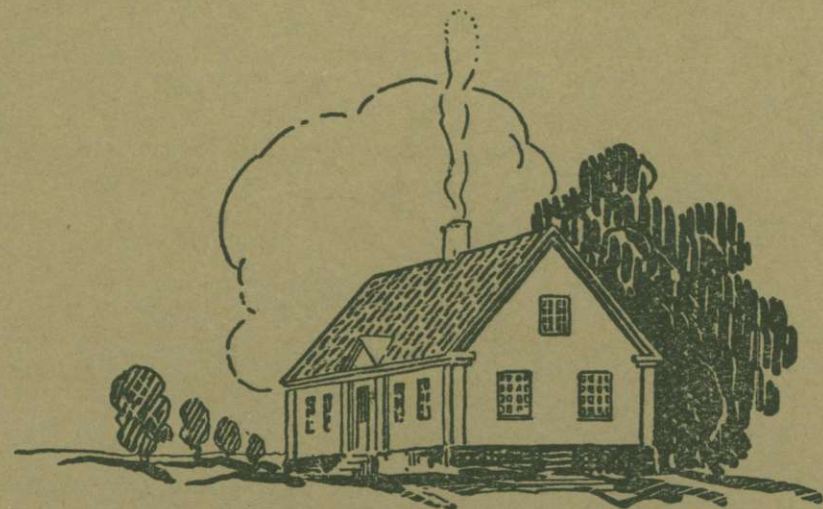
1 9 2 5

GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

K

UPPVÄRMNING & MATLAGNING

sker i detta hus genom

GEYSIR & ARIEL SYSTEMEN

*LITTERATUR ÖFVER GEYSIR OCH
ARIEL SYSTEMEN ERHÅLLES MOT
50 ÖRE. I FRIMÅRKEN*

A.B. JÄRNVERKSMAGASIN
MALMÖ

KLEIMER

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 12, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

*Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra
intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar
och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.*

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Malmtorgsgatan 10, Stockholm. Tel. 4334.

(Föreståndaren, Arkitekt John Åkerlunds bostad: Lidingö-Brevik. Tel. 125.)

*Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor
till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra
myndigheter, särskilt i mindre samhällen.*

*Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lant-
gårdar, prästgårdar m. m.*

*Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kost-
nadsfritt. Ritningsarbeten utföras för endast lägsta
ritningskostnad.*

Medsänd svarsporto!

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

— Över 100,000 MEDLEMMAR —

NORRLANDSGATAN 16, STOCKHOLM.

Varje ledamot erhåller Föreningens vackra och innehållsrika årsskrift samt turistatlas över Sverige. Medlemsavgift pr. år Kr. 5:— en gång för alla Kr. 100:—. Insänd avgift direkt till Föreningen eller närmaste ombud.

FÖRENINGENS UPPLYSNINGS- OCH BILJETTAVDELNING

lämnar kostnadsfria råd och upplysningar, sammanställer turer och utställer biljetter för alla resor inom Sverige.

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET LUND

UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER.

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG!

TEL. 275.

FOLKMINNESKOMMITTENS FÖRSLAG TILL UTFORSKANDE AV DEN SVENSKA ALLMOGEKULTUREN

REDOGÖRELSE OCH KRITIK

AV FIL. D:R LARS LEVANDER, UPPSALA

SEDAN INDUSTRIALISMEN NU I ETT HALVSEKEL ELLER MERA I samtliga kulturländer gått förhärjande fram över allt det i natur och kultur, som överhuvudtaget kan brytas ned och förstöras, ha folken småningom börjat vakna till medvetande om, att bland det dödsdömda finnas värden, som ej få spårlöst försvinna och helt lämnas åt glömskan. Så gott som överallt skyndar man att tillvarata de halvt bleknade minnena av förindustriell kultur, detta dels så, att byggnader, dräkter, vapen, verktyg m. m. samlas till museer och liknande institutioner, dels så, att de än flyktigare, än mera lätt försvinnande minnen, som utgöras av de gamlas berättelser om tro och sed, om saga och sägen, ja, även de gamlas med dem döende språk, upptecknas och samlas till arkiv och liknande institutioner, där de utgöra ett oumbärligt material för forskningen och för varje medborgare med sinne för nationella värden.

Vårt land intar i fråga om allmogeforskningen — liksom i fråga om ej så få vetenskapsgrenar — en föregångsställning. Redan år 1630 utfärdade kungl. maj:t ett memorial för "rikzens antiquarij och häfdesökiare", så mångsidigt och så fram-synt, att man blott kunde önska, att en eller flera organisationer för detta programs omsättande i verklighet vore upprättade och i arbete, då memorialets 300-årsdag infaller! I allt väsentligt får man emellertid vid läsning av den svenska allmogeforskningens historia under de senaste tre århundradena — folkminneskommitténs betänkande del II fylles till största delen av en alldeles förträfflig redogörelse för denna historia — ett starkt intryck av, att det är de enskilda personernas natur-vuxna intresse för dessa föga "praktiska" ting, som med ytterligt ringa — ofta alls intet — stöd från det allmänna åstadkommit det mesta och bästa på området.

Säkerligen under inflytande av den allmänna strömningen i världen — kanske också under intryck av tvenne "kristidens" karakteristiska drag: rik penningtillgång och enastående intensiv förstöring av gamla värden — beslöt emellertid riksdagen år 1918 en skrivelse till kungl. maj:t — egendomligt nog ingenstädes i betänkandet ens refererad — med begäran om allsidig utredning rörande insamling och utforskande av den svenska allmogekulturen. Med anledning härav tillkallades i slutet av år 1920 fem sakkunniga, som fingo i uppdrag att åvägabringa allsidig utredning och

förslag, huru arbetet för insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen lämpligen borde planläggas och organiseras. De sakkunniga antogo namnet folkminneskommittén och arbetade till den 31 mars 1923, då de avgåvo ett av två lätthanterliga band bestående betänkande (Statens offentliga utredningar 1924: 26, 27), vilket nu är ute på vandring hos myndigheter och på området verksamma föreningar. Under sådana förhållanden — då de praktiska resultaten av kommitténs förslag ännu höra till det ovissaste bland allt ovisst — torde en redogörelse för betänkandets innehåll möjligen kunna intressera tidskriftens läsare. Om i redogörelsen inströs och till densamma fogas några kritiska reflexioner, så sker detta ingalunda av "argt uppsåt", utan kritiken framtingas av det inresse, som ett par årtiondens sysslande med hithörande ting icke kan undgå att medföra. Uttryckligen bör betonas, att det är ett verkligt nöje att läsa ett kommittébetänkande, som vimlar av även för fackmannen nya upplysningar, och som med sin klara stil och sitt sakligt betydande innehåll bär alla spår av att ej vara skrivet av jurister!

I första delens kap. I redogör kommittén enligt gammal god tradition för, hur den fattat det av kungl. maj:t givna uppdraget. Detta anses i främsta rummet gälla "utstakandet av riktlinjer för ett förenande till en samlad ansträngning under statens medverkan och under dess ledning av alla de organisationer eller andra krafter, som nu äro eller framdeles kunna bliva verksamma vid utforskandet av den forna svenska allmogekulturen, samt för statens direkta ingripande till utforskandet av sådana trakter av landet eller sådana företeelser i folklivet, för vilka inga organisationer finnas eller krafter på annat håll äro i verksamhet". Mot denna värtaliga skildring av det, som nu måste göras, skall här ingen invändning göras, ej heller mot den omedelbart följande uppräknningen och indelningen av forskningsföremålen: folkets åskådning, näringsliv, bildande konst, diktning, språk m. m. Man kan endast beklaga, att kommittén i det följande fullständigt frångår denna objektivt gjorda indelning.

Kap. II ger en kortfattad redogörelse för hittillsvarande organ för utforskande av allmogekulturen — med allt skäl kortfattad, då den rikligen kompletteras genom den redan nämnda, historiskt lagda redogörelse för samma ämne, som innehålles i betänkandets andra del. Man får i detta kapitel en klar översikt över de organisationer av olika slag, som arbeta för räddandet av "folkminnen", från de rent vetenskapliga instituten som Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund och Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala till folkliga organisationer som hemslöjds- och folkdansföreningar. Endast på *en* punkt är framställningen litet oklar: den utomstående förstår inte riktigt, varför Nordiska museet, den utan all jämförelse mest offentliga och frikostigast statsunderstödda av alla de ifrågakommande institutionerna helt och hållet räknas som en privat organisation jämställd med vilken liten förening som helst under det att t. ex. Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund får den, såsom av kommitténs vidare utredning framgår, ej så litet farliga äran att kallas statlig.

I kap. III redogör kommittén för otryckta samlingar till svenskt folkliv och folkmål. Man får här en första överblick över de bidrag till kännedomen om den gamla svenska bondekulturen, som gömma sig i bibliotek och arkiv av olika slag. Redogörelsens intressantaste del är nog den, som talar om, vad som finns från de olika landskapen. Här har kommittén gjort hembygdsforskare av olika slag en verkligt god och nyttig tjänst. I någon mån förringas dock arbetets användbarhet genom den mindre lyckliga, nedan berörda ämnesindelning, som kommittén här börjar tillämpa.

För kommittén själv och för de på grund av dess arbete beslutande myndigheterna måste nog emellertid kapitlen IV och V te sig som den viktigaste delen av betänkandet. Här är kommittén inne på sitt egentliga ämne, insamlingsorganisationen, varvid dess tankar indelas i en teoretisk del (organisationsproblemen, kap. IV) och en praktisk del (organisationsförslag, kap. V).

Redan i början av kap. IV uttryckes målet klart och uttömmande så, att det gäller 1) att erhålla en så fullständig belysning som möjligt av alla folklivets företeelser, 2) att vinna en så klar översikt som möjligt av dessa företeelsers spridning, 3) att den svinnande allmogekulturen åt eftervärldens forskning dokumenteras i förstklassigt, fullt pålitligt material.

Då det därefter gäller att indela arbetet i olika ämnesgrupper, upptar kommittén tyvärr ej den ovan omnämnda, objektivt lagda indelningen utan gör en fördelning, som snarast synes anknyta till vissa museala och personliga traditioner, och som helt säkert måste betecknas som ett av de mindre lyckliga greppen i betänkandet. Forskningsgrenarna bli här: 1. inventarier och bildande konst; 2. bebyggelse och byggnadsskick; 3. dräktskicket; 4. musik, dans och lek; 5. muntliga traditioner; 6. språket. Det faller genast i ögonen dels vilken orimligt framskjuten plats som getts åt en detalj som dräktskicket, dels och framför allt, hurusom gruppen "muntliga traditioner" beröva det hela varje logisk hållning och — vad värre är — skymmer bort hela viktiga forskningsområden. I verkligheten förhåller det sig ju så, att muntliga traditioner dels äro knutna till vart och ett av de forskningsområden, som kommittén uppräknar, till inventarier, till byggnader, till dräkter etc., och här utgöra ett viktigt och ofta alltför litet beaktat komplement till det museala föremålet, till visan, till dansen o. s. v., men dels också för väldiga områden så gott som ensamma utgöra forskningsmaterialet. Dessa områden äro dels språket — ett gebit, som kommittén ingalunda försummat att ägna nödig omtanke —, dels det, som kommittén i sin förträffliga indelning i början av betänkandet sammanfattat i de båda grupperna "folkets åskådning och lynnesart" och "diktning med sagor och visor, gåtor, ordspråk m. m.", d. v. s. vad man korteligen kan beteckna som andlig kultur. Utan överdrift kan påstås, att just detta moment i folklivet mera än alla andra f. n. står i fara att förflyktigas och för alltid gå förlorat för hembygdsstudium och forskning. Hur kommer det sig då, att kommittén så snävt behandlar just dess ämnesgrupper?

Man torde ej löpa fara att misstaga sig, om man sammanställer kommitténs ställ-

ningstagande på denna centrala punkt med en åskådning, som sedan åratalspropageras från kommittémajoriteten synnerligen närstående håll¹⁾, och som korteligen skulle kunna uttryckas så, att alla de väldiga forskningsområden — fränsett språket —, som beröra den döende allmogekulturen, böra sammanfattas i en enda vetenskaplig disciplin: "etnologi" eller folklivsforskning. Utgående från det oförnekliga faktum, att ingen kan vara en god forskare i det, som rör den andliga allmogekulturen, utan att äga ej alltför ytlig kännedom om den materiella kulturen och vice versa — ett förhållande, lika uppenbart som t. ex. att ingen kan vara en god forskare i latin utan att kunna grekiska, ingen en duglig forskare i psykiatri utan grundlig underbyggnad i hjärnfysiologi —, drar man den orimliga slutsatsen, att allt hit hörande måste samlas i ett enda fack, m. a. o. behärskas av samma personer. Vad omfattar då detta ämne? "Etnologiens" enda officiella målsman i Sverige har på ett ställe gjort följande uppräkningslista: folksaga, folksägen, folkvisa, folkmusik, danser, lekar, gåtor, ordspråk, ramsor, primitiv religion, hjälte- och mytdiktning, magi, sociologi, folkpsykologi, allmogekonst, näringar och hushållning, dräktskick, traditioner och äldre inventariär, gårdar, personer och släkter m. m. Listan skulle utan svårighet kunna kompletteras med ytterligare åtskilligt, som bör föras hit, då det gäller att i ett sammanfatta allt, som rör gammal allmogekultur.

Saken har berörts så pass utförligt, emedan den grundåskådning, som här karakteriserats, i betydande utsträckning präglar — och enligt min mening förrycker — kommittéförslaget. Den har även tagit sig uttryck i praktiska önskemål, såsom det om professorer i "etnologi" vid universiteten. Man behöver ej ha synnerligen djup kännedom om arbetet på dessa områden för att klart inse, att efter upprättandet av dessa professorer ett av följande alternativ är oundvikligt: antingen äro dessa arma professorer allvarliga forskare, fördjupa sig i någon del av ämnet och stå snart i de övriga grenarna av den jättelika disciplinen lika okunniga som den yngsta av sina elever, eller också söka de behärska det hela — och då sluta de mycket snart att vara forskare! Det är gott och väl, att det reageras mot den överdrivna vetenskapliga specialiseringen; detta bör dock näppeligen göras på det (karrikatymässiga) sätt, att man söker skapa polyhistorer, som äro sakkunniga i allting, från dräkter och byggnadsteknik till primitiv religion.

Efter detta mindre lyckade avsnitt följer i kap. IV en synnerligen intressant redogörelse för betydelsen av utnyttjandet av äldre källor, såsom arkiv, handlingar av olika slag, Orts- och resebeskrivningar, tidningar m. m., varefter kommittén ingår på de praktiskt viktiga frågorna om handledningar för undersökarna (ordlistor, frågelistor o. d.) samt om yttre hjälpmedel som fotografier, film, fonogram etc. Efter en redogörelse för de nu verksamma organisationernas önskningsfråga om statshjälp uttalar kommittén några synnerligen välgrundade tankar om betydelsen av en god

¹⁾ Se t. ex. N. Lithberg i Rtg 1918, s. 146 ff.

arkivvård och om behovet av undersökare av olika slag, dels vetenskapligt utbildade fackmän, dels intresserade ute i bygderna. Skada blott, att kommitténs förträffliga teorier i så ytterligt ringa grad lett till praktiska förslag av någon betydelse! Såväl frågan om utnyttjandet av äldre källor som frågan om en betryggande arkivvård halkas mycket lätt över i det följande, och frågan om de behövliga vetenskapliga fackmännen löses så, att en lång rad expeditionella befattningar föreslås. Överhuvudtaget är den bristande överensstämmelsen mellan kommitténs teoretiska utgångspunkter och dess praktiska förslag något, som oupphörligen förvånar den uppmärksamme läsaren av betänkandet. Utan tvivel sammanhänger detta förhållande därmed, att kommittén så intensivt haft blicken riktad på åstadkommandet av en imponerande centralorganisation, att den underlåtit att ställa upp för sig dessa primära och för vinnande av ett verkligt resultat oundgängliga frågor: vilka arbeten av olika slag är det, som nu böra och kunna med statens hjälp fullföljas och igångsättas på allmogeforskningens område? Vilka institutioner och personer äro användbara och behövliga i och för dessa arbeten? Klara, bestämda och begränsade (ej minst till tiden begränsade!) mål borde här kunna ställas upp, och man komme helt visst med de av kommittén föreslagna summorna ojämförligt mycket längre än med den mest noggrannt genomtänkta administrativa apparat.

Men nu frågar den otålige läsaren: vad föreslås då egentligen i praktiskt avseende? Kommittén delar allt på området utfört arbete med avseende på sättet för insamlingen i två linjer, den systematiska undersökningen och den fria insamlingen, och i enlighet härmed skulle även statens anslag beräknas på två olika sätt, nämligen med halva kostnaden till de systematiska undersökningarna och med tredjedelen av kostnaderna till den fria insamlingen. Denna senare skulle — såsom redan nu i allt större utsträckning sker — bedrivas av de lokala, hembygdsintresserade institutionerna och organisationerna: folkhögskolor, hembygdsföreningar, ungdomsföreningar m. m. Kommittén berör här en fråga av synnerligen stort intresse. Utan tvivel vore det för samlingsarbetet i hög grad givande, om medel till uppmuntran och understöd av de för folklivsforskningen intresserade — ej minst de enskilda personerna! — ute i bygderna funnes att tillgå. Skall emellertid detta intresse kunna effektivt utnyttjas och ett meningslöst bortplottrande av medlen undgås, så måste dels den äkta byråkratiska föreskriften om endast en tredjedel av statsmedel slopas, dels det hela ordnas så, att direkt samarbete åstadkommes med de vetenskapliga institutioner, som utföra de systematiska undersökningarna.

Dessa sistnämnda förbli givetvis det centrala, och huvudfrågan blir alltså: vad föreslår kommittén på detta område? Med ett påfallande undantag — som jag strax återkommer till — utgår kommittén från de redan befintliga institutionerna och undersöker, i vad mån dessa kunna behöva statens stöd. På denna viktiga punkt göra sig emellertid de ödesdigra följderna av kommitténs underlåtenhet att tänka efter, vilka arbeten som behöva utföras, i hög grad gällande. I främsta rummet synes kommittén

ha haft blicken riktad på förvaltning, expedition o. d., och i enlighet härmed föreslås t. ex. åt den huvudsakligen språkligt och folkloristiskt arbetande Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala 26,000 kr. till arvoden åt fyra tjänstemän och 13,500 kr. till institutionens allmänna drift, åt Undersökningen av sydsvenska folkmål i Lund 6,000 kr. till arvode och 4,000 kr. till driftkostnader o. s. v. Tjänstemännen vid de olika institutionerna skulle syssla med expedition, katalogisering, registrering, instruktion o. d. Dessutom tror kommittén, att de därutöver skulle få tid till den vetenskapliga bearbetning av materialet, som är den oundgängligaste förutsättningen för planmässighet i det vidare insamlingsarbetet. Denna tro är helt säkert en ren illusion.

Vid sidan av nu nämnda anslag till förvaltning och drift föreslår kommittén ej obetydliga summor i s. k. rörliga anslag, och här väntar man, att forskningen — som kommittén att döma av flera uttalanden dock ej anser alldeles obehövlig — äntligen skulle få sitt. Men nej: vid dessa anslag föreslår kommittén det rent förintande villkoret, att "de skola kunna användas *endast för insamlingsarbete* och därmed direkt förbundna materialkostnader etc.", och för att ingen må göra sig falska förhoppningar tillfogar kommittén: "Medel, som utöver själva undersökningskostnaderna erfordras *för materialets utarbetande eller för dess vetenskapliga bearbetning* inräknas icke i den summa, som skall vara villkoret för erhållande av statsbidrag till visst belopp". Låt oss på en enskild punkt söka sätta oss in i, vad detta betyder! För undersökningen i Uppsala beräknar kommittén c:a 40,000 kr. årligen i dylika insamlingsmedel (hälften statsanslag, hälften från annat håll). Alltså: 40,000 kr. årligen skulle användas till resor massvis i bygderna, men det arbete, som skulle ge styrsel och mening åt allt detta resande, forskarens ordnande, noggranna bearbetning av ett material, som han verkligen behärskar, och hans herefter skeende utstakande av de omedelbara undersökningsuppgifterna — detta i eminentaste mening centrala arbete får intet. På denna punkt är kommittéförslaget sådant, att det tveksutan vore lyckligare för insamlingsarbetet, att detsamma ledde till intet, än att det i denna form realiserades av statsmakterna. Ty f. n. får dock den för insamlingen nödiga forskningen något: av landsting, lokala organisationer, enskilda intresserade etc. Sedan ett kraftigt statsingripande på ett område, som ju dock bör anses som en statens uppgift, ägt rum, måste man nog räkna med, att medlen från andra håll småningom sina ut. Staten ger — om kommittén får råda — ej heller något till forskningsarbetet, och så kommer den oersättliga sista insamlingstiden att förgå under ett till det yttre intensivt hoprafsningsarbete — utan klart fattade mål, utan lugn begränsning och grundlig insikt i vad som verkligen måste göras. Kommittén är icke enig om sitt olyckliga förslag på denna centrala punkt. Två av de fem sakkunniga förklara reservationsvis, att "för en rationell insamling är en viss samtidigt skeende bearbetning ett livsvillkor; en avskärning av den förbindelse, som i nu pågå-

ende arbeten förefinnes mellan insamling och ifrågavarande bearbetning, skulle bli ödesdiger".

Jag nämnde nyss, att kommittén i sitt förslag utgår från nu befintliga institutioner — dock med ett viktigt undantag. Detta undantag är Nordiska museet. Man hade väntat, att denna den utan all jämförelse kraftigast statsunderstödda av hithörande institutioner — dess statsanslag uppgick år 1920 till c:a 277,000 kr. — skulle föreslås ombildad till ett verkligt institut för etnografisk — eller åtminstone "etnologisk" — allmogeforskning. Här är ju det naturliga centrum för de grenar av folklivsforskningen, som tarva *föremålen* (dräkter, bohag, m. m.) som ständigt tillgängligt underlag och material, och här äro redan så gott som alla våra mera framstående, nu arbetande etnografer samlade. Är det Nordiska museets "privata" karaktär, som kommit de kommitterade att betrakta denna institution som *tabu*?

Kommitténs här skisserade ställningstagande gentemot Nordiska museet torde väl varit en av de orsaker, som drivit fram dess mest omfattande tanke: förslaget om inrättande av det s. k. folkminnesrådet. Det är ett helt nytt ämbetsverk, som här föreslås, en "byrå" med föreståndare, andre tjänsteman, specialister, tillfällig arbetshjälp etc., det hela belöpande sig på 52,500 kr., vartill komma dels dyrtidstillägg, dels vissa engångskostnader för registrering m. m. Denna byrå skulle avgiva årsberättelser, granska ansökningar om understöd, redovisa för sin förvaltning, leda den statliga upplysnings- och propagandaverksamheten, bereda och föredraga ärenden, följa insamlingsverksamhetens utveckling, tjänstgöra som upplysningsbyrå, utöva inspektionsverksamhet etc. Var och en, som råkat få någon inblick i de centrala ämbetsverkens arbete, ser utan svårighet för sina ögon en ny, tekniskt fulländad och intensivt verksam papperskvarn — malande tomt, tomt . . . Och detta i en tid då staten är allvarligen betänkt på att i görligaste mån minska vad vi redan ha av dylikt, och på ett arbetsområde, där karriéristerna äro så fullständigt obrukbara! Kommitténs förslag på denna punkt kan lugnt betecknas som en senkommen och med visshet dödfödd kristidsprodukt. Hur mycket enklare, billigare och helt visst även effektivare åstadkommes ej den gemensamhet i arbetet, som folkminnesrådet avser att skapa, och som helt visst är av behovet påkallad, genom något slags delegation från de på området arbetande institutionerna! Kommitten föreslår själv (s. 120) vissa former för en dylik samverkan. Varför icke lika gärna utveckla dessa former och inhibera den dyrbara byråkratiska organisationen? Rättvisligen bör framhållas, att det är endast tre av de fem sakkunniga, som vilja inrätta det nya ämbetsverket. De två övriga, som reserverat sig på flera viktiga punkter, uttala om folkminnesrådet och dess sekretariat, att "den arbetsledning, som på denna väg tänkes skola åstadkommas, bleve av övervägande eller helt och hållet administrativ art, med huvudvikten lagd på vad som har att göra med fördelningen av statsanslag, kontroll över deras användning, inspektion, statistik, registrering o. s. v. Därtill finge denna arbetsledning en i väsentlig mån passiv karaktär gentemot anslagssökande special-

organisationer, som sortera härunder. Från dem kunna visserligen många värdefulla initiativ förväntas men ej ett genomfört systematiskt helt, isynnerhet icke när det gäller en uppgift av så omfattande och så månggrenad art.“

Kommitténs starka intresse för den ”fasta“ organisationen, för den vidlyftiga och imponerande förvaltningen har också en annan sida — och en mycket allvarlig sådan. Många krafter arbeta i våra dagar på folklivs- och hembygdsforskningens i varandra gripande områden — alla äro de välkomna, alla äro de behövliga! Men inga torde så väl som dessa ute i bygderna arbetande krafter känna, att utan samarbete med den vetenskapligt utbildade specialisten famla de ofta i mörkret. Och specialisterna, forskarna — de människor, som av naturvuxet intresse tvingas att ägna sitt liv åt dessa ting — äro ytterligt få. Om nu alla dessa göras till expedierande och registrerande tjänstemän — och hit synes kommittén främst ha syftat —, ja, då få kanske *forskarna* det nog så bra med dyrtidstillägg och andra tjänstemannaförmåner. Men hur går det med *forskningen* mitt bland allt det administrativa och expeditionella pysslandet?

Den svenska folklivsforskningen har gamla stolta traditioner av arbete, utfört under osäkra, ja förtvivlade yttre förhållanden, för ringa eller ingen ersättning, med fattigast möjliga utrustning och med den fullständigaste frånvaro av allt, som kan kallas modern elegans och tekniskt-administrativ fulländning. Må nu staten gärna avhjälpa vad som brister i praktiskt nödvändig utrustning, men må den framför allt — om den nu överhuvudtaget anser sig ha råd att göra något på dessa områden — bereda forskarna möjlighet att under frihet från sysslande med likgiltiga ting ägna sig åt det ordnande, åskådliggörande, luckorna uppvisande forskningsarbete, som ensamt kan ge stadga och styrsel åt de mångas insamlingsarbete ute i våra bygder!

TINGSHUS OCH TINGSSTÄLLEN

BIDRAG TILL DE SVENSKA TINGSHUSENS OCH TINGSPLATSERNAS HISTORIA

AV E. O. HOVRÄTTSNOTARIEN FREDDY WILDTE, GÖTEBORG.

LÅNGT INNAN KRISTENDOMENS FÖRKUNNELSE NÅDDE VÅRT LAND, under en tid, vars historia så gott som helt är oss förborgad, samlades menigheten å tinget för att skipa lag och rätt. De gamla tingsställena torde ha varit betydande platser och sammanföllo sannolikt — jämväl efter kristendomens införande i landet — med de religiösa kultplatserna. Ännu vid tiden för landskapslagarnes och landslagens tillkomst hade tingen karaktär av folkmöten, som höllos under bar himmel, och det var först mot medeltidens senare del, som tingsförhandlingarna började förläggas inomhus. Många omständigheter tala för att prästgårdarne till en början fingo tjänstgöra såsom tingslokaler, ty särskilda tingshus torde icke ha börjat uppföras förrän mot slutet av 1600-talet. 1734 års lag innehåller de första lagliga föreskrifterna om byggande av tingshus, vilka jämte kyrkor, prästgårdar och sockenstugor omtalas såsom ”allmänne hus”. ”Tingsbygning skal hvart Härad bygga... Ther skal wara en stufva så stor som tarfvas och två kamrar“, heter det i 4 § av Rättegångsbalkens 26 kapitel, som ännu är gällande lag.

Den urgamla princip, som fanns uttryckt i Magnus Erikssons landslag, att ”i hvario Häradhe skal en Tingstadher wara“ har först i ganska sen tid blivit genombruten. Ännu under senare delen av 1800-talet hade de flesta härad kvar sina särskilda tingsställen, ehuru flere härad ofta i egenskap av särskilda tingslag ingingo i en domsaga. Det nittonde århundradets kraftiga utveckling inom alla områden, särskilt inom samfärdseln, kom likväl att få sin stora betydelse för den jurisdiktionella indelningen i vårt land. En allt starkare tendens att förflytta tingsställena till städer och större samhällen med goda kommunikationer gjorde sig gällande. Hand i hand härmed gick en strävan att genom sammanslagning av tingslag minska antalet tingsställen — något som efter tillkomsten av 1872 års tingsordning möjliggjorde tätare tingssammanträden och därmed en snabbare rättskipning. Hela denna utveckling är icke avslutad utan pågår alltjämt¹⁾. I de mera centrala delarne av vårt land finnas numera ganska få tingsställen, som icke äro förlagda till städer eller stadsliknande samhällen. Öster-

¹⁾ Så har t. ex. fr. o. m. 1924 Vadsbo norra domsagas tvenne tingslag sammanslagits och Vifolka, Valkebo och Gullbergs domsagas båda tingslag genom domsagans uppdelning uppgått i angränsande domkretsar.

Tingshus i Svärdsjö, Dalarna.
Typisk representant för de äldre svenska tingshusen.
Numera kommunalhus.

Tingshus för Hammarkinds härad, Mogata,
Östergötland.
Typisk tingsbyggnad från början av 1700-talet.

götland hade ännu år 1900 fjorton särskilda tingsställen och har numera endast åtta. Uppsala läns tre domsagor voro 1900 indelade i elva tingslag; nu är antalet fyra och av dessa ligger endast ett å landet. Det är blott i de mera avlägsna och glest befolkade delarne av vårt land — Värmland, Dalarna och Norrland — som tingen ännu mera allmänt hållas på landet å de tingsställen, som av ålder funnits.

Självfallet har den förändring av tingsställes läge och antal, som härövan skisserats, haft sina djupgående följder. Ty med de gamla tingsplatserna försvinner förvisso något av det mest värdefulla i vår kultur med anor från hedenhös. Städerna kunna icke giva den säregna ram till tinget, som de gamla tingsplatserna förläna, och de moderna, om än aldrig så praktiska tingshusen kunna icke ersätta de obekväma, men traditionsfyllda husen i bygderna, där menigheten trängdes ett par gånger om året för att lyssna till rättvisans skipande. De förändringar, som skett, ha icke heller alltid varit av behovet påkallade eller av befolkningen önskade.

Såsom redan framhållits torde de första tingshusen icke tillkommit tidigare än för cirka två och ett halvt sekel sedan. Likväl finnas den dag som i dag är ytterst få i bruk varande tingshus, som äro äldre än ett hundra år. Ett och annat gammalt tingshus har emellertid bevarats åt eftervärlden genom att apteras för kommunala eller andra ändamål, och det är ganska sannolikt, att åtskilliga gamla byggnader vid närmare efterforskning skulle avslöja sig såsom forna tingslokaler.

Tingshus i Kopparberg, Västmanland.
Uppfört 1758. Numera kommunalhus.

Det ännu kvarstående tingshuset i *Svärdsjö* i Dalarna torde, även om dess ålder icke kan bestämt angivas, vara en synnerligen typisk representant för de äldsta svenska tingslokaler. Byggnaden, som synes vara från senare delen av 1600-talet eller början av 1700-talet, innehåller en sal och två mindre rum och är således i full överensstämmelse med den av lagen uppställda normen "en stufva så stor som tarvas och två kamrar". — Typiskt är även Hammarkinds härads gamla tingshus i *Mogata* i Östergötland, liksom tingshuset i *Svärdsjö* en envåningsbyggnad under brant tak men något större än detta med tingssal och fyra rum samt förstuga. *Mogata* blev tingsställe för Hammarkinds härad omkring 1700 och det torde väl kunna hållas för troligt, att tingshuset tillkommit i samband därmed eller kort därefter.

En särställning intager i viss mån tingshuset i *Tanumshede* i Bohuslän, måhända det äldsta i Sverige. Starka skäl tala för, att detsamma tillkommit redan före Roskildefreden 1658, alltså under den tid Bohuslän var dansk mark, och traditionen vill göra gällande, att det ursprungliga uppförts av danska kronan såsom förrådshus. Byggnaden, som innehåller tingssal, förstuga och sex rum, är uppförd av groft kärntimmer i en våning. Vid en reparation 1809 erhöll huset nytt tak och 1921 restaurerades hela byggnaden, dock utan att dess karaktär på något sätt förändrades. Tingsstället, sedan 1904 gemensamt för Kville, Tanums och Bullarens härader, förflyttades 1919 till Strömstad.

Tingshusen i *Svärdsjö*, *Mogata* och *Tanumshede* representera det tidigaste skedet

Gullbergs härads förutvarande tingshus, Sjögestad, Östergötland.

dinge härads tingshus i *Lenhovda*, Småland, en byggnad, som tillkommit något senare än den i Koppa-berg, men i stil och anläggning står densamma nära. Tingshuset i Lenhovda, vilket utan tvivel är ett av de äldsta i bruk varande i landet, är uppfört i en våning under brutet tak med frontespis och innehåller i bottenvåningen sal och fem rum samt i vindsvåningen fem rum.

Från mitten av 1700-talet — närmare bestämt 1749 — härstammar det gamla tingshus, som från *Gärde* i Brunflo socken, Jämtland, flyttats till fornvallen Jämtli invid Östersund. Denna ålderdomliga och intressanta byggnad intager liksom tingshuset i Tanumshede en särställning och torde icke ursprungligen uppförts såsom tingslokal. Tingssalen synes hava tillbyggt ett äldre hus av ganska anspråkslösa dimensioner¹⁾.

Flertalet av de tingshus, som tillkommo vid 1800-talets början, ha bevarats till våra dagar och många användas allttjämt för sitt ursprungliga ändamål. En typisk mindre tingsbyggnad från denna tid är det av Gullbergs härad år 1816 uppförda tingshuset vid *Sjögestad* i Östergötland, en

¹⁾ Se närmare en uppsats av C. Lignell om "Friluftsmuséet på Jämtli vid Östersund" i denna tidskrift (årg. 1920).

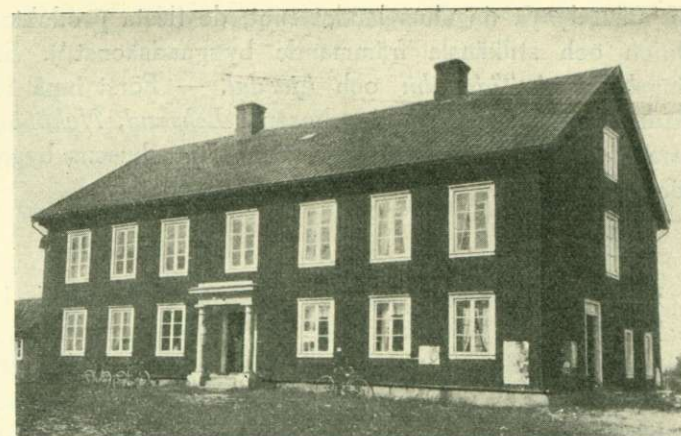

Norra Vedbo härads gamla tingshus, Hullaryd, Småland.

i de svenska tingshusens historia. En ståtlig representant för den närmaste tiden — mitten av 1700-talet — är det forna tingshuset i *Koppa-berg* i Västmanland. Byggnaden, som numera användes för kommunala ändamål, torde likväl förlorat en del av sin ursprungliga karaktär vid den restaurering, som utfördes år 1893. Ett ovist restaureringsnit har ävenledes haft en mindre lycklig inverkan å Uppvi-

visserligen rätt oansenlig byggnad, som likväl i sin enkla, rena stil och sina väl avvägda proportioner är en god exponent för den östgötska landsbygdens byggnadskonst vid nittonde århundradets början. Det vackra läget på en liten höjd med utsikt över slättbygden mot Roxen och Linköping bidrager i hög grad att skapa en värdig ram till denna gamla östgötska tingsplats med anor från medeltiden.

— Stora likheter med Sjögestad företer Norra Vedbo härads forna tingshus i *Hullaryd* i Småland, uppfört omkring 1800 och liksom Sjögestad en envåningsbyggnad, inrymmande sal och fem rum. Tingsplatsen är här belägen i omedelbar grannskap till gästgivaregården, något som för övrigt mycket ofta förekommer och givetvis, särskilt i forna dagar, ägde stor praktisk betydelse. — Något större anläggningar från ungefärligen samma tid äro tingshusen i *Värsås* i Västergötland (Kåkinds härad) och *Hogstad* i Östergötland (Göstrings härad), båda i två våningar och tilltagna efter mera rymliga mått. Tingshuset i Värsås är allttjämt i bruk, under det att Göstrings härads tingsställe — som alltsedan 1344 oavbrutet varit vid Hogstad — numera är förlagt till Mjölby.

Kåkinds härads tingshus, Värsås, Östergötland.

Listers härads tingshus i Sölvesborg.

De tingshus, som uppfördes vid mitten av 1800-talet, erbjuda i allmänhet föga av intresse. Som exempel kan anföras Vifolka härads förutvarande tingshus vid *Sya* i Östergötland, uppfört 1863.

Mot slutet av århundradet inträder den period, som måste betraktas som den ödesdigraste i de svenska tingshusens historia. Som en given följd av tingsstäl-lenas förflyttning och tingslagens förening uppföras

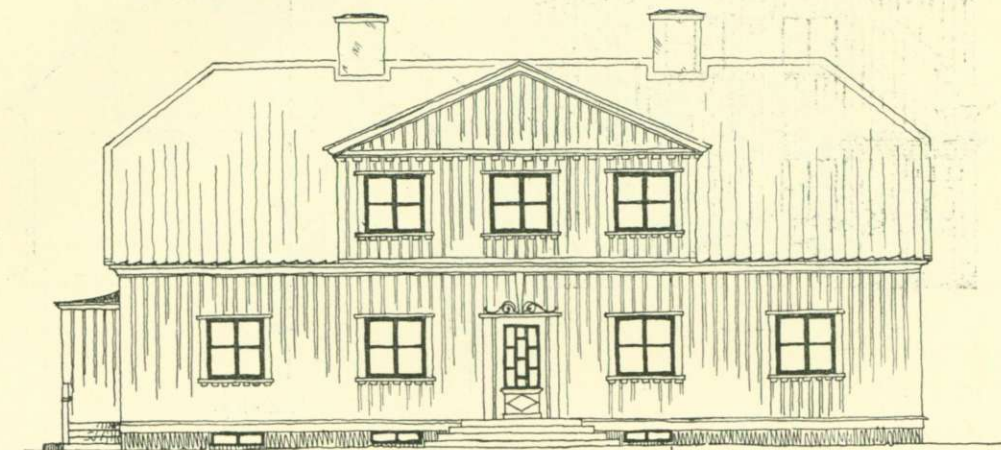
en mängd nya tingshus landet runt, de flesta produkter av tidens smaklösa, för tradition och stilkänsla främmande byggnadskonst¹⁾. Såsom exempel kunna anföras tingshusen i *Tidaholm* och *Ljusdal*. — Först in på 1900-talet inträder en reaktion. Sådana byggnader som tingshusen i *Leksand*, *Nyköping*, *Sölvesborg* m. fl, representera en ny riktning inom de svenska tingshusens byggnadshistoria med goda löften för framtiden.

*
*
*

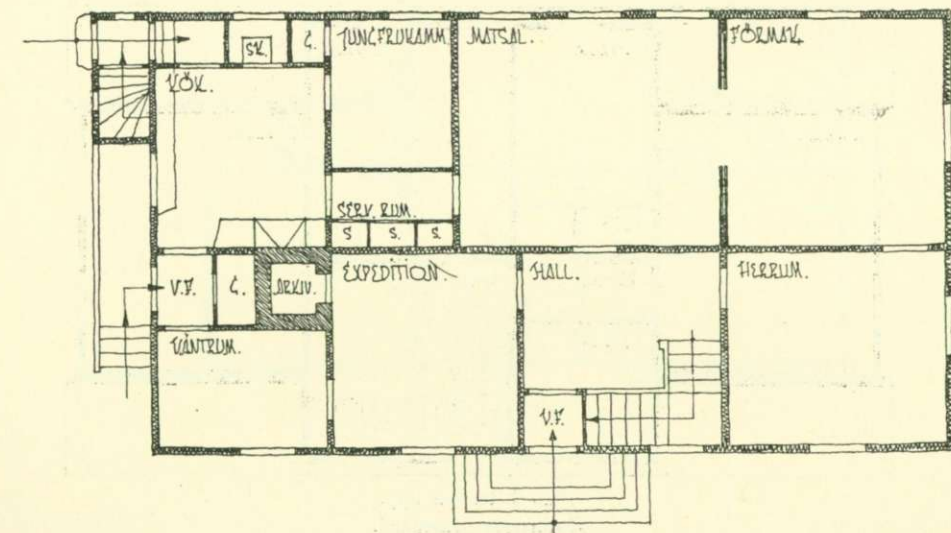
Den framställning, som här lämnats, har givetvis i hög grad varit fragmentarisk och har endast haft till avsikt att påvisa, hurusom de svenska tingshusen utgöra en grupp kulturhistoriskt intressanta byggnader, som alltför litet beaktas. Intresset för andra "publike byggnader" — förnämligast kyrkor och prästgårdar — har ständigt varit betydande och givit anledning till talrika och grundliga undersökningar, men de svenska tingshusens historia är alltför oskriven. De få rester, som bevarats av denna säregna byggnadstyp, förtjäna att räddas undan glömskan och det bör bli de hembygdsvårdande organisationernas uppgift att träda in i de många fall, där rättgångsväsendets reformering fordrar djupa ingrepp i det bestående.

¹⁾ Samtidigt som de gamla tingshusen övergivas spolieras åtskilliga värdefulla och karaktäristiska inventarier. Det hade givetvis varit på sin plats att i detta sammanhang ägna några ord åt tingshusens inventarier — framförallt häradsarkivet och häradsstyrelsen — men utrymmet medger det icke.

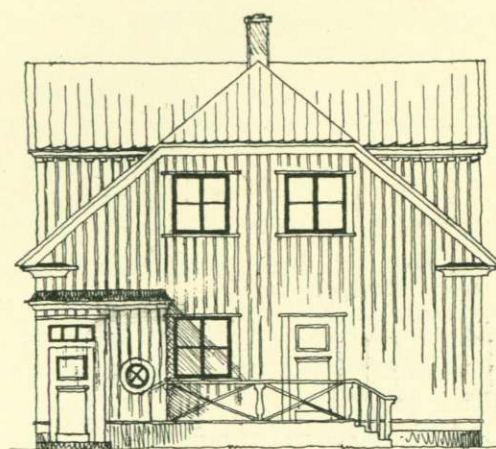
FRÅN SAMFUNDETS BYGGNADSBYRÅ

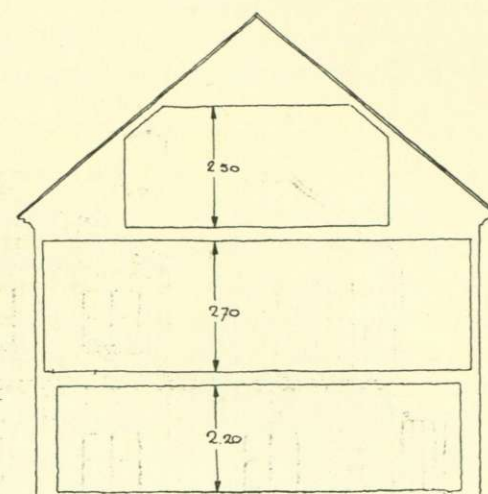
Huvudfasad

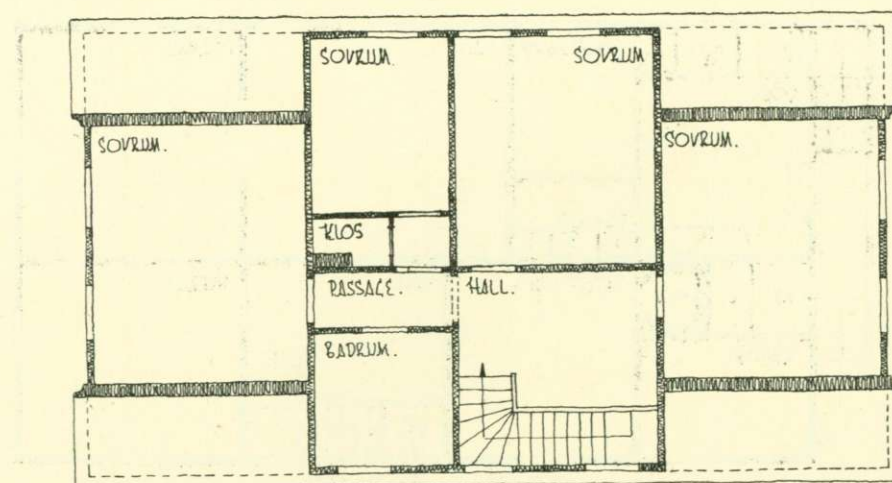
Bottenplan
Adolfsfors prästgård

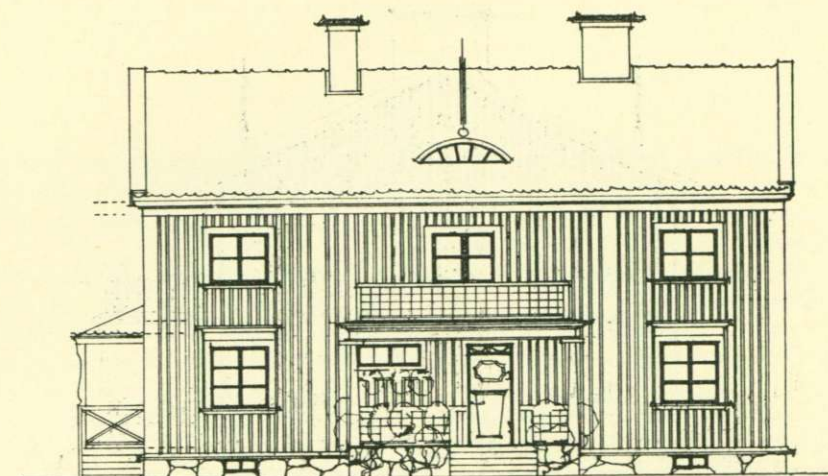
Gavel.

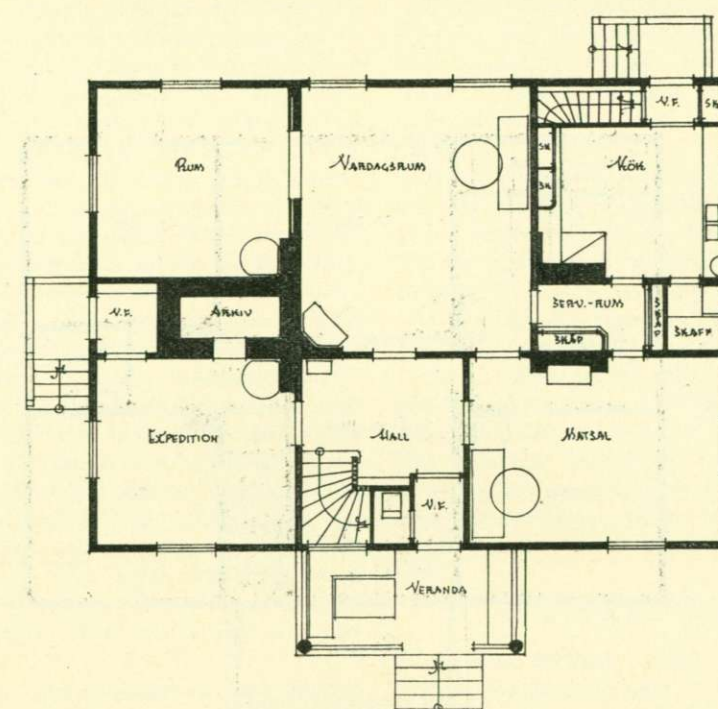
Skärning.

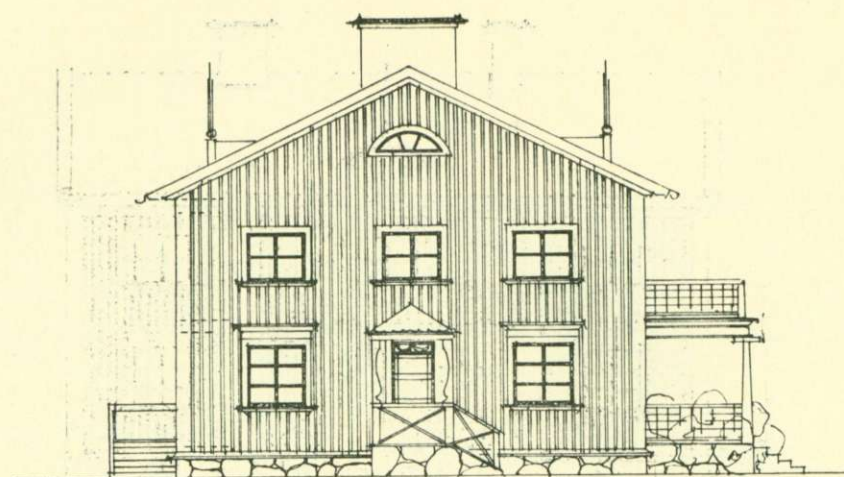
Plan 1 trappa upp.
Adolfsfors prästgård.

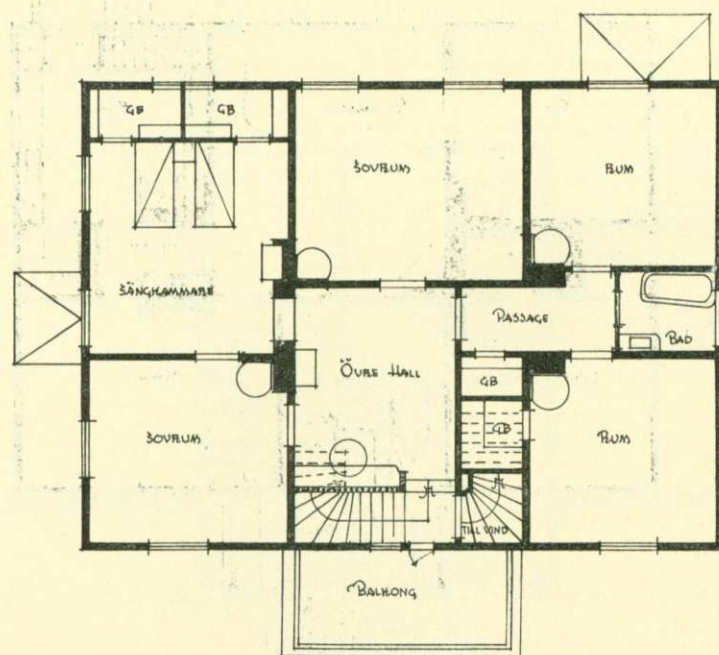
Huvudfasad.

Bottenplan.
Silleruds prästgård.

Gavel.

Plan 1 trappa upp.
Silleruds prästgård.

L I T T E R A T U R

Från Nordiska museets samlingar. Bilder och studier tillägnade Gustaf Upmark på hans 50-årsdag den 13. mars 1925.

Då styresmannen för Nordiska museet, Gustaf Upmark, den 13. mars d. å. fyllde 50 år, firades han även bland annat med en festskrift under ovannämnda titel. Det ståtliga foliobandet inledes med en hyllningsadress undertecknad av ett 600-tal personer med Kronprinsen samt prinsarna Wilhelm och Carl i spetsen och av följande lydelse: "Att redan i sin mannaålders fulla kraft kunna blicka tillbaka på ett rikt och lyckosamt arbetsskede och att med de ljusaste förhoppningar och alltjämt ungdomlig verksamhetshåg kunna begynna ett nytt, detta är vad Gustaf Upmark, Nordiska museets styresman, främst är att lyckönska till, då han fyller sina femtio år. Hans arbetsfält har varit klart utstakat från begynnelsen, och han har följt sin kallelse efter konsekvensens raka linje. Han kan sägas vara född museiman, och han har förblivit det kulturvårdande arbetet trogen i varje gren av sin verksamhet, på vilket särskilt område detta än har inriktats. Föremålen, produkterna av mänskligt arbete, ha varit materialet för hans rent museala verksamhet, och i hans vetenskapliga gärning ha de ständigt varit hans direkta kunskapskälla. Det svenska hemmet såsom en historisk företeelse, sammansatt av tiotusenden av föremål, som alla på ett eller annat sätt tjänat människorna, är den enhet, inom vilken hans museala verksamhet rört sig. Nordiska museet har självfallet blivit centrum i denna gärning och utgångspunkten för hans många andra uppgifter och företag, vare sig dessa gällt hemstaden — huvudstaden — eller landet i övrigt, de många hemmen i herrgårdarna och städerna samt de gamla alstren av svensk yrkesskicklighet och konstfärdighet.

Då vi — som genom vänskapens band äro för-
enade med Gustaf Upmark, som trätt i beröring
med honom i hans verksamhet såsom museichef,
forskare och kulturminnesvårdare, eller som på

andra vägar lärt oss uppskatta hans mångomfat-
tande gärning — velat ägna honom en hyllnings-
gård och därmed hugfästa denna dag, har det
legat närmast till hands att forma denna hyllning
så, att den samtidigt befrämjar det museum, som
står under hans vård och vars välgång utgör före-
målet för hans varmaste intresse. I samförstånd
med hans egen strävan att göra det nyss femtio-
åriga museets rika samlingar tillgängliga såsom
kunskapsstoff även för de vidaste kretsar, ha vi
trott oss vinna detta syfte genom att låta några
av museets värdefullaste skatter reproduceras i bild
och åtföljas av förklarande texter av de tjänste-
män, som arbeta inom den väldiga institutionens
murar.

Må det bliva Gustaf Upmark förunnat att full-
följa sin betydelsefulla verksamhet och föra Nor-
diska museet och Skansen, Artur Hazelii storverk,
vidare till många nya segrar av den art, som mu-
seets skapare själv skulle ha glatt sig åt att få
uppnå."

Det gediget utstyrda arbetet utgör ett vackert
led i de talrika och värdefulla publikationer, som
under senare åren utgivits från Nordiska museet.
Till viss grad kan det sägas utgöra en fortsättning
på det för sin tid synnerligen praktfulla arbete,
som på 1880-talet utgavs av Artur Hazelius under
titeln "Minnen från Nordiska Museet", ty liksom
dessa innehåller det ett antal avbildningar av före-
mål i Nordiska museet, åtföljda av belysande text,
till största delen författad av museets tjänstemän.
Det behandlar föremål från vitt skilda grenar av
svensk konst och slöjd såväl från herremanshem
som allmogestugor: gamla möbler, glas, fajans,
vapen, textilier, kläder m. m.

INSÄND LITTERATUR.

BARCHÆUS, ANDERS GUSTAF: *Underrättelser an-
gående lantushållningen i Halland*, utgiven av
BERT MÖLLER, Lund 1924. (Svenska bygder i äldre
beskrivningar med anmärkningar och register ut-
givna av JÖRAN SAHLGREN, Halland III.)

LINDNER, WERNER: *Mark Brandenburg*. München 1924. Herausgegeben mit Unterstützung der Provinz Brandenburg und in Verbindung mit dem Deutschen Bund Heimatschutz und der "Brandenburgia", Gesellschaft für Heimatkunde und Heimatschutz in der Mark Brandenburg. (Deutsche Volkskunst, Band II.)

Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium med stöd av K. Vitt.- hist.- o. ant.- akad. utgivet av SIGURD CURMAN och JOHNNY ROOSVAL. *Värmland*, band I, häfte 1—2, *Grums härad* av HELGE KJELLIN. *Stockholms kyrkor*, band V, häfte 1, *Adolf Fredriks kyrka* av OSCAR MANNSTRÖM.

TJÖRNE, ERNFRID: *Från Tivedens hjärta*. Askersund 1924.

WERNER, CARL: *S:t Maria kyrka i Ystad*. Kort vägledning genom kyrkan. Lund 1925.

BLEKINGEBYGD. Årsbok utgiven av Blekinge hembygdsförbund 1924. Karlskrona 1924. Innehåller bland annat: *Den förmenta runinskriften på Flegeshall i västligaste Blekinge* av OTTO V. FRIESEN, *God och dålig smak på landsbygden* av AXEL WÄCHTMEISTER, *Blekingska ordstäv och talesätt* av ALBERT WIFSTRAND, *Bondgården i Blekinge* av ALLAN ANDERSSON, *En blekingsk svartkonstbok* meddelad av O. WALDE.

BUDKAVELN. Meddelanden utgivna av Brages sektion för folklivsforskning genom K. ROB. V. WIKMAN. Hälsingfors 1924. Innehåller bland annat: *Two österbottniska stugor* av VALTER W. FORSBLOM, *Några iakttagelser om allmogedräkterna i Nyland och på Åland* av YNGVAR HEIKEL, *Österbottniska gåtor* av K. ROB. V. WIKMAN, *Dräktskicket i Malax socken i slutet av 1700-talet* av GABRIEL NIKANDER, *J. E. Rietz' finländska medarbetare* av K. ROB. V. WIKMAN, *Steiset, en försvinnande byggnadstyp* av VALTER W. FORSBLOM, *Några anteckningar om allmogens dräktskick i Borgå socken* av YNGVAR HEIKEL.

HEIMATSCHUTZ. Zeitschrift der Schweiz. Vereinigung für Heimatschutz, Jahrgang 19. Red.: JULES COULIN. Basel 1924.

HEMSCHUT. Orgaan van den Bond Heemschut. 1ste jaargang. Red.: A. A. KOK. Amsterdam 1924.

HELSINGERUNOR. Hembygdsorgan för helsingarne. Årg. 4. Red.: P. ALB. NORIN. Edsbyn 1924.

JÄMTEN 1924. Årg. 18. För Heimbygda, hembygdsvårdande förening för Jämtland och Härjedalen utg. av ERIC FESTIN. Östersund 1924. Innehåller bland annat: *De gamla målningarna i Rödöns kyrka* av ERIC FESTIN, *Ett populärt kungabesök, fakta och traditioner från Karl XI:s jämtländska resa år 1686* av GUSTAF NÄSSTRÖM, *Hembygdsforskning och hembygdsvård* av PER SVEDMARK, *Beskrivning över Frösö socken i Jämtland* av A. E. BEHM meddelad av PEHR JOHNSON, *Alsens kyrka* av ERIC FESTIN.

LUSTGÅRDEN. Årsskrift för Föreningen för dendrologi och parkvård. Årg. 5. Stockholm 1924. Innehåller bland annat: *Flygfotografien i parkvårdens tjänst* av NILS SONESSON, *Västerstads almskog och Halltorps hage* av UNO DANIELSSON, *Wärnanäs* av ELISABETH MANNERKRANTS, *Gatuavdelningens mord på ekarna i Stockholm* av GUNNAR SCHOTTE, *Från telefonarbetarnas framfart* av GUNNAR SCHOTTE.

NORDANBYGD. Tidskrift utg. av Sunderbo folkhögskolas elevförbund. 20. årg. Luleå 1924. Innehåller bland annat: *Uppgift å en del industriella verk i Norrbotten i äldre tider* av HENRIK WENNERSTRÖM.

SKÅNSKA GÅRDAR OCH HUS. Band 3. häft. 1. Utg. av KARL BERLIN och FRITJOF HAZELIUS. Skånska föreningen för byggnadskultur årspublikation 1924. *Byggnadskultur i Landskrona under 1700-talet* av FRITJOF HAZELIUS. Häft. 1. Lund 1924.

VÄSTSVENSKA FOLKMINNESFÖRENINGEN. Redogörelse över femte arbetsåret 1923—1924. (Särtr. ur "Folkminnen och folktankar".)

SVENSKBYGDEN. Tidskrift utgiven av föreningen Svenska folkskolans vänner. Hälsingfors 1924.

M E D D E L A N D E N

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD.

STYRELSENS SAMMANTRÄDE DEN 26. MARS 1925. Vid styrelsens senaste sammanträde den 26. mars godkändes styrelseberättelse för samfundets verksamhet under 1924 jämte revisionsberättelsen. Vidare medgav styrelsen, att föreningen "Brukskunst" i Oslo skulle få disponera utställningen "Vackra verk" under en tid av cirka 14 dagar i slutet av maj och början av juni utan ersättning men på det villkor, att den försäkras på ett betryggande sätt och att samfundet icke behöver ikläda sig några kostnader för frakt eller dylikt. På enahanda villkor ställdes utställningen även till disposition för Hälsingborgs stads estetiska nämnd för exponering i denna stad i omedelbar anslutning till utställningen i Oslo. Dessutom beviljade styrelsen i och för utställningarna i Göteborg, Oslo och Hälsingborg ett belopp på 300 kronor för eventuell komplettering och renovering m. m. av materialet. På förslag av arbetsutskottet beslöt styrelsen att ingå till kungl. maj:t med förnyad anhållan om anslag till samfundets verksamhet att utgå av lotterimedel och uppdrog styrelsen med anledning härav åt arbetsutskottet att inlämna ansökan härom.

BERÄTTELSE ÖVER VERKSAMHETEN ÅR 1924.

Samfundet har under 1924 erhållit sex nya korporativa medlemmar, nämligen Västmanlands fornminnesförening, Stockholms stads fastighetskontor, Värnamo hembygdsförening, Föreningen för norrländsk hembygdsforskning, Tekniska samfundet i Göteborg och Hälsingborgs stads estetiska nämnd. Sammanlagda antalet korporativa medlemmar uppgår därmed till 26. De stödjande medlemmarnas antal har under året ökat med en och uppgår nu till 23, varav 22 ständiga. De övriga medlemmarna voro vid årets början 1286. Under årets lopp ha 112 avgått men 544 nya tillkommit, varför antalet vid årets slut var 1718, vilket innebär, att denna medlemssiffra ökat med en tredjedel.

Enligt beslut av årsmötet har § 4 i samfundets stadgar erhållit följande lydelse: "Sammanslutningar utöva sitt medlemskap i samfundet genom valda representanter. Varje sammanslutning äger rätt att i samfundet insätta för årligt bidrag av femtio kronor en representant samt för varje hundrade krona därutöver ytterligare en representant, dock högst tio stycken. Styrelsen kan i undantagsfall bevilja sammanslutningar rättighet att i samfundet insätta en representant för lägre årligt bidrag än femtio kronor." Med anledning härav har styrelsen uppdragit åt arbetsutskottet att vid behov bevilja nedsättning i korporativ medlemsavgift enligt stadgarnas § 4. Arbetsutskottet får dock endast bevilja sådan nedsättning, om 5 % av den anslutna föreningens medlemsavgifter under näst föregående år understigit femtio kronor, och bör årsavgiften till samfundet fastställas till minst 5 % av den anslutna föreningens medlemsavgifter, dock lägst 10 kronor.

Under årets lopp har till samfundet utbetalats det av kungl. maj:t av lotterimedel beviljade anslaget om 50,000 kronor. Dessutom har samfundet erhållit följande statsanslag: för utgivande av Tidskrift för hembygdsvård 2,500 kr. samt för arbetsåret 1924—1925 högst 2,500 kr. för avhållande av tvenne mästarekurser för byggmästare och möbelsnickare. Av centralkommittén för "Jordbrukets dag" har samfundet erhållit ett belopp på 2,800 kr. för att göra det möjligt för hembygdsföreningar och liknande att högtidlighålla nämnda dag genom utställningar m. m. Av "Flaggans dag" har samfundet erhållit ett anslag om 500 kronor.

Under året har samfundet beviljat följande anslag: 2,000 kr. till Ungdomsringen för bygdekultur att utgå under loppet av 1925 för att i samarbete med samfundet anordna kurser och utställningar 1,500 kr. till Västsvenska hembygdsnämnden för anordnandet av utbildningskurser i hembygdsvård och hembygdsforskning i västra Sverige sommaren 1925, samt av ovannämnda anslag från centralkommittén för "Jordbrukets dag": 200 kr. till spelmanstävlan samt utställning av gamla kultur-

föremål i Vimmerby, 200 kr. för avhållande av tävling i folksånger på Lojsta slott å Gotland, 200 kr. till utställning av byggnadskultur m. m. från Halland å Katrinebergs folkhögskola, 200 kr. till avhållande av spelmanstävlan å Axvall, 400 kr. till utställning av fotografier, beskrivningar och uppmätningar av gamla värmäländska gårdar i Karlstad, 300 kr. till utställning av gamla dräkter från Gästrikland å Storviks folkhögskola, 300 kr. till utställning av äldre och nyare kulturföremål från Hälsingland samt spelmanstävlan i Edsbyn, 400 kr. till utställning av äldre jordbruksredskap från Ångermanland i Härnösand, 400 kr. till spelmanstävlan i Östersund samt 200 kr. till spelmanstävlan i Umeå.

Under året har styrelsen avhållit fem sammanträden men dessutom i enlighet med föregående år lämnat arbetsutskottet vidsträckt fullmakt att sköta samfundets arbete.

Sekretariatet och byggnadsbyrån, som sedan samfundets stiftande stått under gemensam ledning, har under året uppdelats i tvenne skilda verksamhetsområden. Den senare, som alltiämt står under arkitekt John Åkerlunds erfarna ledning, är fortfarande förlagd till Stockholm (Malm-torgsgatan 10). Till sekreterare, vilken befattning sammanslagits med redaktörskapet för Tidskrift för hembygdsvård, har utsetts folkhögskolläraren, fil. lic. F. Hazelius, och är sekretariatet numera förlagt till Lund (Grönegatan 12). På grund av omorganisationen och den höjning av anslaget till avlöning åt sekreteraren och biträden, som möjliggjorts genom lotterimedlen, har sekreteraren mera odelat kunnat ägna sig åt vården av samfundets intressen, varjämte han i större utsträckning än hittills kunnat bistå medlemmar och övriga med råd och upplysningar angående frågor, som beröra hembygdsvården. För samfundets räkning har sekreteraren under årets lopp besökt Gävle, Falun, Västerås, Axvall, Göteborg och Hälsingborg.

Byggnadsbyrån har under året behandlat 3 ombyggnader, 2 församlingshem, 3 prästgårdar, 8 bostadshus, 1 egnahemsområdesplan, 6 detaljer, såsom verandor m. m., för vilka samtliga skisser och ritningar utförts. Skriftliga och muntliga anvisningar beträffande skilda byggnadsdetaljer, byggnadssätt och planproblem ha givits i ett fyrtiotal fall. Bilder till föredrag o. dyl. ha ordnats i 5 fall. En broschyr angående byggnadsbyrån har tryckts i

4,000 exemplar och tillställts enskilda, egnahemsföreningar, hushållningssällskap, byggnadsnämnder m. fl.

Samfundets årsmöte avhölls i Stockholm den 9 maj. Samtliga avgående styrelseledamöter omvaldes. Landshövdingen, fru Ellen Widén höll vid mötet föredrag om "Kvinnans insats i hembygds-vården", vilket återgivits i tidskriften. I sitt tack till fru Widén framhöll ordföranden den betydelsefulla gärning, hon utövat på hembygdsvårdens område och meddelade, att samfundets styrelse i beundran och tacksamhet för detta arbete beslutat kalla fru Widén till samfundets hedersledamot.

Den under föregående år igångsatta propagandaverksamheten genom utsändandet av broschyrer m. m. har fortgått under 1924, och ha på så sätt spritts cirka 4,000 broschyrer angående samfundet och dess verksamhet.

Utställningen av tekniska och industriella anläggningar, vars förberedelse påbörjades under 1923, avhölls å Konstakademien i Stockholm under tiden 16 sept.—14 okt. Materialet, vilket insamlades och ordnades av samfundets sekreterare med biträde av arkitekt John Åkerlund och fil. lic. Nils G. Wollin, hade beredvilligt utlånats av ett flertal verk, institutioner och föreningar samt enskilda arkitekter och byggnadsfirmor. Dessutom hade tyska hembygdsvårdsförbundet ställt sin stora vandringsutställning med avbildningar av tekniska och industriella anläggningar i Tyskland och andra länder till förfogande. Utställningen tilldrog sig det allra största intresse, särskilt från fackmännens sida, och om det allmänna intresse, som utställningen väckte vittnade bland annat de utförliga omnämmanden, för vilka den var föremål i pressen. Under tiden 4—20 maj 1925 kommer utställningen att exponeras i Göteborg. Förberedande arbeten ha vidtagits för åstadkommandet av en vandringsutställning, belysande städernas byggnadskonst, vilken beräknas kunna exponeras första gången under innevarande år. Den ordnas av förste stadsingenjör A. Lilienberg i Göteborg och kommer att bestå av tvenne avdelningar: en systematisk, omfattande samhällenas planläggning, samhällsbyggnaden, tekniska frågor m. m., och en historisk, vilken genom typiska exempel skall belysa de svenska städernas och samhällenas bebyggelse i såväl god som dålig riktning.

För att främja en sund utveckling av byggnadsskicket i hembygdsvårdens anda samt att tillika uppmuntra ett ur teknisk, ekonomisk, hygienisk och praktisk synpunkt fullgott arbete på detta område beslöt styrelsen att under 1924 premiera högst 20 byggnader — bostadshus och lantmannabyggnader — uppförda under något av åren 1919, 1920, 1921, 1922 eller 1923. För att bedöma de inkomna förslagen tillsattes en premieringsnämnd, bestående av stadsarkitekt S. Westholm, byggnadsrådet Ragnar Hjort och samfundets sekreterare. Inalles hade 36 förslag och ansökningar inkommit, av vilka 10 erhöles premium. Detta har bestått av ett efter skiss av doktor Akke Kumlien utfört diplom, vilket tillställts byggherrarna till de premierade byggnaderna, vilka dessutom utmärkas genom samfundets byggnadsmärke. Premieringarna komma att fortsättas innevarande år, och det är styrelsens förhoppning, att de sedermera skola kunna upprepas årligen.

Stockholm i februari 1925.

KARL STARBÄCK

F. Hazelius.

Undertecknade, utsedda att granska Samfundet för hembygdsvårds räkenskaper för år 1924, få härmed avgiva följande

REVISIONSBERÄTTELSE.

Beträffande Samfundets inkomster och utgifter vid nämnda års slut, hänvisas till följande vinst- och förlustkonto samt balanskonton.

Ingående balanskonto.

Debet:

1924		
Jan. 2.	An Kapitalkonto.....	11,014:13
	Kronor	11,014:13

Kredit:

1924		
Jan. 2.	Per Giroräknings konto.....	6,414:92
" "	" Inventariers konto	209:75
" "	" Fotografiers konto	496:—
" "	" Diverse personers konto	3,759:51
" "	" Kassa	133:95
	Kronor	11,014:13

Vinst- och Förlustkonto.

Debet:

1924		
Dec. 31.	An Intresse konto	231:81
" "	" Konsultations konto	3,084:80
" "	" Omkostnads konto	4,729:48
" "	" Sekretariatets konto	6,311:15
" "	" Byggnadsbyråns konto ...	5,459:30
" "	" Utställningens konto	4,929:30
" "	" Jordbrukets dags konto ...	208:15
" "	" Premieringsverksamhetens konto.....	195:05
" "	" Tidskriftens konto	19,017:87
" "	" Kapitalkonto.....	24,872:20
	Kronor	69,039:11

Kredit:

1924		
Dec. 31.	Per Medlemsavgifters konto ...	2,450:—
" "	" Tillfälliga avgifters konto	53,057:04
" "	" Nya medlemmars avg. k:to	146:68
" "	" Korporativa och stödjande medlemmars konto	200:—
" "	" Tidskriftens redovisnings konto.....	13,185:39
	Kronor	69,039:11

Utgående balanskonto.

Debet:

1924		
Dec. 31.	An Giroräknings konto.....	25,249:81
" "	" Inventariers konto	270:99
" "	" Fotografiers konto	496:—
" "	" Div. personers konto	4,698:08
" "	" Nya medlemsavg. redovisnings konto	146:68
" "	" Tidskriftens redovisnings konto	5,000:—
	Kronor	35,861:56

Kredit:

1924		
Dec. 31.	Per Tidskriftens redovisnings konto.....	592:60
" "	" Kapital konto	35,268:96
	Kronor	35,861:56

Sedan revisor H. Hildebrand härstädes verkställt ingående siffergranskning och vi funnit alla kassaposter vederbörligen verifierade, få vi nöjet intyga att räkenskapsböckerna äro förda med omsorg och ordning.

Protokollen för året äro genomsedda.

Enär vi icke funnit anledning till någon anmärkning mot förvaltningen eller räkenskaperna, föreslå vi full och tacksam ansvarsfrihet åt styrelsen för året 1924:s förvaltning och räkenskaper.

Stockholm den 21 Februari 1925.

HARALD WADSJÖ. THOR HÖGDAHL.

SAMFUNDETS KURSER. För avhållandet av byggmästare- och möbelsnickarekurser har samfundet ingått med ansökan till kungl. maj:t för erhållandet av ett understöd av 2,500 kronor att utgå under arbetsåret 1925—1926.

Under ledning av och med understöd från samfundet har Gävle stads hembygdsråd anordnat en byggmästarekurs under tiden den 20—30 april. Kursen har föreståtts av arkitekt J. Åkerlund och bland övriga lärare märkas arkitekterna Axel Erikson och J. Gate I samverkan med Västsvenska hembygdsnämnden anordnar samfundet en kombinerad byggmästare- och möbelsnickarekurs i Göteborg under tiden den 6—16 maj. Kursen står under ledning av arkitekt A. Berglund och bland medverkande lärare märkas arkitekterna A. Bjerke och C. Malmsten.

Samfundet kommer att för framtiden regelbundet söka anordna tvenne kombinerade byggmästare- och möbelsnickarekurser årligen i samarbete med sina korporativa medlemmar. Föreningar och andra korporationer, som äro anslutna till samfundet, kunna hos samfundets styrelse ansöka om sådana kursers avhållande, och bestrider samfundet i regel hälften av kostnaderna intill ett belopp av cirka 1,000 kronor. För vidare upplysningar hänvisas till nedanstående av skolöverstyrelsen fastställda reglemente.

REGLEMENTE FÖR SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRDS YRKESUTBILDNINGSVERKSAMHET.

I. Verksamhetens ändamål och allmänna anordning.

§ 1. Samfundet för hembygdsvård yrkesutbildningsverksamhet har till ändamål att ge självständiga

utövare av byggnadsyrket, ävensom förmän och arbetare inom samma yrke och företrädesvis från landsbygden, samt möbelsnickare, i första hand självständigt utövande, men även anställda, en vidare utbildning i dessa yrkens teknik och ekonomi i syfte att intressera dem för ett byggnadssätt och en rumsinredning och möblering, som fyller nutida praktiska och ekonomiska men samtidigt estetiska krav, särskilt med hänsyn till respektive trakters tradition.

§ 2. Yrkesutbildningen anordnas i form av dels mästarkurser, dels fristående instruktionsföreläsningar.

Antalet kurser och föreläsningar, som skola hållas, bestämmas av samfundets styrelse.

Antalet kursdeltagare bestämmas i varje fall ävenledes av samfundets styrelse eller av den kursledning styrelsen utser.

Kursdeltagare erlägger en kursavgift av minst 20 högst 50 kronor, allt efter som samfundets styrelse för varje gång bestämmer.

§ 3. Samfundets styrelse äger att inom de gränser, som betingas av för ändamålet anvisade medel, efter vederbörligt medgivande vidtaga de ändringar beträffande angivna kurser och föreläsningar, som förhandenvarande omständigheter kunna föranleda.

II. Undervisning.

§ 4. Mästarkurs omfattar minst 56 föreläsningsoch lektionstimmar, fördelade på lämpligt antal dagar.

§ 5. Undervisningsplaner med timplan och kursfördelning upprättas av samfundets styrelse och underställes Skolöverstyrelsen för prövning och godkännande.

Undervisningsplanerna intagas i detta reglemente i form av bilagor.

När arbetsordning för mästarkurser blivit av kursledningen upprättad skall den i fem exemplar insändas till skolöverstyrelsen, varjämte den skall anslås i varje lärosal, där undervisning enligt densamma skall bedrivas.

III. Kursdeltagare.

§ 6. För deltagande i mästarkurs fordras att den sökande fyllt tjugo år och under minst tre år ägnat sig åt praktiskt yrkesarbete inom det yrke eller arbetsområde, för vilket kursen är avsedd, samt

genom betyg eller avlagda prov styrker sig äga nödiga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen i den kurs, vari inträde sökes.

Därest i något fall särskild anledning föreligger till medgivande av inträde i mästarkurs oaktat nyssnämnda villkor icke äro i allo uppfyllda, må hos skolöverstyrelsen göras ansökan om sådant medgivande.

§ 7. Å viss av samfundets styrelse närmare bestämd tid före början av mästarkurs skola de personer, som önska deltaga i densamma, anmäla sig och därvid erlagga för kursen bestämd avgift.

Tid och rum för anmälningarnas mottagande ävensom gällande inträdesfordringar och storleken av kursavgiften skola genom kungörelse i lämpliga tidningar bringas till allmän kännedom.

§ 8. Rörande kursdeltagares skyldigheter gälla i tillämpliga delar, vad som beträffande den kommunala yrkesundervisningen är föreskrivet i §§ 22 och 23 i för denna gällande stadga.

§ 9. Vid varje undervisning skall lärare eller föreståndare i kursens dagbok göra anteckning angående kursdeltagares närvaro.

§ 10. Kursdeltagare, som tillfredsställande bevistat en kurs, tilldelas efter dennas slut intyg därom av Samfundet för hembygdsvård.

IV. Lärare.

§ 11. Samfundets styrelse tillsätter för varje kurs en kursledare samt det antal lärare och föreläsare, som enligt beprövande anses erforderligt, och lämnar dem erforderliga instruktioner.

V. Styrelse och förvaltning.

§ 12. Yrkesutbildningsverksamheten står under ledning av Samfundets för hembygdsvård styrelse.

§ 13. Kurserna ordnas närmare av ett inom styrelsen valt av tre personer bestående arbetsutskott tillsammans med respektive kursledare och av styrelsen utsedd representant för den ort, till vilken kursen skall förläggas.

§ 14. De till verksamheten hörande fristående föreläsningarna anordnas av samfundets styrelse.

§ 15. Samfundets styrelse upprättar årligen förslag till stat för kommande årets kurser och föreläsningar.

Verksamhetens räkenskaper redovisas samtidigt med granskningen av samfundets övriga räkenskaper.

§ 16. Utöver vad detta reglemente innehåller må samfundets styrelse, där den så finner lämpligt, i särskilda ordningsregler meddela närmare föreskrifter angående den dagliga ordningen och arbetet inom kurserna.

Om yrkesutbildningsverksamheten tilldelas statsunderstöd gälla utöver detta reglemente de bestämmelser, som av kungl. maj:t i samband med understödets beviljande kunna komma att föreskrivas.

Fastställes

Stockholm den 22 april 1922.

För skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning

VILH. BERGLUND

NILS SCHENKE

ARVID TIDNER

DALARNA.

HEMBYGDSFÖRENING I NORRBÄRKE. Under februari månad har ett sammanträde under ordförandeskap av häradshövding Grenander hållits för stiftandet av en hembygdsförening för Norrbärke. På förslag av kyrkoherde Ihrmark utsågs en interimstyrelse, bestående av kamrer Fr. Nordvall, häradshövding E. M. Grenander, hr. Erik Andersson, Lernbo, hr. W. Gezelius, Finnbo, fru Karolina Karlsson, Västermoren, samt nämndeman J. A. Johansson i Stimmerbo.

SKÅNE.

NATURSKYDDSÖNSKEMÅL FÖR SKÅNE. I en synnerligen läsvärd artikel i Sydsvenska dagbladet framlägger den kände naturskyddsvännen d:r Paul Rosenius några speciella naturskyddsönskemål för Skåne. På tal om skapandet av reservater för våra försvinnande skogstyper framhåller han, hur även bokskogen är i fara att försvinna. Det kan möjligen förefalla som onödig ängslan, säger han, men faktum är att även denna skog är hotad, om ock fristen kan synas relativt lång. Bokskogen, som giver sin särprägel och sin skära skönhet framför allt åt vår skånska provins, har redan i betydande mån fått vika för den alltmera inplanterade barrskogen, och utvecklingen syftar utan tvivel mot bokarnas fullständiga försvinnande. Ty-

värr är det nog förspild möda att framhålla vilket barbariskt våld, som med denna främmande skogskultur tillfogas det skånska landskapet, för vars mjuka linjer och ljusa skaplynne invasionen av barrträden är i hög grad anstötlig. Mera hade man hoppats på verkningkraften av de uttalanden, som gjorts även av auktoriteter inom skogsstaten, att den rikare ekonomiska avkastning, man väntat sig av barrträdsodlingen, sloge fel i vår skånska jord. Meningarna härom äro dock nu rätt delade, och de som makten hava, synas tillitsfullt gå fram på den väg, som från uppsvensk sida skall fullständiga erövringen av "de erövrade provinserna". Så mycket större anledning bör det då vara för dem, som hysa pietet för vårt landskaps ursprungliga kynne och fägring att i tid sörja för avståndet av tillräckligt stora och fullvärdiga områden av bokskogen som minnen och arv åt kommande släkten. Var och huru detta skall göras, den frågans riktiga besvarande kräver deltagande från naturskyddsintresserade män inom vår skogsmanakår, och det vore av stort värde om vi kunde motse uttalanden från det hållet. Med välvilligt bistånd också från kännare bland våra skånska jaktherrar borde kanske då också frågan om vår kronhjortstams bevarande tagas under behandling i samband med den om skogsreservaten. Det är ju ett gammalt önskemål, som då skulle närma sig sin uppfyllelse. Nämnade storvilt, som icke blott sedan urminnes tider gjort en insats i vår natur av allra högsta skönhetsvärde, utan också, zoologiskt sett, som säregen geografisk form erbjuder ett stort intresse, åtnjuter ju ännu så länge till sin existens oantastat några jordmagnaters skydd. Men allra mest i våra dagar hör ju även denna trygghet till de mera vanskliga.

Ett liknande önskemål, att sammanknipa vörnandet av vildnaden med bevarandet av något av den miljö, i vilken den lever, gör sig gällande även beträffande ett annat skånskt naturskyddsföremål. Det gäller varat eller icke varat för en av de vackrast skrudade fåglar vårt land ägt, nämligen blåkråkan. Vid mitten av 1800-talet fanns ännu denna fågel mångenstädes i södra och mellersta Sverges lövskogar. I den mån dessa och särskilt ekskogarna skövats, hava häckningsplatserna alltjämt minskats till antalet ända därhän, att vi i närvarande stund äga kvar inom landet

säkerligen icke tjugo par av denna fågel. Kanske finnes ännu en rest i Kalmar län — det enda säkra är att vi ännu i Skåne äga en liten stam, samlad inom ett trängre område av Kristianstads län, och huvudsakligen i skogarna vid Göingeholm och något vid Vittskövle. Det gäller nu om blåkråkan, vad som icke är fallet med hennes lille medtävlare om de tropiskt härliga färgerna, kungsfiskaren, att man kan skydda hennes häckplatser, därför att man kan taga reda på dem. Nu behöver ju just en vacker fågel i högsta grad även skyddet av förbud mot dess dödande, ty det förhåller sig tyvärr så att just de vackraste vill folk ha i handen. Men detta skydd, det enda som vår lagstiftning i de flesta fall består, är föga värt, så länge man icke skyddar boplatserna. Blåkråkorna ha haft sina bon mestadels i gamla, med håligheter försedda ekar och även i alar. Vill man behålla en sista stam av dem och ha hopp om att få se den förökad, så skall man först och sist freda dessa gamla lövträd och helst ett skogsparti omkring dem. Detta synas nu lyckligtvis förvaltarna av Göingeholms skogar vara böjda för att göra, och det vore önskvärt, att man även annorstädes gjorde det. Men önskemålet hänger samman med det om bevarandet av framförallt våra sista ekdungar. För sin egen skull böra dessa nu äntligen börja åtnjuta någon skonsel emot det hänsynslösa fällandet.

Naturligtvis är, som ovan framhållits, även skyddet från jaktstadgans sida nödvändigt för bevarandet av våra med utrotning hotade djurarter. Det ledsamma är emellertid, att jaktstadgan ofta så fullständigt negligeras. Även i Danmark, där blåkråkan nu synes vara helt utrotad, är dödandet av denna fågel belagt med bötesstraff, vilket icke hindrar att samma fåglar under flyttning till och från Sverge nedskjutas där. Men vi ha knappast lov att beskärma oss över våra bröder i nämnda land, så länge icke förhållandena äro drägligare här hemma. Även vår jaktstadgas bestämmelser om fred åt vissa fågelarter äro i avsevärd mån en komedi, därför att såväl kungörandet av bestämmelserna som kontrollerandet av deras efterlevnad är i hög grad bristfälligt. Här skjutes gång på gång sådana fåglar, vilkas dödande jaktstadgan vid straffpåföljd förbjuder, utan att förbrytelserna på minsta sätt bli beivrade. För att nu på samma gång närma

oss ett par naturskyddsfrågor, som beröra vårt hörn av Skåne, så må till belysning av nyssnämnda missförhållande beröras en betecknande tilldragelse här. Å de jaktmarker, som disponeras av Skanör och Falsterbo "jakt- och naturskyddsförening", kom en höstdag för ett par år sedan en ung jägare och förfrågade sig hos en som mera naturkunnig ansedd person angående arten av den fågel, nyss skjuten, som han bar i handen. Den naturkunnige hade ingen svårighet att ge besked: det var en skärfläcka, en av de fågelarter som utrotats på sina häckplatser och som nu fridlysts, sedan den under några år gjort försök att åter vinna hemortsrätt på våra strandängar. Det torde icke vara en för sträng fordran på dem, som skola äga rätt att jaga, att de veta vad slags djur de sikta på. Det är en sak av så pass stor, allmän och principiell innebörd, att den borde tagas med vid de försök, som göras att en gång få en tillfredsställande ordning i det fördärvliga kaos som råder i våra jakträttsfrågor. Men redan nu borde utan vidare villkoret vara ofrånkomligt för dem, som skola få tillhöra en jaktförening, som vill verka i naturskyddets intresse.

Bland de många andra naturskyddskrav, som framställa sig för vår provins, må här nämnas ännu ett, och ett som kanske mer än något annat gäller slätten själv: skonandet av vägarnas pilträd och pilevallarna. Det har förut i denna sak vädjats till det nya och för nydaningar livade Skånefolket, men det tål väl att än en gång röras vid. Jag hörde nyligen en hedersman nere på slätten beklaga det kalhuggande, som tagit fart här och där i bygderna, och med all säkerhet är det många "släbor", som tänka som han. Det är icke endast naturskyddet i trängre mening det här är fråga om. Det gäller icke endast pieteten inför den nedärvda, urgamla landskapsbilden. Det gäller också att bibehålla något, som bidrog till idyllen och hemtrevnaden och som bättre än något annat svarade mot skånejordens själ och klädde den kala slätten. Men till sist var det, för pilevallarnas vidkommande, bibehållandet av en sista tillflyktsort för slättens vildflora, som levde sitt trygga liv i gropar och vid gropkanter, och för slättens vildnad, hararna och åkerhönsen, andra att förtiga, vilka här fått ly och lä i onda och i goda dagar.

I anslutning till dr Rosenius artikel kar pro-

fessor Karl Grönwall i en senare artikel i Sydsvenska dagbladet även påpekat ett annat naturskyddsönskemål för Skåne, nämligen bevarandet av rullstensåsarna. Dessa ge en karaktäristisk gestalt åt den skånska landskapsbilden. Åsbacken höjer sig över slätten med rund rygg och mörkare färger över sädesfältens ljusare matta. Vägen går vid foten av backarna men vid ett par ställen skär den sig också över dem, så att den vägfarande får ett klart och bestämt intryck av deras hela gestalt. Ett outplånligt intryck ger särskilt den vackra landskapsbilden, som möter resenären, vilken färdas mellan Hvellinge (söder om Malmö) till Skanör—Falsterbo. På några ställen har man dock här anlagt grustag och redan skurit bort avsevärda delar, men ännu finnes åtskilligt kvar att rädda. Emellertid vem vet, huru dessa backar komma att se ut, om grus och sand obehindrat kommer att hämtas här både till byggnadsmaterial och till väglagning, särskilt i dessa tider, då automobilerna bokstavligen äta upp landsvägarna. Kanske skulle man för många av dessa backar på slätten få den trösten, att gruset ej är så förstklassigt — det kan vara blandad med både lera och kalk — som det erfordras för fina automobilvägar. Man är kräsen på väglagningsmaterial, och det behövs nog framför allt prima skärv.

I många fall skulle säkerligen åtskilligt kunna uträttas för att åvägabringa ett visst skydd åt landskapet och dess säregna former därigenom att man vid utläggande och utvidgandet av grustag toge hänsyn till landskapets art och karaktär. Ännu en omständighet bör härvidlag framhållas och dess betydelse kan vara hög nog. Synnerligen ofta ha dylika grusbackar, vilka helt eller delvis gått fria från odlarens arbete, varit ställen, som för slättens forna befolkning, våra förfäder, varit heliga och vördade platser, antingen som kultplatser i allmänhet eller som boning för avlidna förfäder, för familjen eller för stammen. Vid grävningar av grus ha också många betydelsefulla arkeologiska fynd blivit gjorda.

Skulle ej vi, säger professor Grönwall, som nu yvas över vår höga kultur, med vörndad värda om dessa våra förfäders gravplatser. Just åsens höjd, som ger en vid syn ut över slätten, var det som föranledde stenåldersfamiljen att välja dessa gravplatser åt de sina. Dessa platser dubbla egenskap

av naturminnen och kulturminnen ge oss en än kraftigare maning att söka rädda dem åt eftervärlden.

VÄSTMANLAND.

VÄSTMANLANDS FORNMINNESFÖRENING UNDER 1924. Västmanlands fornminnesförening avhöll sitt årsmöte söndagen den 29 mars i rikssalen på Västerås slott. Föredrag höllos därvid av intendenterna vid Nordiska museet Sigurd Erixon och Sigurd Wallin. Den förre talade om allmogens heminredning och den senare om herremannens bostad. Genom en under föregående år vidtagen förändring av stadgarna ha länets hembygdsföreningar numera rätt att ansluta sig till föreningen, och ha 9 ortsföreningar anmält sitt inträde, nämligen: Arboga, Fläckebo, Karbenning, Kila, Möklinta, Nora, Norberg, Säby och V. Färnebo.

Intendentens undersökningsresor ha under året i huvudsak koncentrerats till tvenne socknar, Dingtuna och Nora. I Dingtuna socken verkställdes undersökningar i avsikt att erhålla en översikt av såväl den folkliga kulturens olika sidor som av de fasta och lösa fornlämningarna. Vad de fasta fornlämningarna beträffar, uppgjordes för vissa byar noggrannt protokoll med beskrivning av dessa, vilka dessutom inprickades på det ekonomiska kartbladet.

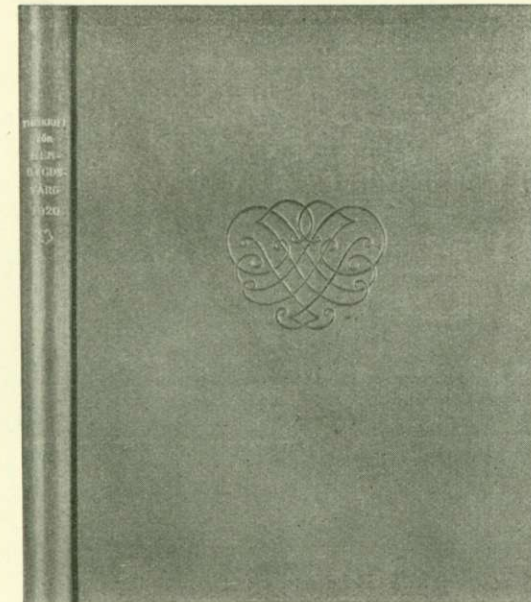
För kyrkorna och vårderna av deras äldre föremål ha ett antal föreläsningar hållits i olika kyrkor, varvid respektive församlingars äldre handlingar genomgåts. Såsom ett resultat av denna verksamhet må antecknas, att medel till restaurering av en vacker 1600-talsspets från Säby samt ett begravningsvapen från Badelunda ställts till förfogande och att en fond för istandsättandet av Dingtuna kyrkas medeltida altare bildats. I övrigt

må anföras, att restaureringen av altarskåpet från Skerike och Mariabilden från Romfartuna slutförts under året samt att konserverandet av domkyrkans skrudar fortskrider. Samarbetet med de anslutna föreningarna har varit livligt. Sålunda har föreningen biträtt "Arboga minne" vid iordningställandet av dess lokaler i det gamla medeltida stenhuset i staden, Kila hembygdsförening vid planerandet av dess gammalgård, Möklinta och V. Färnebo vid ordnandet av deras gammalgårdar liksom även den nybildade Sura hembygdsförening. Särskilt anmärkningsvärt är det beslut, som fattats av Arboga stadsfullmäktige att anslå 3,000 kronor till en kulturhistorisk inventering av den gamla stadens bebyggelse. Arbetet härmed, som innebär uppmätning, fotografering och beskrivning av hus och gårdar, kommer att igångsättas under instundande sommar under ledning av fornminnesföreningen.

Betydande arbeten på katalogisering m. m. har utförts vid läns museet i slottet, och vid Vallby friluftsmuseum har en livlig byggnadsverksamhet rått under året. Inalles ha under året läns museet och friluftsmuseet gjort mer än 1,300 nyförvärv.

ÅNGERMANLAND.

YTTERLÄNNÄS HEMBYGDSFÖRENING. Den förut omnämnda hembygdsföreningen för Ytterlännäs har konstituerats under februari månad och valdes följande personer till medlemmar av styrelsen: folkskollärare Sten Berglund, Forsed, kommunalnämndsordförande P. J. Nordin, Bollstabruk, arbetare R. Bylund, Bollstabruk, konsult John Ekman, Väja, folkskollärare S. Mogren, Bollstabruk, tandläkare J. Svanholm, Nyland, och småbrukare E. Tjärnström, Filitjärn.

PÄRMAR till TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

i enkel, smakfull utstyrsel och utförda av prima engelsk linneklot (s. k. "cambric") samt med äkta förgyllning.

Pris per styck Kr. 2:50.

Pärmarna kunna erhållas i **blå** eller **grön** färg.

Insänd nedanstående beställningssedel till tidskriftens expedition,
Grönegatan 12, Lund, eller till Eder bokhandel!

Var god sänd mot postförskott, beloppet vidfogas, insänt pr postanvisning
..... ex. pärmar till Tidskrift för hembygdsvård 1920, 1921, 1922, 1923, 1924
i **blå, grön** färg.
(Det som ej önskas överstrykes!)

Namn

Titel

Adress

SVENSK HEMSLÖJDS
FÖRSÄLJNINGSFÖRENING U. P. A.

12 BIBLIOTEKSGATAN 12

STOCKHOLM

Möbler, snidade
och osnidade Träsaker, Korg-
arbeten, Järn- & metallarbeten, Lergods,
Läderarbeten, Vävnader, Mattor, Kostymtyger,
Klädningsstyger, Duktyger, National-
dräkter, Spetsar, Hålsöm,
Knytningar etc.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Stadgeenligt

Å R S M Ö T E

avhålls fredagen den 15 maj 1925, kl. 6 e. m. i Industri-
förbundets lokaler, Malmtorgsgatan 10, Stockholm.

Förslag föreligger att ajournera mötets förhandlingar till det av
Samfundet i förening med Gefle stads hembygdsråd anordnade
hembygdsmöte, som avhålls i Gefle måndagen den 22 juni 1925.

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING
UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ

Gust. Ad. Torg 45.

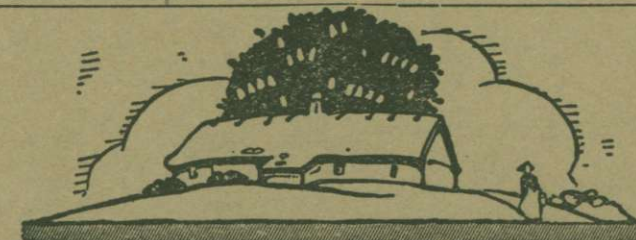
Tel. 2616. 5388.

HÄLSINGBORG

Stortorget.

Tel. 72.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR, KOSTYM-
& KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR, MÖBLER,
SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR, LER-
GODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden
är VYKORT med avbildningar av fornminnen,
naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hem-
bygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet
av sådana vykortsserier även lämnar ett gott
ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov
och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280

NARDELL

Norstedts Nyheter

Fredrik Böök

RESA I SVERIGE

från Smygehuk till Pajala sommaren 1924

Oillustrerad upplaga. Häft. kr. 6: 50; inb. 8: 25.

Hj. Lindeberg

GÖRTZ

Ett offer för enväldet

Kr. 4: 50.

U. T. Sirelius

FINLANDS RYOR

Inb. i halvfranskt band kr. 55: —.

Ett praktverk med talrika illustrationer, varav flera färgplanscher.

Esaias Tegnér

SAMLADE SKRIFTER

Ny kritisk upplaga, kronologiskt ordnad. Utgiven av EWERT WRANGEL och FREDRIK BÖÖK.

Nionde delen. Häft. kr. 8: —; inb. 11: —; bibliofilupplaga häft. 24: —.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

I N N E H Å L L

LARS LEVANDER: Folkminneskommitténs förslag	31
FREDDY WILDE: Tingshus och tingsställen	39
Från Samfundets byggnadsbyrå	45

LITTERATUR:

Från Nordiska museets samlingar	49
Insänd litteratur	49

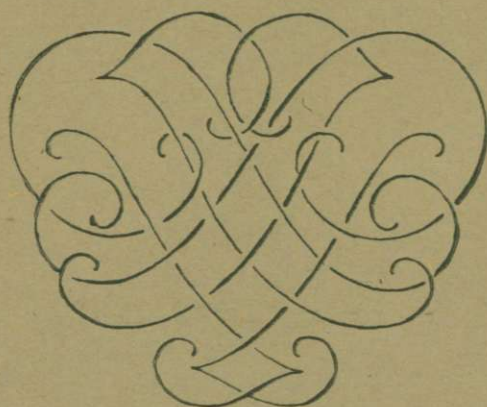
MEDDELANDE:

Samfundet för hembygdsvård. Dalarna. Skåne. Ångermanland	51
--	----

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 12, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

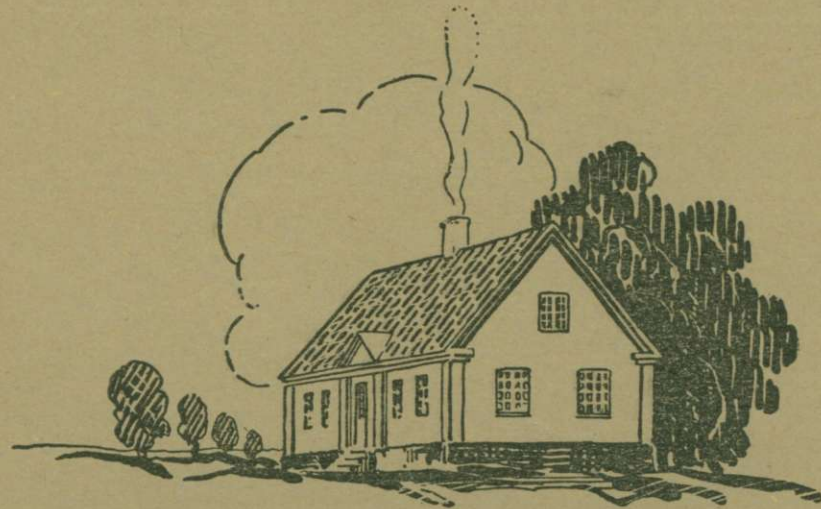
REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 6 TREDJE HÅFTET

1 9 2 5

K

UPPVÄRMNING & MATLAGNING sker i detta hus genom

GEYSIR & ARIEL SYSTEMEN

LITTERATUR ÖFVER GEYSIR OCH
ARIEL SYSTEMEN ERHÅLLES MOT
50 ÖRE. I FRIMÅRKEN

A-B. JÄRNVERKSMAGASIN
MALMÖ

KLEIMER

HEMBYGD SMÖTET I GÄVLE DEN 22—23 JUNI

anordnat av SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
och GÄVLE STADS HEMBYGDSRÅD.

Måndagen den 22. juni.

- Kl. 2 e. m. Samfundets årsmöte i läroverkets aula (se meddelandena i detta häfte).
„ 3 „ Allmänt möte i läroverkets aula med tal av landshövding Sven Lübeck samt föredrag.
Gemensam supé.

Tisdagen den 23. juni.

- Kl. 10 f. m. Utfärd med bilar till Årsunda kyrka.
„ 2 e. m. Möte i Stenebergsparken. Resning av majstång, tal för hembygden av lektor K. Starbäck, musik av Kungl. Hälsinge regementets musikkår, folkdanser.
„ 6 „ vidtager den stora norrländska sångarfesten på Strömvallen.

Under båda dagarna utställning i läroverket av bilder, modeller och ritningar, visande gestrikebyggnadskultur.

Medlemmar, som önska deltaga i mötet, böra anmäla detta för lokalkommitténs ordförande, civilingenjör Arvid Björk, Gävle, vilken också välvilligt åtagit sig att reservera hotellrum, om sådant önskas.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 12, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Malmtorgsgatan 10, Stockholm. Tel. 4334.

(Föreståndaren, Arkitekt John Åkerlunds bostad: Lidingö-Brevik. Tel. 125.)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m. m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningsarbeten utföras för endast lägsta ritningskostnad.

Medsänd svarsporto!

H E M B Y G D S A R K I V

AV FOLKSKOLLÄRARE ELOV LINDÄLV, GÖTEBORG.

OM MAN GÅR IGENOM NOTISAVDELNINGEN I NÅGRA ÅRGÅNGAR av denna tidskrift, tycker man sig finna, att i de flesta hembygdsföreningar huvudintresset går ut på att upprätta hembygdsmuseer. Den gamla ryggåsstugan borta i skogsbygden flyttas till staden eller kyrkbyn, där den inredes och möbleras på de gamles vis. På en annan ort får en av samhällets äldre byggnader bliva en tidstrogen ram åt föreningens samlingar.

De sista åren träffar man emellertid en och annan gång notiser om hur den och den hembygdsföreningen beslutat att upprätta en fotografisamling eller satt igång med uppteckning av fornminnen och folkminnen o. s. v. Föremålssamlandet är dock fortfarande det allmännaste arbetssättet. Att så är förhållandet beror troligen på att man därvid tar samlarintresset — ja, samlarvurmen — i anspråk. Kanske någon tycker, att man ej beaktar detta samlararbets idealitet, om man säger att det bygger på samlarvurm. Men erkännas må, att flera av våra präktiga hembygdsmuseer har samlarvurmen hos någon eller några personer att tacka för sin tillkomst.

Den viktiga sida av hembygdsvård och forskning, som går ut på en uppteckning av den andliga allmogekulturen, ägna våra hembygdsföreningar mycket liten uppmärksamhet. Det är i allmänhet blott ett fåtal personer med starkt intresse för saken, som, uppmuntrade av forskarna, gjort uppteckningar av bygdens gamla döende traditioner och folkdiktning.

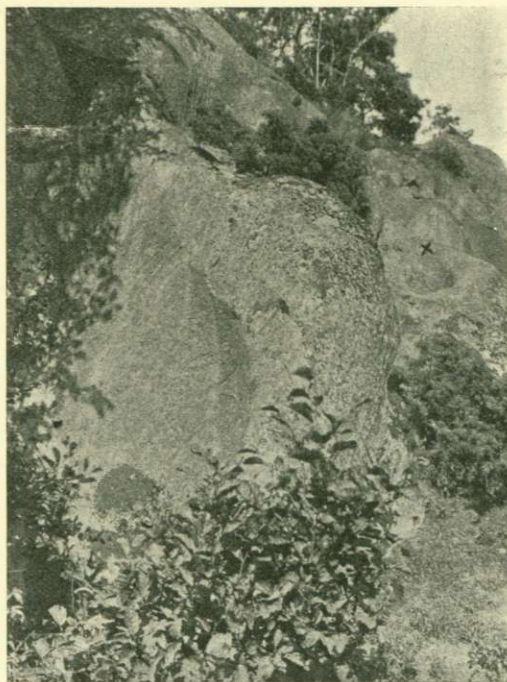
I de hembygdsföreningar, där man verkligen organiserat uppteckningsarbetet är det livaktighet även i denna verksamhet. På så sätt kan åstadkommas ett arkiv med anteckningar, ritningar, fotografier och kartor från bygden, det hela klassificerat ungefär som en föremålssamling, ett lättillgängligt arkiv, där medarbetarna se ett resultat av sitt arbete.

*

*

*

Våra hembygdsorganisationers verksamhet är ganska mycket kulturhistoriskt betonat. Och det må vara sant att ett räddningsarbete t. ex. genom uppteckning av folkminnen eller genom bevarandet åt forskningen av de gamla kulturföremålen är

Jättegryta vid Knipared, Lindome.
På avstånd.

Jättegryta vid Knipared, Lindome.
Detalj.

av nöden, innan det blir försent. Men å andra sidan får inte glömmas, att naturens egendomliga verk också äro i fara att förstöras och behöva värn och vård. *Hembygdens natur* bjuder på mycket, som förklarar hur den danats, om förändringar som timat långt innan bygden trampats av de första bebyggarna.

Flera av våra hembygdsorganisationer göra en god insats för naturskyddet genom att till fridlysning anmäla viktigare naturminnesmärken. Men mycket av hembygdens natur är värd bygdebornas intresse och pietet utan att den därför kan påräkna skydd enligt naturskyddslagen. Sådana naturminnen, t. ex. geologiska egenskaper (jättegrytor, grottor, flyttblock o. s. v.), märkliga växt- eller djurförekomster, äro värda att antecknas och fotograferas. Jättelinden i hagen får större anseende om gårdens och byns folk vet, att den står nämnd och beskriven i hembygdsföreningens arkiv. Ett sådant uppteckningsarbete kan i allmänhet påräkna intresse av alla naturvänner. Och en väl försedd naturhistorisk avdelning av ett hembygdsarkiv kan bli till stort värde för den som önskar studera bygdens natur, ja, även för vetenskapsmannen.

En karta över hembygdsföreningens verksamhetsområde, på vilken med olika tecken är angivet de skilda slag av naturminnen, som kommit till föreningens kännedom, försvarar synnerligen väl sin plats i föreningens lokal. Men den bör ständigt kom-

Bronsåldersrösen på Näskroken, Ölmevalla.

pletteras. Och i en välordnad kortförteckning bör närmare redogöras för läge m. m.

Vad här sagts om uppteckning av naturminnen gäller även *forminnen*. I denna tidskrift har tidigare (av d:r Arne årg. 1921, h. 1. och av d:r Kjellmark årg. 1924, h. 2.) framhållits hur nödvändigt det är att söka åstadkomma förteckningar med kartor över minnena från den äldre bebyggelsen. Givetvis fordras det någon under sakkunnig ledning förskaffad kännedom om de olika fornminnena för att kunna göra dylika uppteckningar, särskilt då det gäller de fasta fornlämningarna. Det bör emellertid vara en tacksam uppgift för den, som intresserar sig för denna gren av hembygdsforskningen, att förteckna bygdens forminnen, t. ex. att söka komplettera de uppgifter, som kunna hämtas i äldre topografisk litteratur rörande orten och i de arkeologiska tidskrifterna, där dock endast en obetydlig bråkdel av våra forminnen finnas angivna.

Ett par exempel på hur hembygdsföreningar kunna bli i tillfälle draga nytta av en inom deras verksamhetsområde bedriven fornminnesinventering ha vi från Halland, där Nordhallands hembygdsförening i Kungsbacka och Kulturhistoriska föreningen i Varberg bekostat en kopia för resp. föreningars verksamhetsområden av den i samband med jubileumsutställningen i Göteborg utförda stora fornminneskartan (i skalan

“Femstainarös”. Gränsmärke vid Smedinge, Fjärås.

1:50000). En karta skall förvaras i resp. föreningars arkiv, men därjämte får varje kommun i bygden ett kartblad med socknens fornminnen utprickade. Detta har skett särskilt med tanke på skolornas hembygdsundervisning.

Men även anteckningar om de gamla kulturföremål, som ej räknas till de egentliga fornminnena, äro värdefulla för arkivet.

På en gård har man i behåll en gammal årder, med vilken våra förfäder brukade sina magra tegar, eller en tranlampa, vid vars matta sken de gamla spunno sitt lin. I en skräpvrå ligger skäran, liens och slättermaskinens föregångare. Sådana gamla föremål och mycket annat i den vägen äro i all sin anspråkslöshet intressanta minnen för belysande av bygdens *arbetsliv i gången tid*. Om sådant göres anteckningar, kompletterade med ett foto eller en teckning. Om beskrivningen är tillräckligt noggrann och bilden bra, kan det ge en god föreställning om föremålet. Det tar liten plats att förvara och fordrar ingen konservering. Ägaren har genom en sådan katalogisering blivit uppmärksamgjord på föremålets värde och säljer det inte till första kringresande antikvitetshandlare. Och önskar man framdeles utvidga hembygdsarkivet till ett hembygdsmuseum, kan man med ledning av dessa katalogkort lätt göra för-

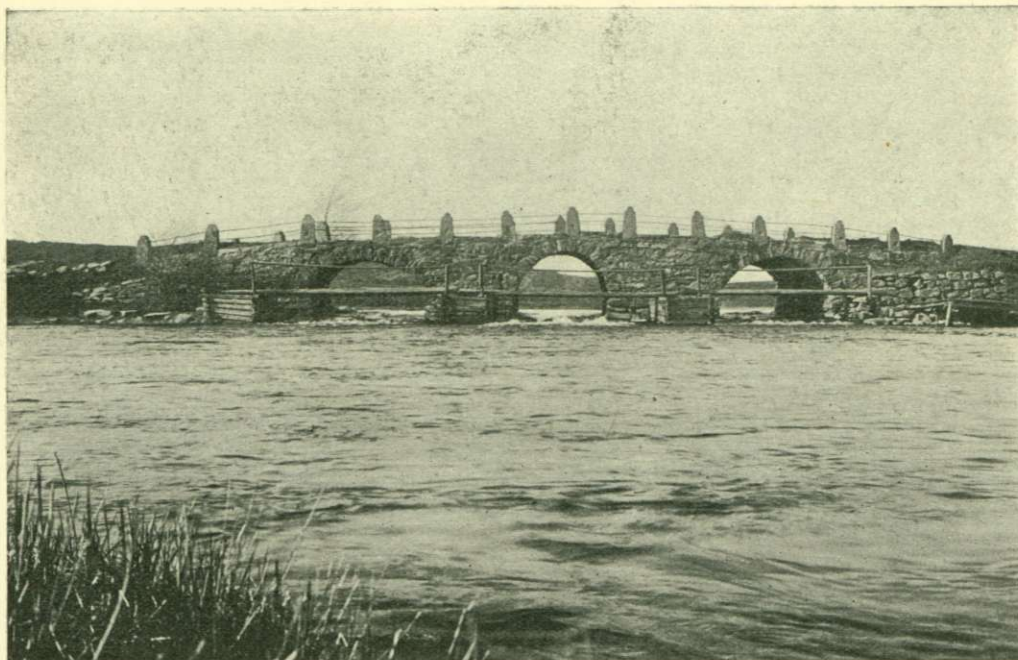

Kyrkogårdsport, Vallda.

värv till samlingarna. Ett bra exempel på hur en tillfällig utställning kan utnyttjas för ett hembygdsarkiv känner jag från Halland. Årstads och Faurås härads hembygdsförening hade år 1923 anordnat en utställning av äldre redskap berörande bygdens arbetsliv. Innan utställningsföremålen återsändes fotograferades de och beskrevos (av redaktör Albert Anderson, Varberg), och på så sätt erhöll föreningen en vacker början till ett hembygdsarkiv (närmare 300 anteckningskort med fotografier).

Kärnan i ett hembygdsarkiv synes mig *folkminnesuppteckningarna* böra bliva. Ännu finnas gamlingar, som kunna berätta om forna tiders tro och sed, som kunna de gamla visorna och sägnerna. Det är för kännedomen om bygdens kultur viktigt, att ett sådant uppteckningsarbete företages innan det blir försent. I detta arbete kunna alla deltaga, vem som helst kan utan större kunskaper göra sin insats. — Små pristävlingar, anordnade genom någon bygdetidning ha visat sig vara ett ypperligt medel att stimulera intresset.

I nära samband med de egentliga folkminnena — folkdiktning, tro och sed — står *folkmålet*, som även bör erhålla sin lilla avdelning i arkivet. För att kunna göra noggranna dialektuppteckningar fordras en viss språklig skolning, men även listor

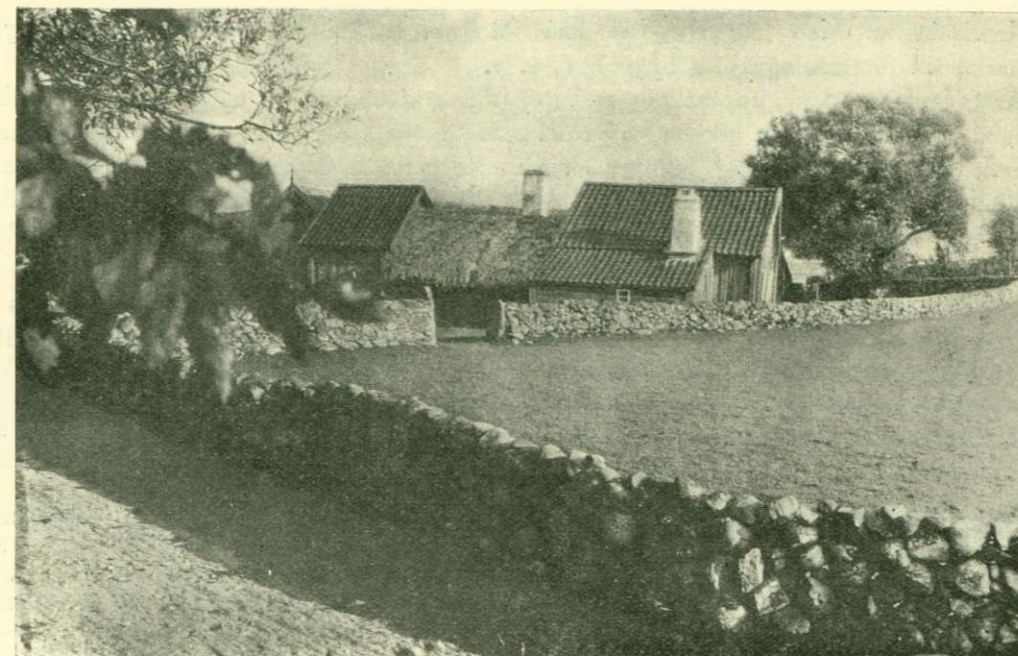
Rolfsbro, Hanhals.

med orden återgivna med vanlig skrift kunna ha sitt värde. Början kan göras med anteckning av för bygden karakteristiska ord och uttryck, benämningar på redskap och arbetsmoment o. dyl. Ett uppteckningsarbete beträffande dialekterna är mycket brådskande. Någon har sagt att dialekternas värsta fiende är folkskolan. Hädaneftor torde det bli radion. Att kväll efter kväll höra den stockholmska hallåmannens klingande högsvenska, att lyssna till föredrag och uppläsningar på riksspråk kommer säkerligen att inverka på de mest avsides liggande bygdernas språk, ty det dröjer nog inte länge, förrän radion trängt även dit.

En *personhistorisk* samling torde även lämpligen böra ingå i ett hembygdsarkiv. Där förvaras porträtt, autografer och levnadsteckningar av personer från bygden. Bara att skriva namn och några data på de gamla familjeporträtten och förvara dem eller att samla i tidningarna befintliga minnesrunor kan ha sitt värde. Förefinnes intresse för att göra i rasbiologiskt syfte användbara antropologiska anteckningar, utgöra sådana givetvis ett värdefullt komplement.

* *

*

Ryggåsstuga, Högen, Ölmevalla.

Härovan har nämnts några prov på vad ett hembygdsarkiv kan innehålla. Vid exemplifieringen har jag haft i tankarna Nordhallands hembygdsförenings arkiv i Kungsbacka, som upprättades 1917. Men givetvis kan ett hembygdsarkiv inskränkas till att omfatta en enda av de nämnda avdelningarna, liksom å andra sidan det mångsidiga hembygdsarbetet kan bjuda på flera arbetsområden, som pockar på sina avdelningar i arkivet. Här som alltid beror det på de personliga förutsättningarna och det personliga intresset.

Det är av en viss betydelse, att ett hembygdsarkiv upplägges så att det blir överskådligt och i övrigt lättillgängligt. Bäst är att ordna det hela enligt kortsystem. Västsvenska hembygdsnämnden har på grundval av de kort, som användas av hembygdsföreningarna i Kungsbacka och Varberg, låtit fastställa särskilda anteckningskort för: 1. naturminnen och fornminnen, 2. fornsaker och andra kulturföremål, 3. folkminnen, 4. personhistoriska anteckningar. Prov å dessa kort jämte uppgift om pris och försäljningsfirma lämnas av Västsvenska hembygdsnämnden, adr. Göteborg.

Värdet av ett hembygdsarkiv, som ovan skisserats, har redan antytts. Det må tilläggas att det för skolundervisningen och folkbildningen kan ha stor betydelse. Här kan t. ex. hämtas stoff för den i undervisningsplanen påbjudna hembygds-

undervisningen. Man kan anordna små fotografiutställningar, och arkivet kan ge material till föreläsningar om bygden o, s. v.

Rätt bedrivet kan uppteckningsarbetet för arkivet bli till nytta även för forskningen. Självfallet bör arkivet söka samarbete med de stora centralarkiven, som arbeta under vetenskaplig ledning. Vissa centralarkiv bekosta gärna avskrifter av hembygdsarkivens samlingar. På så sätt få uppteckningarna en mera betryggande förvaring och kommer lättare forskningen tillgodo. — Ett par av de halländska hembygdsarkiven ha låtit utskriva vissa uppteckningar i tre exemplar, (vilket, om det göres på skrivmaskin går ungefär lika lätt som ett exemplar). Ett ex. förvaras i sockenföreningens arkiv, ett ex. i den i staden förlagda hembygdssamlingen och ett ex. i Västsvenska folkminnesföreningens arkiv å Göteborgs stadsbibliotek.

Några handledningar.

NATUREN. R. SERNANDER, *Naturminnesmärken och naturskydd* (Verdandis småskr. 138). Årsskriften *Sveriges Natur*. I *Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet* ha influtit följande bidrag till en planerad handbok i hembygdsforskning: R. SMEDBERG, Utkast till ett meteorologiskt kapitel (Årg. 1923, h. 2 s. 49—61); A. SÖRLIN, Förslag till ett geologiskt kapitel (Årg. 1921, h. 3, s. 24—32); C. SKOTTSBERG, Förslag till ett botaniskt kapitel (Årg. 1922, h. 1, s. 2—8); SVEN EKMÄN, Förslag till ett zoologiskt kapitel (Årg. 1922, h. 3—4, s. 105—119).

BYGGNADER OCH MATERIELL ALLMOGEKULTUR I ÖVRIGT. ÅKE CAMPBELL, *Våra bondgårdar*, (pris 6,25 kr.). KARL BERLIN, *Handledning i uppmätning och beskrivning av mindre byggnader* (Småskr. utg. av Skånska föreningen för byggnadskultur I, pris 1,25 kr.). SUNE AMBROSIANI, *Riktlinjer för uppteckningar av allmogens materiella kultur* (Svenska landsmål 1916, h. 1, pris 1,50 kr.). *Tidskriften Fataburen*.

FOLKMINNEN, FOLKMÅL OCH ORTNAMN. C. W. VON SYDOW, *Våra folkminnen* (pris 3,50 kr.). *Tidskriften Folkminnen och folktankar*. J. A. LUNDELL, *Om uppteckning av folkmål* (Svenska landsmål, 1914, h. 5, pris 2 kr.). HJ. LINDROTH, *Våra ortnamn och vad de lära oss* (Natur och Kultur, pris 2,25 kr.).

PERSONHISTORIA. D. ARILL, *Våra gamla* (Västsvenska folkminnesföreningens småskr. II, pris 50 öre). H. LUNDBERG och E. BERGMAN, Förslag till ett kapitel om *rasbiologi och släktforskning* (i en handbok i hembygdsforskning). (*Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet* 1923, h. 2, s. 35—49.)

En översikt av hembygdsstudiets olika områden ger *Haandbok i hembygdsforskning*, utg. av Centralutskottet för hembygdsvård i Finland (Helsingfors 1916). — *Ett skolans hembygdsarkiv* behandlar GUNNAR AHLBERG i *tidskriften Skola och samhälle* 1920, h. 6—7.

STUDIECIRKLARNAS HEMBYGDSARBETE

AV SKRIFTSTÄLLARE PEHR JOHNSON, BROBY

UNDER EN FÖLJD AV ÅR HA INOM OLIKA ORGANISATIONER framför allt av de olika nykterhetssällskapen och med dem närbesläktade sammanslutningar, bedrivits ett målmedvetet och givande folkbildningsarbete. Framför allt har detta skett genom bildandet av studiecirklar i lokal-föreningarna. Under arbetsåret 1921—22 funnos sålunda icke mindre än 3,630 sådana med ett rapporterat medlemsantal av 52,256 personer. Dessa åtnjöto också för sin verksamhet ett statsanslag av 119,018 kr. och hade en avgift för bokinköp av kr. 333,063. Det är en bildningsverksamhet efter stora mått och efter våra förhållanden betydande dimensioner.

Bland de många ämnen, som under senare år mer och mer kommit upp på studiecirkelnas program märkas även hembygds-kunskap, hembygdsforskning och hembygdsvård. Den som skriver detta har under en följd av år haft förmånen att leda studieverksamheten såväl inom Sveriges Blåbandsförening som ock Jordbrukare-ungdomens förbund och har därigenom blivit livligt insatt såväl i studiecirkelnas arbetssätt som ock ifråga om de resultat, vilka man uppnått.

Ett stort antal cirklar ha sålunda under vinterns lopp teoretiskt studerat sin hembygds natur och historia, för att sedan, när sommaren kommit med ljus och grönska, på ett praktiskt sätt å ort och ställe inhämta kunskaper och göra erfarenheter. För min personliga del har jag utgått ifrån den viktiga synpunkten, att de unga framför allt böra lära känna sin hembygd. Om man saknar kännedom om den bygd, vari man lever och har sin varelse, skall man icke heller kunna förstå och uppskatta denna på det rätta sättet. Jag är också fullt övertygad om, att en bidragande orsak till den amerikaemigration, som under åren närmast före sista sekelskiftet ägde rum, var att söka i den omständigheten, att en stor del av dem, som foro över Atlanten, icke tillräckligt kände sin egen bygd och sitt eget land samt de möjligheter, som här hemma erbjödos. Enligt en statistik jag varit i tillfälle att taga del av utvandrade nämligen under åren 1890—1900 icke mindre än 240,000 personer från vårt land till Amerika. Numera tycker man att detta förefaller en smula underligt, då man vet, att just vid denna tid ett industriellt uppvaknande ägde rum här hemma, med arbetstillfällen av så riklig art, att man aldrig förr bevittnat ett motstycke. Och

man kan icke komma till annat resultat, än att orsaken måst ha berott på bristande kännedom om de stora möjligheter, som förefunnos här hemma. En stor del av den kroppsarbetande befolkningen vid bemälda tid reste mycket litet, hade aldrig varit i tillfälle att se sig om i landet och saknade följaktligen kännedom om vad som erbjöds här hemma.

Åtskilliga länssammanslutningar av studiecirklar ha under senare år skaffat sig vandringsbibliotek innehållande hembygds litteratur. Man har därvid i huvudsak hållit sig till den egna provinsen. Efter råd och lägenhet har man till dessa bibliotek inköpt äldre och nyare topografiska arbeten samt sådana i historia och skönlitteratur. De allra flesta provinser ha i regel haft sina särskilda författare och diktare, vilka i mer eller mindre mån behandlat de respektive bygdernas natur, folkliv och historia. Vi erinra exempelvis om namn som Ola Hansson, A. U. Bååth, Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding, August Bondesson, Pelle Molin, för att i hast gripa några namn ur den stora högen. Därigenom att man blandar in de mera allvarliga sakerna med lättlästa, skönlitterära arbeten har man lyckats sporra läslusten och väcka intresse även för andra mera hårdsmälta saker. I fall man läst om en plats historiska minnen har man fått starkare intresse för denna, något som alltid under sommarutfärderna givit sig till känna.

Ett arbete, som inom studiecirkelarna vunnit mycken anklång är den av prof. Oscar Almgren utgivna lilla handboken "Nordens fasta fornlämningar", vilken genom sin populära form icke allenast ger den för vår förhistoria intresserade allmänheten en god inblick i vår forntid, utan även skapar ett levande intresse för våra fornlämningar. Många studiecirklar ha efter ett vinterstudium av denna bok, möjligen också i samband med Oscar Montelii "Vår forntid", under sommarmånaderna givit sig ut i skog och mark för att å ena sidan taga reda på de fornlämningar av det ena eller andra slaget, som äro kända, och å den andra att uppsöka nya sådana. I ty fall har man ävenledes begagnat sig av det geologiska kartblad, med tillhörande beskrivning, som berör den bygd det gäller att utforska. Geologerna ha nämligen ofta omnämnt respektive fornminnen i samma beskrivningar och utprickat en del av dessa å kartbladen. Erfarenheten ger emellertid vid handen, att det i regel i varje bygd finnes ett betydande antal fornlämningar, som det oaktat icke blivit kända. Över allt finnas efterskördar att göra. Den för detta studium intresserade cirkeln har å anförda kartblad i regel inprickat alla nyfunna fornlämningar att förvaras i det hembygdsarkiv, som man lagt upp. Det finnes ett avsevärt antal sådana arkiv, inrymda i svenska studiecirkelbibliotek i våra dagar.

Ofta har man också fotograferat såväl fornminnena ute på markerna som ock andra märkvärdigheter man träffat på. Och de bildsamlingar, som förvaras i studiecirkelbiblioteken, torde också vara ganska betydliga. En hembygdsintresserad ungdomsskara i våra dagar går icke oförstående genom livet, ej heller försummar man att taga vara på det ena och andra, som man under sina strövtåg i naturens rika värld träffar på.

Särskilt har man vinnlagt sig om ett studium av naturminnen av det ena eller andra slaget, som erbjudes. Gamla egendomliga träd, sällsynta arter av den ena eller andra växten, formationer av det ena eller andra slaget i form av berg och stenar, har man sökt reda på och fotograferat, lika väl som gamla hus och byggnader. Eventuella samlingar å slott och herresäten eller hos intresserade privata samlare ha i regel beredvilligt upplåtits för studieintresserade ungdomsskaror. Icke sällan ha dessa av ägarna själva demonstrerats, så att behållningen av ett dylikt besök har blivit utomordentligt gott.

Ofta har denna avsatt sig vid någon hembygdsafton under en kommande vinter. En deltagare har då i regel hållit föredrag om vad man i det ena eller andra avseendet under sommarens studiefärder inhämtat. Icke sällan ha dessa i mer eller mindre mån anspråkslösa föredrag illustrerats med skioptikonbilder från trakter man besökt och minnen man besett. Vi erinra exempelvis om det synnerligen nitiska arbete, som Västerås blåbandistförenings studiecirkel under senare år nedlagt. Dess intresserade ledare herr J. E. Wejmer har nämligen haft cirkeln medlemmar med sig ute i de på fornminnen så rika bygderna omkring nämnda stad. Medelst små föredrag har han intresserat dem för de gamla ättehögar, bautastenar och runstenar, som där äro till finnande. Fotografier ha tagits och skioptikonbilder ha förfärdigats. Medelst föredrag har herr W. sedan under vintern erinrat de egna cirkelmedlemmarna såväl som föreningens medlemmar om de rika skatter från vår forntid, som förefinnas här och där i omgivningen. Han har ock besökt andra studiecirklar och genom föredrag meddelat dem underrättelser om sådant i fornminnesväg, som de ha i sin egen omgivning och kanhända icke själva känna till. Nu blir intresset väckt även hos dessa och under ett kommande år ha de själva börjat sina forskningar.

Vidare har genom herr W:s försorg åtskilliga samlingar av folksägnor och traditioner blivit lämnade till Västmanlands fornminnesförening att förvaras i dess arkiv, om vi ha oss rätt bekant, även en del fotografier. Åtskilliga studiecirklar i västra Sverige ha arbetat på liknande sätt och överlämnat av sina samlingar till Västsvenska folkminnesföreningens arkiv i Göteborg, vars utställning i samband med den sist avhållna Göteborgsutställningen väckte berättigad uppmärksamhet.

Studiecirkelarna ha nämligen ävenledes på sina håll påbörjat insamlingar av folklore. En medlem har exempelvis fått sig förelagd att insamla sägnor och traditioner, en annan gåtor, en tredje ordspråk, en fjärde gamla jullekar etc. Man har för ändamålet hört sig för med äldre personer i trakten i besittning av kunskaper i hithörande ämnen, och har man på detta sätt kunnat få ihop en hel del av intresse. Vid ett kommande möte har man föreläst de insamlingar man gjort. Ifråga om dessa har man i doc. C. W. von Sydows handbok för detta ändamål haft en god vägledning. En hel del studiecirklar ha ävenledes förskaffat sig samme författares arbete "God afton om i hemma är" att läsa i samband med studiet av de gamla visorna. Såväl dessa som författaren har emellertid gjort den erfarenheten, att det i våra dagar är ytterst

svårt att finna några gamla, förut icke kända folkrim. Under det att sägnen fortfarande lever äro däremot de gamla visorna och sagorna så gott som alldeles bortglömda. Orsaken är lätt att förstå. I våra dagar finnes det sällan någon äldre man eller kvinna, som sjunger de gamla visorna eller berättar en folksaga. Man tror icke längre på dessa senare och de ha fått glömmas. Sägner däremot har lyckats hålla sig kvar längre, detta emedan en sådan i allmänhet knyter sig till något berg eller gård, med andra ord en viss bestämd plats, och därför kan man ofta berätta om den eller den händelsen, som någon gång i tiden ägt rum där. Den som skriver detta har för folkminnesforskning besökt skilda delar av vårt land och över allt kommit till denna erfarenhet. Jag har jämväl funnit, att gamla traditioner och sägner levat kvar längst i mera avlägsna skogsbygder. Sak samma med seder och bruk. Dessa äro ävenledes värda att anteckna och det finnes jämväl en och annan studiecirkel, som tagit sig an denna uppgift.

De givas också, som gjort anteckningar om det gamla folkspråket. Medlemmarna i studiecirkeln ha delat upp sig så att en fått a, en annan b. o. s. v. Sedan har var och en till ett kommande möte sökt få så många ord som möjligt på sin bokstav. Man har därefter föredragit sina respektive insamlingar och därigenom fått en aftonunderhållning till stånd av nog så intressant art. De gamla dialekterna äro för närvarande i utdöende och om icke en skyndsam insamling göres, kommer man i detta stycke för sent.

Slutligen ha åtskilliga intresserade studiecirkelmedlemmar under senare tid arbetat med kyrkoböcker och sockenstämmoprotokoll för att därigenom skaffa sig kunskaper i hemsocknens historia. Vad man på detta sätt inhämtat har man sedermera meddelat i form av föredrag i föreningen eller studiecirkeln.

Av det anförda torde framgå, att det arbete, som studiecirkelarna litet varstädes i landet under senare år gjort beträffande olika grenar av hembygdsforskning är värt all uppmuntran. En hel del intresserade ungdomar ha, efter det intresset blivit väckt, gjort betydande insamlingar och publicerat dessa såväl i dagspressen som i tidskrifter och årsböcker av det ena eller andra slaget. Alla tecken tyda också på att detta intresse mer är i stigande än i avtagande.

L I T T E R A T U R

Jalmar Furuskog: De värmländska järnbruken. Kulturgeografiska studier över den värmländska järnhanteringen under dess olika utvecklingsskeden. Filipstad 1924.

De mångbesjunga, av poesi och sägner omgivna Värmlandsbruket, äro älskade av oss alla som gamla bekanta. Det är Värmlands skalder, framför allt Gösta Berlings författarinna, som kastat en sådan glans över dessa bruk, i sig själva lika prosaiska som mången annan industri i världen. I Furuskogs arbete få vi se dem, sådana de äro i verkligheten från gammal tid till ny, och vilken betydelse de haft för Värmlands bebyggelse och kultur. Sambandet mellan poesien och prosan har Furuskog lyckligt uppehållit genom det rika illustrationsmaterialet först och främst genom de många reproduktionerna av konstnärers tavlor och teckningar. Dessutom göra vältagna fotografier, kartor och diagram, på vilka förf. nedlagt stor möda, boken lättillgängligare för en större läsekrets, än som är vanligt för ett akademiskt lärdomsprov. Här till bidrar också Furuskogs goda stil.

Värmlands bergsbruk framväxte från en ringa början och i jämförelse med andra landskaps järnhanteringar mycket sent. Det första dokumentet om malmbrytning i landskapet är det av Erik av Pommern år 1413 utfärdade privilegiet för "järnberget i Värmland".

Den första lilla hyttbygden växte upp alldeles i ödemarken i östra Värmland med malmbrytning ur Persbergs och Nordmarks gruvor. Här som så mångenstädes för övrigt i Värmland är det järnet, som brutit bygd och bildat samhällen. Lång tid framåt synes dock järntillverkningen ha varit obetydlig. I Gustav Vasas jordebok år 1540 finnes en förteckning över såväl hyttor och bergsmän som skattens storlek, vilka uppgifter äro av stort intresse. Av skattebeloppens storlek framgår, att av de dåvarande 15 hyttorna voro Asphyttan, Bornshyttan, Brattforshyttan, Vikhyttan och Yngshyttan de största. Samtliga 15 hyttor erlade i skatt 5,180 osmundar järn, vilket enligt författaren är "föga

mer än 170 kg.". Om skatten utgjorde en tiondel av den totala tillverkningen, så komma vi till det något förvånande resultatet, att 15 hyttor och 40 bergsmän inte tillverkat mer än 1,700 kg! Förf. finner det också vara ganska litet och försöker hjälpa upp saken på annat sätt. Gör man sig emellertid besvär att granska denna omräkning i kg., finner man, att skatten — om den utgick med $\frac{1}{10}$ — var 1,700 kg. och hela tillverkningen omkring 17,000 kg., och därmed äro den värmländska hyttbygden och samtliga bergsmän — även Erik Finne och Mårten Finne, troligen tillhörande den nu påbörjade immigrantströmmen, jämte Lasse Hälsinge, Jon Västgöthe, och Lasse Västgöthe, som tydligen också voro främlingar — räddade till sin ära".

Någon verklig fart tog den värmländska järnhanteringen knappt förrän på 1600-talet. Under senare hälften av detta århundrade förmådde Värmland att 5-dubbla sin egen tackjärnstillverkning och fördubbla sin procentuella andel av rikets snabbt stigande produktion. Denna intensitet i produktionen i Värmland sammanhänge med det livliga byggandet av stångjärnsbruk, som i Värmland tog större former än i något annat landskap. Och stångjärnssmidet växte allt fort. Av en tabell, som förf. sammanställer för år 1763 över tillverkningen i hela vårt land, framgår, att Värmlands län med sina 89 hamrar och 66,942 skeppund smide vid denna tidpunkt står främst bland alla stångjärnsproducerande landsdelar. Hela Värmland var rikt på forsar och vattenfall och skogar, allt gynnsamma förutsättningar för en bruksbygd, som också bredde ut sig så småningom till landskapets alla delar, från Letafors i finnbygderna i norr till Årås vid gränsen till Västergötland i söder. Under 1840-talet hade järnindustrin i Värmland nått sin största utbredning, och denna ställning höll den ett par decennier framåt. Vid en översikt av järnindustrin i Sverige år 1858 visar det sig, att Värmland detta år hade 29 masugnar med en produkti-
tiog av 636,000 centner tackjärn och 72 järnbruk med en tillverkning av 613,600 ctr stångjärnssmide.

I tackjärnstillverkning kom nu Värmland i tredje rummet av länen och i fråga om stångjärnstillverkning i första. Det sistnämnda förhållandet berodde säkerligen på att Värmland utom andra förmåner även hade ett ypperligt läge i transportförhållandena västerut.

Men denna ära blev inte långvarig. Med de nya metoderna (Martin, Bessemer) och den ekonomiska liberalismen följde med en otrolig hastighet storindustrin och aktiebolagen, som sopade bort så gott som alla gamla hyttor och bruk i Värmland. De voro ej kapitalstarka nog att stå på egna ben. Men i järnbrukens spår växte det upp sågar, pappersbruk o. s. v., och Värmland gick med trävaruindustrien en ny, ekonomisk storhetstid till mötes.

Den värmländska järnindustrin har också varit bärare av en egenartad brukskultur. Författaren behandlar denna kultur i ett intressant kapitel, där han bl. a. påpekar, att bruken i Värmland blevo av samma betydelse som herresätena i andra landskap. Värmlands jordbruk är icke ägnat att skapa större jordagods. Betecknande är, att i Dahlberghs "Suecia antiqua", de svenska 1600-talsslottens förnämsta bok, icke en enda bild hämtats från Värmland. Men bruk ägde landskapet, där en materiell kultur av större mått utvecklades och där större anspråk även ställdes på den andliga kulturen. Men nu äro de gamla bruken nästan blott en "saga".

JOHAN GÖTLIND.

Runö, Folklivet i ett gammalsvenskt samhälle. J. A. Lindblads förlag, Uppsala, (Nordiska museet).

Runö och dess befolkning har under senare år liksom det svenska elementet bland Östersjöprovinsernas invånare f. ö. varit föremål för ett ganska livligt intresse. En bidragande orsak härtill har varit den energiska verksamhet prof. Lundström utvecklat för svenskhetens bevarande i utlandet. Till tidigare böcker och tidskriftsuppsatser av Dannel, Hemmendorff, Gordon m. fl. har amanuensen vid Nordiska museet, doktor Ernst Klein i fjor fogat ännu en ståtlig och vackert utstyrd volym på över 400 stora oktavsidor. Den är, såsom titeln anger, huvudsakligen ägnad åt en etnografisk beskrivning av Runö och vilar i främsta hand på iakttagelser som förf. själv under ett par sommars

längre uppehåll gjort på ön. Då denna består av en enda by med endast ungefär 275 invånare har resultatet blivit en sällsynt utförlig monografi, där det redogöres för varenda gård, ja, där varje medlem i de olika hushållen registreras.

Ett inledande kapitel om öns geografi och historia ger läsaren en god orienterande översikt, som även bringar en hel del nytt material, hämtat främst från riksarkivets baltica-samlingar. Två särskilt ingående och lärorika kapitel ha ägnats öns byggnadssätt och dräktskick. Livet i söcken och helg, på säljakt eller fiske och i arbete på åkern, årets lopp med dess högtids- och märkesdagar, bondens liv i dess lopp från vaggan till graven skildras med bred och lugn saklighet och slutligen redogör förf. för vad han funnit av gammal folktro och övertro.

Det är en av de mest avlägsna utkanterna av det svenska befolkningsområdet som förf. gjort till föremål för undersökning, och det synes kanske först litet överraskande, att den vidlyftigaste moderna folklivsmonografi, vi ha, ägnats åt denna lilla ö långt bort från moderlandet. Men den svenska kulturen här kan historiskt följas tillbaka ända till den tidiga medeltiden och det isolerade läget har bevarat åldriga drag i en renhet, som knappast annorstädes. Jordäganderättsförhållandena t. ex. ha en särskilt ålderdomlig, egenartad kommunistisk färgning. I de tre "selsena", säljaktslagen, bevaras exempel på en urgammal indelning i arbetslag, som nästan över allt fått vika för utvecklingen mot individualistiskt arbete och även här synes hotad i sitt bestånd. Och "talko", gemensam arbetshjälp åt en granne i förening med gillesundfägnad, förekommer ännu, om ock i mindre utsträckning.

Enkla och fattiga äro de förhållanden under vilka befolkningen på Runö lever; någon rik kultur har inte kunnat uppblomma där. Men under hårda och torftiga villkor har det hårdiga och förnöjsamma folket under århundraden bibehållit sina enkla, gammaldags vanor och i tyst men seg kamp stått som en svenskhetens utpost i främmande land. Det är en i dubbel bemärkelse väcker bok amanuensen Klein givit dem som intressera sig för gammalt och fornt i Sverige.

BERT MÖLLER.

M E D D E L A N D E N

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD.

"VACKRA VERK". Som förut omnämnts exponerades "Vackra verk" i Göteborg under tiden den 4—21 maj samtidigt med den då pågående mässan. Utställningen, som var livligt besökt och tilldrog sig allmän uppmärksamhet, ingick som led i en större utställning, som anordnats av Västsvenska hembygdsnämnden, Västkustens förening för hembygdsvård samt föreningen Hus och hem.

Omedelbart efter utställningens nedtagande i Göteborg överflyttades den till Oslo, där den exponerades under 14 dagar i Statens Haandverks- og Kunstindustrieskole. Här hade man även sammanbragt en del bilder och modeller av norsk industriell och teknisk arkitektur, som på ett ypperligt sätt kompletterade de svenska och tyska samlingarna. Materialet till den norska avdelningen hade sammanförts av en kommitté, som tillsatts av Oslo arkitektförening. Initiativtagare och anordnare av utställningen var emellertid föreningen Brukskunst. Den svenska avdelningen tilldrog sig särskilt intresse, och det framhölls i pressen, hur de svenska byggnadsverken vittnade om ett vaket sinne för stil och form och att det därför icke heller överraskade att bland dem finna så många smakfulla, nobla och eleganta anläggningar.

Utställningen kommer nu att under cirka 14 dagar exponeras i Hälsingborg på initiativ av stadens estetiska nämnd.

STYRELSENS SAMMANTRÄDE. Vid styrelsens sista sammanträde den 15 maj beslöt styrelsen efter vissa ändringar att för årsmötet förelägga ett av arbetsutskottet utarbetat förslag till nya stadgar, vilket återfinnes på annan plats i detta nummer. Vidare beviljades Vadsbo hembygds- och fornminnesförening ett anslag på 200 kronor i och för avhållandet av en hembygds kurs i Mariestad under tiden den 25—28 juni. För uppläggandet av scioptikonbildserier med text anslogs ett belopp av 1,000 kronor.

NY SKATTMÄSTARE i SAMFUNDET. Sedan häradshövding J. Waldenström av sagt sig uppdraget att vara samfundets skattmästare har styrelsen till hans efterträdare utsett ingenjör Ludvig Nobel, Stockholm.

SAMFUNDETS ÅRSMÖTE. Stadseenligt årsmöte avhölls i Stockholm den 15 maj, varvid beslöts att ajournera mötesförhandlingarna till det hembygds-möte, som kommer att avhållas i Gävle den 22 och 23 juni. Själva årsmötet avhålls måndagen den 22 juni kl. 2 e. m. å läroverkets aula, varvid nedan återgivna förslag till stadgar kommer att föreläggas:

FÖRSLAG TILL STADGAR FÖR SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD.

§ 1.

Uppgift.

Samfundet för hembygdsvård, stiftat 1916, har till uppgift att främja den svenska hembygdsvården och vill i detta syfte verka för:

att nyanläggningar och omdaningar utföras med hänsyn till såväl landskapet och bygden som närmast omgivande natur och förutvarande anläggningar,

att natur- och kulturminnen av värde bevaras samt att i allmänhet öka kunskapen om och kärleken till hembygden.

§ 2.

Medlemmar.

1. I samfundet kunna som medlemmar inträda enskilda personer samt kommuner och kommunala verk, institutioner, föreningar och övriga sammanlutningar.

2. Med hänsyn till den årliga avgift, som de olika medlemmarna ha att erlägga, indelas dessa i trenne grupper:

a) enskilda medlemmar, vilka erlägga en

årlig avgift av minst 5 kronor eller 100 kronor en gång för alla,

b) *korporativa medlemmar* — kommuner och kommunala verk, institutioner, föreningar och övriga sammanslutningar — vilka erlägga en årlig avgift av minst 50 kronor. Dock kan styrelsen i undantagsfall och på därom gjord anhållan medgiva nedsättning av denna avgift. Korporativ medlem utövar sitt medlemskap genom befullmäktigad representant och äger rätt att utse en representant för årligt bidrag av intill 50 kronor, samt därutöver för varje 100:de krona ytterligare en representant, dock högst tio stycken,

c) *stödjande medlemmar*, vilka erlägga en årlig avgift av minst 50 kronor eller 1,000 kronor en gång för alla;

d) dessutom kan styrelsen till *hedersledamot* kalla svensk man eller kvinna, som inlagt utmärkta förtjänster om hembygds-kunskap eller hembygds-vård eller för övrigt på ett verksamt sätt främjat samfundets syfte.

§ 3.

Allmänna möten.

1. Samfundet avhåller allmänt årsmöte på tid och plats, som bestämmes av styrelsen. Kallelse härtill skall utfärdas minst 14 dagar förut genom i Tidskrift för hembygds-vård eller i minst trenne dagliga tidningar införd annons.

2. Vid årsmöte behandlas följande ärenden:

- a) styrelsens och revisorernas berättelser för näst föregående år samt ansvarsfrihet för styrelsen,
- b) val av styrelse enligt § 7, mom. 1,
- c) val av ombud enligt § 4,
- d) val av revisorer och revisorssuppleanter enligt § 9,

e) ärenden, som av styrelsen upptagits å föredragningslista eller som av medlem blivit till styrelsen minst en månad förut anmälda att förekomma.

Fråga, som icke finnes angiven å föredragningslista, upptages till behandling endast för det fall mötet så beslutar.

Rösträtt utövas genom personlig närvaro. Röstning sker öppen, såvida ej någon av de närvarande begär röstning med slutna sedlar. Vid röstning gäller enkel majoritet, och äger ordföranden utslagsrösten vid lika röstetal.

3. Till extra allmänt möte kallar styrelsen, när anledning därtill finnes, eller om minst 50 medlemmar därom skriftligen anhållit för avgörande av bestämt angivet ärende.

§ 4.

Ombud.

Vid allmänt årsmöte utses av och bland enskilda medlemmar lämpligt antal ombud med uppgift att på den ort, där de äro bosatta, representera samfundets intressen.

§ 5.

Ombudsmöten.

Allmänt ombudsmöte avhålls, när styrelsen så finner lämpligt eller då minst tio ombud därom skriftligen anhållit för avgörande av bestämt angivet ärende. I ombudsmöte äga deltaga av korporativa medlemmar utsedda befullmäktigade representanter samt stödjande medlemmar och hedersledamöter.

§ 6.

Läns- och ortsmöten.

Vid behov kan styrelsen till läns- eller ortsmöte kalla medlemmar och ombud från visst län eller viss ort för att behandla frågor av lokal betydelse.

§ 7.

Styrelse.

1. Samfundets angelägenheter handhas av en styrelse med säte i Stockholm och bestående av ordförande, vice ordförande samt åtta ledamöter, som utses vid allmänt årsmöte för en tid av två år på så sätt att årligen halva antalet medlemmar väljas. Genom lottning avgöres, vilka ledamöter som först äro i tur att avgå. Dessutom äro sekreteraren och skattmästaren självskrivna medlemmar av styrelsen.

2. Till styrelsesammanträde kallar ordföranden. Styrelsen är beslutsmässig, då minst sex av dess ledamöter äro närvarande. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsrösten.

3. Styrelsen åligger:

a) att verkställa allmänt mötes och ombudsmötes beslut,

b) att anställa och entlediga samfundets tjänstemän,

c) att i övrigt som beslutande och verkställande organ leda samfundets arbete,

d) att årligen före den 15 februari till revisorerna överlämna berättelse över samfundets verksamhet näst föregående år ävensom samfundets räkenskaper under samma tid.

§ 8.

Samfundets tjänstemän.

1. Samfundets ordinarie tjänstemän äro sekreterare och skattmästare, vilka tillsättas av styrelsen för en tid av högst fyra år.

2. Sekreteraren åligger att föra protokoll vid allmänt möte, ombudsmöte och styrelsesammanträde, sköta samfundets korrespondens samt för övrigt utföra de uppdrag, som styrelsen överlämnar åt honom.

3. Skattmästaren åligger att uppbära medlemsavgifterna, på styrelsens ansvar förvalta samfundets penningmedel, uppgöra förslag till stat samt att verkställa utbetalningar i överensstämmelse med styrelsens beslut.

4. Extraordinarie tjänstemän anställas av styrelsen vid behov.

5. Ordinarie och extraordinarie tjänstemäns arvoden fastställas av styrelsen.

§ 9.

Revisorer.

För varje arbetsår väljas tvenne revisorer jämte tvenne suppleanter. Revisorerna skola årligen innan mars månads utgång till styrelsen inkomma med revisionsberättelse, i vilken ansvarsfrihet för styrelsen till- eller avstyrkes.

§ 10.

Ändringar av samfundets stadgar.

Beslut om ändring av dessa stadgar kan fattas endast å allmänt årsmöte och under förutsättning att ändringarna godkännas genom två tredjedelar av de avgivna rösterna.

För att upptagas till behandling vid årsmöte skall förslag till stadgarnas ändring skriftligen inlämnas till styrelsen såsom i § 3, mom. 2 e föreskrives beträffande ärenden till årsmöte.

VÄSTSVENSKA HEMBYGDSKURSEN I VARBERG DEN 27 JUNI—5 JULI. Under flera år ha kurser för folkminnesuppteckning hållits av Västsvenska folkminnesföreningen, vilka omfattas med största intresse och en folkminneskurs har varit anordnad av Hallands hembygdsförbund. Någon fullständig hembygdskurs har emellertid hittills ej hållits i västra Sverige: Nu kommer emellertid en sådan kurs att anordnas av Västsvenska hembygdsnämnden under medverkan av Samfundet för hembygds-vård och pågår under tiden den 27 juni—5 juli. Vid denna kurs, som står under fackmäns ledning, skall hembygds-kursens teoretiska och praktiska spörsmål behandlas systematiskt och vetenskapligt under föreläsningar, exkursioner och övningar. Hembygdens såväl materiella som andliga sidor skola studeras, speciellt den folkliga byggnadskulturen, allmogetnografien och folkminnena, vidare hembygds-vårdens olika sidor, fornminnes-vården, kulturvården och naturskyddet. Med sitt natur-sköna läge i en uråldrig kulturbygd rik på märkliga fornminnen och traditionell byggnadskultur är Varberg en synnerligen lämplig utgångspunkt för studieutflykter. De efter moderna principer ordnade samlingarna samt arkivet på Varbergs museum erbjuda ett utmärkt åskådningsmaterial för föreläsningar och studier.

För att kursen skall kunna bli verkligt instruktiv måste givetvis deltagarantalet starkt begränsas. Sedan 16 stipendiater redan utsetts är det därför ännu blott plats för 15 deltagare. Till dessa ha sådana personer företräde, som styrka sig ha gjort insamlingar av folkminnen eller som arbetat för hembygds-vård, medlemmar i hembygdsföreningar, studiecirkelledare eller andra, som arbeta för att vidga kännedomen om och öka intresset för hembygden och hembygds-kultur. Lärare bli folkhögskollärare, fil. lic. Åke Campbell (hembygds-vård, etnografi och byggnadskultur), professor Hjalmar Lindroth (folkmål och ortnamn), folkskollärare Elov Lindälv (fornminnen), fil. kand. David Arill (folkminnen), museiintendent Albert Andersson (museiteknik).

BYGGMÄSTAREKURSEN I GÖTEBORG. Den av samfundet i samarbete med Västsvenska hembygdsnämnden anordnade kombinerade byggmästare- och möbelsnickarekursen avhölls i Göteborg under tiden den 20–29 maj under ledning av arkitekterna Allan Berglund och Carl Malmsten.

NYA KORPORATIVA MEDLEMMAR. Västskustens förening för hembygdsvård, Tekniska föreningen i Gävle, Stora Kopparbergs Bergslags A.-B. och Valbo hembygdsförening hava ingått som korporativa medlemmar i samfundet.

GÄSTRIKLAND.

TORSÅKER FÅR HEMBYGDSMUSEUM. Torsåkers hembygdsförening har i dagarna inköpt en väl bibehållen gammal bergsmansgård med avsikt att så småningom omvandla den till hembygdsmuseum. I väntan på att lämplig plats i närheten av kyrkan skall kunna förvärfvas, kommer gården att i oförändrat skick kvarstå på sin nuvarande plats ännu ett år. Den skall sedan rivas och forslas till kyrkbyn, där man beräknar kunna börja arbetet med uppsättningen på våren 1927. Gården är uppförd 1805 av en av den nuvarande gamle ägarens förfäder och har gått i arv från far till son. Av särskilt intresse äro de målningar, som 1834 utförts av en rättviksmålare och som äro synnerligen väl bibehållna. Flera av rummen äro dessutom försedda med bonader samt med tak och taklister vackert dekorerade.

HEMBYGDSMUSEUM I VALBO. Valbo hembygdsförening har redan genom köp och gåvor förvärvat sig åtskilliga byggnader i och för anläggande av en gammalgård. En kännbar saknad har dock varit att själva den egentliga huvudbyggnaden, omkring vilken de andra byggnaderna skulle gruppera sig, hittills fattats. Bristen har emellertid nu afhjälpts genom en storslagen gåva av Forsbacka järnverk, vilket till föreningen skänkt den järnverket tillhörande s. k. Vretasgården i Överhärde. Denna gård är en typisk Valbogård från 1800-talets början i två våningar och innehåller tillsammans sex rum samt en i vinkel därmed sammanbyggd envånings uthuslänga med stallar, sliplida m. m.

JÄMTLAND.

HEIMBYGDA UNDER 1924. De under gångna året av länsantikvarien och föreningens intendent bedrivna forskningarna inom länet ha huvudsakligen varit inriktade på att genom vidsträckta besök i bygderna söka vinna en större överblick och en enhetligare plan för bygdeforskningen samt frammana självverksamhet hos därför intresserade ortsbor. Över hälften av länets socknar ha besökts. Flera nya förbindelser ha knutits för att mera systematiskt uppbygga forskningsarbetet, varav givande resultat i en del fall redan vunnits. Avsikten är att under de närmaste åren fullfölja och fullständiga denna plan att omfatta länets samtliga socknar.

Av detaljundersökningar har arkeologiska sådana pågått särskilt i Kall, Stugun och Alsen samt smärre dylika i ett flertal av de besökta socknarna. Mera omfattande ha flera av kyrkoundersökningarna varit och i fem fall finnas kyrkorestaureringsplaner, därvid länsantikvarien anmodats biträda med förslag, råd och anvisningar. Insamlingar av gamla kulturföremål, uppmätningar m. m. ha här och där pågått i bygderna.

Av behandlade naturskyddsärenden må nämnas, att föreningen under året avlätit en skrivelse till kungl. maj:t om fullständig fridlysning av kungsörnen i Jämtland under fem år samt att all jakt och fångst av örnen under samma tid förbjödes inom Blekinge, Skåne och Halland under vår- och höstflyttningarna. Resultatet av de från olika håll inom vårt land gjorda framställningarna angående örnens fridlysning har blivit att kungl. maj:t föregående år utfärdat total fridlysning för densamma under två år.

I anslutning till Heimbygdas årsmöte hade Jämtlands läns museiförening sitt årsmöte och meddelades därvid, att cirka 100,000 kronor för närvarande stå till förfogande för en ny museibyggnad. Byggnadsfrågan ligger för närvarande så till att det för föreningen nu är nödvändigt att snarast få tomttilldelningen avgjord, då denna kommer att föra ärendet avsevärt framåt. Det är meningen att ordna byggnadsplanerna så att museibygget kan utföras succesivt i mån av behov och tillgångar. Emellertid erfordras ännu ett väsentligt tillskott av medel för att kunna sätta bygg-

nadsarbetet i gång. Men föreningen ser dock nu med en viss tillförsikt på lösningen av den mer än ett decennium brännande museifrågan.

NÄRKE.

NORRA VÄTTERSBYGDENS HEMBYGDSFÖRENING BILDAD. På initiativ av kyrkoherde Karl Bäckgren, Askersund, har ett antal intresserade bildat en hembygdsförening för norra Vättersbygden med uppgift att väcka, underhålla och stärka intresset för och känslan av samhörighet med hembygden, skydda och bevara sådant som hör till hembygdens natur och kulturliv och är för dessa säreget och betydelsefullt, utgiva en hembygdstidskrift, anordna hembygdsfester, verka för en lycklig lösning av hembygdens museifråga m. m. Till styrelse valdes kyrkoherde Bäckgren, ordf., kyrkoherde H. Södersteen, v. ordf., redaktör J. Haugard sekr., folkskollärare E. Tjörne, köpman T. Stöök, disponent H. Håkansson och fru A. Cassel.

SKÅNE.

RESTAURERING AV BOLLERUPS BORG. Professor Otto Rydbeck och arkitekt Einar Lundberg ha till byggnadsstyrelsen inkommit med begärt utlåtande rörande den ifrågasatta restaureringen av medeltidsborgen å Bollerup. Efter en ingående undersökning av den gamla borgen ha de sakkunniga kommit till det resultatet, att något förslag till restaureringsprogram ej bör uppgöras, förrän noggranna uppmättningsritningar föreligga och byggnadens framtida användning blivit bestämd. Ett program, uppgjort endast på grundvalen av den kännedom man nu har om borgen och dess forna utseende samt dess framtida utnyttjande, skulle nämligen bli allt för svävande och dessutom kanske vilseledande, därest icke restaureringen komme att handhavas av en med dylika arbeten fullt förtrogen arkitekt.

De sakkunniga anse därför, att byggnadsstyrelsen och riksantikvarien böra hänvända sig till styrelsen för det å Bollerup befintliga lantbruksinstitutet och föreslå detta att innan några arbeten i eller kring borgen företagas, medel måtte anslås till uppmätning, fotografering och undersökning av borgen samt till grävningsarbeten kring densamma. Vi-

dare bör institutets styrelse uppmanas taga i övervägande, huruvida icke åtminstone slottets tvenne nedre välvda våningar kunde komma till värdigare användning än som förrådsrum och magasin. Dessa våningar skulle exempelvis kunna göra tjänst som fest- och högtidslokaler, samlingsrum för eleverna och event. som ortmuseum, det senare för att hos eleverna väcka intresse och förståelse för våra byggnads- och hembygdsminnen. De övriga våningarna åter kunna måhända allttjämt användas till magasin under förutsättning att lämplig trappförbindelse kan erhållas och att belastningen å bjälklagren icke göres så stor att byggnaden lider skada därav.

De sakkunniga tillstyrka till sist på det livligaste, att borgen inom en snar framtid måtte underkastas en pietetsfull restaurering och därigenom försättas i värdigare skick, så att den blir respekterad som ett sällsynt och dyrbart byggnadsminne och som en av de få i vårt land kvarstående stenborgar av denna typ från medeltidens senare skede.

SÄNKNINGEN AV SORRÖDSSJÖARNA. Skånes naturskyddsförening har i skrivelse till kammarkollegium hemställt, att den planerade sänkningen av Västra och Östra Sorrödssjöarna i Riseberga socken av Kristianstads län icke måtte tillåtas. I skrivelsen framhålles, att Sorrödssjöarna utgöra ett tillhåll för ett mycket rikt fågelliv. Där häcka bland andra fåglar gräsänder, krickänder och en del mindre vadare, såsom enkla beckasiner m. fl. Under milda år stanna svanar och gäss i vanligen stort antal kvar vintern över. Den ifrågasatta betydande sänkningen av de redan nu mycket grunda sjöarna skulle leda till att sjöarna i väsentliga stycken förlorade de betingelser, som nu möjliggöra det rika fågellivet. Detta vore så mycket mera beklagligt, som hela nordvästra Skåne icke har att erbjuda fåglarna någon annan insjö, i vilken de kunna uppehålla sig.

För hela Hälsingborgsbygden äro dessa sjöar de närmast tillgängliga och som sådana av stort värde ur undervisningssynpunkt såsom mål för utflykter och excursioner.

Vetenskapsakademien har i utlåtande framhållit, att en torrläggning av sjöarnas kärrmarker skulle förinta och undantränga allt fågelliv, som förut funnits där.

SMÅLAND.

KÄVSJÖN FRIDLYES. Den i Kävsjö socken belägna sjön av samma namn kommer möjligen att fridlysas för att skydda det ovanligt rika fågelbestånd, som finnes därstädes. Två framstående fågellivskännare, professor Einar Lönnberg och magister Martin Persson ha besökt trakten för att undersöka möjligheterna av en fridlysning av fågellivet och meningen vore, att fåglarna sedermera skulle skyddas av en av staten avlönad tillsyningsman. På grund av sitt läge och sitt låga vattenstånd har Kävsjön alltid varit en mycket omtyckt samlings- och häckningsplats för allahanda simfåglar. Där finnas främst svanar, tranor, gäss och änder, och det anses att Kävsjön såsom fågelsjö fullt kan mätas med t. ex. Tåkern. Sjön erbjuder även åtskilligt av intresse ur botanisk synpunkt.

HEMBYGDSMUSEUM I VÄRNAMO. Värnamo hembygdsförening har nyligen invigt sitt hembygdsmuseum, beläget i Apladalen. Samlingarna inrymmas dels i en gammal ryggåstuga från Törstorp i Åsenhöga socken samt i en loftsbod från HjälsHAMMAR.

UPPLAND.

HÄRKEBERGA PRÄSTGÅRD HEMBYGDSMUSEUM. Uppsala domkapitel tillstyrker hos kungl. maj:t att komministergården i Härkeberga socken upplåtes till hembygdsföreningen mot lösen för husen och avgäld för gårdstomten och att bostadshusen ersättas med nya. Avsikten är att på bostället anordna hembygdsmuseum under Nordiska museets uppsikt och vård.

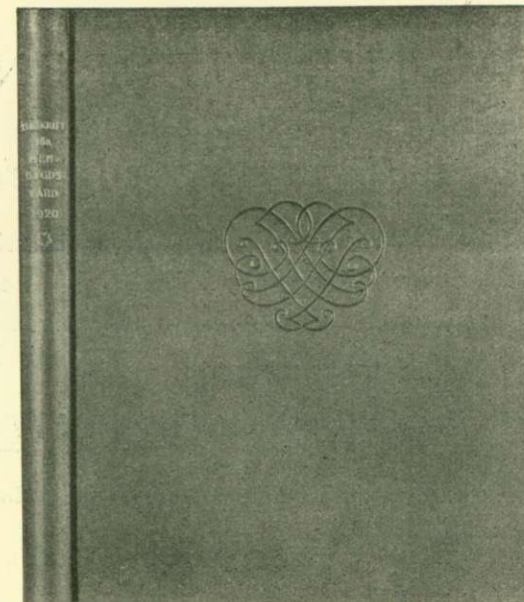
Det synes domkapitlet föreligga två starkt talande skäl för att den behövliga nybyggnaden redan nu äger rum. För det första skulle denna åtgärd medföra ekonomisk vinst för bostället och i hög grad underlätta byggandet av densamma. För det andra synes det vara ganska angeläget, att den nuvarande gården, som av Nordiska museet vitsordats inta en ur kulturhistorisk synpunkt i viss mån enastående ställning som för landskapet typisk allmogegård och som på grund av sitt läge i en trakt med betydelsefulla fornminnen är i

ovanligt hög grad lämpad att utgöra centrum för det kulturhistoriska bygdeintresset, blir upplåten till ortens hembygdsförening, innan gården förfaller eller genom allt för genomgripande restaurationer förändrat karaktär.

ÅNGERMANLAND.

FÖRENINGEN FÖR NORRLÄNSK HEMBYGDSFORSKNING har under maj månad avhållit sitt årsmöte under ordförandeskap av landssekreterare K. Wik. Av föreningens framlagda styrelseberättelse framgår, att de föregående år planerade fortbildningskurserna för småskollärarinnor med hänsyn till hembygdsundervisningen ha varit anordnade å Murberget. Under året ha även upptagits mera sammanhängande bygdeundersökningar av docenten Torsten Bucht. Meningen är att under instundande sommar fortsätta på den inslagna vägen och genomföra geologiskt-geografiska, botaniskt-zoologiska, arkeologiskt-etnografiska samt historiska undersökningar i Mo socken i norra Ångermanland.

Bland arbetena på friluftsmuseet på Murberget må nämnas, att en längloge från Björna med tillhörande vandringskjul och storchässja uppförts och helt iordningställt. Vidare ha lofts- och stallbyggnader från Sidensjö upptimrats och inretts. Med de senaste två byggnaderna är härmed början gjord till Murbergets tredje fullständiga gårdskomplex, även det avsett att bli en helt kringbyggd gård. I skogslappbyn ha tre byggnader uppförts, två aakta från Arvidsjaur samt en träkåta från Malå. Vidare har arbetet på Härnösands gamla rådhus fortgått så att det nu till det yttre står färdigt, ommålat i sin gamla färg. Till Murberget har därjämte under året tre byggnader överlämnats som gåva: en mangårdsbyggnad från Junsele med en timrad källarsvale samt en större laxstuga från Åbord. I samband med utställningen av äldre jordbruksredskap, som hölls Jordbrukets dag 1924 och till vilken även Samfundet för hembygdsvård bidragit med medel, har museet erhållit en välkommen komplettering av sin samling av jordbruksredskap. Inemot 250 föremål erhöles genom denna utställning som gåva.

PÄRMAR

till

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

i enkel, smakfull utstyrsel och utförda av prima engelsk linneklot (s. k. "cambric") samt med äkta förgyllning.

Pris per styck Kr. 2:50.

Pärmarna kunna erhållas i **blå** eller **grön** färg.

Insänd nedanstående beställningssedel till tidskriftens expedition,
Grönegatan 12, Lund, eller till Eder bokhandel!

Var god sänd mot postförskott, beloppet vidfogas, insänt pr postanvisning
..... ex. pärmar till Tidskrift för hembygdsvård 1920, 1921, 1922, 1923, 1924

i **blå, grön** färg.

(Det som ej önskas överstrykes!)

Namn

Titel

Adress

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

— Över 100,000 MEDLEMMAR —

NORRLANDSGATAN 16, STOCKHOLM.

Varje ledamot erhåller Föreningens vackra och innehållsrika årsskrift samt turistatlas över Sverige. Medlemsavgift pr. år Kr. 5: — en gång för alla Kr. 100: —. Insänd avgift direkt till Föreningen eller närmaste ombud.

FÖRENINGENS UPPLYSNINGS- OCH BILJETTAVDELNING

lämnar kostnadsfria råd och upplysningar, sammanställer turer och utställer biljetter för alla resor inom Sverige.

SVERIGES NATUR

*Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift
1925 (16:e årg.).*

Av innehållet må nämnas: Kustarakaise och dess grannar. Det stora fjällandet mellan Pite- och Skellefteälvens källor av CARL FRIES; Käfsjö Stormosse av HUGO OSVALD; Några sörm-ländska flyttblock av EINAR TEILING; Björnen och nationalparkerna av SIGFRID ERICSON; Den sydsvenska kustens naturskyddsfrågor av G. EINAR DU RIETZ; Vackra verk, Samfundets för Hembygdsvård utställning i Stockholm av JOHN ÅKERLUND; Naturskydds rörelsen i Holland och Belgien av EMIL BÄCKLIN etc.

Sex försättsplanscher efter målningar och teckningar av PRINS EUGEN.

Medlemmar av Sv. Naturskyddsföreningen erhålla årsskriften mot årsavgiften, 5 kr.; bokhandelspriset är 7 kr.

Anmälan om medlemskap sker under adress: Svenska Naturskyddsföreningens skattmästare, STOCKHOLM 14.

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET LUND

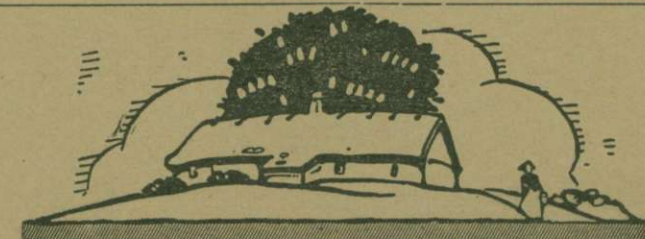
UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FÖRT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER.

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG!

TEL. 275.

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÅNSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280

MARDELL

NORSTEDTS NYHETER

Erik Gustaf Geijer
SAMLADE SKRIFTER

Ny ökad upplaga ordnad i tidsföljd

Genomsedd av
John Landquist

TREDJE DELEN

Tal och avhandlingar 1819—1830

Pris häft. kr. 10:—; inb. 13:—

SVERIGES HISTORIA

TILL VÅRA DAGAR

Utgiven av

Emil Hildebrand och Ludvig Stavenow

Tionde delen

GUSTAVIANSKA TIDEN 1772—1809

av

Ludvig Stavenow

Häft. kr. 12:—; i klotband 15:—; i halvfranskt band 20:—.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

I N N E H Å L L

ELOV LINDÄLV: Hembygdsarkiv 59

PEHR JOHNSON: Studiecirkelnas hembygdsarbete 67

LITTERATUR:

JOHAN GÖTLIND: De värmländska järnbruken 71

BERT MÖLLER: Folklivet i ett gammalsvenskt samhälle 72

MEDDELANDE:

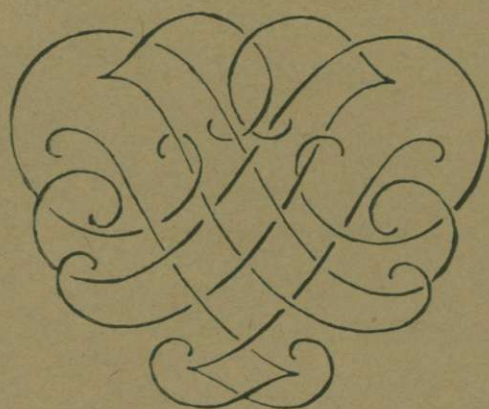
Samfundet för hembygdsvård. Gästrikland. Jämtland. Närke. Skåne. Småland.

Uppland. Ångermanland..... 73

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i ark). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 12, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

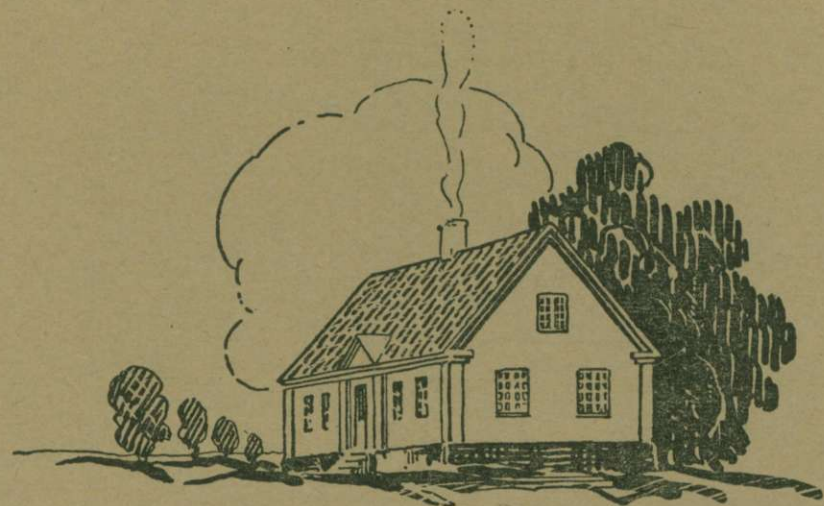
ÅRGÅNG 6 FJÄRDE HÄFTET

1 9 2 5

K

UPPVÄRMNING & MATLAGNING

sker i detta hus genom

GEYSIR & ARIEL SYSTEMEN

LITTERATUR ÖFVER GEYSIR OCH
ARIEL SYSTEMEN ERHÅLLES MOT
50 ÖRE. I FRIMÅRKEN

A-B. JÄRNVERKSMAGASIN
MALMÖ

KLEIMER

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 12, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

*Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra
intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar
och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.*

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD BYGGNADSBYRÅN

Malmtorgsgatan 10, Stockholm. Tel. 4334.

(Föreståndaren, Arkitekt John Åkerlunds bostad: Lidingö-Brevik. Tel. 125.)

*Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor
till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra
myndigheter, särskilt i mindre samhällen.*

*Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lant-
gårdar, prästgårdar m. m.*

*Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kost-
nadsfritt. Ritningsarbeten utföras för endast lägsta
ritningskostnad.*

Medsänd svarsporto!

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN

— Över 100,000 MEDLEMMAR —

NORRLANDSGATAN 16, STOCKHOLM.

Varje ledamot erhåller Föreningens vackra och innehållsrika årsskrift samt turistatlas över Sverige. Medlemsavgift pr. år Kr. 5: — en gång för alla Kr. 100: —. Insänd avgift direkt till Föreningen eller närmaste ombud.

FÖRENINGENS UPPLYSNINGS- OCH BILJETTAVDELNING

lämnar kostnadsfria råd och upplysningar, sammanställer turer och utställer biljetter för alla resor inom Sverige.

A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET LUND

UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG!

TEL. 275.

NÅGRA PROBLEM I FRÅGA OM HEMBYGDSVÅRDEN FRÅN BYGDENS SYN PUNKT

FÖREDRAG VID SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD ÅRSMÖTE I GÄVLE DEN 22 JUNI 1925.

AV REKTOR KARL HEDLUND, STORVIK.

I HEMBYGDSVÅRDENS TECKEN SAMLAS MED VARJE DAG SOM GÅR allt större skaror. Snart äro, åtminstone i denna landsända, de bygder lätt räknade, som inte ha någon organiserad rörelse för bevarande av hembygdens värden. Hembygdsrörelsen har växt ut till att bli en folkrörelse — med den styrka och de svagheter, som följa med en sådan. Styrkan, det är den känsla av makt, som de många tätande leden ge. Svagheterna höra ihop med, att många gå med för att det skall så vara, för att det blivit modernt att göra det, utan att själva ha upplevt den tanke, som ligger under rörelsen, utan att själva ha brottats med hembygdsvårdens problem.

Att hembygdsrörelsen har kampåren bakom sig och är inne i den lugna medgångens tid, märker man av, att parasiterna på rörelsen redan börjat visa sig, — de, som aldrig upplevt den i anda och sanning men förstå, att det är ett tillfälle till vinning att klänga sig fast vid den. Ett turistområde som siljansbygden vet nog samt, vad detta betyder. Jag hör än den listiga, falska klang, som ordet hemslöjd hade i munnen på den leksandsgumma, som bjöd ut sina dukar på socknens kyrkvall. Den förflackade och förfalskade "hembygdsvården" möter en nu om sommaren vid de "hembygdsfester", som alla föreningar gripa till för att få en vacker skylt över sina försök att samla in pengar i kassan. Förr var det en sak, som krävde uppoffring, att på tryck ge ut någonting rörande hembygden. Nu händer det, att annonskalendrar kläda sig i hembygdsdräkt för att få så stor spridning som möjligt (Exempel: Vår hembygd. Hälsingland—Härjedalen. Utarbetad av Folke Stjernlöf, Ljusdal. Ljusdal 1925. —) På den väg, som föregångsmännen och arbetarna inom hembygdsrörelsen, ofta med möda och försakelse, banat, vandrar nu en stor skara geschäftsmakare fram.

Men jag tror knappast, att detta parasiterande innebär någon allvarligare fara för hembygdsrörelsen. Folk lär sig rätt snart att skilja på, vad som är affär och vad som är äkta av det, som går i hembygdens tecken. Viktigare synes mig då, att den hembygdsrörelse, som bäres av äkta känsla, av ärligt uppsåt och av god vilja söker att hos alla sina medlemmar få fram besinnande och eftertanke, att den, ute i våra bygder, når fram till en självprövning, som måste innebära klarare fattade mål.

Det möter en ofta ute i bygdernas hembygdsarbete en oriktig syn på den historiska hembygdsvärden, på omvårdnaden av bygdernas minnen från det förgångna. Vikten av denna omvårdnad kan ju inte överskattas. I den nya tid, som med de nya kommunikationerna och storindustrin nådde fram till vårt land, var det mesta av minnena från det förgångna redan skövat och härjat, när Artur Hazelius gav lösensorden för bygdernas historiska hembygdsvård, — de lösensord, som med gammalgårdarna och minnesstugorna nu samlat bygderna omkring sig. Vare sig det gällde materiell eller andlig kultur, var det ofta de sista resterna och spillrorna, man kunde tillvarataga av det, som en gång hade varit helt och levande, — det blev ett i sista stund utfört räddningsarbete. Och med nödvändighet kom hembygdsrörelsen i en bygd ofta att ägna alla sina krafter åt det. Men i samband med detta växte det fram en falsk hembygdsromantik, som på sina ställen än färgar hembygdsrörelsen. Den har avgjort varit till skada. Man försåg sig så på det gamlas skönhet, att man glömde sin egen tid. Man vävde kring de gamla byggnaderna och bohagstingen ett poesiens skimmer — och man drömde om att kunna flytta över denna poesi i vår egen tid. Man ville vrida tillbaka visaren på tidens ur, man drömde på fullt allvar det orimliga och omöjliga att gå tillbaka till en tillvaro baserad på ifråga om teknik och ekonomi helt andra villkor, än vår tid har att ge. Man idealiserade det gamla och kom att se allt, vad den nya tiden hade att ge, som poesifattigt och litet. D. v. s. det var nog aldrig de många, som gingo och buro på sådana drömmar, men om de funnos hos dem, som reste fanorna och manade till samling kring hembygdens värden, kommo de att ge sin stämning åt hela rörelsen. Nyktert och klokt och prosaiskt folk reagerade och resonnerade som Carl Larsson i By i sin bok om hemsocknen: "Utvecklingen har varit på gott och på ont, men dess stora och försonande goda är, att den gamla tröstlösa allmänna fattigdomen äntligen börjat att besegras. Den gamla backstugan med libbstickorna utanför knuten var kanske stämningsfullare, men vem bor inte hellre i den nya arbetarbostaden med trädgårdstäppan utanför och blommorna i fönstret?" Samma författare ger följande skildring av 1870-talet, förstörelsens tid för den gamla allmogekulturen, som visar, att den tiden kan ses från två sidor: "Jordbruket utvecklas fortfarande. Skiftet pågår och blir alltmer uppskattat och genomgripande. De bondgårdar, som nu byggas, likna herrgårdar, och ekonomihusen bli samlade till ett enda komplex under ett tak. Man räds inte längre för att bli ålagd att flytta ut ur byn, man önskar det. Man vet, vad utrymmet är värt, och man låter gräset gro över den tusenåriga boplatens hopgyttrade husgrunder. Träd planteras kring de nybyggda gårdarne, och trädgårdar anläggas, byvägarna rätas och förbättras. Byarna visa från nu ett rentvättat och leende ansikte, och frossan, de gamlas plågoris, försvinner, den får inte flytta med in i de nya gårdarna. Men ute på trädesåkrarna brinna bål av gammal ävja, som man inte vill draga med sig till de nya husen. Gamla möbler och husgeråd, gamla klädesplagg och slöjdalster, gamla papper — allt får förtäras av den renande elden.

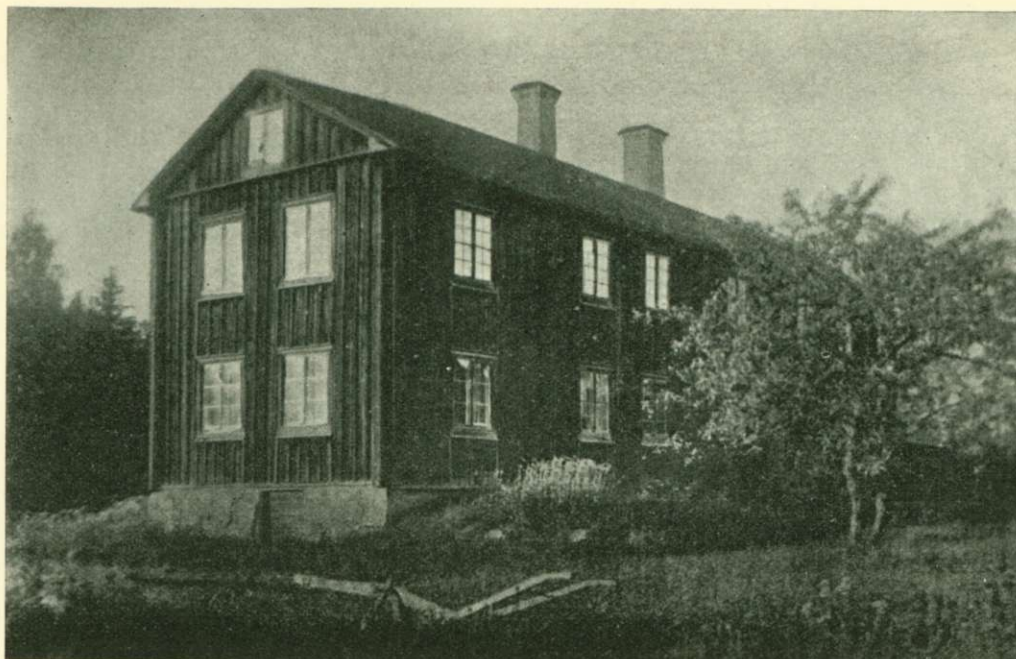
K. Hedlund foto.

Nymmensåsens fäbodvall, Ovansjö,
anlagd av Ovansjö hembygdsförening.

Det mesta är väl bråte, drypande av smitta och bakterier från gamla skumma vindar och skrubbar, men mycket har stort, ehuru ännu ej uppskattat kulturhistoriskt värde. Söner, förlåt dem! Det gamla var för den tidens folk tungt, fattigt och svårt utan avståndets glans och försonande skimmer, medan det nya kom med ljus och luft och hälsa och tusen sinom tusen påtagliga fördelar, fördelar, som vi helt enkel inte kunna uppskatta, därför att vi aldrig levat dem förutan. Det är slutet på den gamla nationella allmogekulturens tid."

Hembygdsrörelsen innebär inte någon flykt från vår tid till gångna tider — detta kanske förefaller alltför självklart, men jag tror, att det är en sak, som åter och åter måste upprepas i bygdernas hembygdsarbete. Vår tid kräver vår kraft och vår gärning, men vi vilja bära minnet av det gångna levande hos oss. Mycket kan vara värt att bevara som minne, mycket kan vara vackert som minne, som inte duger till framtidsideal. Det gångna blir inte mindre värt att stanna vid, om vårt förhållande till det klarlägges på detta sätt, men vi komma bort från den falska syn på vår egen tid, som hembygdsromantiken skänkt åtskilliga.

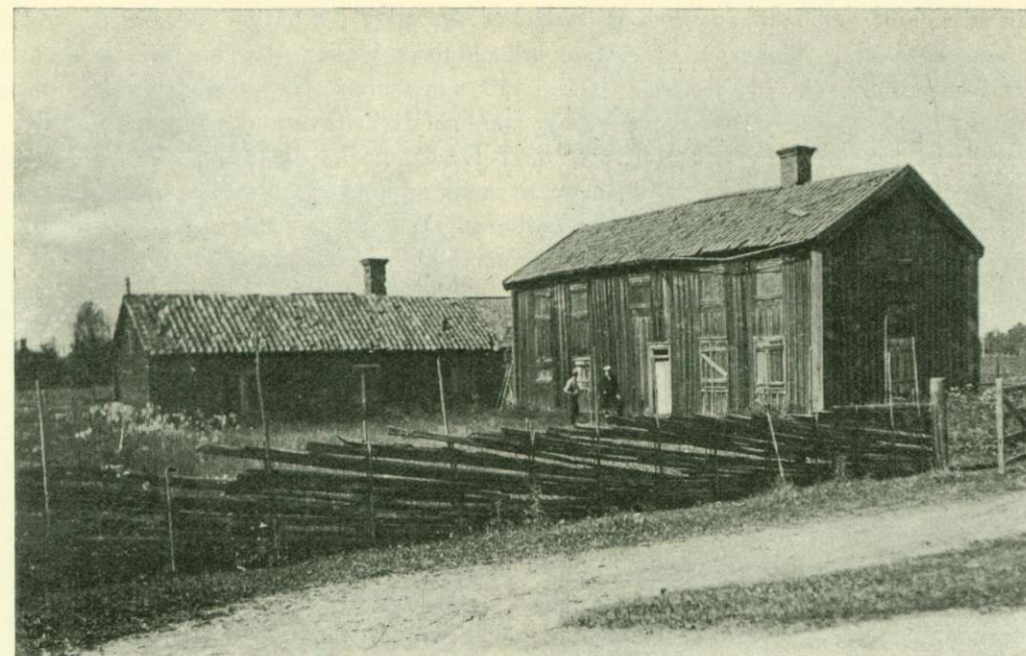
Den historiska hembygdsvård, som hittills dominerat inom hembygdsarbetet, bär

Hagasgården i Stenshyttan.
Torsåkers hembydsgård.

K. Hedlund foto.

inom sig åtskilliga problem. Ett av de mest aktuella är alltså: hembygdsvård eller museum? Frågan har ju i litteraturen och inom museimannakretsar varit uppe många gånger. Mindre har den dryftats ute i bygderna. Den borde tagas upp till behandling även där. En gammal gård i bygden bevarad, med allt som hör ihop med den, med mangårdsbyggnad och uthus utrustade med allt, som i gången tid hört ihop med dem ifråga om möbler, husgeråd och bohagsting, ifråga om arbetsredskap, — det är gammalgårdens program. Allt på sin rätta plats, allt i sin egen miljö, det är detta, som bygdens egen gamla gård har sin styrka i att kunna ge, och detta kan intet museum åstadkomma. Detta innebär, att ej för mycket hopas i gammalgården. Minnena från det förgångna ha även sin plats i bygdens hem. Där komma de ändå mer i sin rätta miljö mången gång än i gammalgården. Kan vården av minnena i gammalgården ge impulser till bättre uppskattning och bättre vård av de gamla minnesfyllda föremålen, där de finnas ute i bygdens gårdar, har gammalgården fyllt en av sina viktigaste uppgifter. Om inte bygdens gammalgård blir alltför fullproppad med gamla saker, kunna kanske människor ännu samlas i den och känna dess trevnad och värme. Bör det inte vara något att tänka på, när planerna

Vretasgården i Valbo.
Skänkt till Valbo hembygdsförening av Forsbacka bruk.

K. Hedlund foto.

till gammalgårdar göras upp? När i Gästrikland flera bygder som gammalgårdar få stora tvåvånings parstugor med många rum och stora utrymmen, är det inte lockande att tänka sig bygdens gamla och unga samlade till bygdegillen i dem någon gång, inte stora fester med all deras apparat utan den egna bygdens stilla samling — med minnena med? Att på det sättet få gammalgården inte bara till en förvaringslokal, där de gamla föremålen magasineras upp, utan till någonting, som än i dag kan fyllas av bygdens levande folk, någonting, som kan gå in i bygdens levande liv, synes mig vara något, som hör ihop med hembygdsvårdens grundtankar. Givet är, att vissa garantier i fråga om värdighet och stil måste vara till finnandes, när det gäller dessa sammankomster, men jag tror, att de ge sig av sig själva liksom att det inte heller bör vara alltför svårt att få de garantier i fråga om brandsäkerhet, som äro nödvändiga. Man kan samlas i bygdens gamla gård — men knappast i ett museum. Bygdens kuriositeter ha ingen plats i gammalgården. Skola de ovillkorligen vara med, böra de samlas för sig själva i ett rum. Men ett sådant kuriositetskabinett pryder inte gammalgården. Och ute i bygden blir åtskilligt kuriositeter, som i ett museum, ställt tillsammans med andra föremål av motsvarande slag, kommer med

i ett utvecklingssammanhang och därmed har sin plats där given. Det bör då lämnas åt museerna. Jag tänker t. ex. på de arkeologiska fynden. Jag har min erfarenhet beträffande dem från bygder, där de äro rätt sparsamma. Några stenxor från socknen, som man har samlat ihop, — bör man ha dem förvarade på gammalgården? Ja, bli de inte egentligen kuriositeter där? De kunna ha sin plats i den gård, där de äro hittade, där de höra tillsammans med miljön, där man kan peka ut fyndplatsen, där de kanske förvarats i generationer. De höra tillsammans med landskapsmuseet och de centrala museerna: I dem kunna många motsvarande föremål ställda tillsammans ge sin berättelse om den äldsta bebyggelsen. Endast under särskilt gynnsamma omständigheter kunna de i gammalgården få sin naturliga placering.

En viss självövertvinnelse kräves det från hembygdsföreningarnas sida för att lämna ifrån sig sådant, som ej har sin rätta plats i gammalgården, och hjälpa till att ge detta dess rätta placering. Men för den hembygdsrörelse, som nått fram till att se, att bygden ej varit och ej kan vara sig själv nog, att den hör ihop med landskapet och med landet, bör det ej vara alltför svårt att nå fram till denna självövertvinnelse. Det samarbete inom landskapet och inom landet, som den kan bidra till att föra fram till, kan tillföra hembygdsarbetet mycket av värde, ge nya impulser och leda fram till vidare syn. En rätt uppskattning av bygdernas eget behov ej betyda bygdeisolering. Den är av ondo, även när det gäller hembygdsvården.

Det gäller att ha den frågan levande, när man går att skaffa ett hem för bygdens gamla minnen: vad det är, som är bygdens egendom, vad det är, som av sig självt går samman med bygdemiljön, vad det är, som bygden har att vårda inte som märkvärdigheter att visa främlingar, inte som kuriositeter, utan som sitt arv och eget?

Till den historiska hembygdsvården hör i viss mån återupptagandet inom bygden av de gamlas stil och sed, där så ske kan. I fråga om bygdeslöjden är anknytningen självfallen. Bygdernas kvinnliga handaslöjd är av högre kvalité och går naturligare in i bygdens liv än det i slöjdväg, som kommer från modeaffärerna i städerna. Men man kan ej nöja sig med kopiering: det gäller anpassning och utveckling av den gamla bygdeslöjden, och det blir då ett maktpåliggande värv att få den, i alla fall, stilren. Det gäller att hos nutidens slöjdare få in något av samma säkra känsla för stil, som den gamla, traditionsbetonade slöjden hade, så att de på egen hand kunna gå vidare.

Svårare blir problemet, när det gäller att ute i bygderna ta upp den gamla sockendräkten eller de gamla folkdanserna. Jag talar här inte, när det gäller dräkten, om de bygder, där det gamla dräktskicket ännu lever kvar. De ha sin särskilda problemställning. Men när i andra bygder dräkten upptages till nyes, kan detta upptagande bli maskerad och teater utan något sammanhang med vårdandet av hembygdsvärden. Den gamla sockendräkten gick in i den gamla tidens stora lagbundenhet. Den var i hög grad levande. Den hade sitt särskilda skick för vardag och helg, för sorg och glädje, för unga och gamla, för årets olika tider, för kyrko-

K. Hedlund foto.

Gammal gård vid Lövåker, Ovansjö.

K. Hedlund foto.

Gammal gård vid Gavelhyttan, Ovansjö.

årets olika söndagar. Allt detta kunna vi aldrig tänka på att få tillbaka. Tiden är en annan nu. Det vi kunna göra är att ställa upp fordringen: respekt för bygdedräkten. Annektera ej en främmande bygds dräkt! Tag upp t. ex. sommarens helgdräkt och låt den glimma och lysa vid sommarhelgerna, låt den skänka sin glädje åt den tid på året, den av gammalt hörde samman med, bär den inte annars! Bygdedräkten i och för sig är ej hembygdsvård, oftast är den tyvärr motsatsen. Respekterandet av det gamla dräktskicket, det är hembygdsvård.

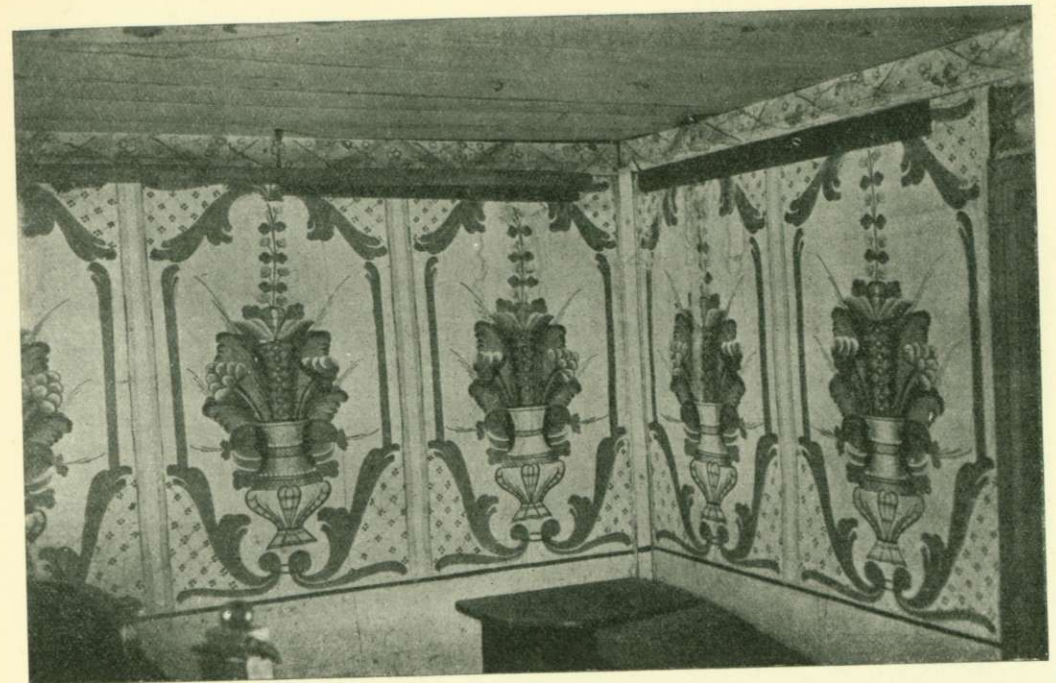
Och folkdanserna. Vem gläds ej, när man ser ungdomen samla sig kring dem! Men hur ofta blir det verklig samling utan tanke på den uppvisning och föreställning, som väntar? En prägelse av märkvärdighet kommer oftast att häfta vid försöken att samlas kring de gamla danserna. Det är bara några få, som kunna vara med i folkdanslaget — och folkdanslaget blir oftare ett teatersällskap, som reser omkring

och ger föreställningar, än en ungdomsskara, som fritt och hjärtligt och otvunget roar sig.

När det gäller den historiska hembygdsvården, synes det mig alltså angeläget att få dess karaktär av vård av minnena betonad och att starkt få betonat, att den ej innebär en reaktion mot vår tid. Det synes mig vara angeläget att i det allmänna medvetandet få fram en tydlig skillnad mellan bygdeminne och kuriositet. Det är av vikt, att äktheten bibehålles, när det gäller traditionens bevarande och levandegörande på nytt, och detta inte bara när det gäller slöjden utan alltjämt, när anknytning sker till gammal sed och stil.

Det måste framhållas, att hembygdsvård inte är yttre apparat utan ett tänkesätt, bottnande i respekt för bygden, för dess människor och dess villkor. Har man ej nått fram till detta, blir all hembygdsvård tom och ytlig.

Till den historiska hembygdsvården hör även forskning, studier. Endast med hjälp därav bli bygdens minnen annat än kuriösa ting för våra dagars människor. För den, som försöker att på allvar leva sig in i, hur bygden växt fram, hur bygden utvecklats under tiderna, blir inte sysslandet med det förgångna ett tomt svärmeri. Här gäller det ute i bygderna att få de unga med, i all anspråkslöshet, naturligtvis. Ofta går deras längtan bort hemifrån. Allt därhemma är smått och grått och har litet att säga. Allt bortom hembygdens horisont är stort och märkvärdigt och lockar och drar. Om dessa unga kunde få hjälp att leva sig in i de vittnesbörd om arbetet i bygden under tider, som gått, som bygden har, skulle varje teg och varje gård få något att säga dem, och deras eget arbete därhemma skulle därigenom bli större och betydelsefullare. Men när det gäller forskning och studier ifråga om hembygden är det nödvändigt att taga saken på allvar och söka gå på djupet. Det finns också här en falsk hembygdsromantik. Man behöver bara öppna en landsortstidning för att få kännning av den. Där broderas ofta på fri hand hembygdsmotiven ut, så att det bara blir namnen och hembygdsskylten, som bli kvar — om ens dessa äro äkta. Jag minns från en nordsvensk landsortstidnings julnummer en skildring av julsederna i det landskapet. Det var en sydsvensk författare, som hade skrivit den — och det var i själva verket sin egen landsändas julseder han berättade om. Om sådant sker i stor utsträckning, och det gör det, måste naturligtvis den läsande allmänhetens begrepp så småningom förvillas — och går förfalskningen upp för den, förlorar den nog snart sitt intresse för hembygdsartiklarna. Kravet på saklighet och äkthet, på respekt för bygden hos var och en, som skriver, måste man ur hembygdsvårdssynpunkt strängt hålla på. Det skall villigt erkännas, att mycket av stort värde ofta kommer fram i tidningarnas hembygdsartiklar. För en hembygdsförening skulle det vara en uppgift att samla, bevara och tillhandahålla för bygden det, som skrives om bygden och dess minnen. Men det skulle också, tror jag, vara nyttigt och hälsosamt, om föreningen, när det behövdes, komme med kritik. — En sägen har gått i

K. Hedlund foto.

Väggmålning i bondgård i Vall, Ovansjö.

bygden från släktled till släktled. Den är ordknapp och karg. Den ger i starkt förtätad form en händelse. Den är av stort värde för bygden att ha bevarad i dess äkthet, en uppteckning är väl på sin plats. Men i en tidningsspalt gör sig inte en ordagrann uppteckning. Det blir för litet, tror man. Och så omdiktat man, lägger till, sveper moln av ord med falsk stämning kring den ursprungliga, äkta kärnan, förklarar och utreder. Det kan hända, att tidningsskrivarens fria fantasier så småningom förmåla sig med bygdens tradition, gå in i den, förfalska den, bryta av dess ursprungliga, äkta liv. Det är hembygdsvård att förhindra sådant.

För en hembygdsförening är det en för dess arbete nödvändig uppgift att till intresserade i bygden förmedla kännedom om den forskning, som berör föreningens arbetsområden. Varje hembygdsförening bör själv ha ett bibliotek eller i sockenbiblioteket svara för en avdelning, som innehåller utom bygdens och landskapets egen litteratur även den, som berör landet i dess helhet och är för föreningen tillgänglig. Nordiska museets publikationer, för att ta ett enda exempel, ha där sin

Årsunda kyrka

med den gamla begravningsvägen till kyrkan (se texten sid. 90).

Carl Larsson foto.

givna plats. Vissa forskningsuppgifter, t. ex. insamlande av noggranna uppgifter om allt, som hör tillsammans med bygdens gammalgård, bör en hembygdsförening själv kunna rå med. Men ofta blir det för en förening ute i bygderna ett för stort företag, när det gäller en större forskningsuppgift, om man verkligen tar den på allvar, går till källorna, arbetar med vår tids kritiska metod. Ofta sträcker sig området för forskningsuppgiften ut över det, som en enskild eller en bygdeförening kan taga på sig. Det skulle vara till stort värde för den historiska hembygdsvården, om landskapets eller länets hembygdsföreningar gemensamt kunde gripa sig an med sådana forskningsuppgifter.

Den historiska hembygdsvården har på många håll skymt bort andra hembygdsvårdsområden. Det borde ligga nära tillhands att arbeta för ute i en bygd, att bygden ej får genom människornas åtgöranden onödigtvis förfulas. Det tycks vara längre väg till att få fram arbete för detta än att få fram arbete för minnena. Samfundet för hembygdsvård har ju i särskilt hög grad riktat in sitt arbete på att, när det

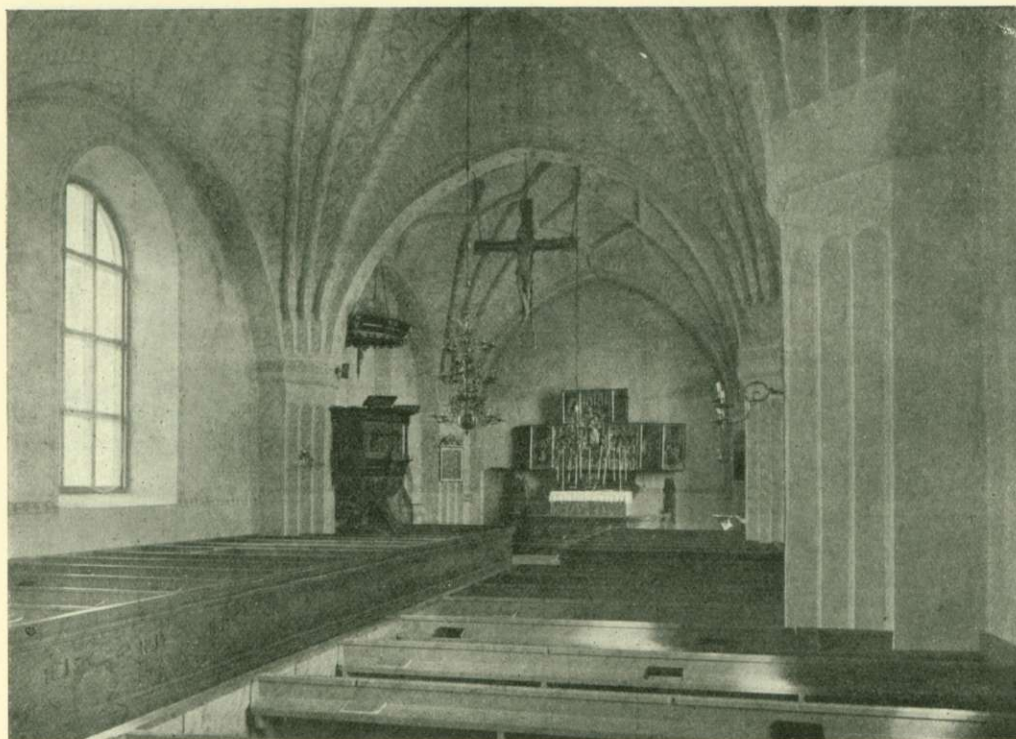
Årsunda kyrka

med det stora grustaget i förgrunden (se texten sid. 90).

Carl Larsson foto.

gäller anläggningar av ett eller annat slag, förena nyttokravet med kravet på stil och skönhet. Det borde för varje hembygdsförening vara en bjudande plikt att tillgodogöra sig de tankar, som Samfundet för hembygdsvård för fram — och förmedla den hjälp, som samfundet t. ex. genom sin byggnadsbyrå och sina byggmästarkurser kan ge.

Börjar litet varstädes ute i våra bygder de värsta försyndelserna mot bygden och mot god smak att försvinna, när det gäller nya byggnaders och anläggningars stil, har härutinnan trots allt ett stycke arbete redan utförts, så är dock det mesta redan gjort, när det gäller hänsynstagande till bygdens natur. Märkvärdigheter ifråga om den kanske man vill skydda, men sinne för att få landskapets stora linjer bevarade träffar man sällan på hos bygdernas folk. Jag kan taga ett exempel från Gästrikland. Årsunda är en av landskapets ståtligaste bygder. Det, som ger denna bygd dess särskilda stil, är åsen, som bred och majestätisk vandrar fram genom bygden ut mot sjön. Bygden ligger symmetriskt i förhållande till den. Den är hela bygdens ryggrad. Sin särskilda stämning får åsen av, att den bär Gästriklands största forngravfält. Och

Det inre av Årsunda kyrka efter restaureringen.
Mot öster.

gravarna kunna för den, som vill lyssna, berätta sagan om den kanske största forntida järntillverkningen i Sverige. För det nutida järnbrukslandskapet Gästrikland vore de ett minne att pietetsfullt bevara.

I Årsunda ha under de senaste åren två ur hembygdsvårdens synpunkt beaktansvärda saker skett: en ny väg har anlagts, och den gamla kyrkan har restaurerats.

Vid väganläggningen, utförd av Norrlands statsarbeten, har icke någon som helst hänsyn till bygdens säregna stil tagits. Frågan om denna har helt enkelt icke existerat för vägbyggarna. De torde icke ensamma kunna göras ansvariga därför. Det har inte gått in i det allmänna medvetandet, att en sådan fråga existerat. Strax utanför kyrkan har i åsens sida ett förut mycket obetydligt grustag utvidgats och fått störande dimensioner. Den gamla begravningsväg, som av ålder gått fram mitt uppe på åsen, torde nu vintertid icke utan fara kunna användas vidare. Och liksom för att kröna verket har högst uppe på åsen, där den nya vägen anknyter till den gamla, mitt bland forngravarna ett anskrämligt minnesmärke över vägarbetet rests.

Det inre av Årsunda kyrka efter restaureringen.
Mot väster.

På det mest pietetsmässiga sätt har Årsunda gamla medeltida kyrka restaurerats. Med oändlig omsorg har man tagit vara på dess minnen från förgångna tider. Gamla målningar ha framskrapats och gamla helgonbilder ha ställts upp på nytt. Det är bygden själv, som med stora uppoffringar gjort detta. Samtidigt ungefär som detta skett ha de från annan ort komna vägbyggarna icke aktat för rov att — utan att det på något sätt kan motiveras ur nyttans och nödvändighetens synpunkt — taga bort den gamla, storstilade prägeln över landskapet strax utanför kyrkan. En bygd finner sig stillatigande i detta. De unga människor inom bygden, som reagera, ha ej möjlighet att göra sin talan gällande. — Tanken på att bevara bygdens stora linjer, att skydda landskapet för onödig åverkan har ännu ej slagit igenom i vårt land.

Det är helt naturligt, att de centrala organisationer, som äro de ledande, när det gäller hembygdsvården, sins emellan åstadkomma en specialisering, att var och en riktar in sin kraft på ett särskilt område och bevakar intressen ifråga om det. Vi ha de olika organisationerna för historisk hembygdsvård, Statens historiska museum

och Nordiska museet, vi ha Samfundet för hembygdsvård, vi ha Svenska naturskyddsföreningen. Var och en av dessa organisationer har sin särskilda inriktning. Men ute i bygderna måste vi undvika specialiseringen. Vi måste i stället vidga begreppet hembygdsvård till att omfatta samfällt allt, vad dessa organisationer arbeta för. I en bygd kan det vara nödvändigt att vid en viss tidpunkt koncentrera sig kring en bestämd, avgränsad uppgift, men vi måste ändå ha ögonen öppna för, att hembygdsvård är mer än denna bestämda begränsade uppgift, att hembygdsvård innebär att nå fram till en helhetssyn på bygden och att utifrån denna helhetssyn bevaka bygdens vällovliga intressen. Det gäller att det ena göra och det andra icke låta. Det gäller att grunda hembygdsrörelsen icke på historisk hembygdsvård, icke på vård av landskapets exteriör, icke på skyddandet av naturen — utan på känsla av respekt för bygden. Det blir djupast sett en etisk uppgift hembygdsvården då får, och jag tror, att det är en så grundad hembygdsrörelse, som folket i våra bygder har lättast att på ett äkta sätt uppleva.

DEN INDUSTRIELLA UTVECKLINGEN OCH HEMBYGDSVÅRDEN

FÖREDRAG VID VÄSTMANLAND-DALA NATIONS HEMBYGDSKURSER I MORA DEN 21 JUNI 1925
AV BIBLIOTEKARIEN ALVAR SILOW, FALUN

HISTORIENS VITNESBÖRD INTYGGA ATT ENDAST EN FAST samverkan mellan materiella och ideella strävanden har förmåga att skapa och vidmakthålla kultur, under det att dessa strävandens fiendskap innebär anarki och andlig upplösning. Dock existerar det på sina håll i vårt land alltså en viss ovilja eller rädsla för att se det ekonomiska sammanhanget i tingen och i historien — till förmån för, som man anser, de kulturella värdena. Denna uppfattning synes hava sin orsak i en tro att de ekonomiska och kulturella krafterna — om de icke direkt äro fiender — kunna verka oberoende av varandra. En dyrköpt erfarenhet under det senaste årtiondet borde hava gjort slut på denna villfarelse.

Det är allmogens styrka, att den, oberoende av tillfälliga moderiktningar, i regel bevarat en sund uppfattning av dessa krafterns samspel. Ju kargare den jord varit att bryta och bruka, varur bonden tagit sin näring, desto starkare har naturligtvis hans uppmärksamhet riktats mot den materiella sidan. Ett släkte, som växer upp under ständig kamp med en hård natur, får en strävar livsuppfattning än det folk, som fått mycket till skänks av jorden under en värmande sol. Men ett livskraftigt folk älskar ej kargheten för dess egen skull utan endast i den mån det kan besegra denna karghet och omskapa den till grund för icke blott materiell utan även andlig odling. Ty människans andliga livsbehov existera alltid, varhelst hon födes; skillnaden är endast den, att hon i ett nordligare och hårdare klimat blir starkare beroende av den kultur, som utvecklats under för kulturarbete mer lyckligt gynnade luftstreck.

Huru mycket av ett folks odling, som står på egen grund och huru mycket som hämtats från rikare kulturer — det är i själva verket ej det väsentliga. Det väsentliga är att kulturen är god, att den är högt utvecklad, att den uppbäres av ett kroppsligen och andligen friskt släkte — samt att arvet från fäderna ej glömmas.

Olov Rudbeck var det svenska stormaktsväldets ideolog och härledde därför hela världskulturen ur svenska källor. Esaias Tegnér levde under en nationell nedgångsperiod, och för honom blev blott barbariet fosterländskt. Sanningen torde ligga någonstades mellan de båda ytterligheterna.

Då vi tala om och arbeta för hembygdens vård, böra vi vara medvetna både om det nödvändiga samspelet mellan materiell och andlig odling och om den nationella

odlingens ofrånkomliga beroende av främmande kulturers inflytande — först därigenom kunna vi skapa betingelser för en levande och utvecklingsduglig hembygdskultur.

*
*

Det sista århundradets industriella utveckling har — och det med rätta — fått uppbära skulden för den gamla hembygdsкультуrens förintande. Traditionen har brutits, förbindelsen med föregående släktled har avklippts. Tidigare generationers genom århundraden ödmjukt framskapade, ädla former ha efterträtts av formlöshet. Vad som förr ansetts såsom heligt är nu något ganska ligkiltigt. Nya sanningar förkunnas för varje dag och vinna varje dag nya anhängare. Människorna, även långt bort i avlägsna bygder, hava förlorat sina gamla ankarfästen i faderneärvd tro, vilken ersatts av den religiösa teknikens alla kramvaror. En kultur har förstörts och intet annat synes ännu hava trätt i dess ställe.

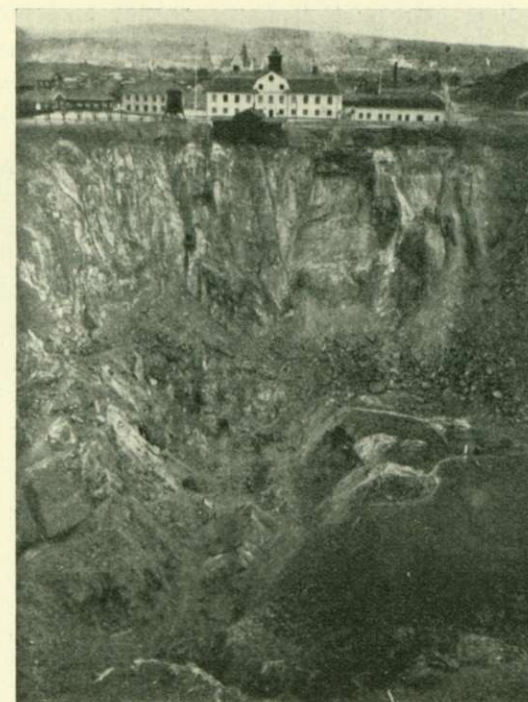
Vad synes då riktigare, än att man söker sig tillbaka till de gamla kulturformerna och att dessa uppställas som de ideal, varefter vi skola sträva? Det är naturligt, att den industriella utvecklingen och dess försyndelser mot den äldre kulturen skall medföra reaktion. Det är ett bevis på andlig hälsa hos ett folk, att, sedan det blivit medvetet om dessa försyndelser, som en sen tids materiella utveckling medfört gentemot en tidigare kultur, det söker rädda resterna av denna kultur för att tjäna som manande förebilder för ett kommande släkte, fostrat i en traditionslös tid. — Men det är dock icke blott en missuppfattning utan också ett fel av mycket ödesdiger beskaffenhet, om man tror sig kunna mana fram den gamla tiden ur dess grift och tvinga vår egen tid att leva i dess former. Ett dylikt försök är från början dömt att misslyckas och kommer endast att medföra skada för den sak för vilken man velat arbeta och besvikelse för sina tillskyndare. En sådan strävan kan för övrigt endast hava sin grund i okunnighet om den industriella utvecklingens innebörd — icke minst vad beträffar vårt eget landskap.

För att icke bliva missförstådd nödgas jag att med några ord beröra denna sak.

Den romantiska historieuppfattningen såg i Dalarnas betydelse för vårt lands historiska utveckling endast resultatet av en bonderörelse. Det har blivit en senare tids uppgift att påvisa den sammansatta karaktären av landskapets nationella insats, i vilken viktiga ekonomiska krafter och synpunkter, närmast sammanhängande med bergverkens och särskilt Stora Kopparbergets riksviktiga betydelse, samverkade med allmogens spontana självständighetskänsla och frihetslängtan.

Vi böra nämligen ej förbise, att Dalarna är ett landskap i Sverige, där *storindustri* tidigast bedrivits, samtidigt som Dalarna är det landskap, där den svenska allmogekulturen nått sin kanske ädlaste och mest utpräglade form och där allmogen mer än annorstädes spelat en djupt betydelsefull politisk roll.

De bergverk, som sedan medeltidens början uppväxte i det nuvarande nedre Dalarna — Kopparberget, Silverbergen och Järnbergen — voro de direkta föregång-

Falu gruva med gruvstugan och omliggande byggnader.
Exempel på konserveringsarbete av äldre industriella byggnader.

arna till våra dagars stora industrier inom landskapet — såväl till bruksindustrien som till skogs- och trävaruindustrien och vattenkraftsindustrien. Av dessa fick verksamheten vid Stora Kopparberget redan från början formen av en storindustri, som behärskade större delen av landskapets ekonomiska liv — utan att dock detta medförde några sociala konsekvenser i stil med den moderna industrialismens. Tvärtom lände den landskapets allmogebefolkning till en högre ekonomisk förkovran och bidrog därigenom till att skapa grundvalen för denna allmoges i sena tider så beundrade konstnärliga kultur. Även om slitningar i rikligt mått funnos mellan allmogen och bergverksindustrien — ty av statsfinansiella orsaker gynnade kronan som regel den senare på den förras bekostnad — så giva vittnesbörden otvetydigt vid handen av vilken betydelse dessa industrier voro för allmogens välbefinnande. — Under slutet av 1700-talet och 1800-talets förra del, således före den moderna industrialismens tid, grundades även i Öster- och Västerdalarna ett flertal järnbruk. Det är av intresse att studera de bergmästareundersökningar, som föregingo dessa bruks anläggning. De visa med vilken tillfredsställelse dessa nyanläggningar i regel mottogs av allmogen. De visa också av vilken kolonisationsbetydelse dessa industrier blevo

för öde traktens uppodling genom att lämna uppehälle icke blott för en fast arbetarstam utan även för förbönder och kolare, landbönder och den övriga kringboende allmogen. Långt ifrån att vara en fara för allmogekulturen, blevo dessa bruk oftast små kulturhärder inom sina intresseområden. Ännu alltjämt var industrien således ingen fiende till bygdens gamla odling.

Det var först sedan industrien började att utnyttja de stora tekniska uppfinningarna, som en ny tid stundade, samtidigt med att en genomgripande social omvandling skedde av hela samhället. Människokraftens ersättande med maskinkraft möjliggjorde produktionen av massartiklar till billigt pris, kommunikationernas utveckling möjliggjorde dessa massartiklars snabba spridning över jorden; näringsfrihetens genomförande upphävde samhällsklassernas isolerade ställning gentemot varandra och upphävde särskilt den förut skarpa skillnaden mellan stad och land. Näringslivet internationaliserades.

Härigenom försvann också en av de viktigaste förutsättningarna för den gamla allmogekulturen — självhushållet. Hade tidigare varje gård varit en värld för sig, som inom sina väggar producerade praktiskt taget allt som behövdes till livets nödort, övergick man nu till köpvaror, och även jordbruket specialiserades alltmer på de produkter som voro lämpliga till avsalu. Den uppväxande industrien visade sig också mycket snart vara en svår konkurrent om arbetskraften för jordbruket, då den med sina maskinella anordningar kunde bjuda högre löner än detta, samtidigt som det svenska jordbrukets produkter relativt sett minskade i konkurrensförmåga i förhållande till de billigare utländska produkterna.

Detta kom att betyda en ännu alltjämt fortgående minskning av den jordbrukande befolkningen i förhållande till den inom industri, handel och övriga yrken sysselsatta. Några siffror skola bäst belysa detta. Under det att på 1820- och 30-talen c:a 82 % av landets befolkning voro sysselsatta med jordbruk, hade denna siffra år 1870 sjunkit till 72 %, 1900 till 54 %, 1910 till 48 % och 1925 approximativt till 40 à 45 % av hela folkmängden. Sveriges befolkning har således, därom råder intet tvivel, under de sista 60 åren med en snabbhet som är förvånande — för mången kanske förskräckande — *utvecklats från ett jordbrukande folk till ett industrifolk*. Samtidigt har försiggått en förskjutning av befolkningens fördelning mellan städerna och landsbygden. Under det att år 1800 endast 9,8 % av landets befolkning bodde i städerna och 1840 endast 9,7 % steg siffran 1860 till 11,8 %, 1880 till 15 %, 1915 till 27,2 % och 1923 till c:a 30 %. Dessutom bör observeras, att en mycket stor del av den forna landsbefolkningen numera bor i andra stadsliknande samhällen (köpingar och municipalsamhällen). Den på den egentliga landsbygden bosatta befolkningen torde i våra dagar ej uppgå till mer än c:a 50 % av landets hela befolkning. Dessa siffror tala ett tydligt språk om befolkningens förskjutning.

Dessa siffror giva också i all sin nakenhet en utgångspunkt för att bättre förstå orsaken till den gamla allmogekulturens sammanstörtande. Få omvandlingsprocesser i ett

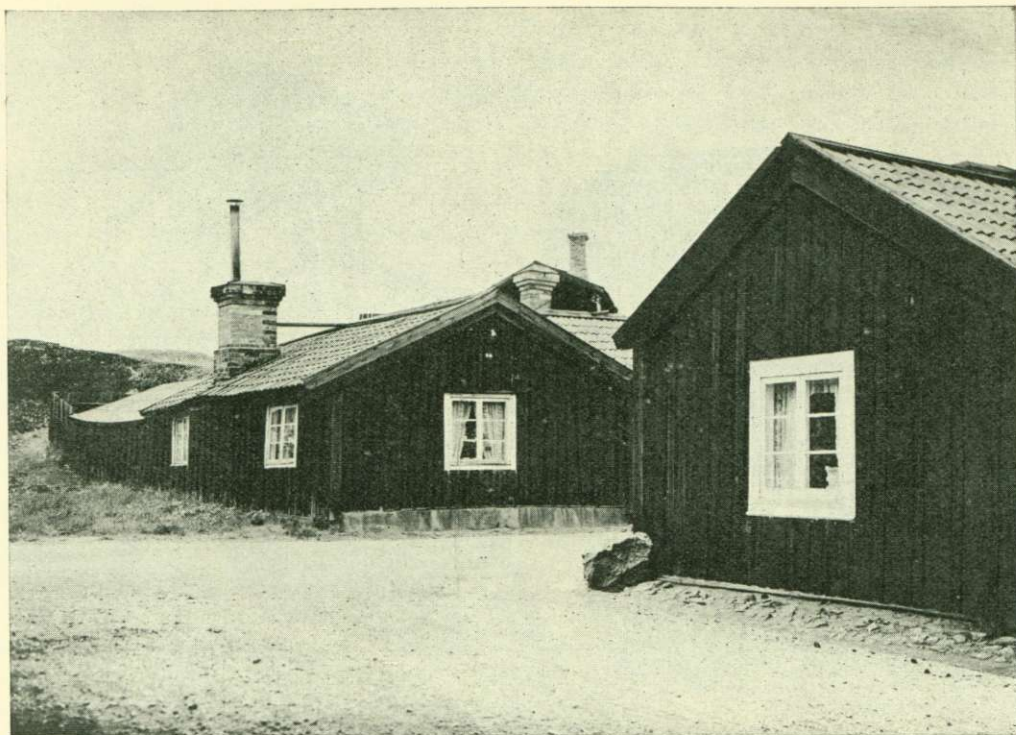
Forshuvudforsens kraftverk i Dalälven.

Arkitekt: Oswald Almqvist.

Exempel på en nutida teknisk anläggning, där full hänsyn tagits såväl till de praktiska som estetiska kraven.

folks liv torde hava gått så hastigt som denna. — Att tro att denna utveckling går att vrida tillbaka, vore dåraktigt, ej minst av dem som åt framtiden vilja bevara något av det gamla kulturarvet.

Man inser nu också, huru hög tid det var att rädda undan de minnen av den svunna kulturen som funnos kvar, innan den alltjämt fortgående omvandlingen skridit för långt. Och omedelbart inställer sig också en känsla av glädje och av tacksamhet gentemot de krafter, som bidragit till att en så stor del av räddningsarbetet genomförts. Det första namn vi därvid böra erinra oss är naturligtvis Artur Hazelius' och de mäns som med sådan skicklighet fortsatt hans verk. För oss här i Dalarna förknippas därmed också en känsla av tacksamhet för det arbete som utförts särskilt i form av alla våra gammalgårdar i landskapets olika socknar. De stå, dessa gårdar, som monument över en svunnen period i vår kulturs historia. Mätte de också ständigt verka som manande föredömen för kom-

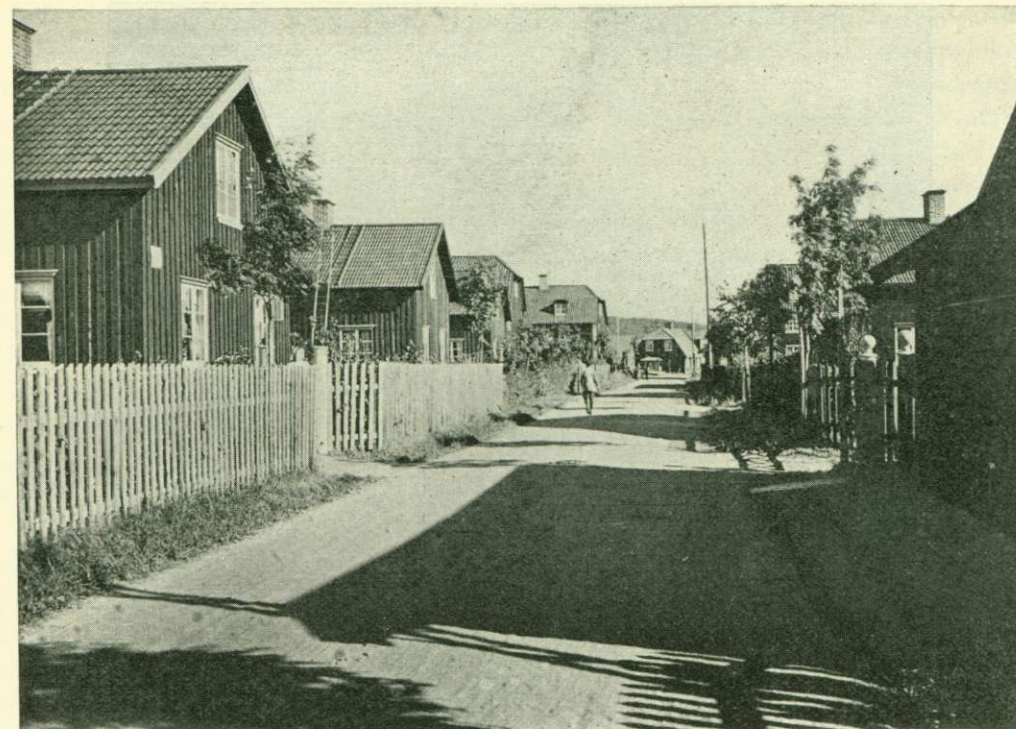
Gamla bergslagsgårdar vid hörnet av Gruv- och Konstvaktaregatorna i Falun.

mande släktled, att även de må i sina yttre livsformer söka uppnå samma andliga jämnvikt, varom dessa ting tala ett skönt och tydligt språk.

Men lika varmt som jag uppskattar dessa samlingars och detta räddningsarbets både kulturhistoriska och förebildliga värde, lika oriktigt anser jag det vara att slaviskt kopiera dessa former och i dem söka inpressa den nya generationen med dess föreställningar och behov.

Varje generation bör äga sin egen form och skall icke krypa in i en gammal rustning, vilket i bästa fall kommer att verka kulturhistoriskt skådespel men alltför ofta en förnedrande och löjeväckande komedi: förnedrande för den gamla formen och kastande ett löje över den nuvarande generationen. Men studera med ödmjukhet det gamla, hämta därifrån lärdomar för Ditt eget skapande och Du skall finna, att Du därigenom på ett helt annat sätt får den gamla kulturen levande för Dig än genom ett tomt efterbildande.

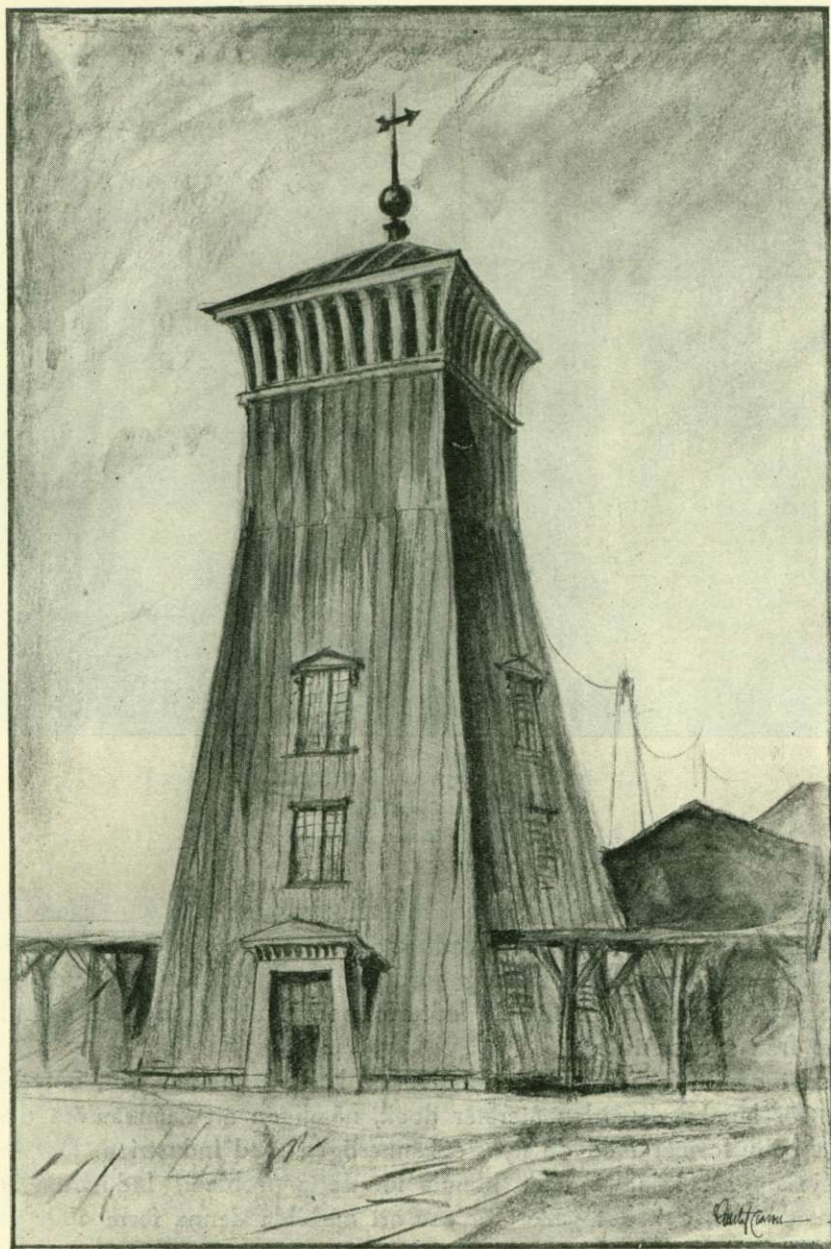
Detta gäller inom alla områden: inom byggnadskulturen, inom hemslöjden, inom

Bergslagsbyn vid Domnarvet.
Arkitekt: Oswald Almqvist.
Modärna egnahemsanläggningar.

dräktskicket, inom den bildade konsten, inom tonkonsten o. s. v. — Har arbetet inom dessa områden hittills huvudsakligen varit konserverande, bör detta arbete hädanefter även inriktas på nyskapande. Den dag borde nu vara kommen, då även den levande generationen får giva sitt tillskott till kulturformernas utveckling och ej endast lyssna till ett eko från svunna tider.

Detta sagt om byggandet på de härdvunna kulturformerna. Den betydelsefullaste uppgiften för hembygdsvården återstår dock, nämligen att sammanföra dessa gamla härdvunna kulturformer med de nya, enkannerligen med industrien. Det skall icke i längden lyckas att kringgå eller blunda för detta problem. Industrien är den nya tidens levnadsform, och det gäller för oss att ombilda denna form efter vårt kynne. Ett samarbete mellan hembygdsvård och industri är enligt min uppfattning en av de största uppgifter, som för närvarande föreligger. De försök som hava gjorts i denna riktning — jag tänker bl. a. på Samfundets för hembygdsvård och Svenska slöjdföreningens arbete — mana till efterföljd och till ett intimare samgående

Den nya lavan vid Oscars schakt vid Falu gruva.

Under uppförande 1925.

Arkitekt: Gustaf Clason samarbete med gruvförvaltningen.

Modärn, självständigt utformad industribyggnad, väl anpassad till den gamla miljön.

mellan dessa och liknande, hela landet omfattande företag och det lokala hembygdsarbetet. — En annan uppgift är en med denna direkt sammanhängande, nämligen ett bättre hänsynstagande än hittills till städernas och särskilt till municipalsamhällenas hembygdsvård. Ty staden och det förkättrade municipalsamhället äro, som jag nyss haft tillfälle att visa, hem för en lika stor del av vår befolkning som den egentliga landsbygden. Och även industrien, även staden har sin historia och sin tradition att bygga vidare på, blott den tillvaratages.

Jag förstår, att många föga gilla min uppfattning i dessa ting. Själv anser jag, att en utveckling i denna riktning är den enda, varigenom hembygdsvården kan bliva av bestående värde utöver det rena samlararbetet. *Över huvud taget bör den tid nu snart vara kommen, då man gör en bestämd boskillnad mellan de museala och kulturhistoriska arbetsuppgifterna och den praktiska hembygdsvården.* Såväl den konserverande sidan av hembygdsarbetet som den praktiska hembygdsvården skola säkerligen därigenom komma att verka bättre stödjande och befruktande på varandra än genom det nu alltför oklara arbetssättet med dess sammanblandning på gott och ont.

Man har velat påstå, att hembygdsrörelsen är en folkrörelse. Det vore förvisso oriktigt att säga något dylikt. En folkrörelse måste gripa in i ett folks centralaste andliga och materiella intressen, så som förhållandet varit med t. ex. den frikyrkliga rörelsen, med nykterhetsrörelsen och de politiska rörelserna. Hembygdsvården har hittills alltför mycket rört sig på utanverken, har alltför ofta varit ensidigt estetiskt för att icke säga teatraliskt betonad och i avsaknad av den praktiska på samma gång som ideella grund, vilken på detta område är nödvändig för att skapa en folkrörelse. Men lägges denna grund under arbetet, finnas otvivelaktigt möjligheter till att av hembygdsvården skapa en folkrörelse, och vad mera är det gives då möjlighet att genom denna rörelse utföra ett bestående kulturarbete.

Då samfundet beslöt att för första gången anordna ett årsmöte utanför Stockholm kom från Gävle stads hembygdsråd en vänlig inbjudan att förlägga årsmötet till denna stad. Samfundet mottog givetvis denna inbjudan med största tacksamhet, allra helst som Gävle redan tidigt visat intresse och förståelse för samfundets arbete och var den första stad, vilken som korporativ medlem ingick i samfundet. Men det var icke blott detta, som gjorde, att kallelsen med glädje antogs utan också önskan att närmare lära känna det framgångsrika arbete, som utförts på hembygdsvårdens område i Gävle och Gästrikland och de personer, som leda detta arbete.

Av landskapets 12 socknar ha icke mindre än 6 hembygdsföreningar. Den äldsta av dessa är Hedesunda hembygdsförening, stiftad 1912, men redan 50 år förut grundades den hela landskapet omfattande Gästriklands fornminnesförening, vilken samarbetade med en senare bildad museiförening. Vid Gävle stads brand 1869 förstördes de samlingar, som då hade åstadkommit, och år 1877 upphörde föreningens verksamhet. Efter 10 år väcktes den emellertid till nytt liv och den har sedan utan avbrott fortsatt sin verksamhet, sedan 1919 under namn av Gästriklands kulturhistoriska förening. Till en början var föreningens intresse, som namnet antyder, uteslutande inriktat på forn tiden och medeltiden men har sedermera utvidgat sitt arbetsfält, och föreningen årsskrift innehåller nu vid sidan av de antikvariska uppsatserna också artiklar, som belysa såväl de högre ståndens som allmogens liv i Gästrikland. Genom namnförändringen gavs också ett tydligt uttryck för utvidgningen i föreningens program. De samlingar, som föreningen äger, utgöra tillsammans med dem, som

tillhöra Gävle läroverk kulturhistoriska muséet, inrymt i läroverket. En av föreningens viktigaste framtidsuppgifter är att söka väcka intresse för att få de nuvarande provisoriska museilokalerna ersatta av varaktigare, ägnade att ge möjligheter för muséets framtida växt och utveckling, som synes gå i den riktningen, att det allt mer blir ett stadens eget museum, lika nödvändigt och önskligt som hembygdsgårdarna ute i socknarna.

Den äldsta av hembygdsföreningarna är, som nämnt, Hedesunda fornminnes- och hembygdsförening, som äger en gammal typisk hedesundagård, Erk-Ers i Hallsbo, belägen i socknens gamla centrum mellan kyrkan och prästgården. Det är en väl bevarad envånings parstuga med stugan inredd som i gamla dagar och nystugan använd till museilokal. Utom i Hedesunda finnas hembygdsföreningar i följande socknar: Öster-Färnebo, Ockelbo, Ovensjö, Valbo och Torsåker. I Öster-Färnebo socken ha genom särskilt lyckliga omständigheter ett föregångsarbete inom svensk hembygdsvård kunnat utföras. En hel liten by har fått garantier att för framtiden bevaras i orubbat skick. Det är Koversta by, och det är genom ägarens, St. Kopparbergs Bergslags Aktiebolag, tillmötesgående, som detta kunnat ske. Av gammalt ha bönder bott i denna by men sedan en tid tillbaka har byn använts till arbetarebostäder. Helt fullständig är byn dock icke. Endast en del av mangårdarnas uthus är kvar, enär de gamla fägårdarna rivits. Men sådan byn nu ligger där utmed åsens sida har den likväl mycket av intresse att bjuda på, ty byn har ej genomgått laga skifte och gårdarna ligga ännu på sin gamla plats i rad från norr till söder med gavlarne i öster och väster. Det nya ifråga om hembygdsvården, när det gäller Koversta,

Gävle slott.

Carl Larsson foto.

är alltså att hela byn kommer att bevaras och att alla gårdarna fortfarande komma att användas som bostäder utom en, som disponeras av Öster-Färnebo hembygdsförening, stiftad 1918, vilken här inrett sin hembygdsgård.

Ockelbo hembygdsförening bildades år 1921. Denna förening har ännu ej funnit ett stadigvarande hem för de rätt ansenliga samlingar av föremål från bygden, som den hopbragt. Provisoriskt ha de inrymts i en gammal gård i Åkerby. 1922 bildades vid ett sammanträde i folkhögskolan i Västerberg Ovensjö hembygdsförening. Som sin första uppgift tog den att söka hugfästa minnet av Gästriklands samling kring Gustaf Vasa vid Ovensjö kyrka 1521. Midsommaraften 1923 avtäcktes den minnessten, som föreningen åstadkommit. Nästa uppgift för föreningen blev att

bevara någon av socknens äldre byggnader, och föreningen tog sig först an de av förstörelse starkast hotade, nämligen fäbodstugorna. Uppe på Nymmensåsen har en fäbodvall anordnats i överensstämmelse med det gamla bruket i bygden. Från övergivna vallar långt borta i skogarna ha de flesta stugorna kommit. Utom tre fäbodstugor omfattar anläggningen två fähus och ett stall, och är det meningen att senare komplettera dem med andra byggnader samt att lägga ut vägar och sätta ut gärdsgårdar, såsom förr varit brukligt vid en fäbodvall. Föreningen planerar nu närmast en gårdsanläggning intill folkhögskolan i Västerberg, med vilken den samarbetar på flera sätt. Sålunda har skolans årsbok "Från Gästrikebygder", varav fem årgångar utkommit, en särskild inriktning på Ovensjö socken. Med hembygdsförening

garnas strävanden gå de insamlingsarbeten, som folkhögskolan ställt sig i spetsen för, också väl tillsammans: folktraditionsinsamlingen och bildarkivet, vilka omfatta hela Gästrikland. Skolans kvinnliga slöjd avser även att i görligaste mån bevara gästrikesslöjdens landskapskaraktär, och Ovensjödräkten har vid skolan varit föremål för särskild insamling.

Den största föreningen inom landskapet torde vara Valbo hembygdsförening, stiftad samma år som den i Ovensjö. Den har ännu ej några av sina byggnader förda till den plats, som upplåtits för Valbo hembygdsgård, men den har storartade möjligheter att en gång ge denna plats en värdig prägel genom de byggnader, som den redan blivit ägare till. Föreningens senaste förvärf är Vretasgården, som skänkts av Forsbackabolaget. Det är en tvåvånings parstuga av gammal typ, den förnämliga gästriklandsbondgården från 1800-talets början. Till denna hör en flygelbyggnad med bryggstuga och klädesbod. Runt om i Valbo socken stå andra byggnader och vänta på att forslas till hembygdsgården för att ingå som led i denna, en mjölkammare i Glamsen, en lada från 1600-talet i Häcklinge, ett härbre i Hemlingby m. m. Men Valbo hembygdsförenings förnämligaste tillgång är dock en gammal stuga i Verkebro, som genom sina inventarier har möjlighet att till kommande tider bevara en trogen och tydlig bild av en mindre hantverkares arbetsliv i gamla dagar. I flera generationer ha de, som bott i stugan, sysslat med hantverk: de ha varit laggare och skomakare och litet av varje, och varje sak, som de använt för sitt arbete, har tillvaratagits med största sorgfällighet.

Yngst bland Gästriklands hembygdsföreningar är den i Torsåker, som stiftades 1924, men den har redan hunnit skaffa sig den ståtligaste byggnad, som någon av Gästriklands hembygdsföreningar äger. Torsåker, de välbärgade bergsmännens socken, hade säkerligen av gammalt gärdar, som överträffade de flesta andra socknars, men av dem är nu icke mycket kvar. De flesta gårdar ha byggts om, men i Stenshyttan nära Dalagränsen står ännu i orubbat skick en gammal bergsmansgård, byggd 1805, och det är denna, som Torsåkers hembygdsförening förvärvat. Den utgöres av en tvåvånings parstuga och är försedd med en väl bibehållen dekorerad, utförd 1834 av en rättviksmålare.

Vid omnämmandet av de föreningar i Gästrikland, som arbeta i hembygdsvårdens tjänst, får ej heller glömmas det betydelsefulla arbete, som utföres av Gästriklands hemslöjdsförening,

Av största betydelse för hembygdsvården i residensstaden är det hembygdsråd, som stadsfullmäktige tillsatte 1923. Det har till uppgift att arbeta för vården och höjandet av Gävle stads skönhet och trevnad samt vården av därmed närstående kulturvården och har därvid att särskilt inrikta sitt intresse på stadens natur, naturminnen och fasta fornlämningar; stadsplanefrågor, offentliga byggnader av historiskt eller konstnärligt värde; kommunala byggnadsföretag, offentliga monument, broar, anläggningar, torg och andra öppna platser samt planteringar; privatbyggnader av historiskt eller konstnärligt värde, den enskilda byggnadsverksamheten på särskilt framträdande platser; skyltar, reklamapparater, annonstavlor, kiosker, stånd, mindre byggnader och andra framträdande föremål å staden tillhörig mark; vidare namn på stadens gator, torg och andra öppna platser, på byggnadskvarter, byggnader och broar, samt slutligen vården av staden tillhöriga konstverk och samlingar, som kunna hänföras till konstindustri och konsthantverk.

* * *

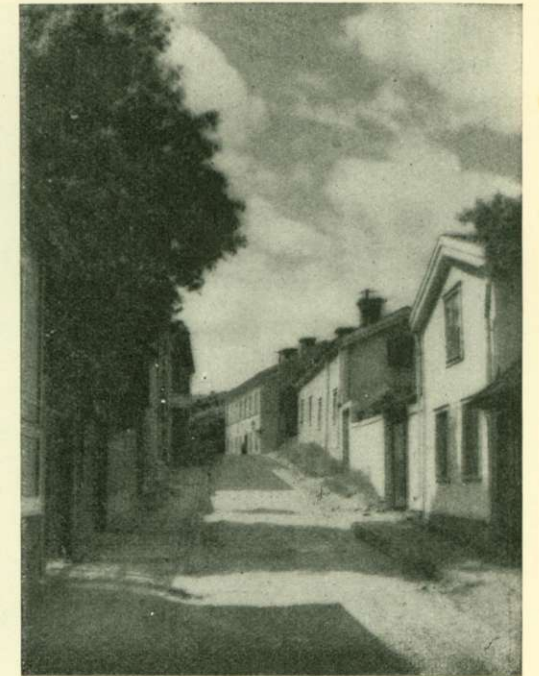
Det var alltså till bygder, där hembygdsvården sedan länge är väl rotad och där redan ett mångsidigt och framgångsrikt arbete utförts på detta område, som samfundets medlemmar kallades, då de för första gången avhöll sitt årsmöte utanför Stockholm. För att förbereda och ordna årsmötet tillsatte hembygdsrådet en kommitté, bestående av dess ordförande, ingenjör ARVID BJÖRK, stadsarkitekt GUNNAR WETTERLING, redaktör ERNST SERRANDER, rektor KARL HEDLUND och direktör LARS YNGSTRÖM. Som samfundets representant inträdde dess sekreterare.

I samband med årsmötet hade kommittén föranstaltat en utställning av fotografier, modeller och ritningar över äldre och yngre byggnadskultur i Gävle och på Gästriklands landsbygd, vilken ordnats av fröken EBBA FICK och stadsarkitekt WETTERLING. Utställningen omfattade bland annat en fullständig samling kartor, alltsedan 1630-talet, av Gävle stad samt talrika fotografier, visande stadens utseende före den

Carl Larsson foto.

Västra Kroggränd, Gävle.

Carl Larsson foto.

Övre Berggatan, Gävle

ödeläggande branden 1869 samt belysande dess utveckling ur byggnadshistorisk synpunkt sedan dess allt intill våra dagar, däribland ett flertal ritningar och modeller till under senare tid uppförda eller planerade byggnader. Utställningen omfattade även bilder från omkringliggande trakter såsom Brynäs, Lervik, Tolvfors m. fl. samt från gästrikbruk under äldre tid, såsom Axmar, Forsbacka, Högbo, Hammarby, Hofors, Oslättfors, Vifors och Sandviken, och slutligen en serie fotografier, återgivande interiörer och exteriörer av gamla bondgårdar inom Gästrikland.

Årsmötets förhandlingar togo sin början måndagen den 22 juni kl. 2 i läroverket. Först sammanträdde samfundets medlemmar för att behandla de löpande ärendena. Sedan styrelseberättelse för verksamheten under 1924 och revisionsberättelse för samma tid upplästs samt ansvarsfrihet beviljats styrelsen togs under behandling det av styrelsen framlagda förslaget till nya stadgar, som återfinnes

i tredje häftet (sid. 73). Detta antogs i oförändrat skick med undantag av § 7, mom. 1, som fick följande lydelse: "Samfundets angelägenheter handhavas av en styrelse med säte i Stockholm och bestående av ordförande, vice ordförande samt tio ledamöter, vilka utses vid allmänt årsmöte för en tid av två år på så sätt, att årligen halva antalet medlemmar väljes. Genom lottning avgöres, vilka ledamöter, som först äro i tur att avgå. Sekreterare och skattmästare äro självskrivna medlemmar i styrelsen." Förändringen innebär alltså endast att styrelsemedlemmarnas antal, utom ordföranden och vice ordföranden, skall utgöra tio stycken istället för föreslagna åtta. Till medlemmar i styrelsen utsågos därefter lektor KARL STARBÄCK, ordförande, stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM, vice ordförande, fil. dr C. J. ANRICK, börsdirektör KURT BELFRAGE, folkhögskollärare F. HAZELIUS, sekreterare, bankdirektör C. LIGNELL, fröken ANNA LINDHAGEN, ingenjör L. NOBEL, skattmästare, fil.

Hus vid Kroggränd i Gävle.

Lönnqvist foto.

d:r G. UPMARK, intendent E. WETTERGREN, direktör L. YNGSTRÖM och arkitekt J. ÅKERLUND. Till revisorer utsågos skriftställare T. HÖGDAHL och arkitekt H. WADSJÖ samt till suppleanter kapten H. O. ELLIOT och arkitekt AXEL ERIKSSON.

Sedan de löpande ärendena undanstökats avhölls ett allmänt möte i läroverkets aula. På stadens hembygdsråds vägnar hälsade ingenjör ARVID BJÖRK Samfundets för hembygdsvård styrelse och ledamöter välkomna till Gävle och föreslog till mötets ordförande lektor KARL STARBÄCK, vilken meddelade, att telegram avsänts till samfundets hedersordförande, H. K. H. Kronprinsen, samt att svarstelegram härpå ingått Lektor Starbäck meddelade därefter, att som resultat av ett upprop, som han utsänt, influtit omkring 4,000 kronor, vilka han ställde till samfundets förfogande för

propaganda bland skolungdomen för hembygdsvård. Ordet överlämnades därefter till landshövding SVEN LÜBECK, som höll nedan återgivna tal:

För Gävleborgs län är det en ära, att Samfundet för hembygdsvård till residensstaden förlagt sitt 10:de årsmöte, det första, som hålles utom Stockholm. Det är en lycklig tillfällighet att staden jämväl är platsen för Norrlands sångarförbunds 9:de sångarfest. Hembygdsvård och sång ha alltmåra visat sig väl samverka i uppgiften att stärka och fördjupa känslan för fosterlandet i stort och smått, för allt vad där är värt att utveckla, bevara och besjunga.

Det är en väldig och mångskiftande uppgift samfundet påtagit sig. Dess framtida betydelse kan ej uppskattas nog högt. Under hembygdsvård rymmes så mycket, naturskydd och fornminnes-

Gamla sockerbruket vid Steneberg.

Carl Larsson foto.

vård, byggnadskultur, hemslöjd, heminredning, folkseder, folkmål, sägner och visor. Med klok begränsning har samfundet koncentrerat sitt intresse på vad som just nu vore särskilt angeläget, nämligen bevarandet av natur- och kulturminnen samt kanske främst höjandet av byggnadskulturen ur det förfall, vari den mångenstädes råkat. Här ligger en brännande uppgift, där det gäller att väcka institutioner och enskilda till förståelse för vikten av att återvända till enkla, solida, naturliga svenska byggnadsstilar, att på gammal grund utnyttja den moderna teknikens resurser, att i praktiken åskådliggöra, att det icke blir dyrare att bygga svenskt och vackert, att endast därmed byggnader av bestående värde skapas, det må nu gälla bostadshus, ekonomibyggnader, fabriker, sjukhus, skolor, folkets hus eller missionshus.

Det är av största vikt, att hembygdsvårdens mål, sanningar, uppgifter och medel inplantas redan hos den studerande ungdomen. Därmed tryggas vi också landet säkrast mot en hembygds-kulturell liknöjdhet och förödelse, liknande den en nu lyckligtvis förgången tid haft att uppvisa. I det sambandet är det ju glädjande att annotera meddelandet om att medel för propaganda bland skolungdomen för hembygdsvård insamlats och ställts till samfundets förfogande av ordföranden.

Ifråga om hembygdsvården inom Gävleborgs läns båda landskap, som just nu ligger så många länsbor varmt om hjärtat, vänta vi oss av samfundet och dess möte här idag nya impulser. Vi vilja här framföra ett tack till samfundet för dess lämnade understöd till de nyligen i Gävle hållna

Brukshotellet vid Forsbacka bruk.
Arkitekt: Cyrillus Johansson.

G. Reimers foto.

byggnadskurserna och understödet till byggnadskurser, som i höst komma att hållas i Bollnäs.

För närvarande ha vi i länet 12 hembygdsföreningar i socknarna. 6 i vardera landskapet, och 4 större musei- eller kulturhistoriska föreningar. Av länets 50 socknar äro således större delen utan lokal hembygdsvårdsorganisation, men de äro ej därför lämnade vind för våg. Många enskilda, hembygdsintresserade personer, arbeta i det tysta men utan det stöd och den systematisering av arbetet, som en organisation ger.

Ett särskilt glädjande inslag i hembygdsarbetet utgör Gästrike-Hälsinge nations aktiva intresse, som bland annat togit sig uttryck i de med några års mellanrum ordnade Hälsingestämmorna. Detta livgivande intresse ha vi anledning hoppas mycket av för framtiden.

En hembygdsentusiast utsände nyligen en rund-

fråga, lydande så här: Är det de materiella eller kulturella intressena, som uppbära hembygdsvården? En av våra mest berömda hälsingesöner, ärkebiskopen, gav härpå det självklara, lakoniska svaret: "Båda". Ett närmare begrundande av spörsmålet ger emellertid vid handen, att hembygdsintresset icke kan forceras fram ens med rikliga medel utan måste på ett naturligt sätt sakta och säkert växa fram i folkmedvetandet, ha sin rot i hemtrevnad, arbetsglädje och goda utkomstmöjligheter, alltså en växelverkan mellan det kulturella och materiella.

Vid en tidpunkt som nu, då vårt folk står splittrat, är det desto mera glädjande att kunna från skilda politiska läger samlas kring en så fosterländsk angelägenhet som hembygdsvården. I det vi alla förenas i en fast föresats att icke förtröttnas i denna fosterländska framtidsuppgift

Församlingshemmet i Sandviken.
Arkitekt: John Åkerlund.

S. Price foto.

ber jag Eder med mig utbringa ett fyrfaldigt leve för fosterlandet.

Sedan hurraropen förklingat framförde ordföranden samfundets tack till landshövding Lübeck, varpå talarstolen bestogs av rektor KARL HEDLUND, som höll ett på intressanta synpunkter rikt föredrag över ämnet "Några problem ifråga om hembygdsvården", vilket i sin helhet återgives på annat ställe i detta häfte.

Sedan ordföranden tackat föredragshållaren vände han sig till vederbörande i staden och framförde å samfundets vägnar ett hjärtligt tack för det sätt och det nit, varmed de åtagit sig hembygdsvårdens sak. Främst riktade sig talaren till drätselkammaren och hembygdsrådet samt dess ordförande, ingenjör Arvid Björk, med ett tack för all den hjälp Samfundet för hembygdsvård fått genom att staden visat intresse för dess sak och

framhöll vilket värde det var för detta, att en sådan gammal affärs- och industristad som Gävle visat en så varm förståelse för samfundet och dess strävanden. Därefter besågs den ovan omnämnda utställningen under ledning av fröken Fick och stadsarkitekt Wetterling.

På eftermiddagen hade landshövding Lübeck inbjudit samfundets styrelse och ett 40-tal för hembygdsvård intresserade personer från Gästrikland till sammanträde å Gävle slott för att dryfta tanken om ytterligare organisatoriska åtgärder för främjande av hembygdsvården inom landskapet i stil med de länsorganisationer, som till exempel finnas inom Kopparbergs, Jämtlands, Västmanlands m. fl. län. Efter en två timmars diskussion, som leddes av landshövdingen, beslöto de närvarande att tillsätta en kommitté för att närmare utreda frågan och till medlemmar i denna utsågos lands-

hövding LÜBECK, Gästrik-Hälsinge nations förste kurator, notarien G. HULTIN, rektor HEDLUND, Störvik, fröken EBBA FICK, Gävle, ingenjör SEHLBERG, Gävle, landstingsman HILDING, Hedesunda, och komminister TÖRNQUIST, Valbo. Det förslag, som denna kommitté väntas skola förelägga, skall närmast granskas av en större kommitté, sammansatt av representanter för Gästrik-Hälsinge nation, hembygdsföreningarna i Ockelbo, Ovansjö, Torsåker, Öster-Färnebo, Hedesunda och Valbo samt Gävle stads hembygdsråd och Gästriklands folkhögskola. I sammanhang härmed må omnämnas, att en liknande kommitté för Hälsingland på initiativ av landshövding Lübeck utsågs några dagar senare vid den hembygdsfest, som anordnades av Södra och Västra Hälsinglands hembygds- och fornminnesförening å folkhögskolan i Bollnäs. Denna kommitté, som består av borgmästare RISSLER, Söderhamn, byggmästare NISSER, Söderhamn, rektor DAHM, Bollnäs, riksdagsman LARS OLSSON i Hov, handlande P. ALB. NORIN, Edsbyn, kyrkoherde ÅLANDER, Gnarp och fru STINA RODENSTAM, Hudiksvall, skall samarbeta med Gästrikekommittén.

Följande dag — midsommaraftonen — företog en del av samfundets medlemmar på förmiddagen en utfärd för att bese den nyrestaurerade kyrkan i Årsunda och besöka en del andra platser. Kl. 2 ägde invigningen av Stenebergsparken rum. Denna är ett vackert exempel på det inom Gävle stad utförda praktiska hembygdsvårdsarbetet. Redan 1909 ingick Gästriklands kulturhistoriska förening till stadsfullmäktige med en anhållan, att det staden tillhöriga Stenebergsområdet med dess gamla byggnader, uppförda redan år 1739 för ett sockerbruk, måtte upplåtas till en folk- och minnespark med ett kulturhistoriskt museum. Stadsfullmäktige beslöt också 1911 att området kring Steneberg skulle till huvudsaklig del upplåtas till allmän park, och sedan staden genom markbyte förvärvat en del områden, som ej voro i dess ägo, och staden för ändamålet mottagit en storslagen donation av skeppsredare Erik Brodin, kunde arbetet slutligen påbörjas. Samfundets för hembygds-

vård förre vice ordförande, professor L. I. WAHLMAN, fick i uppdrag att utföra ritningarna, men på grund av kristid och vidriga förhållanden har arbetet dragit ut på tiden, och parken har därför först i år blivit så färdig, att den kunnat upplåtas för allmänheten. Invigningstalet hölls av stadsfullmäktiges ordförande, herr A. J. ANDERSSON, och därefter höll lektor STARBÄCK ett tal för hembygden, vilket han slutade med följande ord: *Hembygden är ett begrepp, en idé, som på hembygdens söner och döttrar ställer stora krav. Om vi fatta dessa rätt och ge dem våra bästa krafter, då skall hembygden bli en källa till ständig uppriskelse, till förnyade kraftansträngningar. I denna stad trives denna känsla sedan många släktled tillbaka. Den känslan har legat bakom Gävle uppbyggande efter 1869. I denna sanna hembygdsvårdens tecken komma de spörsmål, som beröra samhället, att lösas till gagn och fromma för dem, som leva och för dem, som komma. Men hembygdskänslan får icke skymma vår blick, den manar oss att känna vår egen hembygd som en del av det stora hemmet. Även storstadsbon har sin hembygd, och det är med största glädje jag konstaterar, att denna idoghetens stad ägnat så mycket intresse åt det kulturella, som ligger i hembygdsvården. Före och efter föredraget utfördes musik av Kungl. Hälsinge regementets musikkår och festen i parken avslutades med dans kring majstång och utförandet av folkdanser.*

Under förmiddagens lopp hade talrika sångarskaror ankommit från hela Norrland för att delta i den 9:de norrländska sångarfesten, som tog sin början på eftermiddagen och fortsatte under midsommardagen. Det var icke en tillfällighet, som gjorde, att sångarfesten omedelbart avlöste hembygdsfesten, utan bakom låg den tanke, som såväl landshövding Lübeck som lektor Starbäck gävo uttryck åt i sina tal, nämligen sångens oupplösliga samband med hembygden och hur vacker den tanken just var, att Samfundet för hembygdsvård fått hålla sitt årsmöte i sångens tecken, "ty någon bättre bundsförvant än sången kunna vi ej ha".

M E D D E L A N D E N

BLEKINGE.

FRIDLEVSTADS MINNESSTUGA INVIGD. På midsommaraftonen invigdes Fridlevstads minnestuga — den gamla 1660 uppförda prästgården, som under senare tid tjänat till arrendatorsboställe. Stugan utdömdes 1918 och skulle rivas, men detta beslut blev ej verkställt, i det att synenämnden gav tillstånd, att stugan skulle få stå kvar. Fridlevstads hembygdsförening inledde underhandlingar om att få förvärva stugan, och i höstas fick föreningen den som gäva under villkor, att den hölles i fullgott skick. Fridlevstads minnestuga blir Blekinge första sockenmuseum och förtjänsten av dess tillkomst tillkommer i första hand agronom Nelson, Björkeryd, och hans syster, fröken Rut Nelson, föreståndarinna för hemslöjden i Karlskrona.

BOHUSLÄN.

BÅTSMANSTORP TILL MARSTRAND. På initiativ av målare Ture Bonander i Marstrand har ett gammalt båtsmanstorp på Tjörn flyttats till S:t Eriks park i Marstrand och inrättats till hembygds-museum. De gamla bohagstingen, som fått sin plats i stugan, ha också samlats av herr Bonander och det är hans förhoppning att även få en gammal fiskarstuga, som finns i närheten av Marstrand, flyttad till platsen.

DALARNA.

DALARNAS HEMBYGDSFÖRBUNDS ÅRSSTÄMMA avhölls i Ludvika gammalgård den 27 och 28 juni under ordförandeskap av konstnären Gustaf Ankarcrona. Därvid förelades berättelse över hembygdsförbundets verksamhet under 1924. En inventering och registrering av äldre kulturminnen inom landskapet har beslutats samt en insamling av folkminnen genom en pristävling. Sedan kungl. maj:t medgivit en kollekt till förmån för restaureringen av gruvkapellet i Garpenberg, har arbetet därmed kunnat fortsättas, och hoppas man,

att det skall vara avslutat under sommarens lopp. Förbundets byggnadsavdelning har icke anlitats i önskad och väntad utsträckning. Emellertid har ett lovande samarbete inletts med länets hushållnings-sällskaps egnahemsnämnd, varigenom byggnadsavdelningen skulle bli i tillfälle att granska och om-arbeta ritningar till gårdar och lägenheter, avsedda att uppföras inom länet med lån av allmänna medel. Arkivet har ökat med ett stort antal manuskript och handlingar och över 3,400 fotografier. Följande naturminnesmärken ha på ansökan av förbundet blivit fridlysta, nämligen "Gustaf Vasas lind" vid Månsbo i Grytnäs socken samt en paraplygran vid Kavelmora by i Aspeboda socken.

Samarbete har under året ägt rum med *Dalarnas fornminnesförening*, i det att antikvarien påbörjat en katalogisering efter moderna principer av Dala fornsals samlingar.

Av arbeten i hembygdsvårdens och hembygdsforskningens tjänst, som utförts av till förbundet anslutna föreningar eller annorledes, i de flesta fall av eller med bistånd av nämndens medlemmar, må anföras följande.

Vid *Orsa-Skattunge hembygdsförenings* gammalgård har under året en del nya byggnader uppförts och kommer den att öppnas under nästa år. Vid *Älvdalens hembygdsförening* har uppförts en stuga för kvinnlig slöjd, som kommer att tagas i bruk under år 1925. I den under uppförande varande gammalgården i *Rättvik* ha till de båda första husen, stugan och stallen, kommit två nya, ett stolphärbre samt det av kommunen överlåtna gamla härbret från kyrkoherdebostället, det sist-nämnda avsett att hysa föreningens samlingar. *Leksands hemslöjdsförening* har påbörjat en inventering och uppmätning av gamla gårdar i Leksand och Siljansnäs under ledning av konstnären Olof Homman. I hemslöjdsföreningens lokaler ha i särskild avdelning kronologiskt uppordnats föreningens samlingar av gamla dalmålningar, möbler m. m. Gammalgårdarna i *Gagnef* och *Ål* har tillökats med nya byggnader. *Mockfjärds hembygdsförening* har fortsatt en under 1923 påbörjad in-

ventering av det äldre kulturbeståndet i byarna inom socknen varjämte beslut fattats om en folktypsfotoografering. Den gamla dräktalmackan har fastställts och dräkten rekonstruerats. Vid den *Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförening* tillhörande gammalgården i Domnarvet har under året uppförts en del byggnader bland annat en stor aldrig rundtimmerlada med tröskloge från Silvberg. Arkeologiskt övervakade grävningar ha ägt rum vid framdragandet av landsväg genom Borganäskullen. Härvid påträffades lämningar, som ådagalade, att ett fäste här varit beläget. Detta har otvivelaktigt varit det Borganäs, som intogs av dalkarlarna midsommardagen 1434. Detta grävningsarbete erhöi sin högtidliga avslutning genom avtäckandet av en i landsvägens stödmur infälld minnestavla över Engelbrekt. *Gustafs hembygdsförening* har gjort förberedelser för återupptagandet av sockendräkten. Sålunda har kvinnodräkten rekonstruerats efter bevarade delar och efterforskningar efter mansdräkten pågå. Början har gjorts till anläggandet av en gammalgård. *Föreningen för hembygdsvård i Sätters stad och socken* har till sin gammalgård, Åsgårdarna, flyttat en gammal stuga från byn Klacken med målningar från 1701. Därjämte har en del av den nedtagna, av Polhem konstruerade Bispbergskonsten, uppsatts å gammalgårdens område, ledande till en fingerad gruvöppning. *Stora Skedvi hembygdsförening* har till plats för en gammal sockengård av länsstyrelsen erhållit tillstånd att på 50 år arrendera ett område av komministerboställets mark. Ett gammalt boningshus från Dyvikens by har inköpts och kommer att ditföras. Den gamla sockendräkten har återupplivats, i det att högtidsdräkten för såväl män som kvinnor upptagits att användas av ungdomen vid lekstugor och hembygdsfester. *Grytnäs hembygdsförening* har å sin gammalgård i Kyrkbyn uppfört ett ståtligt härbre från Övre Kyrkbyn. Dessutom har manbyggnaden iståndsatts, arstugans vackra väggmålningar skickligt restaurerats samt rummen försetts med möbler och erforderliga bohag och textilier. *By sockengille* konstituerades den 14 september. Denna hembygdsförening vill i sin organisation återuppliva de gamla sockengillenas former med ålderman, bisittare, tolvmannanämnd och gillelskrivare. Föreningen har för

avsikt att upprätta en hembygdsgård. *Ludvika-bygdens fornminnes- och hembygdsförening* invigde sin gammalgård den 17. augusti. Gården utgöres av en fullständig gammal bergsmansgård, belägen på sin ursprungliga plats i Marnäs by. Invid gården uppföras gamla gruvbyggnader, varigenom det hela kommer att utgöra ett typiskt prov på den gamla bergsmanskulturen i orten. *Grangärde hembygdsförening* bildades den 13. november och föreningen äger förhoppning att få övertaga en i socknen befintlig enskild samling av äldre kulturföremål från orten. *Falu stads hembygdsnämnd* tillsattes av stadsfullmäktige den 12. juni. Instruktionen för denna nämnd innebär, att den icke skall inskränka sig till en enbart kulturhistorisk minnesvårdande verksamhet utan skall även ha sin uppmärksamhet riktad på att den nya stadsbilden erhåller en värdig och av sund smak betonad utformning.

Hembygdsförbundet har under årets lopp i likhet med föregående fem år av Kopparbergs läns landsting åtnjutit ett anslag av 4,000 kronor. Hushållningssällskapet har beviljat förbundet ett understöd av 2,000 kronor.

BEVARANDET AV FLATENBERGS GAMLA HYTTA OCH BERGSMANSBY. För icke så länge sedan voro litet varstädes i bergslagen hyttorna i gång och man hade då ännu full avsättning för produkterna, men nu har den ena hyttan efter den andra blåsts ned och de ha fått stå och förfalla eller rivits. En av de få något så när gott bevarade hyttanläggningarna inom Dalarna är Flatenbergs gamla hytta i Norrbärke socken. Den anlades troligen under 1500-talet och fick sin malm från Humbobergs gruvor, vilka också började bearbetas vid denna tid. Till en början har naturligtvis hyttan ägts av ett flertal småbönder. Den befinner sig emellertid nu i privat ägo och har under en följd av år arrenderats av generalkonsul Axelsson-Johnson och för hans räkning drivits till 1918, då den nedblåstes. Hyttan har enligt befintliga handlingar tvenne gånger ombyggt, första gången 1728 och andra gången 1865. Strax intill hyttan kan man ännu skönja spår av den gamla hammarsmedjan, vilken är jämnad med jorden. Den var emellertid med kortare avbrott i gång

ända till 1850-talet, då den för alltid nedlades. Norr om hyttan reser sig rostugnen, även den väl bibehållen och sammanbyggt med 12 stycken malmbås. Av de 9 kolhusen äro de flesta svårt medfarna och torde ej vidare kunna iståndsättas. 2 stycken äro dock ännu i gott skick och kunna med en smula omvårdnad bevaras för framtiden. Järnbodarna, även de 9 till antalet, äro i allmänhet väl bibehållna och över dörrarna ha de i regel kvar sin krok eller märla, i vilken pyndaren hängde. Dessutom finnes en hel del andra byggnader, såsom nya och gamla klen-smedjan, böndernas malmvåg, nya och gamla järnvågen och så ej att förglömma de fem gamla bergsmansgårdarna i så gott som oförändrat skick.

För var och en, som är intresserad av det liv, som levats av bergsmännen under tider, som gått, måste det stå klart, att det skulle ha sin stora betydelse, om denna gamla hyttby kunde räddas undan förgängelsen och så långt möjligt bevaras i det skick, i vilket den nu befinner sig. Det är denna tanke, som drivit doktor Karl-Erik Forsslund och hans båda medhjälpare, antikvarien i Dalarnas hembygdsförbund, Ola Bannbers, och konstnären Olle Homman, att under en längre tid ägna platsen en ingående undersökning och söka rekonstruera och för framtiden åtminstone på papperet bevara den gamla hyttbyn. Så har hela området kartlagts och efter noggranna mätningar har såväl verket och därtill hörande byggnader som de gamla bergsmansgårdarna inlagts på kartan. Därjämte har ett par hundratal fotografier tagits. I hyttan har doktor Forsslund samlat redskap av olika åldrar ända från hyttedriftens barndom och fram till vår egen tid. Meningen är, att denna samling så småningom skall ordnas till ett museum och skulle Norrbärke en gång få sin egen gammalgård bör denna värdefulla samling få sin plats däri.

Det är att hoppas, att doktor Forsslund genom sitt ingripande väckt till liv intresse för bevarandet av hyttan med till densamma hörande byggnader och att de, som så kunna, på allt sätt stödja honom i sitt arbete härför. Sådant stöd har för övrigt redan lämnats företaget från flera håll. Så har t. ex. Valsverksbolaget bekostat de tre expeditionsmedlemmarnas hela uppehälle i Smedjebacken samt

ställt hantlangare till förfogande, anslag och gåvor för bekostande av utredning och beskrivning ha skänkts av järnkontoret, S:t Örjans gille, disponent Carl Sahlin i Stockholm och häradshövding E. M. Grenander i Smedjebacken m. fl.

SÖDERBÄRKE HEMBYGDSFÖRENING har konstituerats vid ett sammanträde under augusti månad. Stadgar antogs och till styrelse utsågos kyrkoherde S. Gabrielsson, herr Leonard Persson, Vad, Ivar Thorén, Nor, och E. Trankvill, Huggnora. En femte ledamot kommer att väljas av kommunalfullmäktige.

HALLAND.

HALLANDSGÅRDEN INVIGD. Midsommaraften invigdes Hallandsgården i Halmstad, skapad av fabrikör A. W. Wallberg, under stora festligheter. Invigningstalet hölls av landshövding Mörner.

HYLTEBYGDENS HEMBYGDSFÖRENING har nyligen bildats, varvid till styrelse utsågos kyrkoherde J. Allgulin, ordförande, korrespondent Gottfried Kockum, vice ordförande, järnarbetare Anton Johansson, sekreterare, och fröken Sigrid Bergendahl, kassaförvaltare. Föreningen har såsom gåva av Hyltebruks aktiebolag mottagit en rygåsstuga, som bruket inköpt från Långaryds socken. Den kommer att inom den närmaste tiden forslas till Hyltebruk, där bruksbolaget jämväl ställt lämplig tomt till förfogande.

NÄRKE.

SOLDATTORP TILL ÖREBRO. På initiativ av några officerare och underofficerare vid Livregementets grenadjärer har ett gammalt soldattorp flyttats till regementets kasern i Örebro. Torpet, som utgöres både av boningshus och uthus, tillhörde roten n:r 37 Åbytorp i Knista socken. Det har sorterat under n:r 7 Väster-Närikes kompani vid Livregementet till fot och är uppfört år 1775. Vid regementet söker man även åvägabringa ett regementsmuseum av liknande slag som dem, vilka finnas vid Livregementets husarer samt Skaraborgs och Jönköpings regementen.

SKÅNE.

SYDÖSTRA SKÅNES FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRENING avhöll sitt årsmöte i Simrishamn den 26. juli under ordförandeskap av doktor J. Bring. Av styrelseberättelsen framgick, att arbetsutskottet under året behandlat ett av redaktör J. Osterman framlagt förslag om åtgärders vidtagande för Stenshuvuds förklarande för nationalpark. Motiveringen för en sådan åtgärd får i första hand sökas i att berget för närvarande är ytterst svårtillgängligt för den stora allmänheten på grund av att väg saknas. Nu äro de resande beroende av markägarnas godtycke. Ofta förekommer det, att turister förvägras genomfart. Arbetsutskottet hade begärt utlåtande av såväl ordföranden i Svenska naturskyddsföreningen, professor R. Sernander, Uppsala, som av ordföranden i Skånska naturskyddsföreningen, professor H. Wallengren, Lund. Den förre underkastade berget och den omgivande orten en geologisk och växtbiologisk undersökning, varefter han förklarade det synnerligen önskvärt, att området gjordes till nationalpark. Efter den verkställda undersökningen föreslog styrelsen stämman, att föreningen i en skrivelse vände sig till regeringen med anhållan om förslag från dess sida till riksdagen för planens realiserande.

Vidare framgick av styrelseberättelsen, att arbetsutskottet tagit ställning till ett förslag av direktör Gösta Ehrnberg rörande anslag till byggnadskulturella ändamål. För ändamålet hade motionären själv anslagit 500 kronor. Efter hänvändelse till Simrishamns tegelbruks a.-b. hade detta anslagit en summa av 1,000 kronor.

HEMBYGDSFÖRENING I VITTSJÖ. Vid sammanträde med intresserade har i Vittsjö bildats en hembygds- och fornminnesförening för Vittsjö med omnejd. Förslag till stadgar antogs och till styrelseledamöter valdes landsfiskal S. Fluor, lantbrukare Carl Schalin, handlande H. Björklund, fröken Ida Ivarsson och fröken Lisa Trobeck.

SMÅLAND.

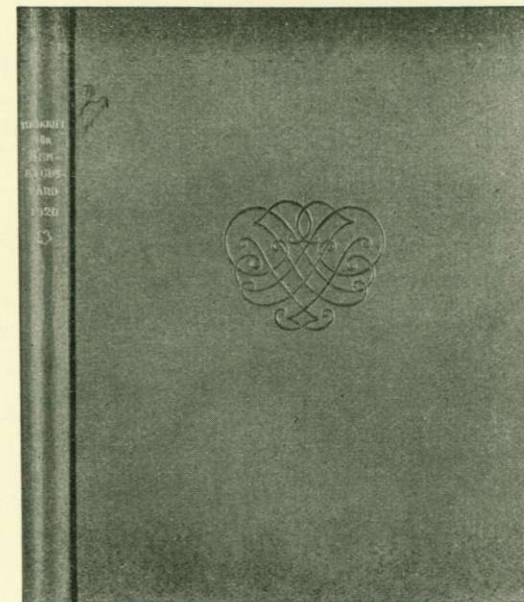
GNOSJÖ HEMBYGDSFÖRENING bildades under augusti månad på initiativ av fabrikör M. Johansson, Söderby. Till styrelse utsågos fabrikörerna M. Johansson, Söderby, och J. A. Jakobsson, Jakobsberg, pastor Th. Freeman samt lantbrukare S. Johansson, Kvarnabo, och Gunnar Svensson, Norrebo. Intresset för att kunna bevara något av det ännu kvarvarande gamla i Gnosjö är livligt. Socknen är berömd för sina gamla tråddragerier. Av sådana funnos förr 68 vattentråddragerier, 4 hästkörnings-tråddragerier samt en massa handtråddragerier. En del av dessa till kommo redan under 1600-talet.

HEMBYGDSFÖRENING I MISTERHULT. I juli månad bildades Misterhults hembygdsförening bland annat med syfte och mål att förvärva en gammal och väl bibehållen ryggåsstuga på Grönö, som i fem generationer tillhört samma släkt. Avsikten är att flytta stugan ned till kyrkan för att där återuppföras och för framtiden bevaras såsom ett bygdemuseum. Till styrelse i föreningen utsågos kyrkoherde D. W. Myhrman, ordförande, riksdagsman Albert Johansson, vice ordförande, landsfiskal Karl Wijkström, sekreterare, samt lantbrukare Eric Sand och nämndeman Fritjof Karlsson.

HEMBYGDSGÅRD I TRANÅS. Holavedens hembygds- och fornminnesförening, som bildades 1922, har i midsommar invigt sin hembygdsgård i Tranås. Byggnaden utgöres av den gamla prästgården från Norra Vi.

VÄSTERGÖTLAND.

HEMBYGDSMUSEUM I GÖTENE. På initiativ av Götene hantverksförening har bygden erhållit ett hembygdsmuseum, en gammal ryggåsstuga från Holmestad, vilken kommer att inrymma den samling av gamla allmogeföremål m. m., som hopbragts av föreningen.

PÄRMAR till TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

i enkel, smakfull utstyrsel och utförda av prima engelsk linneklot (s. k. "cambric") samt med äkta förgyllning.

Pris per styck Kr. 2:50.

Pärmarna kunna erhållas i **blå** eller **grön** färg.

Insänd nedanstående beställningssedel till tidskriftens expedition,
Grönegatan 12, Lund, eller till Eder bokhandel!

Var god sänd mot postförskott, beloppet vidfogas, insänt pr postanvisning
..... ex. pärmar till Tidskrift för hembygdsvård 1920, 1921, 1922, 1923, 1924
i **blå, grön** färg.

(Det som ej önskas överstrykes!)

Namn

Titel

Adress

Landshövding JOHAN WIDÉNS tal
HEMBYGDSVÅRD OCH EKONOMI

finnes nu i broschyrform

Pris 25 öre.

Lämplig till massspridning.

Vid köp av större antal exemplar betydande rabatt.

Efterhör villkor genom att skriva till
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD,
Grönegatan 12, Lund.

SVERIGES NATUR

Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift
1925 (16:e årg.).

Av innehållet må nämnas: Kustarakaise och dess grannar. Det stora fjällandet mellan Pite- och Skellefteälvens källor av CARL FRIES; Käfsjö Stormosse av HUGO OSVALD; Några sörm-ländska flyttblock av EINAR TEILING; Björnen och nationalparkerna av SIGFRID ERICSON; Den sydsvenska kustens naturskyddsfrågor av G. EINAR DU RIETZ; Vackra verk, Samfundets för Hembygdsvård utställning i Stockholm av JOHN ÅKERLUND; Naturskydds rörelsen i Holland och Belgien av EMIL BÄCKLIN etc.

Sex försättsplanscher efter målningar och teckningar av PRINS EUGEN.

Medlemmar av Sv. Naturskyddsföreningen erhålla årsskriften mot årsavgiften, 5 kr.; bokhandelspriset är 7 kr.

Anmälan om medlemskap sker under adress: Svenska Naturskyddsföreningens skattmästare, STOCKHOLM 14.

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING
UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ
Gust. Ad. Torg 45.
Tel. 2616. 5388.

HÄLSINGBORG
Stortorget.
Tel. 72.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR, KOSTYM-
& KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR, MÖBLER,
SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR, LER-
GODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280
MARDELL

E n v a c k e r s e r i e !

Svenska Kulturoorter

V I S B Y

av *Hans Wählin*

Häft. kr. 2: —.

L U N D

av *Hans Wählin*

Häft. kr. 2: —.

K A L M A R O C H B O R G H O L M

av *Hj. Alving*

Häft. kr. 2: —.

V A D S T E N A

av *Andreas Lindblom*

Häft. kr. 2: —.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

I N N E H Å L L

KARL HEDLUND: Några problem i fråga om hembygdsvården	79
ALVAR SILOW: Den industriella utvecklingen och hembygdsvården	93
Samfundets årsmöte i Gävle 22—23 juni 1925.....	102

MEDDELANDEN:

Blekinge. Bohuslän. Dalarna. Halland. Närke. Skåne. Småland. Västergötland. 111

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 rikt illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 12, Lund.

SKÅNE.

SYDÖSTRA SKÅNES FORNNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRENING avhöll sitt årsmöte i Simrishamn den 26. juli under ordförandeskap av doktor J. Bring. Av styrelseberättelsen framgick, att arbetsutskottet under året behandlat ett av redaktör J. Osterman framlagt förslag om åtgärders vidtagande för Stenshuvuds förklarande för nationalpark. Motiveringen för en sådan åtgärd får i första hand sökas i att berget för närvarande är ytterst svårtillgängligt för den stora allmänheten på grund av att väg saknas. Nu äro de resande beroende av markägarnas godtycke. Ofta förekommer det, att turister förvägras genomfart. Arbetsutskottet hade begärt utlåtande av såväl ordföranden i Svenska naturskyddsföreningen, professor R. Sernander, Uppsala, som av ordföranden i Skånska naturskyddsföreningen, professor H. Wallengren, Lund. Den förre underkastade berget och den omgivande orten en geologisk och växtbiologisk undersökning, varefter han förklarade det synnerligen önskvärt, att området gjordes till nationalpark. Efter den verkställda undersökningen föreslog styrelsen stämman, att föreningen i en skrivelse vände sig till regeringen med anhållan om förslag från dess sida till riksdagen för planens realiserande.

Vidare framgick av styrelseberättelsen, att arbetsutskottet tagit ställning till ett förslag av direktör Gösta Ehrnberg rörande anslag till byggnadskulturella ändamål. För ändamålet hade motionären själv anslagit 500 kronor. Efter hänvändelse till Simrishamns tegelbruks a.-b. hade detta anslagit en summa av 1,000 kronor.

HEMBYGDSFÖRENING I VITTSJÖ. Vid sammanträde med intresserade har i Vittsjö bildats en hembygds- och fornminnesförening för Vittsjö med omnejd. Förslag till stadgar antogs och till styrelseledamöter valdes landsfiskal S. Fluor, lantbrukare Carl Schalin, handlande H. Björklund, fröken Ida Ivarsson och fröken Lisa Trobeck.

SMÅLAND.

GNOSJÖ HEMBYGDSFÖRENING bildades under augusti månad på initiativ av fabrikör M. Johansson, Söderby. Till styrelse utsågos fabrikörerna M. Johansson, Söderby, och J. A. Jakobsson, Jakobsberg, pastor Th. Freeman samt lantbrukare S. Johansson, Kvarnabo, och Gunnar Svensson, Norrebo. Intresset för att kunna bevara något av det ännu kvarvarande gamla i Gnosjö är livligt. Socknen är berömd för sina gamla tråddragerier. Av sådana funnos förr 68 vattentråddragerier, 4 hästkörnings-tråddragerier samt en massa handtråddragerier. En del av dessa till kommo redan under 1600-talet.

HEMBYGDSFÖRENING I MISTERHULT. I juli månad bildades Misterhults hembygdsförening bland annat med syfte och mål att förvärva en gammal och väl bibehållen ryggåsstuga på Grönö, som i fem generationer tillhört samma släkt. Avsikten är att flytta stugan ned till kyrkan för att där återuppföras och för framtiden bevaras såsom ett bygdemuseum. Till styrelse i föreningen utsågos kyrkoherde D. W. Myhrman, ordförande, riksdagsman Albert Johansson, vice ordförande, landsfiskal Karl Wijkström, sekreterare, samt lantbrukare Eric Sand och nämndeman Fritjof Karlsson.

HEMBYGDSGÅRD I TRANÅS. Holavedens hembygds- och fornminnesförening, som bildades 1922, har i midsommar invigt sin hembygdsgård i Tranås. Byggnaden utgöres av den gamla prästgården från Norra Vi.

VÄSTERGÖTLAND.

HEMBYGDSMUSEUM I GÖTENE. På initiativ av Götene hantverksförening har bygden erhållit ett hembygdsmuseum, en gammal ryggåsstuga från Holmestad, vilken kommer att inrymma den samling av gamla allmogeföremål m. m., som hopbragts av föreningen.

DE AMERIKANSKA NATIONALPARKERNA

AV FIL. D:R THEODOR G. AHRENS, BALTIMORE

DE FÖRSTA NORDAMERIKANSKA NATIONALPARKERNA, SÅVÄL I Förenta staterna som något senare i Canada, tillkommo, då ödeläggelsen av naturen och dess skönhet hade nått sin höjdpunkt i samband med den oerhörda utveckling, som ägde rum i Förenta staterna efter inbördeskriget och öppnandet av Väster genom de stora transkontinentala järnvägslinjerna, vilka gjorde det möjligt för nybyggarna att bege sig till det rika Väster och där i sin tanklöshet och glupskhet börja ett utrotningskrig mot allt vad naturen skapat under årtusenden.

Visserligen hade man redan så tidigt som 1832 utlagt en liten reservation i Arkansas, senare känd under namnet "De heta källornas nationalpark" (*Hot Springs National Park*), men det var först, då professor Hayden, anställd vid staternas geologiska undersökning, hade börjat publicera sina berättelser om de märkliga naturfenomenen och den underbara skönheten i de trakter av Wyoming, som nu kallas *Yellowstone National Park*, som det offentliga intresset blev väckt och den första nationalparken skapades genom ett kongressbeslut av den 1 mars 1872. Det var emellertid ej lätt att övertyga kongressen om nödvändigheten av detta steg, och det var onekligen också en epokgörande åtgärd att för alla tider fridlysa ett område på nära 9,000 km². Ehuru området var avsett till offentlig park, bestämdes det, att ingenting finge göras till dess förskönande eller uppodling, utan skulle skogarna, de märkliga naturföreteelserna och även djurlivet bevaras i sitt ursprungliga skick samt bli föremål för vetenskapliga undersökningar och beskrivningar.

Den första reservationen i Canada tillkom 1888 med *Rocky Mountains National Park* i provinsen Alberta, vilken sedermera åtföljdes av flera s. k. dominions och provinsparker.

För närvarande finnas i Förenta staterna 19 nationalparker och 46 s. k. nationalmonument, i Canada 16 dominions och 6 provinsparker. Med avseende på de olika slagen av fridlysta områden må framhållas, att en nationalpark endast kan skapas genom ett kongressbeslut, under det att nationalmonumenten tillkomma blott genom av presidenten utfärdad kungörelse. Denne äger nämligen enligt kongressbeslut av den 8 juni 1906 rätt att för nationalmonument förklara historiska och andra minnes-

Halemaumau. Kilaneas krater. Hawaii National Park.

beta ett förslag till ett särskilt ämbetsverk för detta ändamål. Dittills hade administrationen varit uppdelad på ett flertal departement, nämligen inrikes-, jordbruks- och försvarsdepartementen. Den 11 januari 1916 väcktes slutligen en motion därom i kongressen, och ämbetsverket upprättades genom beslut av den 25 augusti sistnämnda år. Dess namn är *National Park Service* och lyder under inrikesdepartementet.

Nationalparkstyrelsens åligganden vila på trenne huvudprinciper. För det första: nationalparkerna och nationalmonumenten skola förbli oberörda av nutida civilisation, så att de bevaras i sitt ursprungliga tillstånd och till glädje även för kommande släkten; för det andra skola de gagna hela befolkningen och tjäna dem till uppföstran, hälsa och glädje; för det tredje skola de fosterländska synpunkterna vara ensambestämmande vid utförandet av såväl offentliga som privata företag inom parkernas och monumentens gränser. Framförallt åligger det nationalparkstyrelsen enligt dess instruktion att för all framtid bevara naturen i sitt ursprungliga tillstånd. Sålunda är allt betande av boskap förbjudet och områden, som äro upplåtna för inrättande av hotell och lägerplatser m. m., stå under sträng kontroll. Privata bostäder få över huvud taget icke uppföras. Allt nedhuggande av träd är förbjudet, utom när timmer behövas för husbyggen eller andra anläggningar inom parkerna, samt då landskapsbilden icke ödelägges därigenom eller då en avverkning är nödvändigt för att förhindra skadegörelse genom sjukdomar och insekter. Alla anläggningar av vägar, stigar m. m. skola göras så att de harmoniera med landskapsbilden, och alla anläggningar av vad slag de vara må skola utföras efter en bestämd på förhand uppgjord plan och med särskilt beaktande av den ursprungliga landskapsbildens bevarande. All privat egendom, som vid parkernas inrättande ännu finnes inom deras gränser, skall avskaffas så fort som möjligt, antingen genom bevillning av kongressen eller genom enskilda donationer. Privat automobiltrafik är tillåten inom parkerna, men yrkesmässig sådan får endast bedrivas med särskilt tillstånd av regeringen. Friluftssport skall

märken av vetenskapligt intresse, belägna på staten tillhörig mark. Under det att nationalparkerna omfatta ett stort antal olika naturminnesmärken, äro de s. k. nationalmonumenten i allmänhet relativt små och ha tillkommit för att bevara några få eller blott ett enstaka föremål av naturvetenskapligt eller arkeologiskt intresse. Före 1910 hade man icke några bestämda regler för administrationen av nationalparkerna, men detta år lät inrikesdepartementet utar-

uppmuntras i den mån det är möjligt, men jakt är naturligtvis förbjudet överallt utom i vissa fall, som närmare angivas i kongressbeslutet eller kungörelsen. Arbetet för att i uppföstrande syfte utnyttja nationalparkerna uppmuntras på allt upptänkligt sätt, och museér, som åskådliggöra floran och faunan i de olika parkerna, skola upprättas överallt, där det låter sig göra. Ett vittomfattande upplysningsarbete bedrives för att göra parkerna kända och uppmuntra till besök i dem och man följer med intresse liknande rörelser och företag i andra länder. Särskilt har ett intimt samarbete etablerats med Canada för att lösa problem av gemensamt intresse. För att se till att också de framtida reservationerna bli av samma betydelse och värde som dem, som nu finnas, har en särskild kommission med representanter för nationalparksstyrelsen tillsatts, till vilken alla förslag angående inrättandet av nya parker och monument skola inlämnas.

För att undvika förväxling mellan de båda termerna nationalparker och nationalskogar, i vilka senare många av monumenten äro belägna, må framhållas, att nationalskogarna ha tillkommit för att sörja för landets behov av virke och gräsbeten. I dem sker avverkningen på ett forstmässigt sätt, nya träd planteras och all rovdrift är förbjuden. Beten äro tillåtna enligt vissa bestämda föreskrifter och även jakt i överensstämmelse med de allmänna jaktvårdslagarna, under det att såväl bete som jakt naturligtvis äro absolut förbjudna i nationalparkerna, då ju dessa äro till för att för all framtid bevara det ursprungliga djurlivet och därför endast lyda under naturens egna lagar. Med undantag av *Lafayette National Park* på ön Mount Desert i staten Main ligga alla nationalparkerna i de västra delarna av staterna. För närvarande planeras dock tvenne nya nationalparker även i de östra staterna, och kommer kongressen säkerligen att under den närmaste framtiden besluta deras utläggande. Det ena området är beläget i Blå bergen i Virginia och kommer att kallas *Shenandoah National Park*, det andra, som kommer att heta *Great Smoky National Park*, är beläget i bergen av samma namn i Tennessee. Dessa tre reservationer ge en belysande bild av landskapet och vegetationen i dessa trakter av staterna.

Här nedan följer en kort beskrivning av 12 av de 19 nationalparkerna. Totalarealen i samtliga parker utgör cirka 28,000 km², d. v. s. ett område så stort som Dalarna eller Småland.

Infarten till Zions nationalpark. Utah.

Mount Mc Kinley i Mount Mc Kinley National Park, Alaska.

Mount Rainer National Park (840 km², utlagd 1899), är belägen i Washington. Mount Rainer är en utslocknad vulkan och bildar centrum i ett väldigt glaciärsystem, i det att icke mindre än 28 glaciärer utstråla från berget. Mellan glaciärerna ligga fält, som äro betäckta av en underbar, subalpin flora. De lägre partierna av parken äro bevuxna med tät skog och uppfyllda av ett rikt djurliv. Framförallt äro björnarna talrika. I Oregon ligger *Crater Lake National Park* (650 km²), vilken upptäcktes 1853 och utlades

till park 1902. Sjön, som ligger inbäddad i kratern av en utslocknad vulkan, Mount Mazama, äro nära 10 km. lång och 6,5 km. bred. Den har ett djup av 610 m. och de för det mesta lodräta väggarna resa sig 300 till 600 m. över sjöns vattenyta. Kraterväggarna bestå av lava i skiftande färger, under det att själva sjön är djupblå. Stora skogar, rikt fyllda av villebråd, täcka parken.

I Californien, som äger lejonparten av de amerikanska naturreservationerna, finna vi bland andra *Sequoia National Park* (650 km², utlagd 1890). Den är jätteträdens nationalpark och är känd för sina präktiga skogar, men den har också härliga och vidsträckta fjällområden med sjöar och bergstoppar. Jätteskogen är dock den förnämsta märkvärdigheten. På en areal av omkring 1,000 ha växa ungefär 1 1/2 million sequoiaträd, av vilka minst 12,000 ha en diameter av mer än 3 meter. På ett träd räknade John Muir, den förnämste kännaren av Sequoiaarterna, 4,000 årsringar, men diameters storlek är dock icke alltid ett säkert tecken på trädets ålder, ty jordmån och andra omständigheter ha även stor betydelse för trädets utveckling. Jätteträdet — *Sequoia gigantea* — upptäcktes av Galen Clark 1857 och man lyckades redan tidigt skydda några av de praktfullaste trädbestånden.

Yosemiteparken (3,000 km², utlagd 1890), även den belägen i Californien, är så allmänt känd, att det bör vara nog att nämna, att den huvudsakligen består av en 11 km. lång och 1,5 km. bred dal, genom vilken floden Merced flyter. Före isperioden utgjorde dalen en flodbädd, men vid nedisningen uppfylldes den av en stor glaciär, vilken urholkade den allt mer och mer, så att lämningarna av den gamla dalbotten kommo att ligga betydligt högre än den nuvarande, varigenom talrika vackra vattenfall bildades. Yosemiteparken har praktfulla skogar och trenne bestånd av *Sequoia gigantea*, Merced med 25 träd, Toulomne med 40 och Mariposa med 620 träd. Bland de bäst kända trakterna inom parken är ett vidsträckt område av

alpin karaktär, påminnande om det i Sequoiaparken, med fjällsjöar, jöklar och bergstoppar.

Den näst största nationalparken — *Glacier* — (4,000 km², utlagd 1910) ligger i nordvästra Montana inemot gränsen av Canada. Ursprungligen var den hemort för "Svarta fotens" indianer, och några av dem leva ännu i parken. "Glacier" är ett amerikanskt Schweiz i ordets egentligaste mening, och inom dess gränser finnas fjällsjöar och höga bergstoppar. Tvärs igenom parken från norr till söder går huvudvattendelaren mellan Atlanten och Stilla Oceanen, den s. k. Continental Divide. Från denna utgå 7 dalgångar åt öster och 12 åt väster, genom vilka vattendrag flyta, som mata de båda stora flodsystemen. För övrigt är parken täckt av stora skogar med en rik fauna.

Yellowstone National Park ligger till största delen i staten Wyoming och med några mindre partier i Montana och Idaho. Denna park, den äldsta och bäst kända av alla amerikanska reservationer, är berömd icke blott för sina geysir och heta källor, sina förstenade skogar, sina cañons, sjöar och floder, utan den omfattar även en vidsträckt urskog, ett fullkomligt paradiset för alla slags vilda djur. Framförallt leva här älg, bison, antilop och björn. Icke mindre än 85 % av parken, vars hela areal är nära 9,000 km², är skogbeklädd.

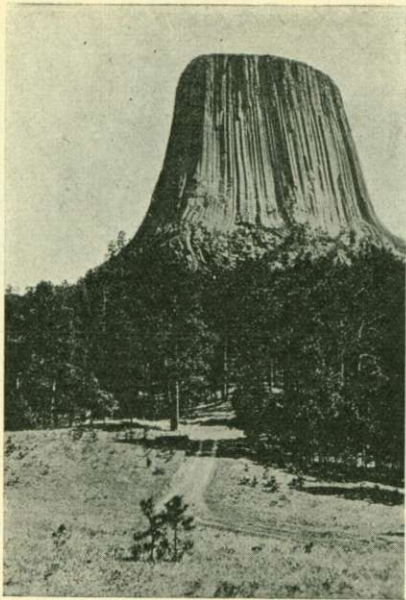
I Colorado ligger *Rocky Mountain National Park* (över 900 km², utlagd 1915). Den omsluter områden av typisk alpin karaktär och är känd för sina utomordentligt intressanta och belysande exempel på glaciärernas verksamhet, såsom moräner av olika slag, jättegrytor m. m., vilka fenomen här studeras bättre än på något annat ställe i Amerika. Rocky Mountainparken är den österifrån lättast tillgängliga, i det att den ligger endast 30 timmars järnvägsresa från Chicago.

Genom nordvästra delen av Arizona, som till stor del består av en ökenartad högplatå, belägen 1,500 m. över havet, slingrar sig Colorado-floden, vilken genom platån grävt en cañon av flera hundra kilometers längd. En 96 km. lång sträcka av denna cañon jämte betydande områden på båda sidor äro utlagda till nationalpark, under namn av *Grand Canyon National Park* (över 2,400 km², utlagd 1908). Dalens djup varierar mellan 900 och 1200 m. De underbara färgskiftningarna i stenen och de märkvärdiga klippformationerna sakna motstycke. Själva kanten av dalen är lätt tillgänglig, men det erbjuder stora svårigheter att nå botten och stor olägenhet utgör den ständiga vattenbristen.

Hawaii National Park (över 300 km², utlagd 1916) består av trenne vulkaner, Kilauea och Mauna Loa på Hawaii samt Haleakala på Maui. Den senare är över

Lassens pik i Lassen Volcanic National Park. Californien.

Devils Tower National Monument,
Wyoming.

3050 m. hög och har en numera utslocknad krater, 12 km. lång och 3 km. bred. Maua Loa (4168 m.) är täckt med snö och endast tidvis i verksamhet. Kilauea (1220 m.) har icke någon krater i egentlig mening, utan i stället en sjö av lava, som befinner sig i botten på 180 m. djup öppning. Lavan i denna sjö har en mer eller mindre fast konsistens och mitt i densamma är öppningen till den nuvarande vulkanen, av infödingarna kallad Halemaumau. Den är ständigt fylld till brädden med flytande och glödande lava, vilken stiger och faller liksom tidvattnet och erbjuder ett underbart skådespel. Sjön har också därför fått namnet "Den eviga eldens sjö".

Zions nationalpark i Utah (300 km²) tillkom genom beslut av år 1919. Dessförinnan hade den varit nationalmonument och gick under namnet Mukuntuweap, det indianska namnet på floden, som rinner genom området. Som monument förklarades det redan 1909. Det nya namnet härleder sig därifrån, att dess lättast tillgängliga område

kallades Zions cañon, emedan mormonerna hit togo sin tillflykt i händelse av överfall av indianerna. Parken består huvudsakligen av en underbart vacker dalgång av samma karaktär som Yosemite-dalen. Särskilt märkliga äro klippformationerna och bergarternas rika färgskiftningar: nederst djupt rött, därovanpå ett vitt lager, åter ett rött o. s. v. Ett av de mest framträdande partierna, Vermilion Cliff, vilar på ett 115 m. mäktigt lager av lysande röd färg, isprängt med lila och purpurfärgade lerlager. Ingången till parken utgöres av tvenne väldiga klippblock.

I Alaska ligger *Mount Mc Kinley National Park* (5700 km², utlagd 1920). *Mc Kinley* (6190 m.) är den högsta bergstoppen i Nordamerika. Parken består till största delen av vilda, föga utforskade bergs- och skogstrakter och utgör den största reservationen för ädelt vilt, som finns i Förenta staterna. Bland de djur, som förekomma i parken, märkas den amerikanska älgen (*Alce americanus*), den amerikanska renen (*Rangifer caribou*), det amerikanska fåret (*Ovis canadensis*) samt alaskabjörnen, den största av alla björnar.

Lassen Volcanic National Park i Californien (3200 km², utlagd 1916) har uppstått genom sammanslagning av tvenne förutvarande nationalmonument, vulkanen Lassens pik (3183 m.) och Cinder Cone. Parken omfattar även ett vidsträckt skogsdistrikt med heta källor, sjöar och lavafält.

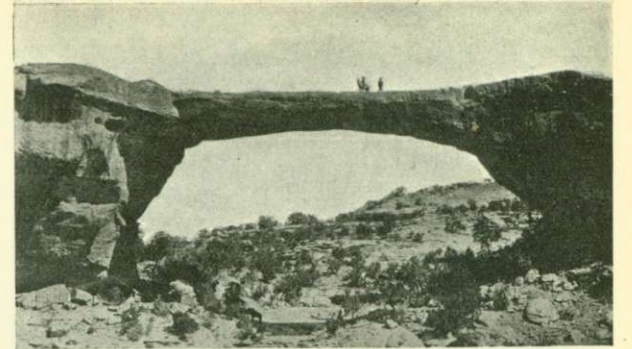
*

*

*

Då det skulle vara för långt att redogöra för alla de 46 nationalmonument, som finnas i Förenta staterna, må det vara tillräckligt att endast med några ord beröra de viktigaste av dem. Den samlade arealen av reservationer av detta slag utgör över 11,000 km². 19 av dem äro av arkeologisk eller historisk betydelse och av de övriga äro 20 huvudsakligen av geologiskt intresse. 5 äro praktiskt taget nationalparker med hänsyn till sin utsträckning. Detta gäller framför allt den berömda "förstenade skogen" i Arizona med sin samling av i lysande färger prunkande, förstenade trädstammar, vidare *Mount Olympus* i Washington, som är ett med täta skogar klätt bergsområde, nära 3,000 km² i omfång, och hemvist för canadahjorten (*Cervus canadensis*). De föga utforskade nationalmonumenten "Katmi" och "Glacier Bay" i Alaska ha en sammanlagd yta av nära 10,000 km².

Devil's Tower National Monument (466 har, utlagt 1906) i Wyoming, också känt under indiannamnet "Mato Teepee" (björnens hus), ligger i Crook County i Wyoming. Själva "tornet" reser sig 400 meter över den omgivande slätten och har sedan urminnes tider tjänat infödingarna till landmärke. Det utgöres av en väldig genom erosion utformad traktyklump, vilken med sina lavaklädda, lodräta väggar påminner om en oregelbunden, stympad obelisk. *Pinnacles National Monument* (842 har, utlagt 1908) är beläget i Monterey nationalskog och har fått sitt namn efter tvenne grupper, spetsiga, tornliknande klippor, från 150 till 300 m. höga. *Natural Bridges National Monument* (1109 har, utlagt 1908) är beläget i sydöstra delen av Utah och upptäcktes 1895. Det består av trenne naturliga, genom erosion utformade bryggor. Den minsta av dem, "Edwin", är 32,9 m. hög, spannet 59 m. och vägbanans bredd 10,6. Den andra, "Carolyn", är 62,5 m. hög, spannet 56,7, bågens höjd 32,6 och vägbanans bredd 14,9. Den största av dem, "Augusta", har en höjd av 67,7 m., spannet är 79,6, bågens höjd 19,8 och vägbanans bredd 8,5 m. *Rainbow Bridge National Monument* (64 har, utlagt 1910) ligger också i Utah, i Navajo indianreservation. Denna brygga, som överspannar en ravin och en å, är en av de märkligaste i sitt slag i världen. Höjden över vattenytan är 94 m., spannet 85 m., själva bryggans höjd blott 13 och vägbanans bredd 10 m. Bryggan, som består av sandsten, har regelbunden, symmetrisk form och det märkliga är, att också dess översida är välvd, så att den får utseendet av en regnbåge. "Devils Postpile" (324 har, utlagt 1911) är beläget i Sierra nationalskog i Californien, icke långt från Yosemite-dalen. Naturminnesmärket

Augusta Bridge. Natural Bridges National Monument, Utah.

Devil's Postpile National Monument, Californien.

1908 för att bevara ett vackert bestånd av *Sequoia sempervirens*, vilken i storlek och skönhet endast överträffas av *Sequoia gigantea*. Talrika sequoiaträd ha blivit planterade på olika platser i Europa och trivas där, men det är praktiskt taget omöjligt, på grund av klimatet, att få *Sequoia sempervirens* aklimatiserad i Europa.

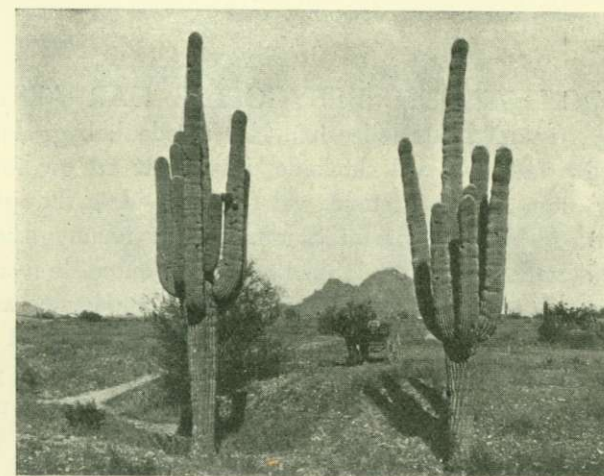
Slutligen några rader om de canadensiska reservationerna. Såsom redan nämnt har man i Canada avsatt ett antal s. k. Dominion Parks, vilka motsvara nationalparkerna i Förenta staterna, samt s. k. Provincial Parks, motsvarande staternas nationalmonument. Båda skapas på liknande sätt som i Förenta staterna, de förra genom parlamentsbeslut, de senare genom en kungörelse av generalguvernören. Samtliga reservationer administreras av en särskild styrelse, *National Park Branch*, vilken sorterar under inrikesdepartementet.

De fyra vackraste och lättast tillgängliga ligga längs huvudlinjen av den canadensiska pacifikjärnvägen i hjärtat av landets mest storslagna bergstrakter. *Rocky Mountain* (7000 km², utlagd 1885) i Alberta är den äldsta av Canadas nationalparker. Den är känd för sina utomordentligt vackra sjöar och snötäckta fjälltoppar. *Yohoparken* (över 1200 km²) ligger på vattendelarna mellan Atlanten och Stilla Oceanen. Den rymmer ståtliga vattenfall, vackra sjöar, glaciärer och intressanta exempel på erosion. Av ungefär samma storlek är *Glacier Park*, vilken ligger i Selkirkbergen mellan två krökar å Columbiafloden. Det intressantaste i denna park är Illecilleweatjökeln och Cougar dalen, som behärskas av de trenne topparna Sir Donald, Eagle och Avalanche, en bergsgrupp som starkt påminner om Jungfrau, Mönch och Eger i Schweiz, samt dessutom de märkliga Nakimugrottorna. Den fjärde är *Mount Revelstoke*, vilken emellertid är betydligt mindre än de övriga. De tre sistnämnda ligga i British Columbia och äro alla täckta av präktiga skogar och förete en rik fauna.

består av en samling basaltpelare, av vilka några störtat omkull och på avstånd likna en väldig timmerbråte, varav namnet. I Maricopa i Arizona ligger *Papago Saguaro National Monument* (830 har, utlagt 1914). Området består av en klippöken med typisk ökenflora. Bl. a. växer här jättekaktusen (*Cereus giganteus*), *Yucca* och andra succulenta växter. Slutligen förtjänar ett litet nationalmonument i Californien att nämnas, som fått namn efter John Muir. Det har endast en areal på 119 har och tillkom

I norra delen av Alberta ligger *Jasper Park*, vilken är icke mindre än 10,000 km². Den utmärker sig för en vild och storslagen skönhet, men är ännu föga utforskad och till stora delar otillgänglig.

Utom de här nämnda reservationerna finnas i Canada ett flertal andra såväl dominions som provinsparker och även s. k. *animal parks*, fridlysta områden till skydd för djurlivet, men utrymmet tillåter ej att närmare ingå på dem alla.

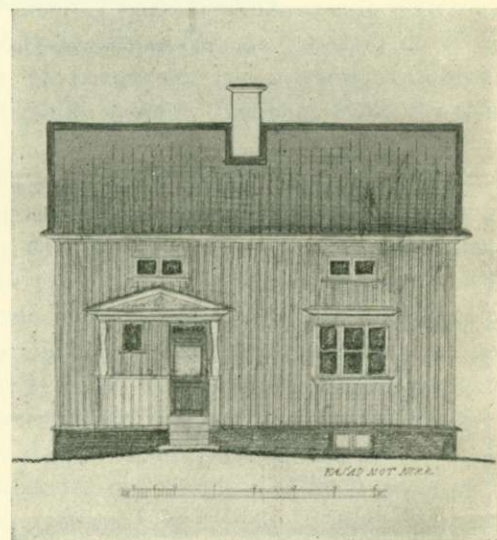
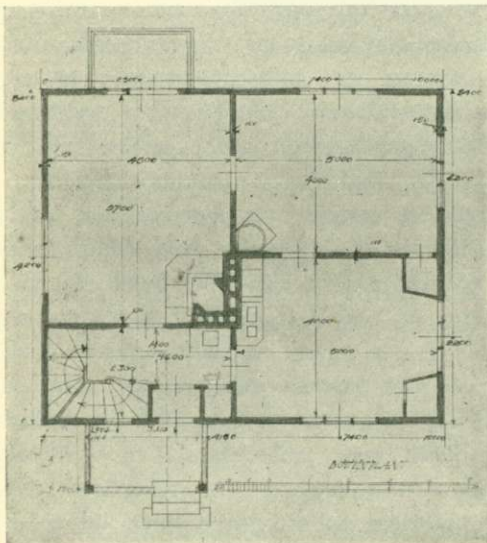
Papago Saguaro National Monument, Arizona.

(Översättning efter författarens engelska manuskript.)

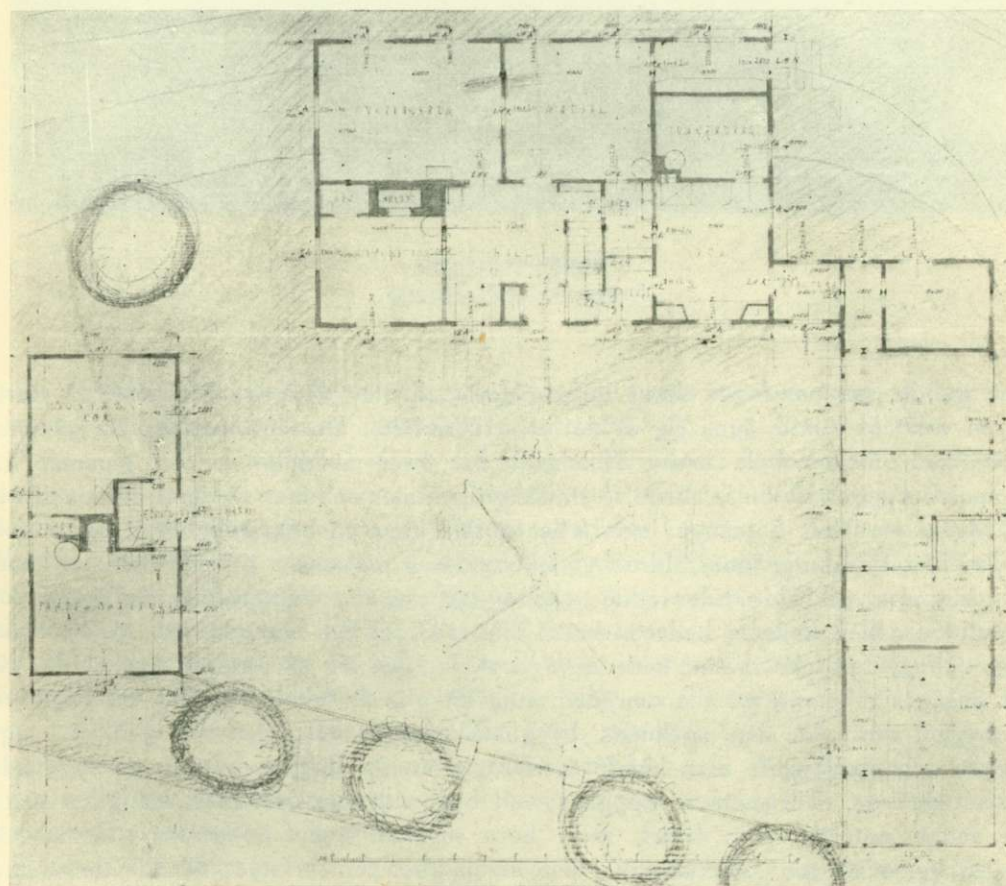
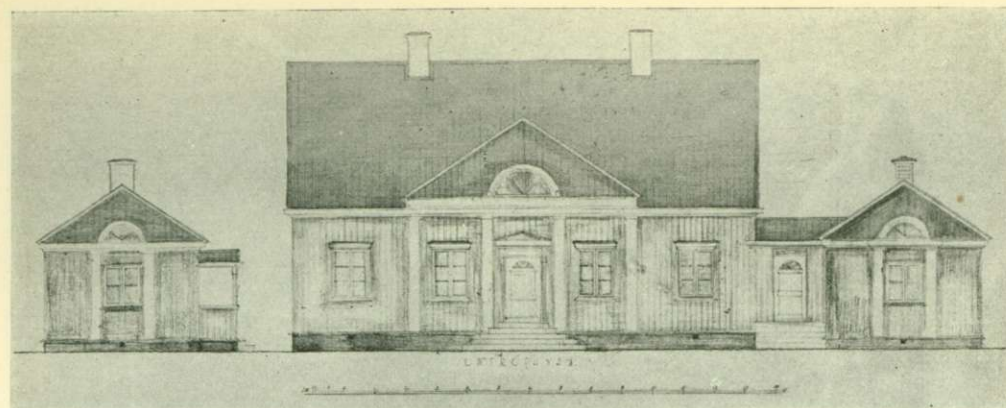
ETT ARBETE FÖR BÄTTRE BEBYGGELSE

AV ARKITEKT JOHN ÅKERLUND, STOCKHOLM

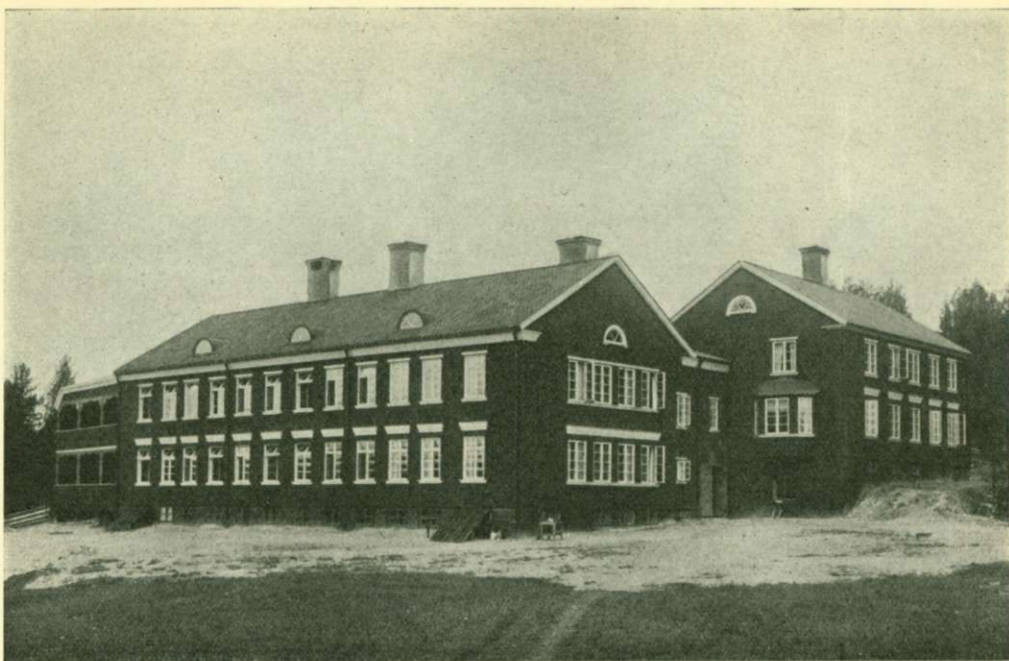
VACKER OCH STILFULL BEBYGGELSE HAR ALLTID UPPSTÅTT där kunniga fackmän fått leda den. När nutida bebyggelse behöver bättras måste därför fackmän, väl skickade, icke blott att ge husen tekniskt god utformning utan även estetiskt väl gestalta dem, kopplas in på arbetet härför. Inseende detta förhållande beslöt Samfundet för hembygdsvård 1919 att anställa en arkitekt med verksamhetsfält i Jämtland, där genom de nya järnvägsbyggena särskilt stark nybyggnadsverksamhet kunde väntas. För ändamålet anslogos 15000 kr. att som lön med 3000 kr. pr. år utbetalas under fem år. Beloppet var dock för litet för att locka en väl utbildad arkitekt ut till dessa landamären, men genom samverkan med Östersunds stad, som 1920 skulle anställa ny stadsarkitekt mot relativt blyg-

Bostadshus i Östersund.
Stadsarkitekt I. Stål, Östersund.

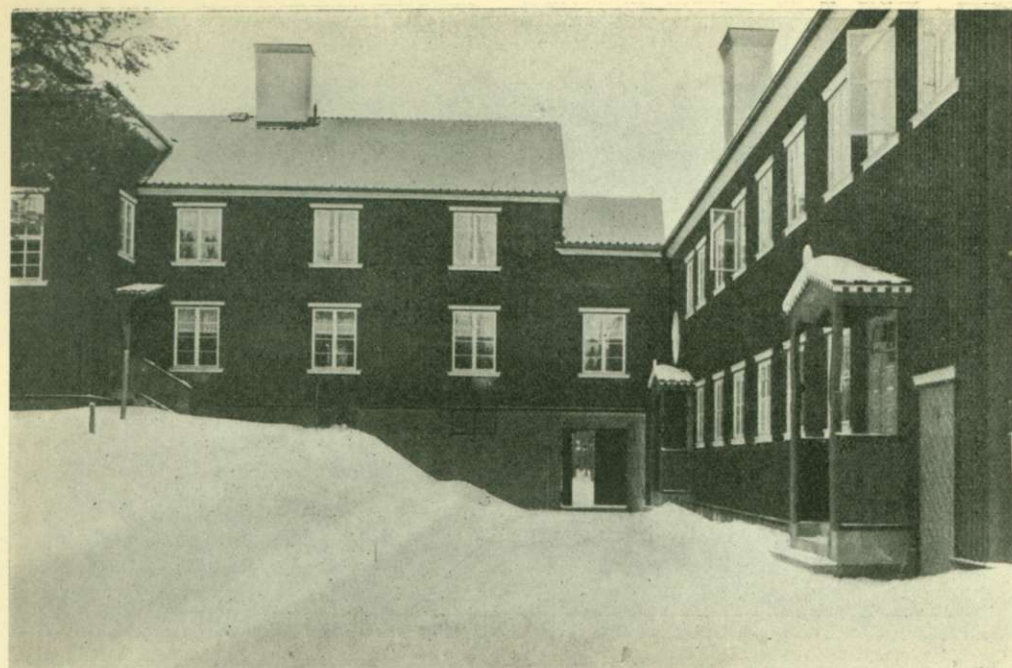
Prästgård i Rönnefors.
Stadsarkitekt I. Stål, Östersund.

Sanatorium i Hede.
Stadsarkitekt I. Stål, Östersund.

samt arvode, sammanslogos dessa befattningar och blev därigenom arvudet så stort, att en arkitekt kunde ägna sig åt detta pionjärbete. De fem åren äro nu gångna.

Jämtland, liksom hela nedre Norrland, har kvar åtskilligt av en gammal fin harmonisk byggnadskultur, av de flesta säkerligen mer och mer värderad för sin skönhet, även om den i mångt icke fyller nutida krav på bekvämlighet i stugor och gårdar. Det forskande inom äldre bygdekultur, som på senare tid mer och mer kommit igång, visar, att i äldre tider rädde en annan anda, en annan uppfattning om byggandet än nutidens. Man hade ej heller så brått. Timret höggs och bereddes två, tre år, innan bygget begynte. Icke heller hade envar i skolor lärt sig så otroligt mycket då, att man ansåg sig kunnig på alla områden, som nu ofta är fallet. När det var fråga om att bygga, anlidade man socknens byggnadskunnige man. Han var ej blott byggmästare och planläggare utan kunde även reglerna för de proportioner en byggnads skönhet krävde. Till honom uppgavs vad byggnad som önskades, mängden virke och annat material, som fanns, samt huru mycket som i övrigt finge kostas på. Sockenbyggmästarens fackkunnighet och skicklighet som arkitekt danade de vackra husen och gårdarna och gav dem enhet. Han var också ofta den som med egen

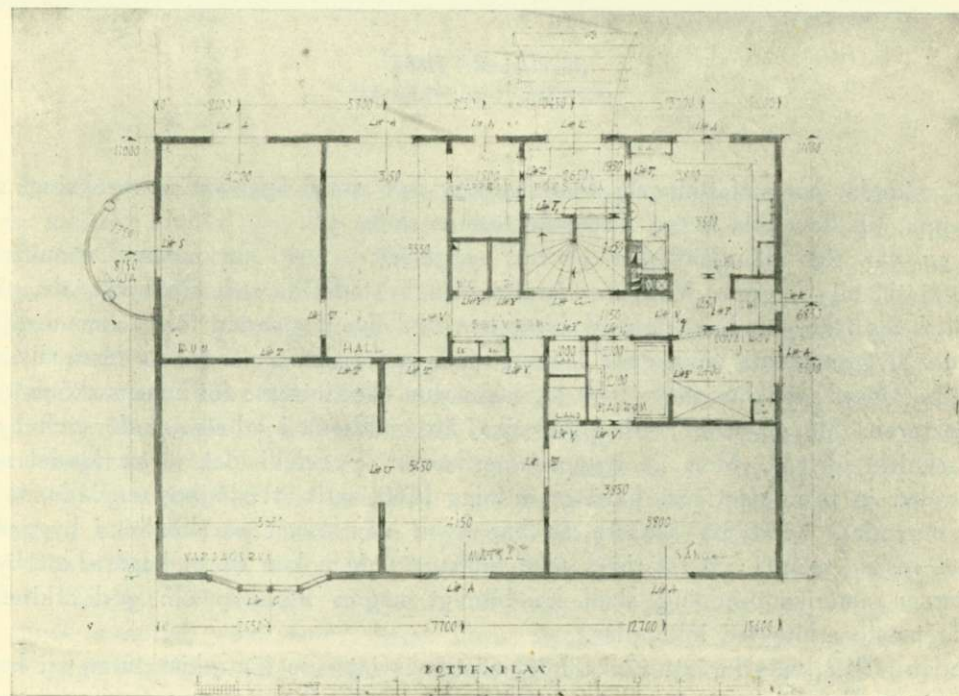
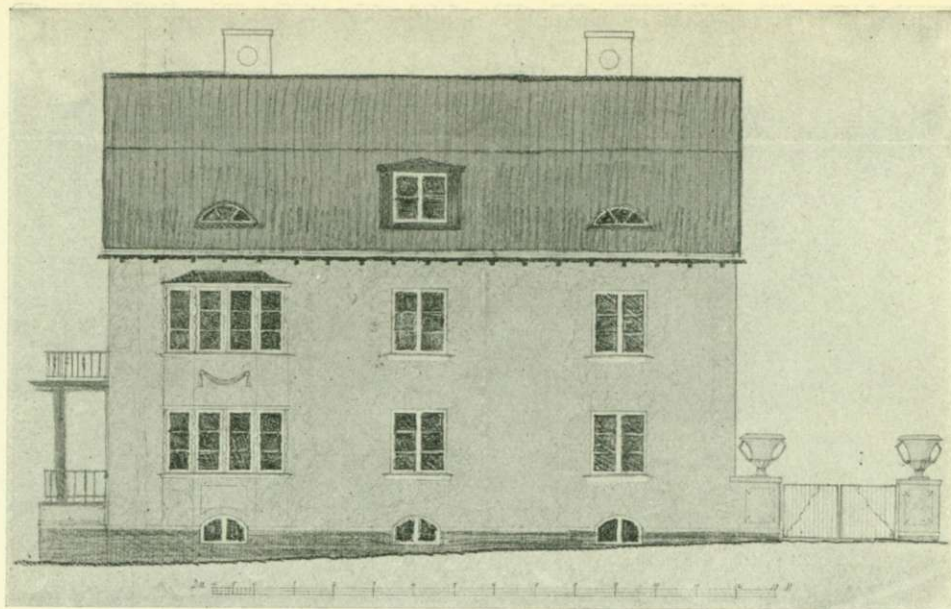
Sanatorium i Hede.
Stadsarkitekt I. Stål, Östersund.

hand snidade portomfattningar, förstukvistar och annan sparsam utsmyckning, som i knappa, till de enkla husen passande former sattes till.

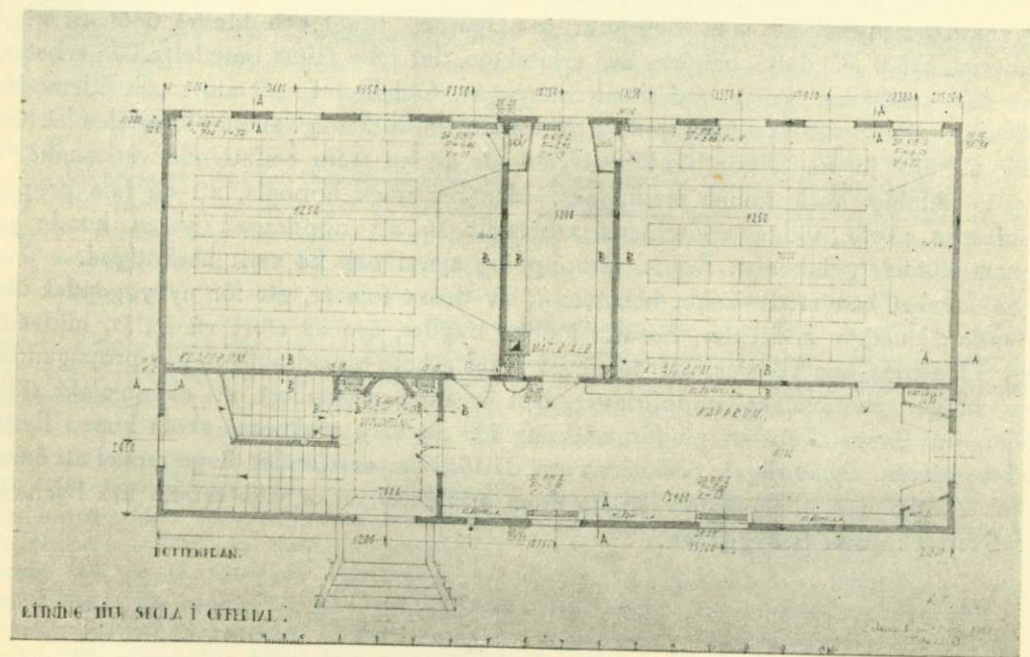
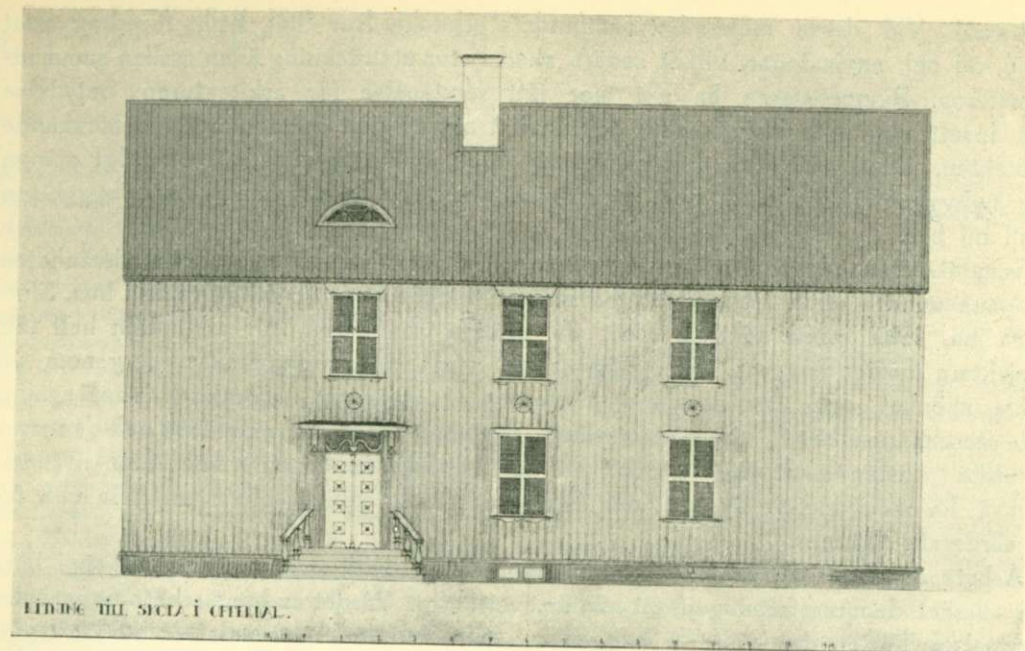
Även vår tids Jämtland har en rad byggmästare ute i socknarna. De användas dock ej till alla byggen. Mången slår ihop sin bostadslåda och sin bod själv, gärna onödigt dyrbar, om han därmed blott kan undvika kostnaden för fackmannahjälp! Nå, där byggmästarna användas? I många fall, tyvärr alltför många, ha dessa alls intet av äldre tiders sockenmästares vare sig kunnighet eller intresse för husens skönhet, för arkitekturen. Många, som varit i Amerika, äro moderna i arbetsmetoder och byggnadstekniskt drivna. Men de bygga amerikanskt — och i det stora landet ute i väster har ju problemet i oerhörd omfattning blott varit att slå ihop en låda, få tak över huvudet. Först på senaste år har även där kravet på skönhet i byggandet börjat resas, men i ytterst ringa mån tillämpats. Man kan då ej begära, att byggmästarnas amerikautbildning skall ha bibragt någon kunskap om god arkitektur.

Här måste arkitekten inkopplas.

Redan 1919 hölls för att väcka byggmästarnas intresse för arkitekturen en kurs i Östersund. Deltagarna i denna ha sedan sammankommit och diskuterat gemensamma

Bostadshus i Östersund.
Stadsarkitekt I. Stål, Östersund.

Skola i Offerdal.
Stadsarkitekt I. Stål, Östersund.

spörsmål. Vid dessa möten har samfundets arkitekt, Ivar Stål, hållit föredrag samt givit råd och anvisningar, vilket senare skett i stor utsträckning även mellan sammankomsterna. Byggmästarna ha allt mer fått förståelse för arkitektens betydelse och insett sin egen begränsning och använt sig av den detta område behärskande arkitekten. Detta glädjande förhållande får dock ej bortskymmas, att ofantligt många fler nybyggen i Jämtland bort och böra ansas av arkitekthand, om nybyggelsen skall bli bra.

Som övervakande har också arkitekten fått tillfälle att omarbota från allmänheten inkomna mindre goda förslag och på så sätt tvingat fram åtskilliga vackra hus. Slutligen ha, icke minst viktiga, varit de direkta uppdragen, där arkitekten helt fått projektera anläggningarna. Nya byggnader, som väcka uppmärksamhet genom sin enkla skönhet, och vilka dessutom intressera på grund av en praktisk planläggning och ett ekonomiskt väl utnyttjat utrymme tala mer än något om nyttan och den ekonomiska vinsten samt glädjen över, att den kunnige fackmannen-arkitekten nyttjats. Också ha mängden av byggen, där arkitektens hand verkat, blivit allt flera och de ha värderats allt mer.

Arbete av denna art är icke lätt. Mannen på en dylik post möter vanligen i början allmänt den uppfattningen, att han är överflödig. Värde av hans arbete finner icke förståelse, förrän det visas i byggen av hans hand. Allra svårast är att klarlägga vikten av byggnadernas gruppering genom stadsplan och samhällets ansande genom byggnadsbestämmelser, som begränsa tomtägarnes frihet och hindra dem att göra vad som hälsat. På detta område har arkitekten det icke minst betydelsefulla arbetet, just när samhällen börja bildas och bebyggas. Och det är ett stort och tålmodsprövande arbete att så småningom arbeta fram en tillräckligt allmän förståelse härför. Fem år äro ju en alltför kort tidsrymd för att en mera omfattande verksamhet i denna riktning skall kunna medhinnas. Man har dock hoppats, att de fem propagandaåren skulle vidga arkitektens arbetsfält så att uppdragen sedan kunde ge honom tillräcklig inkomst. Denna förhoppning synes ock ha varit berättigad.

Så mycket kan med visshet konstateras av dessa fem år, att för nybyggandet ute i landet kunniga arkitekter, bosatta i olika bygder, äro av stort värde, ja, nödvändigt. Likaledes kan fastslås, att de första årens arbete huvudsakligen blir propaganda, som kräver ekonomiska uppoffringar. Det är alltså uppenbart, att ekonomiskt stöd under de första åren är en förutsättning för att våra arkitekter skola kunna flytta ut i bygderna. Synnerligen önskvärt vore därför, om samfundet finge medel att ännu flera år och på olika platser stödja unga arkitekter, vilka vilja arbeta ute i landet för Sveriges goda bebyggande.

L I T T E R A T U R

Karl-Erik Forsslund: Med Dalälven från källorna till havet. Del I, del II, 1—4. Åhlén och Åkerlund, Stockholm.

Det utan tvivel största topografiska arbete, som någonsin utkommit i vårt land, Karl-Erik Forsslunds jätteverk om Dalarne under ovanstående titel, som jag tidigare, i denna tidskrifts första häfte, haft nöjet anmäla fortskrider med anmärkningsvärd raskheten enligt planen. Första delen, i 11 böcker, skildrande Öster Dalälvens flodområde och bygdekomplex från Idre och Särna ner till Gagnef, är färdig i sin helhet, och av andra delen, Väster Dalälven, ha utkommit fyra böcker: Fulu fjäll och Transtrand. Lima, Malung och Malungs kapell samt Äppelbo. Allt som allt äro 15 böcker utkomna av de beräknade 30, hälften av den hundramila vägen är tillryggalagd. Arbetets väldiga omfattning framgår av sidosantalet, som i de utkomna häftena överstiger 3000, de över 2000 illustrationerna, de över 600 nyupptecknade folkmelodierna, de 14 dräktplancherna i färg och de nya, för detta arbete upprättade kartorna. Det är onekligen bra marscherat på sex år.

En bygdebeskrivning kan tillmötesgå antingen den stora allmänhetens fordringar på helhetssyn och koncentration eller det skildrade bygdeområdets befolknings fordringar på rikedom av detaljer. Att tjäna båda dessa herrar är så svårt, att det närmar sig omöjligheten. D:r Forsslund har gjort detta försök, har sökt gå båda vägarna, och det är icke hans fel utan uppgiftens utförbarhet, som gjort att han icke rätt lyckats. Fronten har varit för bred att gå fram på, och som hela hans läggning mera är att se och skildra än att forska och klarlägga, har han helt naturligt icke kunnat tillfredsställa båda riktningarna, vetenskapens och lekmannens. Hans verk har övervägande blivit en rikt detaljerad natur- och kulturinventering i de bygder han genomvandrat, och som han valt att gå från bygd till bygd och från socken till socken, har helhetssynen över landskapet, dess kulturella förbindelselinjer bakåt och

i nutiden icke kunnat fasthållas. Det blir nu en viss upprepning, ett avbrytande och återknytande, som i någon mån splittrar.

Man märker vid läsningen av det stora verket denna bundenhet vid ämnets uppfattning från början, i en ofrihet över framställningen, men detta är som nyss sagts inte författarens fel utan dispositionens. Han har valt att låta älvens nyckfulla och rikt förgrenade flodsystem vara stommen för arbetet, satt som sin uppgift att av det avlödade vinterträdet, som Dalälven med sina huvudfloder och biflöden bildar på kartan, skapa ett evigt grönskande vårdträd för Dalarne. Denna disposition av verket är vid första påseende lockande och storstilad. Planen ligger klar i stort, älvens riktning och lopp är given, och som den går från fjäll och ödemarker med primitiv kultur till stora, öppna och uråldriga kulturbygder i Sveriges hjärta blir skildringen också i tillfälle att följa kulturens växt från lägre till högre och mera utvecklade stadier. Men denna plan kan med fördel användas endast för ett mindre arbete med mera storlinjig och översiktlig prägel. I ett större och bredare arbete som detta undanskymmes denna helhet av de många detaljerna. Detta så mycket mer, som d:r Forsslund gör det till en hederssak att icke glömma eller gå förbi en enda av de många grenarna i flodsystemets träd. Så fort skildringen hunnit ner till huvudbygden och älvfåran med en av de många bifloderna, måste den upp i ödemarken igen för att följa en ny. Skildrare och skildring vandra mil efter mil i ödemarker och glesa bygder, bland en natur, som trots att vattendraget ibland går i en sprickdal i diabas, ibland i sandsten, ibland i gneis och urberg, förblir sig rätt lik, eller en kultur, som av lätt insedda skäl ej håller varierar nämnvärt från dalstråk till dalstråk. Skildringen blir monoton, och inte ens Karl-Erik Forsslunds äkta och friska naturkärlek, hans vakna öga och flitiga penna kunna avlocka denna i sin helhet storslagna men i sina detaljer från dalgång till dalgång, från by till by rätt likartade natur några nämnvärda variationer. Det blir ett hopande av geografiska

faktamassor, som läsaren, i all synnerhet om han inte själv känner till bygderna i fråga, har svårt att hålla i sär.

Vad naturskildringen beträffar kunde en åtstramning i skildringen inte göra någon skada eller medföra någon förlust. Naturen i dessa landsändar är väl ändå för stor för att kulturen inom överskådlig tid om ens någonsin skulle hinna förstöra den. Den kommer nog att med sina stora linjer och sina vidsyner tala till framtidens människor på precis samma språk som till oss. Trän falla för människans yxa eller tidens, men nya trän växa upp i deras ställe.

Lika detaljerat går skildraren fram i kulturbygderna. Han går från by till by, från gård till gård, från manbyggnad till källarbod, härbre och ganthus, beskriver och fotograferar. Han går inte förbi något, majstängerna beskrivas i detalj, brokvistar och vindskidor, dalmålningar på bonader, skåp och kistor. Han avlyssnar spelmän och vallkullor deras gamla dansmusik och vallåtar, han lyssnar till gamlingarnas berättelser om skrock och råndans eller andra folktroväsens uppenbarelser i gången tid. Han gör en fullständig inventering i byarna, antecknar, fotograferar och upptecknar allt som ännu finnes kvar av gammal konst och kultur, det må vara stilfulla gångjärnsbeslag på en bodörr, en mustig melodi eller en ristning i botten på en tenntallrik. Här är detaljriktigheten mera på sin plats, emedan allt detta är ställt på mer eller mindre hastig avskrivning. Här har hans stora skildring sitt stora framtidsvärde genom sin rikedom av beskrivningar, avbildningar och uppteckningar. Byggnader komma att rivas eller omändras, smidet att med tiden rosta bort, textil- och träslöjd förmultna, melodierna att tystna, men då är ändå allt detta levande i Karl-Erik Forsslunds ord och bild.

Bundenheten vid den en gång för alla uppgjorda planen kommer också till synes i de många citaten ur äldre arbeten, rörande Dalarne. Landskapet har alltid lockat skildrare, och den klassiska dalalitteratur, som finns, är synnerligen omfattande. Allt detta har förf. genomplöjt för sin skildring och citerar ur de olika källorna, då så är lämpligt. Det är tydligt, att han strävar efter att för varje socken också söka åstadkomma en för bygden i fråga fullständig, historisk beskrivning.

Utom att detta bidrager till arbetets vidlyftighet, skjuter det förf. själv i bakgrunden på något sätt.

Med Dalälven från källorna till havet skulle göra sig bättre, om förf. i vissa delar lossade på sin hittills fasthållna grundplan för arbetet och läte det mera bli sitt eget verk. Hans egen syn borde komma fram mera däri, hans sätt att se och hans personlighet. Även om det gått hittills kan det sättas ifråga, om det är lämpligt att i fortsättningen gå fram på denna breda front. Dalarne av i dag, resterna av dess gamla kultur och den nya kulturens allt längre in på den gamlas marker framskjutna ställningar, vår tids egendomliga, av gammalt och nytt blandade kulturtyp på landsbygden, skildrad i ord och bild, vore en uppgift stor nog. Karl-Erik Forsslunds egen levande syn, upptäckt av ögat, fångad i kameran och bevarad i boken, skulle enligt min uppfattning ge arbetet större värde än ett bemödande att ge allt. Att han betraktar den nya tiden med misstro, och att han, var han träffar på den, gör en beskanmärkning är hans fulla rätt. Och det är vida värdefullare, att denna åsikt kryddar hans framställning än att den måste vattnas ur en strävan att vara all round på alla områden.

CARL LARSSON I BY.

Halländsk bygdekultur. Studier rörande fornminnen, folkmål och folkliv redigerade av David Arill, Hj. Lindroth, Elov Lind-älv. Wettergren & Kerber, Göteborg.

I västra Sverige råder för närvarande ett livligt intresse för hembygdsforskning på olika områden. De två föreningarna Västsvenska folkminnesföreningen och Hallands hembygdsförbund, vilka stå som utgivare av *Halländsk bygdekultur*, äro två av de viktigaste härdarna för denna klart brinnande hembygdseld.

En förening är bara ett tomt ord, om den inte inom sig rymmer arbetande och intresserade personer, som utgöra verkliga krafter. En av de förnämsta forskarna rörande halländsk bygdekultur är Joh. Kalén, vars porträtt står som inledning till det nämnda arbetet. Det är dennes 60-årsdag den 29 juli 1925, som firas med detta knippe uppsatser på olika områden, från stenåldersboplatser till biskötsel, ordbildning, knutgubbar, bröllopsträd och folkvisor, för att bara nämna några lockande rubriker ur det omväxlande och

rikhaltiga innehållet. Föremålet för hyllningen, Johan Kalén, har också själv verkat mångsidigt. Hans förnämsta arbete är dock den stora ordboken över Fageredsmålet, en verklig prydnad för dialektforskningen i vårt land.

Jag kan inte här gå närmare in på innehållet i de 15 olika uppsatser, som boken omfattar. Men blotta rubrikerna ge en föreställning om det sällsynt intressanta arbetet. Av arkeologisk art äro de första 5 artiklarna: "Vägar och fornminnen i norra Halland" (med en karta) av Gunnar Ahlberg, "Sydhalländska stenåldersboplatser" av Victor Ewald, "Två hällkistor med gavelhå" av Elov Lindälv, "Labyrinterna på Önsalalandet" av Johan Alin, "Den nordhalländska ryggåstugan" av Allan Berglund.

Härefter följa 3 språkliga uppsatser. Hjalmar Lindroth skriver om "En egendomlig halländsk ordbildningstyp", suffixet *-eke* i ord som *fetteke* fetma, *matteke* matthet m. fl. Detta ordbildningsmedel användes i några socknar på den svenska sidan å gränsen mellan gammalt danskt och svenskt språkområde. Den halländska motsvarigheten är *-ege*, exempelvis i *mattege*. Lindroth visar, att vi här ha att göra med s. k. grannopposition. I sin iver att bevara det västgötska k genteomt hallänningarnas g ha västgötarna insatt det även i ord, som rätteligen även å västgötsk mark borde haft g. P. N. Peterson, som sedan länge är sysselsatt med en ordbok över sin hembygds mål, berättar om "Den blivande ordboken över det gamla Valldamålet". Må det tillåtas mig att här framställa ett önskemål vid en publicering av ordboken: att skriva uppslagsorden med riksspråksalfabetet i stället för med landsmålsbokstäver som i det meddelade provet. Det medför den väsentliga fördelen, att arbetet blir användbart även utanför en jämförelsevis trång krets av språkforskare. Det är så mycket viktigare, som ordboken kommer att innehålla ett stort antal ord med långa utredningar av folkloristisk och allmänt kulturell natur. Jöran Sahlgren visar i "Fornborgarna och namnet Börsås", att vi i *Börsås* ofta ha att göra med sammanfattning med genitiv av ordet *byrgi* (i isländskan ännu levande med bl. a. betydelsen *förskansning*) och att man å många platser med detta namn har anträffat fornborgar.

De övriga uppsatserna beröra "folkli". Albert

Anderson skriver om "Bin och biskötsel i norra Halland", H. Celander om "Den halländska Knutgubben och hans släktingar i nordisk folksed", det längsta bidraget i boken. David Arill ger i "Halländska bröllopsträd" en välbehövlig komplettering till K. Rob. Wikmans uppsats i tidskriften *Rig* om bröllopsträd. Härefter komma "Halländsk folktro om den vita ormen" av Martin Lundqvist och "Majvisor från Halland" av Ernst Lundahl. Sverker Ek lämnar ett nytt bidrag till studiet av den svenska folkvisan i "Visan om Palle Bosons brudrov". Slutligen roar Ludv. De Vylder med "Gestalter i Bondesons diktning". Men man blir en smula betänksam, när förf. å sid. 232 f. med anledning av Bondesons vackra berättelse om Anders i Pärtrulsgård, som greps av en längtan att åtminstone kunna skriva sitt namn, när han såg sin lille son skriva hela ark fulla med Karl Johan Andersson, säger på följande vis: "Det är en nog så rolig skildring, men jag förnimmer ändå en udd i det, som är riktad mot folkbildningsarbetet. Bondeson vill helst ha sina hallandsgubbar oförfalskade, gärna supiga, svärjande och simpla, bara de förbli sig själva, och han vet, att skolorna komma att tillsammans med så mycket annat driva ut även den naiva ursprungligheten". Hur kan man då i denna verkligt gripande berättelse finna "en udd mot folkbildningsarbetet"? Snarare skulle man kunna säga tvärt om. Det förefaller, som om herr De Vylder hade tagit sig vatten över huvudet, när han grep sig an med denna studie, som dock — det skall erkännas — även innehåller en hel del tankvärda saker. Det nya släktet behöver nog inte skämmas för de förfäder, som Bondeson skildrar. Det ligger något storstilat rätlinigt över Bondesons hallänningar, och ibland förefalla de oss något hårda. Men är det inte något av detta, som går igen hos de nutida invånarna, som åtminstone i fråga om hembygdsforskare uppvisa så många vackra prov på uthållighet och seghet, egenskaper som nog sammanhånga med förfädernas hårdhet?

JOH. GÖTLIND.

Ernfrid Tjörne: Från Tivedens hjärta Holmbergs bokh. i distr. Askersund.

Bland de många karga, men underbart vackra trakter, som vårt land är så rikt på, hör nog Ti-

veden till de minst kända. Visserligen tangeras denna skiljemur mellan Göta och Svea riken, mellan de nord- och sydsandinaviska högländerna, av stambanan Stockholm-Göteborg, från Skövde kan man på en annan järnväg komma nära dess södra gräns vid Karlsborg, och ett par något så när hyggliga landsvägar göra det möjligt för den bilande turisten att få se något mera av dess fördolda skönhet, men till Tivedens hjärta, som Tjörne kallar sin bok, leda inga vägar, knappt stigar en gång.

Från Askersund för författaren oss till Elmedalen, Fagertårn, Vargaklämman, Gubbens rödja, Olshammar och allt vad de heta dessa de många ställen, där sagan och romantiken torde bli svåra att utrota. Förf. har suttit med gamla undantagsgubbar och gummor i deras skumma ryggåstugor, frågat och upptecknat, han har vandrat över gungflyn fram till svarta skogssjöar, främst bland dem Fagertårn, i vilken man 1856, första gången i vårt land, fann den röda näckrosen, han har firat julotta i Sankta Birgittas gamla kyrka och han har upptecknat i ord och noter gamla låtar, som hålla på att glömmas. Den gamla skogens mystik har gripit förf. och håller honom ännu fången, då han skriver sin bok, vars sidor ofta äro hållna i arkaiserande stil med gammaldags ord och vändningar. Förf. har påtagligen själv funnit Tivedens hjärta, och hans arbete måste anses som en mycket god litterär vägvisare dit.

Rent topografiskt sett skulle man däremot önska, att den karta, som förf. själv ritat över Tiveden, varit av samma goda beskaffenhet som boken. Det hade ju varit bättre att reproducera det önskade partiet efter Generalstabens kartblad. F. ö. synes förf. så ha levat sig in i forna dagars kultur, att han endast motvilligt använder sig av en sådan tingest som en kamera, utan har själv i blyerts eller tusch ritat ett stort antal av bokens illustrationer.

G. T.

J. A. Göth: *Knektar, bönder och annat småfolk*. Oskar Eklund, Stockholm.

När man ser teckningen på omslagssidan av Göths nya bok, kommer man närmast att tänka

på en bondkomiker. Och man blir nästan rädd för att förf. frångått den skildringskonst, som han lyckats så bra med i sitt första arbete. Man behöver dock inte läsa så långt i boken, förrän man finner, att Göth fortfarande står stadigt fast på den smäländska jorden och att han använder sitt tungomål till god och levande skildring. Boken är dock ojämnare än den förra, och mycket är endast utkast och fragmentariska skildringar. Det blåser dock en fläkt av friskt humor och gott lynne genom hela boken. Man tvivlar inte heller på en enda historia från denne trovärdige berättare, vare sig han talar om knektoriginal, backstugosittare eller sockensmeder. Förf. skänker verkligen goda inblickar i livet från en trakt av vårt land, som krävt järnvilja och ovanligt hårda nävar, för att dess odlare och bebyggare skulle kunna få fram det nödortftigaste till hem och härd.

Näre ol från fäxkammar'n Ol å vise på Hälsing-mål (Fala-mål) tå Movitz. Eric Ericssons Bokhand., Ljusdal.

Föreliggande berättelser och visor äro helt skrivna på dialekt, på Fala-mål, d. v. s. målet i Färila socken i västra Hälsingland. De äro helt naturligt mest njutbara för hälsingarna, men för att även en "utbölning" skall kunna få någon glädje av boken, har förf. försett den med en ordlista till förklaring av de svåraste orden samt en liten grammatik jämte anmärkningar om uttalet. Som källa för studiet av Hälsinglands folkmål är boken vederhäftig och utmärkt.

Movitz' historier — av vilka flera röra "kristi'n" — äro roligt berättade. Förf. gisslar sina hälsingars små svagheter, men han är för mycket humorist för att kunna bli elak på allvar.

JOH. GÖTLIND.

INSÄND LITTERATUR.

AREEN, ERNST E.: *Borgholm*. Stadens och badortens historia. Acta Oelandica. II. Skrifter utg. av Ölandsklubben i Stockholm. Stockholm 1924.

Den äldsta Närkesbeskrivningen i övers. och med kommentarier utg. av J. L. SAXON. [*Lust und Nutz der Provintz und Landschaft Nerik in Schweden* av DIONYSIUS FISCHER. Västerås 1639.] Stockholm 1925.

ECKERBOM, ÁTHOS, OCH ÉKEBERG, GUSTAV; *Hembygdskartor över Nora by, Nora stad och bergsförsamling samt Vikerns kapell*. Nora 1925.

ERIXON, SIGURD: *Skansens kulturhistoriska avdelning*. Vägledning för besökande. Stockholm 1925.

Halländsk bygdekultur. Studier rörande fornminnen, folkmål och folkliv redigerade av DAVID ARILL, HJ. LINDROTH, ELOV LINDÄLV. Göteborg 1925. (Hallands hembygdsförbund och Västsvenska folkminnesföreningen.)

Holavedens hembygdsgård. Uppgifter om densamma utgivna av Holavedens hembygds- och fornminnesförening. Tranås 1925.

HÖGDAHL, THOR: *Naturskydd i Sverige*. Handbok för skola och hem. Utarbetad på uppdrag av Svenska Naturskyddsföreningen. Med förord av KARL STARBÄCK. Stockholm 1925.

KARLSSON, J. A.: *Sörmländska slott och gårdar*. Anteckningar och minnen. 3. delen. Nyköping 1925.

LEVANDER, LARS: *Dalmålet*. Beskrivning och historia. I. Uppsala 1925.

MEYER, C.: *Das Bauen auf dem platten Lande und in den kleinen Städten Schleswig-Holsteins*. Baukatechismus mit Bildern. Herausgegeben und verfasst im Auftrage des Schleswig-Holsteinischen Landesverein für Heimatschutz. 3. Aufl. Lübeck u. å.

Modern Architecture in Denmark. Issued by The Society of Academical Architects in Denmark. Copenhagen 1925.

RÖNNOW, SIXTEN: *Jernkontorets samlingar av svenska bergshistoriska bilder*. Uppsala 1925.

SAXON, J. L.: *Rart folk*. Fyra berättelser på närkengska. Stockholm 1925.

Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium med stöd av K. Vitt.-, hist.- o. ant.- akad. utg.

av SIGURD CURMAN och JOHNNY ROOSVAL. *Gotland*, band I, häft. 2. *Tingstäde kyrka i Lummelunda ting* av EFRIM LUNDMARK. Stockholm 1925.

WILDT, FRIDOLF: *Hemsjö socken under 1700-talet*. Anteckningar från det forna Hemsjö. Alingsås 1925.

Villands och Gårds häraders hembygds kurs i Åhus 1923. Kristianstad 1924.

Värnamoorten i gången tid. Minneskrift i anledning av hembygdsmuseets i Värnamo invigning den 6 juni 1925. Utg. av Värnamo hembygdsförening. Värnamo 1925.

ZIMMERMANN, IRENE: *Romantische Landschaft*. Eine Auswahl aus Werken der deutschen Romantik in Wort und Bild. Bremen 1925. [Utg. av Deutscher Bund Heimatschutz.]

BIDRAG TILL BARA HÄRADS BESKRIVNING. utg. av Bara härads hembygdsförening. 3. *Folkdiktning från Bara härad* insamlad av PER ANDERSSON och INGEMAR INGERS. Lund 1925.

BRAGE. ÅRSSKRIFT XV—XVIII. 1920—1923, Helsingfors 1925. Innehåller bl. a.: *Brages årsberättelser 1920—1924, Några anteckningar om folkvisan i Åboland* av GRETA DAHLSTRÖM, *Allmogens dräktskick i Lappfjärd och Tjock socknar* av YNGVAR HEIKEL, *Isländskt byggnadssätt på landet* av STÉFAN EINARSSON.

DALARNAS HEMBYGDSFÖRBUNDS TIDSKRIFT utg. av Dalarnes hembygdsförbund. 14. årg. 1924. Red. KARL TROTZIG. Hedemora 1925. Innehåller bl. a.: *Var gick Olof Haraldssons tåg genom Svea välde* av F. SCHENSTRÖM, *Engelbrekt i Dalarna* av KARL TROTZIG, *Leksands hemsjödsförening* av GUSTAF ANKARCORONA, *En bondgård i södra Dalarna på 1700-talet* av KARL TROTZIG, *Erik Axel Karlfeldts anträd* av KARL TROTZIG, *Allmogeliv i Leksands socken före 1870-talet* av MÅLAR BRITA ANDERSDOTTER, *St. Skedvi sockendrätt* av KARL TROTZIG, *Om byggnad och restaurering av kyrkor* av ERIK FANT.

DANSK NATURFREDNING. Foreningen for Naturfrednings årsskrift 1924—25. Red.: ERICK STRUCKMANN. København 1925. Innehåller bl. a. Vort Fredningsarbejde 1924—1925, Ändringsforslag til Naturfredningsloven, Ändringsforslag til Jagtloven, Vore Ändringsforslag til den ny Jagtlov af WESENBERG-LUND, Lenenes og Stamhusenes Aflesning og vort Fredningsarbejde under Udstykningen, Naturfredning og Byplanlægning af VINDING KRUSE, Landskab og Bebyggelse af EINAR DYGGVE.

FORNVÄNNEN. Meddelanden från K. Vitt.-hist.-o. ant.-akad. 1924. Red.: SIGURD CURMAN. Sthlm. 1924. Innehåller bl. a. "Sjöborgar och hamnstäder" av ADOLF SCHÜCK, Några iakttagelser angående domareringar i Norra Västergötland av K. E. SAHLSTRÖM, Bronsstatyetten från Tåby av ARTHUR NORDÉN, Konservering av järn av ERIK SÖRLING, Tvenne nya fall av trepanation i vårt land av CARL M. FÜRST, Undersökningar på ett gotländskt järnåldersgravfält av OLOV JANSE, Avrättningsplatsen vid Alvastra — en stenåldersgrav av T. J. ARNE, Senmedeltida textilier i S. Råda kyrka i Värmland av VIVI SYLWAN, "Folkungaroten" av HANS TOLL, En norrländsk megalitgrav av GUSTAF HALLSTRÖM, Brånsåldersgravar i Medelpad av GUSTAF HALLSTRÖM, Sankt Per i Sigtuna av BENGT THORDEMAN, De bohuslänska hällristningarnas skeppsbilder av OSSIAN ELGSTRÖM, Riksantikvariens årsberättelse för år 1924.

FRÅN GUTABYGD. Minnesblad av gotländska hembygdsföreningar. Visby 1925.

FRÅN GÄSTRIKEBYGDER. Gästriklandsfolk-högskolas årsbok. 6 årg. 1925. Red. KARL HEDLUND. Storvik 1925. Innehåller bl. a.: Något om Ockelbo av O. D. LINDVALL, Järnbruken i Ockelbo av L. E. BERGLUND, Ockelbo sockens boplatser av K. J. ÅGE, Ur Ockelbo sockens äldre historia av KARL HEDLUND, Något om Ovensjö

sockens gamla dräkter av GRETA HEDLUND, Erik-Jansenismen i Ovensjö av AUG. GRANE, Västerbergs elevförbunds folktraditionsinsamling.

SCHWABISCHES HEIMATBUCH 1925. Herausgegeben vom Bund für Heimatschutz in Württemberg und Hohenzollern. Stuttgart [1925].

SKÅNSKA GÅRDAR OCH HUS. Band 3. häft. 2. Utg. av FRITJOF HAZELIUS. Skånska föreningens för byggnadskultur årspublikation 1925. Byggnadskultur i Landskrona under 1700-talet av FRITJOF HAZELIUS. Häft. 2. Lund 1925.

SVERIGES NATUR. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1925. 16. årg. Red. THOR HÖGDAHL. Stockholm 1925. Innehåller bl. a. Björnen och nationalparkerna av SIGFRID ERICSON, Den sydsvenska kustens naturskyddsfrågor av G. EINAR DU RIETZ, "Vackra verk", Samfundets för hembygdsvård utställning av JOHN ÅKERLUND, Bäverinplanteringen av ERIC FESTIN, Naturskydds-rörelsen i Holland och Belgien av EMIL BÄCKLIN, Vetenskapsakademiens naturskyddsärenden av FR. E. ÅHLANDER, Naturskyddslitteratur, tryckt i Sverige 1924, av FR. E. ÅHLANDER.

"UTANVESSARN", utg. av Valbo hembygdsförening 1925. Red. ALGOT TÖRNQUIST. Gefle 1925.

VÅR BYGD 1925. Utg. av Hallands hembygdsförbund. 10. årg. Varberg 1925. Innehåller bl. a.: Studiet av hembygdens flora som ett led i hembygdsforskningen av G. ERDTMAN, Halländskt arbetsliv, III, av ALBERT ANDERSSON, Hembygdsvården i Halland.

ÖNNINGEN 1925. Utgiven av Ölands ungdomsförbund. Borgholm 1925. Innehåller bl. a.: Öländska kulturforskare av MANNE HOFRENN.

M E D D E L A N D E N

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD.

SAMFUNDETS KURSER. I förening med Västra och Södra Hälsinglands hembygdsförbund och med understöd av bland annat Gävleborgs läns hushållningssällskap, kommuner och enskilda, har Samfundet för hembygdsvård anordnat en kombinerad byggmästare- och mästarkurs för möbelsnickare i Bollnäs under tiden den 9—19 november 1925.

Ansökan om anordnandet av byggmästarekurser ha till samfundet inkommit från Karsjö hemslöjdskurs och fornhem i Järvsö samt i förening från Skånska föreningen för byggnadskultur, Föreningen för fornminnes- och hembygdsvård i Sydöstra Skåne samt Fabriks- och hantverksföreningen i Simrishamn.

En av Samfundet för hembygdsvård i förening med Svenska ungdomsringen för bygdekultur anordnad kurs för fiolbyggare pågår i Stockholm, vilken börjat den 1. november. Den kommer att omfatta en tid av 4 à 6 veckor och ledas av den kände violinbyggaren Erik Lindholm, Stockholm.

* * *

INVENTERING AV LANDETS FORNMINNEN. Vitterhetsakademien hemställer i sina riksdagspetita, att till ökade medel för fornminnesvården, närmast i syfte att åstadkomma en inventering av landets fornminnen, måtte anvisas för budgetåret 1926—1927 ett extra reservationsanslag å 10,000 kr.

Akademien erinrar om, att en officiell förteckning över samtliga hittills kända fornlämningar saknas i vårt land. Tack vare det av innevarande års riksdag beviljade anslaget har emellertid akademien satts i tillfälle att vidtaga vissa förberedande åtgärder för att avhjälpa denna kännbara olägenhet.

Sälunda kommer under nu löpande budgetår en vetenskapligt kvalificerad person att företaga en systematisk-kritisk undersökning av de inventarieuppgifter, vilka redan förefinnas i antikvariskt-topografiska arkivet och andra liknande samlingar och äro av beskaffenhet att kunna utnyttjas i ett blivande generalregister över fornlämningar.

Denna primära undersökning anser akademien vara nödvändig för undvikande av dubblingsarbete. I detta vetenskapliga biträdes uppgifter ingår även att uppgöra en plan för det blivande inventeringsarbetet samt en beräkning av kostnaderna för generalregistret.

Arbetena beräknas draga en tid av två år, och akademien anser sig först efter denna tidrymd kunna avgiva någon beräkning rörande kostnaderna för denna inventering.

Akademien föreslår vidare, att det till vård och underhåll av Visby ruiner och andra under akademiens direkta vård ställda byggnadsminnesmärken uppförda ordinarie reservationsanslaget måtte ökas med 5,000 kr. till 10,000 kr. Det måste anses vara en ofrånkomlig plikt för akademien — heter det i motiveringen — att underhålla de under dess omedelbara vård ställda byggnaderna på ett sådant sätt, att icke berättigad anledning till klander i sådant avseende må kunna riktas mot den myndighet, som har till uppgift att utöva uppsikt även över andra myndigheters och korporationers sätt att vårda dem tillhöriga eller underställda byggnadsminnesmärken. Akademien uttalar en förhoppning, att det statsfinansiella läget numera skall kunna tillåta en höjning av ifrågakvarande anslag och återoppar vad riksdagens revisorer efter studier på ort och ställe anfört i fråga om Visby ruiner.

DALARNA.

GRYTNÄS SOCKENS GAMMELGÅRD invigdes söndagen den 6. september vid en storslagen hembygdsfest, som samlat cirka 3,000 besökare. Föredrag hölls av sekreteraren i Dalarnas hembygdsförbund, rådman Karl Trotzig, och efter föredraget höll de församlade bygdespelmännen spelmansstämma. Den nu invigda gammalgården stammar från 1700-talets början. Till densamma har förr hört ett medelstort jordbruk, men jorden blev för några år sedan avsöndrad och fastigheten kom sedermera i hembygdsföreningens ägo. Denna för-

ening bildades 1919 och dess ordförande är hemmansägare David Larsson i Kyrkbyn. Föreståndare för gammalgården är överlärare Agaton Ericsson från Avesta.

HEMBYGDSFÖRENING FÖR VIKA OCH HOSJÖ. Vid en hembygdsfest i Vika under augusti månad väcktes förslag om bildandet av en hembygdsförening för socknen, varvid en interimstyrelse tillsattes, som fick i uppdrag att utarbeta stadgar m. m. Föreningen har nu konstituerats under ordförandeskap av sägverksägaren Carl Eriksson, Fernviken.

NORRBOTTEN.

HEMBYGDSFÖRENING I ÄLVSBYN. Vid sammanträde med intresserade har man beslutat bilda en hembygdsförening för Älvsbyn. En interimstyrelse tillsattes med uppdrag att upprätta förslag till stagar. I denna invaldes kyrkoherde Gustafsson, kommunalnämnsordf. J. P. Johansson, jägmästare P. Törnblom, handelsföreståndare H. Westberg samt posttjänsteman Ragnar Lundberg.

NÄRKE.

GÄLLERSTA FORNGÅRD har under sommaren erhållit en del nya byggnader, bland annat ett gammalt soldattorp, som ditflyttats från Älsta i Ekeby och som lytt under Västernärkes kompani, nummer 97 av Kungl. Livregementet till fot, samt dessutom ett gammalt pörte från Fogdegården i Attersta.

SKÅNE.

TOMELILLA BYAGÅRD. På initiativ av en skara intresserade Tomelillabor har inom köpingen bildats en förening för att övertaga den äldsta bevarade byggnaden i Tomelilla, en gammal bondgård, belägen vid "byagadan", för att där inreda ett hembygdsmuseum för Tomelilla med närmaste omnejd.

SMÅLAND.

BLÅ JUNGFRUN RÄDDAD. Tanken på Blå jungfruns bevarande som naturminnesmärke är, som

bekant, ganska gammal och har under senare åren tagit karaktären av snart sagt ett krav från en stor allmänhets sida, särskilt då med tanke på den förödelse, som gripit allt vidsträcktare utöver de vackra klippartierna. Man insåg, att vad som här skulle göras, måste göras snart, om icke skövlingen totalt skulle ödelägga öns prägel. Mellersta Kalmar läns hembygdsförening stred också länge allt efter förmåga för det vackra målet att bevara ön, men det visade sig snart, att den enda effektiva åtgärd, som här kunde ifrågakomma, vore att friköpa området, och detta översteg föreningens förmåga. Planerna uppgåvos dock icke, utan föreningen hade alltjämt sin uppmärksamhet fäst på förhållandena och sökte bland annat genom tidningspressen verka för saken. Även i riksdagen har frågan om öns frigörelse varit uppe men fallit.

För hembygdsföreningen och för den intresserade allmänheten tedde sig det hela ganska mörkt, när landshövding Falk i Kalmar, med blicken öppen för de skönhetsvärden, som hotades, tog sig an saken. Detta landshövdingens intresse tog sig bland annat uttryck i upprepade rådplägingar med hembygdsföreningen, vars sekreterare, direktör John Linder, lika varmt ivrade för öns bevarande. Frågan var emellertid mycket invecklad på grund av en hel del ogynnsamma omständigheter, bland vilka i främsta rummet torde få nämnas det förefintliga stenbrytningskontraktet. Man sökte bl. a. förgäves få till stånd ett byte mot granitberg på fastlandet.

Läget ljusnade emellertid omsider, så att slutligen endast penningfrågan återstod. Det hade visat sig, att det hela ginge löst på den betydande summan av 35,000 kronor. Man dryftade olika möjligheter och fann då, att enda sättet för uppdrivande av beloppet var genom en donation. I ingenjör Torsten Kreuger i Stockholm fann man omsider mannen, som både satt inne med de ekonomiska resurserna och offerviljan.

Den erforderliga summan — 35,000 kr. — har nu genom hembygdsföreningens sekreterare, direktör Linder, ställts till landshövding Falks förfogande på uppdrag av ingenjör Kreuger. Den storartade gåvan har möjliggjort dels inköpet av ön och dels åtkomsten av stenbrytningskontraktet. Öns ägare, godsägare Nordenskjöld, Virbo, erhöill för själva ön 5,000 kronor samt 10,000 kronor för avståendet

av sin del i stenbrytningskontraktet. Stenhuggerfirman Fernström i Karlshamn har avstått från brytningsrätten mot en ersättning av 20,000 kronor. Landshövding Falk har nu till k. maj:t överlämnat gåvobrev på ön under villkor att ön så snart som möjligt avsättes till nationalpark.

GNOSJÖ HEMBYGDSFÖRENING, vars stiftande förut omnämnts i tidskriften, har förvärvat en gammal ryggåsstuga, den s. k. Gunnarstugan, vilken föreskriver sig från slutet av 1600-talet. Den har under sommarens lopp flyttats till en högt belägen plats norr om Gnosjö järnvägsstation och i densamma har inrymts ett hembygdsmuseum, som under livlig tillslutning av ortbefolkningen invigdes söndagen den 20. september. Samlingarna omfatta allmogeföremål från orten samt gamla redskap från ortens talrika träddragerier.

SJÖSÅS HEMBYGDSFÖRENING bildades vid sammanträde den 2. oktober. Till styrelsemedlemmar utsågos förvaltare G. Bolander, skriftställare J. A. Göth, kyrkoherde L. E. Lindstam, folkskollärare Karl Theorin, kommunalstämmeordförande John Dælender, forstmästare Harald Larsson och arrendator Axel Carlsson.

SÄVEDE FORNMINNESFÖRENING har stiftats vid ett sammanträde i Vimmerby under sommarens lopp. Interimstyrelsen har vidtagit förberedande åtgärder i och för inköp av en stuga i Rumskulla socken, vilken skall komma att inrymma ett hembygdsmuseum för Sävedebygden.

UPPLAND.

KOMMINISTERBOSTÄLLET I HÄRKEBÄRGA, som den 1923 bildade hembygdsföreningen hoppats förvärva till hembygdsgränd, har på grund av för höga kostnader ej kunnat övertagas av föreningen. Planerna på förvärvandet av det gamla komministerbostället mottogs med stort intresse från museimannahåll. Det är tråkigt, att saken icke gått att fullfölja, men det är att hoppas, att föreningen skall finna annan lämplig lokal i trakten för förvarandet av den redan aktningensvärda samlingen av gamla föremål, belysande uppländsk kultur i dessa trakter, som redan gjorts.

VÄRMLAND.

VÄRMLANDS FORNMINNESFÖRENING OCH FÖRENINGEN VÄRMLANDS LÄNSMUSEUM SAMMANSLÅS. Vid sammanträde i Karlstad den 30. september beslöts, att Värmlands naturhistoriska- och fornminnesförening skulle sammanslås med Föreningen Värmlands länsmuseum. Den så beslutade sammanslagningen har trätt i kraft från och med första november.

FRILUFTSMUSEUM I KARLSTAD. Söndagen den 16. augusti invigdes det nya friluftsmuseet i Karlstad, beläget i Mariebergsskogen, vilken utgör en del av den gamla herrgården Marieberg, som för ett trettiotal år sedan donerades till staden. För jämt tio år sedan väckte köpman Wilh. Welin, museets nuvarande intendent, ett förslag att Värmlands naturhistoriska- och fornminnesförening skulle upprätta ett friluftsmuseum. Den gamla herrgårdens byggnader äro avsedda att inom en nära framtid tagas i bruk för att ge plats åt föreningens nu i gamla gymnasiehuset inrymda samlingar. De byggnader, som uppförts i parken, utgöras tills vidare av en väderkvarn från Örryd på Värmlandsnäs samt en skvaltkvarn från Lekvattnet. Närmast kommer att uppföras en gammal stallbyggnad från Högboða samt en kölna från Eskilsäter.

VÄSTERBOTTEN.

SKELLEFTEÅ MUSEUM har nu inflyttat i sina nya lokaler, det 1764 uppförda majorsbostället Nyborg. Grundstommen av museets samlingar utgöres av häradsbövding A. F. Ekevals samlingar. Han tog på 1870-talet initiativet till bildandet av Skellefteå fornminnesförening och vid sitt avflyttande från orten 1888 överlät han hela sin samling till Skellefteå. Såsom förut omnämnts ha samlingarna hittills blott varit provisoriskt ordnade och fört en tämligen obemärkt tillvaro, tills de nu slutligen fått en värdig bostad i det gamla majorsbostället, där de ordnats av museets föreståndare, herr Alfr. B. Levin. Samlingarna omfatta förhistoriska föremål, däribland det märkliga bronsåldersfyndet från Storkåge, bestående av sexton olika prydnadsföremål, kyrkoinventarier, möbler, allmogeföremål, vapen m. m.

VÄSTERGÖTLAND.

BRODDATORPS FORNMINNESSTUGA, den s. k. Bankestugan, invigdes den 30. augusti. Broddatorps hembygdsförening stiftades 1922 med huvudsaklig uppgift att "mottaga, istandsätta och vårda den av greve E. Hamilton skänkta ryggåsstugan, 'Bankestugan', belägen på Bosgårdens egendom i Hornborga socken samt inreda och möblera densamma i enlighet med 1700-talets allmogestil".

ÅNGERMANLAND.

HEMBYGDSFÖRENING I BJÄRTRÅ. Vid en hembygdsfest, anordnad vid Bjärträ gamla kyrkoplats den 23. augusti, bildades en hembygdsförening för Bjärträ församling för att vårda fornminnena i bygden och då främst den gamla kyrkoruinen i Nässom.

ÖSTERGÖTLAND.

ALVASTRAS GAMLA ALMAR SKYDDAS. Hos länsstyrelsen i Linköping har Svenska naturskyddsföreningens ordförande, professor Rutger Sernander

i Uppsala, anhållit, att en del gamla almar skola sparas vid den avverkning, som skall företagas för att sätta landsvägen vid Alvastra klostergård i ett skick, som bättre överensstämmer med moderna fordringar. Professor Sernander påpekar, att det ifrågavarande trädbeståndets kärna, från vilken huvudparten av de övriga träden troligen utgått självsådda, utgöres av cirka fjorton jätteträd, som torde vara återstoden av en på 1600-talet eller möjligen redan under medeltiden gjord plantering eller spontan kolonisation på klostermurarnas insida. De gamla träden äro ej blott ur kultur- och naturhistorisk synpunkt av allra största intresse, utan de utgöra även ett inslag av högt värde i landskapsbilden. Det är därför klart att icke något av dem bör avlägsnas utan att mycket starkt välgående praktiska skäl föreligga.

HEMBYGDSGÅRD FÖR RISINGE. Den sedan en del år existerande Risinge museiförening äger ganska omfattande samlingar av äldre allmogeföremål och det är föreningens avsikt att under den närmaste framtiden på allvar taga upp frågan om inköp av en gammal Risingegård för att inreda den till hembygdsmuseum.

HALLANDS HEMBYGDSFÖRBUNDS BYGGNADS- UNDERSÖKNINGAR

AV REDAKTÖR ALBERT ANDERSON, VARBERG.

REDAN DÅ HALLANDS HEMBYGDSFÖRBUND ÅR 1922 BILDADES, uppställdes av förbundet såsom en av dess viktigaste arbetsuppgifter att företaga byggnads- och gårdsundersökningar, och ledamoten av styrelsen, arkitekt Allan Berglund i Göteborg utarbetade ett förslag till plan för arbetets bedrivande. Det stod från början klart för styrelsen, att man icke kunde påräkna skolade medarbetare, åt vilka man kunde överlåta att på egen hand utan vägledning undersöka och beskriva hus och gårdar. På grund därav utarbetades ett formulär för beskrivningarna, avsett att i tillämpliga delar ifyllas. Sedan systemet i sin helhet och i synnerhet formulärets rubriker och frågor genomdiskuterats med intendenterna Sigurd Erixon i Stockholm och Torsten Mårtensson i Hälsingborg samt fil. lic. Åke Campbell, fastställde styrelsen formuläret och lät trycka det. Vid den andra Västsvenska hembygdskonferensen, som hölls i Halmstad under augusti 1924, hade Hallands hembygdsförbund anordnat en liten utställning av bl. a. gårdsbeskrivningar, utförda enligt förbundets system och på dess formulär. Vid konferensen diskuterades frågan om gemensamma formulär och kortsystem för de västsvenska hembygdsorganisationerna. Saken blev hänskjuten till Västsvenska hembygdsnämnden, som beslöt att fastställa gemensamma formulär för samtliga de med nämnden samarbetande organisationerna. Beträffande byggnads- och gårdsundersökningar fastställdes de av Hallands hembygdsförbund tidigare använda formulären utan ändring. Genom nämndens försorg ha de tryckts och kunna rekvireras från Isacsons förlag i Göteborg.

Jag har velat så utförligt uppehålla mig vid förbundets system och formulär för att klarlägga dels, att systemet genomförts efter noggrann omprövning, och dels att våra formulär numera kunna erhållas av vem som helst för ett ganska rimligt pris.

Varje byggnads- eller gårdsbeskrivning ligger i en vertikalpärm, och utanpå denna skrives härad, socken, by, gårdsnamn och inventeringsnummer. Själva beskrivningen utföres på innersidorna av ett helark, planritning av gården med dess samtliga byggnader utföres å ett eller, om så erfordras, flera halvark med angivande av skala och fotografier, inklistras antingen å pärmens innersidor eller å särskilda kartonger, som jämte beskrivning och ritningar lägges inuti pärmerna. För att ge en föreställning om en sådan beskrivning skall här ett exempel anföras.

Beskrivningens text har — till skillnad från formulärets tryckta rubriker — satts med kursiv.

HÄRAD: *Himle.*

SOCKEN: *Tvååker.*

BY: *Fastarp.*

GÅRDSNAMN: *Sven Börsgård (Snickerns, efter en snickare, Sven).*

Inventeringsn:r.....

Nuvarande ägare: *Anna Gunnarsson (stärbhus sedan 1904).*

Kända förutvarande ägare: *August Gunnarsson 1903, Johan Elis Johansson 1868, Anders Börjesson 1809, Börje Bengtsson 1800, Börje Svensson?.*

De olika byggnadernas ålder med angivande av stöd för datering:

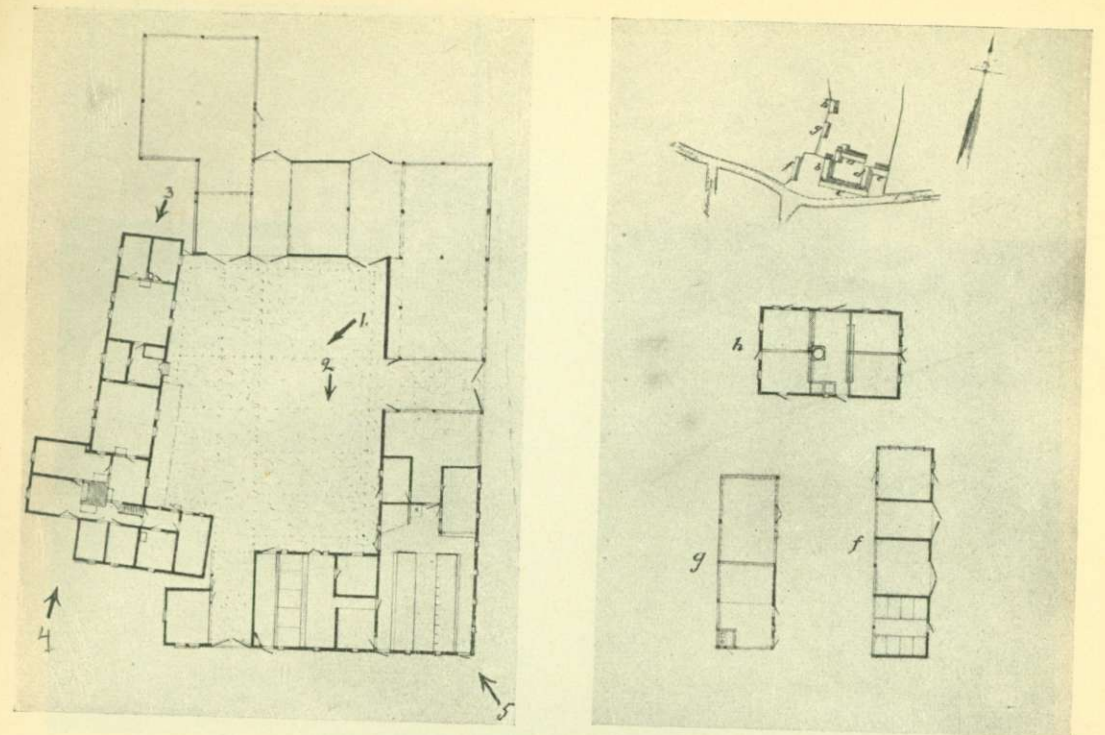
- a) *Manhus: från början ryggåsstuga, huvudsakligen ombyggd av Börje Svensson i slutet av 1700-talet. Brandförsäkringsbrevet säga 1814, vilket ej torde överensstämma med verkliga förhållandet.*
- b) *Ladugård, byggd år 1885 enl. brandförsäkringsbrevet.*
c)	D:o	"	"	1885	"	"
d)	D:o	"	"	1885	"	"
e)	Lada,	"	"	1895	"	"
f)	Stall,	"	"	1895	"	"
g)	Vedbod,	"	"	1814	"	"
h)	Svinhus,	"	"	1894	"	"

Kort byggnadsbeskrivning, (liggtimmer, liggande eller stående plank, korsvirke, tegel, annat material; taktäckning, panel putsning, kalkning, målning):

- a) *Liggande plank i skiften, brädfodrat.*
- b) *D:o d:o delvis brädfodrat.*
- c) *D:o d:o åt gårdssidan, åt vägen resvirke och bräder.*
- d) *Liggande plank i skiften.*
- e) *Resvirke och bräder.*
- f) *Liggande plank i skiften åt öster, resvirke och bräder å gavlarna och åt västra sidan.*
- g) *Liggande plank i skiften åt trädgården, resten resvirke och bräder.*
- h) *Resvirke och bräder, invändigt tegel.*

Samtliga byggnader äro täckta med halm samt målade med röd slamfärg.

Som komplettering till fotografierna en kort beskrivning av byggnadernas utseende

Planritning av Sven Börsgård, Tvååker.

Se beskrivningen.

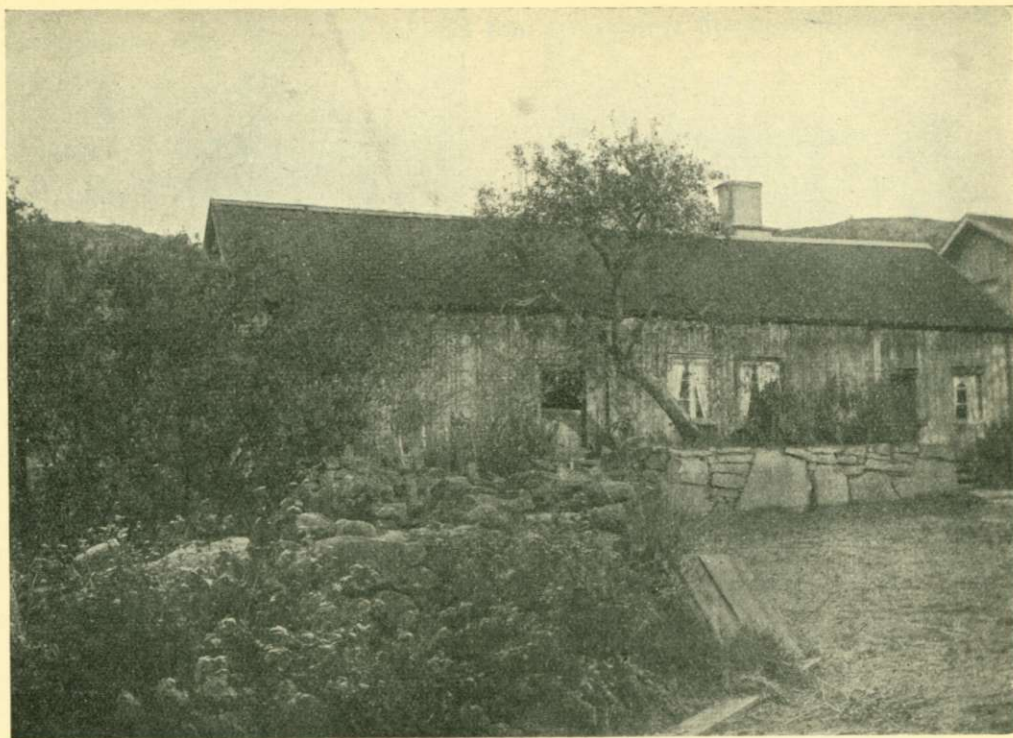
med angivande av intressanta detaljer såsom inre och yttre utsmyckning, inredning, eldstäder, blyfönster, dörrar, portar, inskrifter och utskurna tecken å stockar och bjälkändar m. m.:

Manhuset invändigt tapetserat med undantag av köket, som förut varit fodrat med breda bräder, nu panel, samt förstugan, som har panel. Å långsidan åt trädgården fanns förr en dörr: då fanns icke någon förstuga utan i stället en gång tvärs igenom byggningen. Förr var det två kamrar närmast förstugan och ett stort rum närmast östra gaveln. Östra gaveln har ett blyfönster.

Träbarrieren framför manhuset åt gårdssidan har inköpts från Oströö omkring 1875. Har där haft sin plats å verandan.

Eldstäderna moderniserade.

Kända utvecklingsstadier (om-, på- och tillbyggnader jämte årtal):
Manhuset är tillbyggt med en vinkel åt trädgårdssidan.

Alex. Börjesson foto 1921.

Häljagård, Frillesås.

Anteckningar om förändringar efter inventeringen, (brand, rivning, ombyggnad eller försäljning):

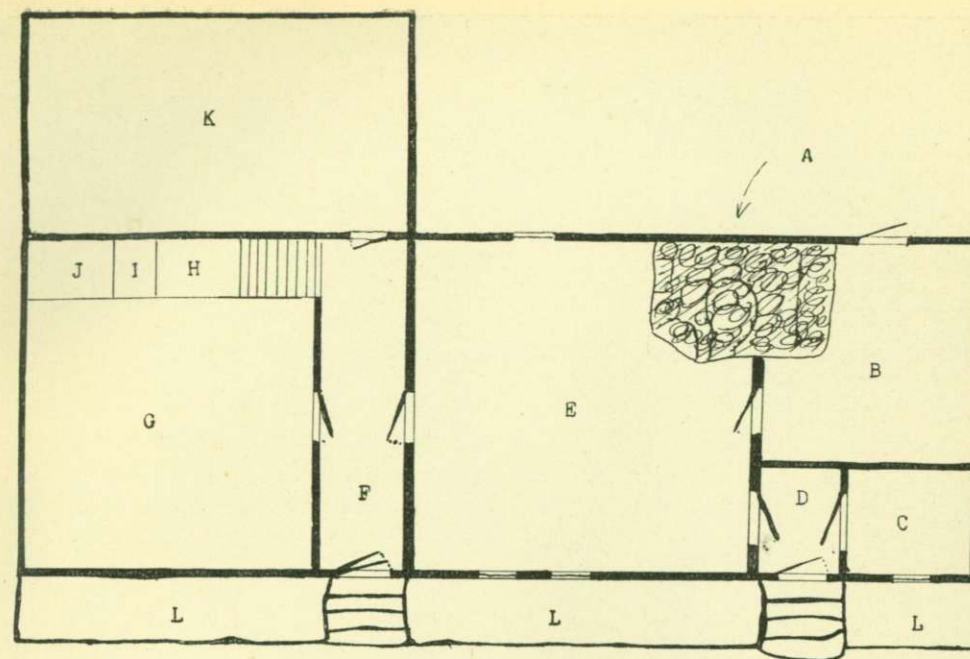
Anm.:

Inventeringen oppgjord den 18/4 1924.

Av: *Börje Gunnarsson*

Denna gårdsbeskrivning har icke medtagits i min uppsats för att visa någon synnerligen väl bevarad äldre gårdstyp utan endast för att visa huru undersökningarna utföras.

Våra undersökare ha vanligen varit unga lantbrukare, som intresserat sig för att göra en ordentlig beskrivning och uppmätning av sin egen gård eller någon gård i deras egen hemtrakt. I allmänhet ha de icke erhållit någon specialutbildning för dessa undersökningar, och därför har förbundet velat underlätta arbetet genom att å tryckta lappar meddela anvisningar och råd. Först och främst anvisas lämplig litteratur, (Åke Campbell: Våra bondgårdar och Karl Berlin: Handledning i uppmät-

Plan av Häljagård, Frillesås.

- A) Eldstad med bakugn. G) Håbbär.
B) Kök. H) Säng.
C) Kammare. I) Skåp.
D) Förstuga. J) Säng.
E) Stuga. K) Källare.
F) Förstuga. L) "Möllbänk".

ning och beskrivning av mindre byggnader). Vidare lämnas anvisningar rörande uppmätningen, såsom t. ex. att väderstreck bör angivas å planen. Olika längor och run i dessa samt brunn, gödselstad o. d. betecknas å planen med bokstäver. Planritning utföres över alla undersökta gårdar och hus. Andra uppmätningar behöva icke nödvändigt utföras, för så vitt icke byggnaderna äro av större intresse. Kunna försvunna längor rekonstrueras, bör detta göras med prickade eller streckade linier. Skulle vid undersökningen konstateras, att gården legat på samma ställe sedan laga skiftet, angives detta. Även "kölna" o. d. byggnader, som ligga ett stycke ifrån gården, skola medtagas. Slutligen meddelas undersökarna, att om utrymmet under någon rubrik i formuläret skulle vara otillräckligt, får undersökaren fortsätta å annat papper.

Beskrivningarna ha i allmänhet varit goda, och somliga ha varit synnerligen förtjänstfullt utförda.

I flera beskrivningar hittas intressanta upplysningar. Så finnes i en beskrivning från Lia i Idala socken, Fjäre härad, följande intressanta passus: „På båda sidor om trappuppgången till vinden står altarskranket till Idala gamla kyrka“. Till samma gård

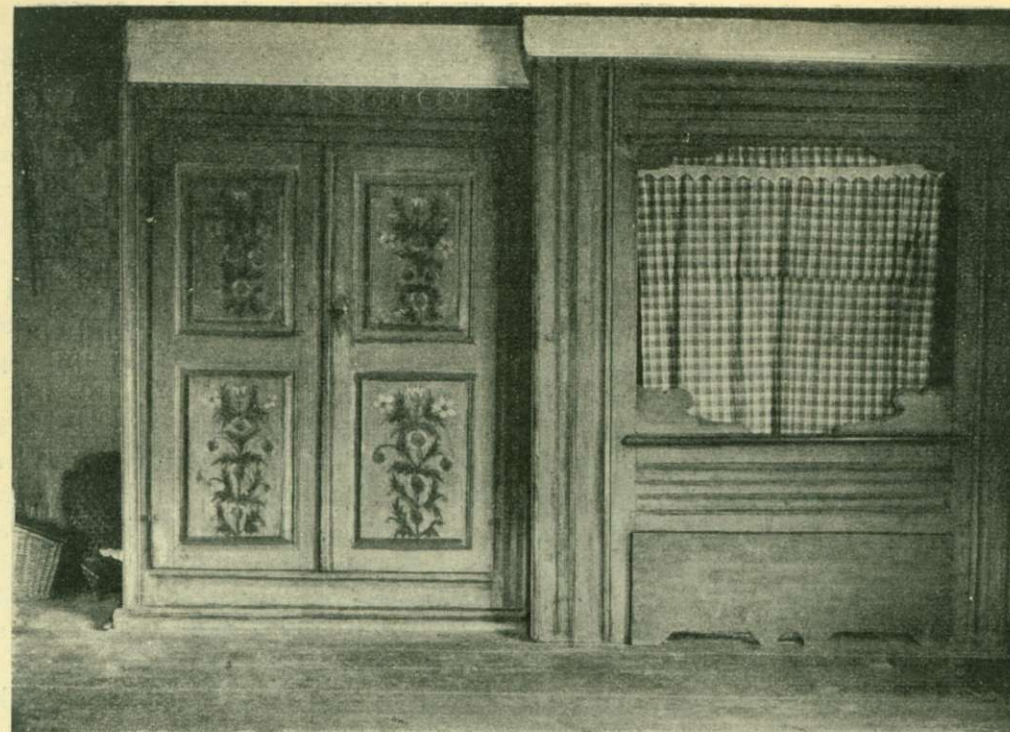
Öppen fyr, Frillesås.

Albert Anderson foto 1923.

hör en byggnad, som numera är ganska sällsynt, nämligen en basta eller kölna, som den allmänt kallas i denna ort. Å planritningen till kölnan se vi att eldstaden, "galten", har sin plats i rummets mitt — byggnaden består av ett enda rum — och att rökgång saknas, få vi veta av beskrivningen.

I en beskrivning av "Skepparens" i Stuf, Frillesås socken, Fjäre härad, å vilken gård samtliga byggnader äro uppförda år 1720, se vi, att ladugården, som byggts i vinkel, har rundats av i hörnet. Detta har varit allmänt brukligt i norra Halland ännu i mannaminne, men numera är "det runda hörnet" starkt på retur. I samma beskrivning finnes den intressanta uppgiften beträffande ladugården, att "takåsen vilar på sul". Å denna gård har även stall och fähus förblivit orörda av den nya tidens moderniseringssträvanden, vilket är mycket sällsynt.

En annan ur många synpunkter intressant gård inom samma socken är Häljagård. Manhuset är ett s. k. loftshus, uppfört 1829. Vid loftshusets västra gavel står det gamla "häbbäret" kvar sedan ryggåsstugans dagar. Detta häbbär är utmärkt väl bevarat med sina gamla sparlakansängar och sängskåp, allt dekorerat av "Målare-

Interiör med väggfast säng och skåp från Ulvatorp, Sällstorp.

Albert Anderson foto 1923.

(Nu i Varbergs museum.)

Gunne", en allmogemålare, som prytt åtskilliga häbbär, skåp och kistor i Fjäre och Viske härader under 1800-talets första decennier. I Häljagårds häbbär ha vi inte bara de väggfasta utan också de lösa möblerna kvar sedan den gamla tiden. De sirligt dekorerade kistorna stå kvar på sina sekelgamla platser, och runt väggarna uppe vid taket löper en bård av gamla förnämliga "hannklä", som med sina rikt omväxlande mönster i rött på vit botten vackert lysa upp de av ålder mörknade väggarnas breda plankor. Och detta hem bebos än i dag; det gamla häbbäret har aldrig stått obrukat och bortglömt, utan de nuvarande invånarna, som själva vuxit upp på gården, ha tagit hus och bohag i arv jämte sederna och traditionerna och fört alltsammans med sig in i vår tid med all dess nymodigheter.

En beskrivning av Häljagård kan visserligen aldrig ge en tillfredsställande bild av detta hem, ty den ogripbara, trevna ro, som där strömmar besökaren till mötes, fångas icke i en torr beskrivning. Men hembygdsförbundet har dock i ord och bild velat rädda minnet i den mån det är möjligt.

Planen till Häljagårds manhusbyggnad visar oss, huru ryggåsstugans närmaste efter-

trädare, loftshuset, vanligen planerades i dessa bygder. Framför huvudfasaden åt gården fanns alltid en uppmurad "mollbänk", (se bild sid. 145), vari gammaldags härdiga blomster trivdes. Uppför en trappa av stora gråstenshällar kom man till förstugudörren, varöver ofta stod ett skyddande "bislag". Ytterdörren var avdelad på tvären, "halvdörrar", och stängdes inifrån med två bastanta bommar. Från den lilla förstugan kom man genom en dörr till höger in i en mindre kammare utan eldstad, och genom en dörr till vänster kom man in i "stugan", som är familjens dagligrum, sovrum och vid högtidliga tillfällen festsal. Det vanligen omålade takets synliga bjälkar gå tvärsöver stugan från yttervägg till yttervägg. Eldstaden, som helt är murad i gråsten i bruk av ältad lera med tillsats av sand, har en öppen välvd "fyr" utåt stugan, där även bakugnens "grua" och "påommen" utmynna. Den sistnämnda öppningen leder till ett öppet utrymme ovanpå ugnen.

Från stugan leder en dörr till köket, varest jämväl finnes en öppen fyr. Denna är dock icke välvd, utan här ligger i stället för valvet en stock av trä tvärsöver fyren.

I de flesta bondgårdar hade man dessutom ett häbbär eller i enstaka fall flera. Till häbbäret kom man vanligen från stugan direkt genom en dörr, så vida man inte — liksom i Häljagård — hade en särskild förstuga emellan stuga och häbbär, vilket dock ej var synnerligen vanligt. Denna förstuga i Häljagård bildar ju en tvärs genom byggnaden gående gång, som uppstått genom att man vid uppförande av loftshuset lämnat ett mellanrum mellan detta och det äldre häbbäret.

Till häbbärets inrede hörde alltid de väggfasta sparlakanssängarna, emellan vilka väggfasta skåp hade sin plats. Vid väggarna stodo familjens blomsterdekorerade kistor uppställda, och här brukade man oftast i vardagslag hänga upp sina helgdagskläder.

På loftsstugans vind, "loftet" fanns vanligen vid gaveln ett rum, "nattstugan", som jämte häbbäret fick tjänstgöra som gästrum.

Å byggnadens baksida fanns ofta en tillbyggnad, som inrymde källare för matvaror liksom i Häljagård. Dessutom fanns det vanligen en särskild rotfruktskällare, som emellertid räknades till uthusen.

Det förekom även ganska ofta att rummen placerats i omvänd ordning mot den här nämnda och å planen till Häljagård synliga, så att huvudingången var förlagd till vänster, sett från gården, varav följer att häbbäret hade sin plats längst till höger från gården sett.

Denna byggnadsplan förekommer i stort sett norr om Varberg. I Varbergstrakten och söder därom möter en annan planläggning av manhuset och av gården i dess helhet. Man får emellertid akta sig för att dra gränser efter linjal, då det gäller hus- och gårdstyper liksom beträffande olika kulturformer i allmänhet. Fastän undersökningarna ännu inte hunnit över det första stadiet av spridda undersökningar över hela området, så ha de dock visat, att de gränser, som kunna konstateras, äro tämligen vaga, i det jämförelsevis breda gränsbälten med olika typer förekomma.

* * *

Gård i Träslöv.

Albert Anderson foto 1923.

Det är självfallet de äldre gårdarna och husen vi först och främst sträva att undersöka. Den traditionsbundna lokalprägel har i yngre byggnader om inte helt och hållet försvunnit dock i stor utsträckning fått träda tillbaka för lån utifrån. En inventering av de äldre byggnaderna i bygden hör därför till det kulturella räddningsarbete, som i våra dagar behöver allt stöd och all uppmuntran för att kunna forceras. Men programmet för våra byggnadsundersökningar är inte därmed slut. Vi önska nämligen få med hela byggelsen så långt detta praktiskt låter sig göra.

Värdet av att sålunda i ett arkiv småningom samla beskrivningar med ritningar och fotografier av landskapets hus och gårdar torde icke behöva särskilt poängteras inför denna tidskrifts läsekrets.

SKÖNHETSKRAV VID UTFÖRANDET AV ELEKTRISKA LEDNINGAR

AV KONSERVATORN DR. ING. KARL F. KÜHN, PRAG.

VÅR TIDS STRÄVANDEN ATT I STÖRSTA MÖJLIGA UTSTRÄCKNING utnyttja de ekonomiska värdena genom att också binda naturkrafterna ha medfört industrialisering av hela bygder, som hittills varit oberörda av det nittonde århundradets storartade tekniska framsteg. All den väldiga kraft, som ännu ligger oanvänd i älvar och forsar, söker människan använda till sin fördel, och hon funderar ständigt på nya medel och vägar, hur hon lättast skall nå sitt mål. Med all rätt betraktas dessa strävanden som ett kännetecken på ekonomisk utveckling och allmänt framåtskridande, men de ha också framkallat en motrörelse, som mer berör människans etiska känslor. Det är önskan att söka bevara naturen så oberörd som möjligt och i sin naturliga förening med de ofta anspråkslösa men för hembygdskärleken dock så värdefulla verken av gångna generationers arbete, ty

Transformatorstation vid Älvkarleö.
Kungl. Vattenfallsstyrelsen.

Transformatorstation vid Domnarfvet.
St. Kopparbergs Bergsl. A.-B.

Sekundärstation vid Norrviken.
Kungl. Vattenfallsstyrelsen.

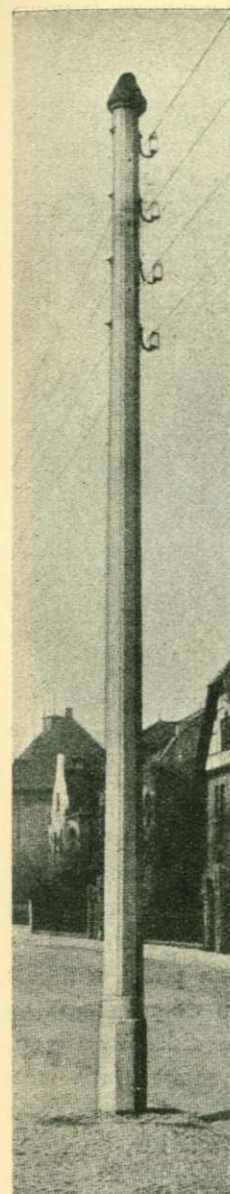
den etiskt och estetiskt kännande människan har ett behov av att kunna njuta av och glädja sig åt dessa värden.

Det alltjämt växande kravet på nya arbetsfält driver människan att uppsöka ännu oberörda områden för att dit förlägga nya arbetsplatser eller utvidga dem, som redan finnas. Det händer ofta, att denna strävan efter nya arbetsplatser just kommer att beröra sådana områden, som äro berömda för sin naturskönhet eller äga betydelsefulla kulturminnesmärken. Under det att man å ena sidan söker göra sådana bygder tillgängliga för industrin, försöker man å andra sidan att bibehålla dessa områden så oberörda som möjligt till glädje och vederkvickelse för människorna. Dessa strävanden innebära visserligen en motsättning men blott en skenbar, ty utvecklingen har lärt oss, att de stora tekniska nyskapelser, som vår tid åstadkommit, även ur teknisk

Kopplingsstation vid Ekesund.
Kungl. Vattenfallsstyrelsen.

synpunkt blott kunna vara verkligt goda, om de samtidigt också äro vackra. Och verkligt vacker är den tekniska eller industriella anläggningen endast om den utom att vara estetiskt väl utformad och anpassad efter materialet och ändamålet, också är vackert infogad i sin omgivning. Ju tydligare vi bakom en dylik anläggning märka en konstnärs ordnande hand och vilja, desto lättare ha vi att uppskatta den till dess fulla värde. Förståelsen för att också tekniken har sina för smaken betydelsefulla uppgifter och plikter börjar allt mer och mer tränga igenom. Fram för allt gäller detta den elektrotekniska industrin, som var en av de första som insåg denna plikt och även sörjde för att med hjälp av konstnärliga krafter ge sina produkter en förädlad form. Det stora tyska bolaget A. E. G. i Berlin var föregångaren på detta område och den man, som fick den konstnärliga ledningen om hand, var

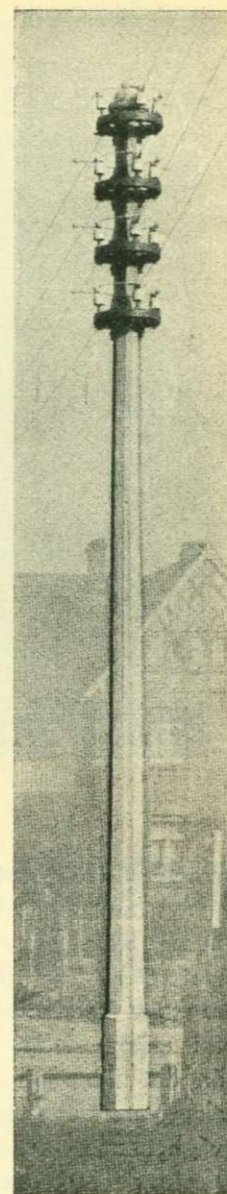
Ledningsmast av
beton.
Sachsenwerk, Tyskland.

¹⁾ För de intresserade hänvisas till författarens arbete
"Elektrische Leitungen in Stadt und Land ihre schön-
heitlichen Forderungen. Eine denkmalpflegerische und heimatschützlicherische Studie". Reichenberg 1924.

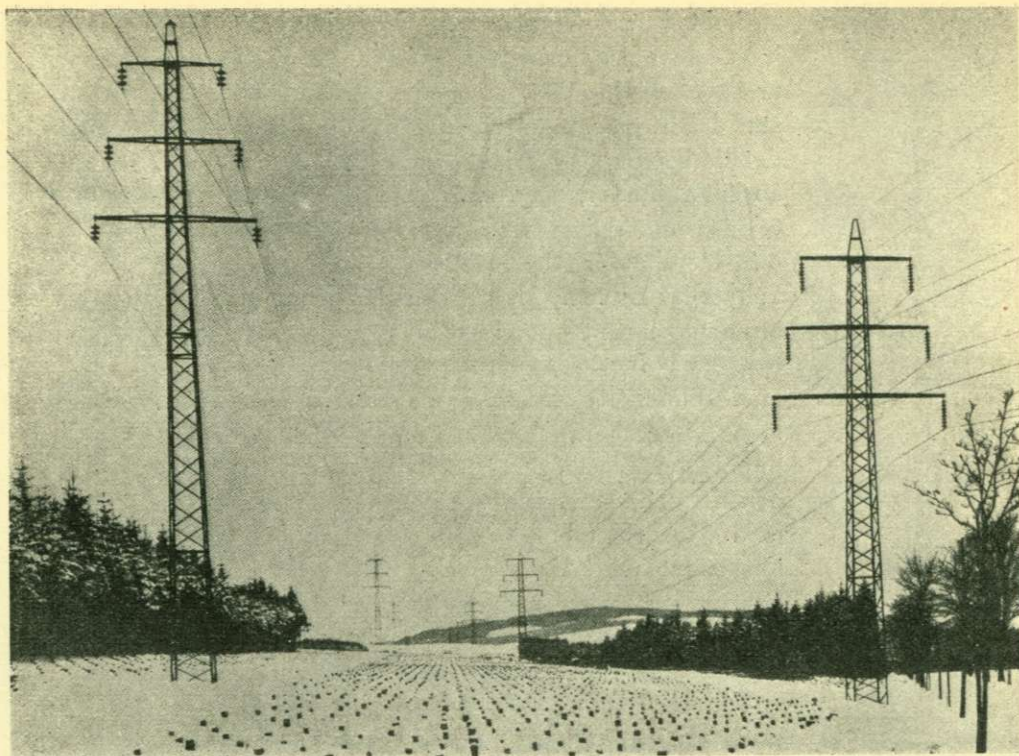
arkitekt Peter Behrens. Om det oaktat just inom denna industrigren så ofta fel göras ur skönhetssynpunkt, så beror detta till största delen på att utförandet av de många detaljarbetena ligger i händerna på ett otal enskilda krafter, som väl kunna äga god teknisk utbildning men äro likgiltiga och oförstående för de estetiska och allmänt kulturella kraven. Med tiden ha vi väl så småningom vant oss vid många av de miss- tag, som begåtts, och allt det, som följer med elektriska ledningar av olika slag, men vi reagera dock däremot, när anhopningen blir för stor och utförandet för oskönt och klumpigt. Om man betänker, med vilken snabbhet det elektriska ledningsnätet utbreder sig och hur skogen av stolpar och virrvarret av trådar ständigt växer, så torde det vara på sin plats att säga några varningens ord ¹⁾).

Vad då i första hand ledningarna i landskapet angår så kan man ur anläggnings- synpunkt uppdelade dem huvudsakligen i tvenne grupper, dels telefon- och telegraf- linjer, som följa landsvägar eller järnvägar, dels starkströmsledningar, som söka sig fram den kortaste vägen mellan kraftstationen och konsumtionsorten.

Ledningar längs landsvägarna störa minst, om de följa vägens alla krökar. Varje avkortning genom genvägar förbi krökarna eller ledningens dragande över vägen bör undvikas. Vid med träd planterade landsvägar böra stölparna, som helst göras av trä, stå mellan träden, om dessas höjd till- låta det, varvid tråden föres över träden.

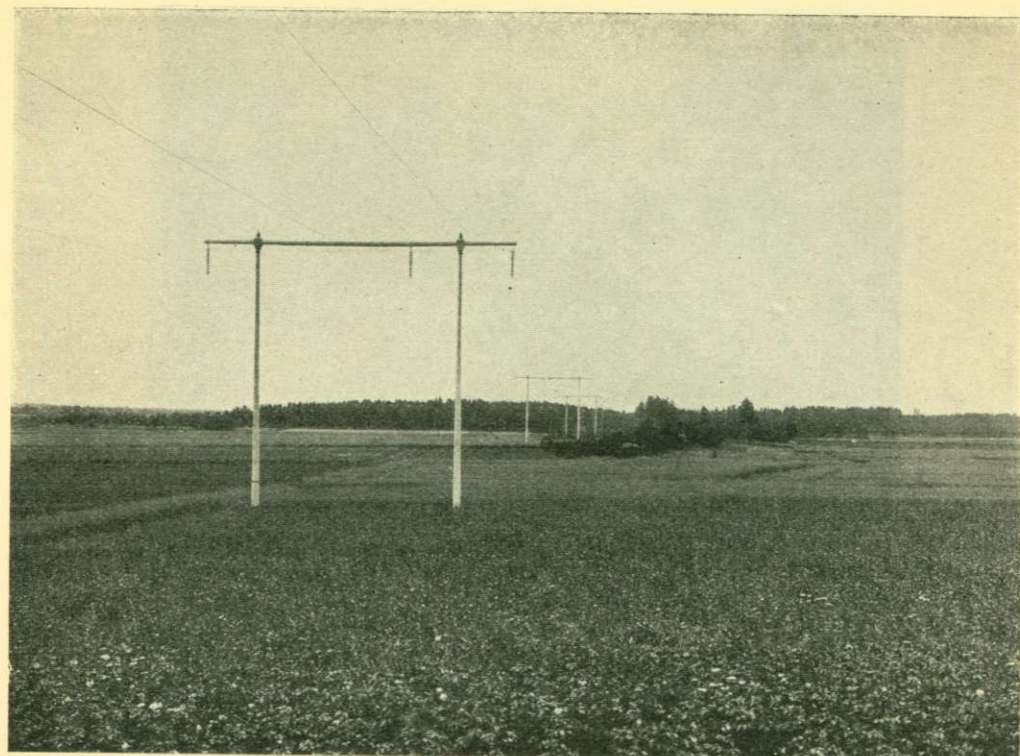
Fördelningsmast av
beton.
Sachsenwerk, Tyskland.

Kraftledning med stolpar av järn.
Sachsenwerk, Tyskland.

Emellertid är det ofta omöjligt på grund av träd Kronornas storlek att placera stolparna mellan träden och i rad med dem. Under sådana omständigheter kunna stolparna lämpligen uppställas utåt fältet vid den yttre dikeskanten, ungefär på 1 1/2 meters avstånd från träd stammen. Sedda från fältet smälta stolparna på så sätt lätt samman med de bakomvarande träd Kronorna, och från landsvägen döljas stolparna till större delen av träd Kronorna. Om ledningen endast följer ena sidan av vägen, är det lämpligt att placera den på norra sidan, emedan de då sammanfalla med skuggan från träden. Att placera stolparna på vägens innersida, varigenom de inkräktar på vägbansans bredd och ofta även nödvändiggöra en stympning av träden, är icke lämpligt. Varje nedhuggande av träd eller varje obetänksamt avsågande av grenar eller annat stympande av träd Kronan måste principiellt undvikas, och ledningarna både kunna och böra alltid föras så att detta ej blir nödvändigt. Ett illa beskuret träd verkar onaturligt, och en landsväg med sådana träd invalider erbjuder en tröstlös och sorglig anblick ¹⁾).

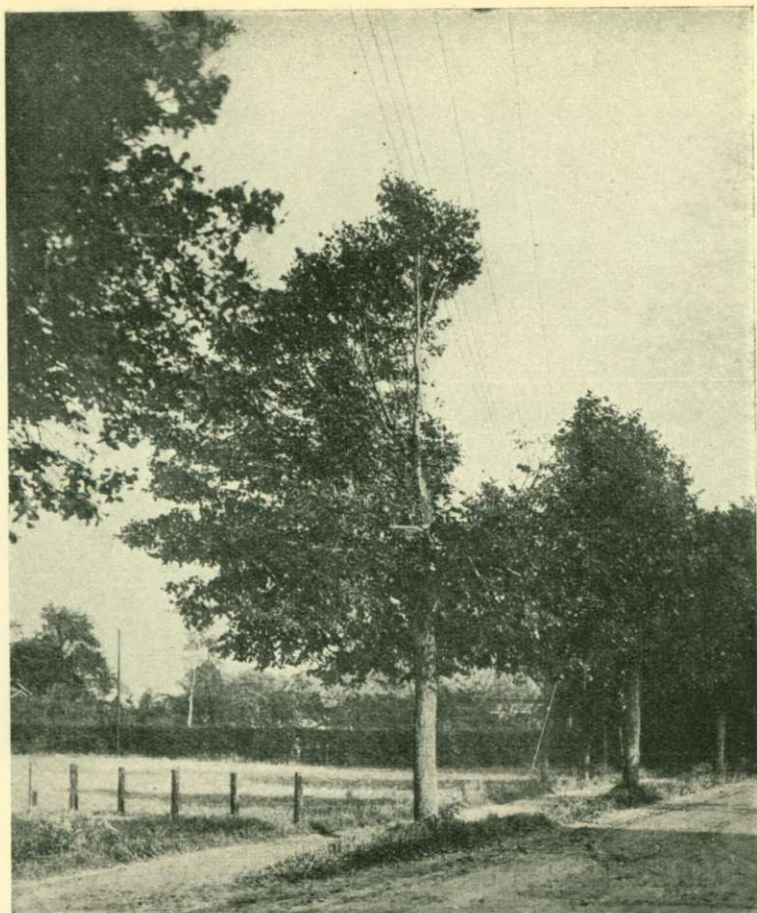
¹⁾ I "Lustgården", årsskrift för Föreningen för dendrologi och parkvård, 1924, säger professor Gunnar Schotte (sid. 167): "Det vilar ett drygt ansvar på telegrafstyrelsen, som ej hos sina underlydande synes

Kraftledning med stolpar av betong.
Kungl. Vattenfallsstyrelsen.

Trots alla goda föresatser kan det dock understundom bli nödvändigt att företaga en beskärning av träd Kronan. Under sådana omständigheter böra emellertid träden ej beskäras häckartat för att kunna föra ledningen ovanför träden, då detta är både fult och opraktiskt, enär skott, som nå ledningen, snart åter växa ut. I stället bör man göra en tunnelartad utskärning i Kronan. Grenarna få därvid ej kapas på mitten

kunna ingjuta känslan för naturen och träden". Han berättar huru han i Backe by i Ångermanland mitt i samhället fann en björkallé vid ena sidan av vägen, där nästan alla trädens toppar avhuggits för telefonledningen. Det hade gått lika bra att låta ledningen gå fram på andra sidan av vägen, där inga träd funnos. Invid torpet Granhöjden utmed stora landsvägen, Lycksele—Gunnarn—Stensele, hade en rad sibiriska lärkträd, av vilka det största exemplaret stod som ett vårdträd vid den lilla torparstugan, varit i vägen för telefonledningen och toppen avhuggits. Även här kunde ledningen ha dragits fram vid andra sidan av vägen, där inga lärkträd funnos. Som exempel på ett pietetsfullt trädskydd nämner professor Schotte en åtgärd — från Norge. Det gällde i Hedemarken att framdraga en telegrafledning genom en stor björkallé. Mellan träden spändes trådar och vilande på dessa upphängdes sedan ledningarna i alléns mitt. Härigenom äro de vackra alléträden skyddade för all framtid.

C. G. Dahl foto.
Vid framdragande av kraftledning skadad lind vid Alnarp, Skåne.

utan vid utgångspunkten. Härigenom förhindras en ny skottbildning och grenarna komma att omgiva ledningstråden liksom ett valv.

Enstaka träd av särskild skönhet, hög ålder eller annat värde för landskapet och bygden få naturligtvis under inga förhållanden beröras av elektriska ledningar. Dylika minnesmärken, även om de ej äro fridlysta, äro att anse såsom fasta punkter i landskapet, för vilka ledningarna måste vika undan. Deras ostörda bibehållande är viktigare än kostnaderna för några meter ledningstråd.

Vid elektriska spårvägar och järnvägar är det av betydelse att placera masterna på den rätta sidan om linjen. Går denna genom trakter, där man har en vacker utsikt från vagnsfönstren, böra masterna placeras på den sida, där de verka minst

Ur "Gamla svenska städer" 7.
Norreport i Halmstad "prydd" med telefonkiosk.

störande. Sträcker sig ett skogsbryn eller en bergsluttning på ena sidan om linjen, böra givetvis masterna placeras på denna sida. Därigenom störa de minst utsikten åt andra hållet och landskapsbilden i sin helhet blir också på så sätt ödelagd så litet som möjligt.

Starkströmsledningarna framdragas i regel den kortaste och genaste vägen mot målet. De gå hänsynslöst fram över berg och dal, över fält och genom skog. Av fruktan för materialbrott eller av ekonomiska orsaker undviker man omsorgsfullt varje knä eller kurva på linjen. Den estetiska nackdelen med dessa ledningar består däri, att de följa alla terrängens rörelser, skära eller korsar höjderna samt verka, allt efter formen, som långa nålar eller spinkiga gallerverk, vilka skarpt avteckna sig mot

himlen. Att uppställa några allmänna regler för hur dessa ledningar böra framdragas är mycket svårt, emedan det rör sig om så stora sträckor, men som en allmän regel bör dock gälla, att man i största möjliga mån framdrager ledningarna längs terrängformationernas längdriktning. Korsandet av vägar, dalar, floder och sjöar bör därför undvikas. Kan detta dock icke göras, bör korsandet ske efter den kortaste linjen, vinkelrätt mot exempelvis vägens eller flodens riktning. Är det fara för att ledningarna skola ödelägga särskilt natursköna partier, böra de framdragas genom ur skönhetssynpunkt mindre värdefulla trakter. De högre anläggningskostnaderna som en förlängning av ledningssträckan innebär, få ej vara det enda utslagsgivande, utan hänsyn måste också tagas till de berättigade kraven, att naturen, och fram för allt den för sin skönhet berömda, lämnas i fred så mycket som möjligt. De, som utföra dylika anläggningar, få icke glömma, att en hänsynslöst framdragen ledning verkar ödeläggande på landskapsbilden årtionden framåt.

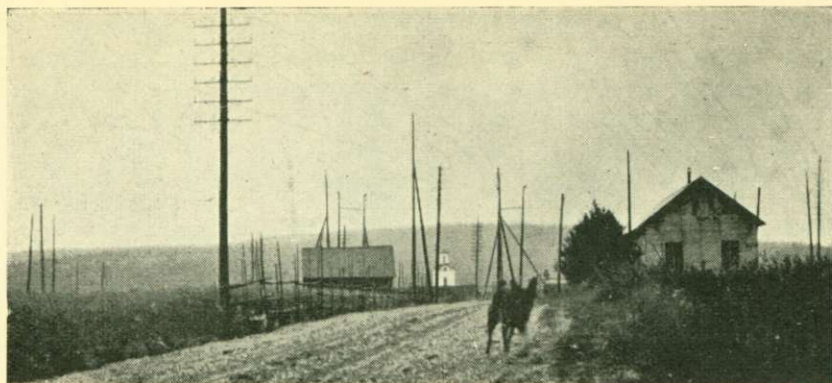
Då ledningarna framdragas i småkuperad eller med mindre skogar beväxt terräng kunna trots alla goda föresatser svårigheter uppstå att få dem framdragna på ett hänsynsfullt sätt. Som grundregel bör då uppställas, att ledningarna så mycket som möjligt undvika mindre skogspartier, det vill säga kringgå dem, så att stolpraden kommer att följa skogsbrynet. Är det nödvändigt att föra ledningen tvärs igenom skogen bör man följa redan befintliga skogsvägar eller stigar. Skulle emellertid en ny upphuggning få lov att göras för ledningen, så bör denna utföras på det stället, där skogen är smalast. Därvid bör man dock ej låta ett allt för litet skogsparti stå kvar på ena sidan, ty på så sätt skapar man smärre trädgrupper utan sammanhang med varandra. Detta är särskilt förkastligt, om den upphuggning, genom vilken ledningen framdrages, har större bredd än den trädgrupp, som lämnas kvar. Man bör också undvika att utföra upphuggningen i rak riktning mot utsiktspunkter eller på vitt omkring synliga berg och sluttningar. Bredden på upphuggningen är givetvis beroende av ledningens art och de omgivande trädbestånden, men man bör undvika att uppställa några allmängiltiga mått utan efter noggrann prövning i varje enskilt fall söka göra upphuggningen så smal som möjligt.

Till material för masterna är ur estetisk synpunkt trä det bästa, och bör man överallt, där detta är möjligt, använda sådant. Den naturliga grå färg, som träet får med tiden, gör varje bestrykning med konstgjord färg onödig. Anses sådan dock nödvändig, är karbolineum den bästa. Master av järn verka på grund av sina livlösa, hårda linjer och sin färg främmande i landskapet. Vid de stora kraftledningarna ha järnmasterna dock den fördelen, att de på grund av de stora avstånden dem emellan lätt försvinna i landskapet. Betonmasterna kunna förlänas en mera elegant och konstnärlig form och hava framför trämasterna den fördelen, att de tillåta större spännvidd, varigenom masternas antal kan nedbringas. En nackdel är dock betonens ljusa färg, varigenom master av detta material framträda allt för tydligt i landskapet som vita, lodräta linjer, vilka skarpt avteckna sig mot bakgrunden.

Bild från svenskt samhälle.

I städer och andra tätare bebyggda orter framstå felen i en bristfällig anläggning ännu starkare, emedan rumsförhållandena här äro mindre och dessutom en hel del saker tillkomma vid ledningarnas framdragande, som icke behövas ute i terrängen. För placandet av alla dessa ting gäller som regel, att de anbringas på platser, där de äro minst synliga, och att de överhuvud taget göras så små som förhållandena tillåta. I mindre samhällen, där man såväl för telefonledningarna som de elektriska kraft- och ljusledningarna icke använder sig av kablar utan för fram ledningarna ovan jord, komma de täta raderna av master att i hög grad verka miss-

Svensk landskapsbild.

Ur "Gnistan" 1924.

prydande. Det vanställande av själva gatubilden, som härigenom äger rum, skulle på många ställen kunna undvikas genom att ledningarna föras fram bakom byggnaderna. Särskilt missprydande verka naturligtvis de stora telefongaljarna och de elektriska ledningarnas fördelningsmaster, när de placeras på ett hänsynslöst sätt i gatubilden. Vid anläggandet av alla sorters ledningar i tätare bebyggda orter är det därför nödvändigt, att de, som hava ledningen av detta arbete sig anförtrott, icke nöja sig med att blott utstaka ledningarna på ritbrädet och sedan överlåta åt underordnade krafter att utföra dem i verkligheten, utan de måste på själva platsen övertyga sig om, huru ledningarna skola kunna framföras och masterna placeras på det mest hänsynsfulla sättet. Äro vägarna i tätare bebyggda orter planterade med träd, bör man placera masterna icke intill gatan utan mellan träden och husraden, såvida det ej är möjligt att, såsom ovan framhållits, placera dem bakom husen. De särskilt framträdande fördelningsmasterna böra placeras så, att de synas så litet som möjligt, i synnerhet från viktigare vägar eller gator eller öppna platser. Särskilt anskrämligt verkar det, om fördelningsmasterna med sina i alla riktningar utgående trådar placeras på öppna platser eller i omedelbar närhet av mera framträdande byggnader. En viktig sak är också att observera, nämligen det sätt, på vilket luftledningarna införs i byggnaderna. Härvid syndas mycket mot god smak och ofta göres det så hänsynslöst, att det i hög grad skämmer byggnadens utseende.

En betydande roll såväl i det fria landskapet som i tätare bebyggda orter spelar transformatorbyggnadernas utseende. De tidigare vanligen öppna apparaterna på en hög ställning torde numera vara tämligen sällsynta. Vanligen få transformatorerna formen av ett torn och man bör vid utförandet av dessa eftersträva en enkel och arkitektoniskt väl avvägd form. Sålunda bör man undvika alla onödiga prydnader eller ornament, såsom tinnar, trappgavlar, onödiga utbyggnader m. m. Om också

själva grundformen för de olika typerna förblir densamma får detta dock icke hindra, att man anpassar den arkitektoniska formen och materialet efter lokala förhållanden. Särskilt viktigt är det, att man i bebyggda orter icke håller fast vid en viss typ utan utför byggnaden i en form och i ett material, som går väl ihop med bebyggelsen i övrigt. Liksom för masterna gäller det att placera transformatorerna så diskret och hänsynsfullt som möjligt. De fula cylinderformiga transformatorerna, som man ännu kan få se i en del städer, torde väl icke numera komma ifråga vid nyanläggningar.

Den betydelse, som de elektriska ledningarna ha för såväl landsbygdens som samhällenas utseende, gör det nödvändigt, att alla, som ha att göra med dylika anläggningar, från högsta chefen ned till den yngste arbetaren, äro genomträngda av förståelse för, att arbetet måste utföras så, att det icke blott tillfredsställer högt ställda tekniska anspråk utan också de estetiska kraven. Först under sådana omständigheter kan man börja hysa den förhoppningen, att vid nya anläggningar hembygden icke kommer att vanprydas så grovt som hittills.

(Översättning och bearbetning från författarens tyska manuskript)

Hälsingborgs historia. Efter uppdrag av stadsfullmäktige i Hälsingborg utg. av därtill utsedda kommitterade under red. av L. M. Bååth. 1. Fortiden och den äldre medeltiden. Hbg. 1925.

Med stora förväntningar ha alla vänner av skånsk historisk forskning emotsett det verk om Hälsingborgs historia, som stadens fullmäktige i pietet för sin stads ärevärdiga minnen redan för åtskilliga år sedan låtit igångsätta. Detta verks första del föreligger nu, och det kan lugnt sägas, att den överträffar alla förväntningar. Vår topografiska litteratur har berikats med ett praktverk, inför vilket man endast har att betyga sin oförbehållsamma beundran och önska, att detta till planläggning och utförande lika förträffliga arbete måtte locka till efterföljd och tagas till mönster av de övriga minnesrika Skånestäder, vars historia allttjämt är oskriven.

Jämte de myndigheter, som med en om sällsynt vacker medborgaranda vittnande frikostighet ställt medel till förfogande, är det i första hand arkivarie L. M. Bååth, arbetets huvudredaktör, som hedern av detta storverk tillkommer. Själv har han utarbetat den egentliga historiken över Hälsingborgs öden fram till 1250, men inseende att lösningen av de intressanta problem, som knyta sig till Hälsingborgs uppkomst, först genom ett samarbete av alla däri intresserade fackmän kunnat åstadkommas, har han berett geologien, arkeologien och ortnamnsforskningen tillfälle att genom framstående representanter lämna sina bidrag, en anordning som visat sig vara synnerligen lycklig. Det torde nu icke finnas någon av den skandinaviska Nordens medeltidsstäder, vars första ursprung blivit så grundligt och ur alla fruktbara synpunkter ventilerat som Hälsingborg, och den alltid vanskliga uppgiften att finna sambandet mellan forntid och medeltid i ett samhälles utveckling har här förts så nära sin lösning, som med vetenskapens nuvarande resurser synes möjligt.

För hembygdsforskningens del är denna arbetets planläggning särskilt värd att beakta. Det är näm-

ligen påtagligt, att det hembygdshistoriska arbetet sådant det nu i vanliga fall bedrivs av än så intresserade dilettanter, icke i längden kan bringa några värdefullare resultat. Man må vara aldrig så förtrogen med sin hemtrakt, ha samlat stenyxor, allmogemöbler och traditioner och till synes behärska hela det användbara materialet, t. o. m. även kunna litterärt bearbeta det, det räcker icke ändå. Ur vissa synpunkter är det säkerligen beklagligt med det allt intensivare specialarbetet, som förhindrar den enskildes möjligheter att mästra det hela, men man får också besinna hur oändligt mycket djupare specialisterna kunna gräva, hur de kunna kombinera och uttolka vida mångsidigare, hur de kunna sätta in varje sak i dess rätta sammanhang. Det är ju ingen tvivel om, att de synnerligen intressanta arkeologiska resultat, vartill Bror Schnittger kommit i fråga om Hälsingborgstraktens äldre öden, eller de slutsatser ortnamnsforskaren docent Sahlgren kunnat draga vid sin dryftning av Luggude härads ortnamn, icke tillnärmelsevis kunde ha åstadkommits av andra än dessa med specialforskningens alla hjälpmedel utrustade fackmän. Och så skulle givetvis ha varit förhållandet även om undersökningen nu i stället gällt en socken, en by eller ett härad. Men då är det också skäl att taga konsekvenserna, d. v. s. den lokalhistoriskt intresserade bör begränsa sig till det han kan gå i land med och ortsmonografierna av ena eller andra slaget böra framgå ur ett samarbete mellan i möjligaste mån fackkunnigt folk.

Detta kan synas ett hårt tal och möjligen förefalla både otacksamt och ägnat att avkyla det entusiastiska intresse för hembygdens minnen, som är ett sådant vackert och glädjande inslag i våra dagars hembygdsrörelse. Men avsikten är blott att framhålla, att de goda krafter som finnas, böra inriktas så, att de bringa möjligast goda resultat. För den hembygdsintresserade dilettanten finnes det ju så mycket han kan göra sig utomordentligt nyttig med ändå, både av samlings-, forsknings- och författararbete, utan att han därför också skall

kunna vara i stånd att under mikroskopet räkna ut hur pollenkornen kunna fixera ett torvmossefynd eller förstå allt vad arkeologerna kunna läsa ut ur några stenar i en ättehög.

GUNNAR CARLQUIST.

Thor Högdahl: Naturskydd i Sverige. Handbok för skola och hem. Utarbetad på uppdrag av Svenska naturskyddsföreningen med förord av Karl Starbäck. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.

Med stor längtan ha alla intresserade motsett utgivandet av den länge bebadade handboken om naturskyddet i Sverige av Thor Högdahl, och när den nu ligger färdig må redan från början sägas ifrån, att den motsvarar högt ställda anspråk. Allt sedan vi 1909 fingo en naturskyddslagstiftning i Sverige och sedan Naturskyddsföreningen stiftats samma år och inom sig samlat de på området aktiva krafterna har ett intensivt och målmedvetet arbete bedrivits för främjandet av det svenska naturskyddet. I de rikt illustrerade årsböcker, som under 16 år utgivits av Naturskyddsföreningen och på ett utmärkt sätt redigerats av Thor Högdahl, ha de intresserade haft möjlighet att följa arbetets gång. Men hittills har man dock saknat en sammanhängande framställning, som dels kunnat tjäna till vägledning för dem, som ej från början haft tillfälle att följa arbetet, dels till grundval för upplysningsverksamheten och det praktiska naturskyddsarbetet. Det är en sådan bok, som Thor Högdahl har velat åstadkomma med sin "Naturskydd i Sverige". Boken, som bär undertiteln "Handbok för skola och hem", är utarbetad på uppdrag av Svenska naturskyddsföreningen, och det är helt naturligt, att detta uppdrag givits åt Thor Högdahl, ty få ha som han under självuppoftande arbete och kärlek till uppgiften följt och arbetat för det svenska naturskyddet under alla åren av dess tillvaro.

Efter ett inledande kapitel om "Natur och kultur", vari förf. orienterar läsaren om de problem, som ständigt återkomma, när naturen och människan ställas inför varandra och den senare söker utnyttja och draga fördel av den förra, lämnar han en kort historik över naturskyddets uppkomst och utveckling, särskilt i Sverige, varvid han i första hand nämner de båda föregångsmännen på om-

rådet, P. M. A. Sæve och A. E. Nordenskiöld samt den, som gav den egentliga stöten till den svenska naturskydds-rörelsens uppkomst, det moderna naturskyddets skapare, professor Hugo Conwentz, vars föreläsningar i Sverige gävo de första impulserna till en lagstiftning och organisation på området. I de två följande kapitlen behandlar förf. lagstiftning och administration samt lämnar en kortfattad redogörelse för våra nationalparker. I de därpå följande kapitlen får läsaren en utförlig redogörelse för de olika grenarna av naturskydd, det geologiska, det botaniska och det zoologiska. Dessa trenne kapitel, vilka granskats av framstående fackmän, det förstnämnda av överdirektör Axel Gavelin samt de båda sistnämnda av professorerna Rutger Sernander och Hans Wallengren, utgöra huvudstommen i boken och lämna en fyllig orientering över vad som gjorts i Sverige för naturskyddet inom de tre nämnda områdena. Men förf. nöjer sig icke med att endast redogöra för åtgärder, som redan vidtagits, utan han påpekar även de brister, som vidlåda det nuvarande naturskyddet, och framlägger önskemål för ytterligare åtgärder. På så sätt kommer förf. att i dessa kapitel skissera programmet för en framtida svensk naturskydds-rörelse såsom en av dess kunnigaste och hängivnaste förkämpar tänkt sig den.

De följande kapitlen "Naturskyddet som grundval för hembygdsvården", "Naturskydd i staden" samt "Naturskydd och ekonomi" äro till formen mera essayartade. Förf. ger sig här i många fall in på frågor, som varken kunna betraktas eller lösas ur ensidig naturskyddssynpunkt utan där också kulturminnesvården och hembygdsvården måste ha sitt ord med i laget, och det är fråga om icke boken skulle ha vunnit på att dessa kapitel uteslutits, vilket naturligtvis icke hindrar att mycket av vad förf. här har att säga är av stort intresse icke blott för naturskyddsspecialisten utan också för hembygdsvårdsvännen i allmänhet.

Boken avslutas med ett kapitel om naturskyddet i skolan samt såsom bihang "Lagen angående naturminnesmärkens fredande", "Formulär till naturskyddsansökningar" samt en kortfattad förteckning över svensk naturskyddslitteratur, vilken senare gott kunde ha utökats även med några av de ledande arbetena på de främmande huvudspråken.

Oaktat bokens rikedom på sakuppgifter är den

dock synnerligen lättläst. Förf. har en medryckande och livlig stil, som fångslar läsaren, och säkerligen kommer denna värdefulla bok, som visserligen i främsta rummet är avsedd att tjäna som handbok för lärare vid undervisning i naturskydd, också med nöje och behållning att läsas av alla dem, som hysa kärlek till vårt lands natur och önska se dess fågling och egenart bevarad till kommande släkten. Det behöver knappast tilläggas, att boken är rikt illustrerad, icke mindre än ett 90-tal utmärkta bilder pryda densamma.

Thor Högdahls "Naturskydd i Sverige" är en vacker gåva till det svenska folket från Svenska naturskyddsföreningen, men med en bok av detta slag, med sin rikedom på sakuppgifter, följer obevekligt, att den föråldras på relativt kort tid. Vi kunna därför icke annat än uttala den varma förhoppningen, att den måtte bli så efterfrågad och läst att ständigt nya och utökade upplagor kunna utkomma, och vad vi framför allt skulle vilja ha en kommande upplaga utökad med, det vore ett sak- och ortsregister. Så rik som boken är på faktiska uppgifter av alla möjliga slag skulle dess användbarhet icke minst som handbok och uppslagsbok i hög grad ökas, om den försåges med ett dylikt register.

F. HAZELIUS.

GENMÅLE TILL CARL LARSSON I BY.

Det dummaste en författare kan företa sig är väl att söka bemöta sina kritiker. Men jag anser mig dock böra begära plats för en gensaga eller förklaring med anledning av min vän By Carls anmälan av "Med Dalälven från källorna till havet" i Tidskrift för hembygdsvårds 5:te häfte för i år. Det är inte vidare uppmuntrande att se sitt "livsverk" (om man nu skall använda ett så stort ord — i alla händelser ett arbete, som man under årtal ägnat så gott som all sin tid och kraft, hela sin håg och lust) nära nog utdömt såsom tämligen misslyckat. Jag måste anse nämnda kritik vara alltför negativ och ensidig. Det är mig särskilt obegripligt, hur Carl Larsson i By kan påstå, att både natur och kultur i Dalarna "ej varierar nämnvärt från dalstråk till dalstråk" — eller såsom han t. o. m. upprepar

och alltså ytterligare understryker det, att denna "från dalgång till dalgång, från by till by likartade natur" ej visar några nämnvärda variationer. Detta är ju att vända rätt opp och ner på sanningen — man skulle kunna tro att By Carl ej sett mycket av sitt eget landskap. De mycket stora och mycket talrika variationerna i både natur och kultur, de utpräglade olikheterna mellan skilda socknar eller bygder i nästan alla avseenden (berggrund och landskapstyp, byggnadsstil och folkmusik, dräkt och språk m. m.) är väl just det för Dalarna alldeles särskilt utmärkande! (om också självklart mycket också är gemensamt och likartat). Har jag ej kunnat klart framhäva detta — ja, då har jag misslyckats. Men det går jag inte in på. Att ge prov på och bevis för denna skiftningsrikedom — från Dalarnas Lappland i Idre till dess sydsvenska inslag i By! — har varit och är ett av mina huvudsyften. Men just därför har varken natur- eller kulturbeskrivningen kunnat koncentreras eller "åtstramas" mera än som skett.

Ett annat huvudsyfte har varit och är att väcka bygdefolkets eget intresse för sin hembygd — att söka skapa eller sporra hembygdsvårdare överallt i socknarna. Även därför är den klandrade vidlyftigheten och detaljrikedomen ej blott avsiktlig, utan enligt min mening fullt befogad och nödvändig. Hur mycket av värde och intresse har jag inte ändå måst gå förbi — eller av brist på tid eller kunskap gått förbi! Från denna synpunkt anser jag också citaten ur äldre bygdebeskrivningar ej blott motiverade, utan hart när oundgängliga, isynnerhet som dessa beskrivningar i regel äro oåtkomliga för menige man ute i bygderna.

Arbetet är skrivet och avsett i främsta rummet för bygdernas eget folk, mindre för främlingar och minst för forskare och fackmän — så högt har jag aldrig syftat. Detta har jag från första början bestämt sagt ifrån — liksom att jag är klart medveten om alla dess brister och fel, till stor del oundvikliga. Men planen håller jag på, och den kan inte ändras. Skulle detta vara önskvärt — vilket motsäges av talrika vittnesbörd från bygdernas egna infödingar —, då måste någon annan ta vid och fullfölja verket.

Storgården, Sörvik, 3 dec. 1925.

KARL ERIK FORSSLUND.

M E D D E L A N D E N

STOCKHOLM.

SVANOR PÅ STOCKHOLMS STRÖM. Det av Bengt Berg i Svenska Dagbladet framförda förslaget om svanor på Stockholms ström kommer inom kort att realiseras. Sedan projektet publicerats ha flera förslag till frågans praktiska lösning utarbetats, men den tekniska sidan av saken har icke varit utan svårigheter. Det ursprungliga förslaget avsåg anordnande av en moderdamm för de första svanorna vid Strömsborg och genom välvillig medverkan från stadens hamnmyndigheter utarbetades också under sommaren en detaljerad plan för en dylik anläggning. Denna måste emellertid av flera skäl övergivas. Dels ställde sig arbetet synnerligen kostsamt och dels skulle anläggningen på denna plats medföra avsevärda driftutgifter, bland annat på grund av ogynnsamma isförhållanden, vilka vintertid skulle tvinga till speciella åtgärder. Sedermera ha förslag om anordnande av moderdammar i Djurgårdsbrunnsviken varit under omprövning. Det ena av dessa förslag avsåg dammarnas anläggning på stranden vid Framnäs och det andra på en vassvik utanför Diplomatstaden. Emellertid har nu på sistone stadskollegiet med glädjande intresse tagit upp svansaken och beslutat att vidtaga anordningar för utplanterandet av svanor även vid Stadshuset. Svenska Dagbladets strävan går nu ut på att från början få svanstammen vid Stadshuset så stor som möjligt och man torde ha så mycket större anledning att koncentrera sig på stadskollegiets anläggning som allmänheten på denna väl belägna plats torde få större glädje av svanorna än på någon annan. Anläggningens utförande underlättas genom att betydande belopp ställts till förfogande av privata personer och att Aktieb. Saltsjökvärn beslutat att tills vidare sörja för den blivande svanstammens utfodring.

BOHUSLÄN.

STÅNGEHUVUDOMRÅDET VID LYSEKIL FRIDLYES SÅSOM NATURMINNESMÄRKE. Vid

Vetenskapsakademiens novembersammanträde anmäldes, att professorskan Calla Curman överlämnat ett gåvobrev till akademien på dels det s. k. Stångehuvudområdet vid Lysekil, avsett att fridlysas som naturminnesmärke, och dels ett kapital på 10,000 kronor, avsett att genom ränta lämna tillgång till bestående av kostnaderna för områdets förvaltning.

TANUMS HEMBYGDSFÖRENING BILDAD. I samband med Tanums kommunalfullmäktigesammanträde den 28. oktober höll Tanums hembygdsförening sammanträde. Därvid antogs stadgar för föreningen under förutsättning att desamma komme att godkännas av fullmäktige. Enligt stadgeförslaget skall föreningens styrelse utgöras av 5 ledamöter. Av dessa väljer fullmäktige 3 och de 2 återstående väljas av föreningen. Föreningens närmaste uppgifter är att omhändertaga de gamla samlingarna i Tanums tingshus och i övrigt vårda gamla fornminnen samt verka för hembygdsvård etc.

GOTLAND.

STORSLAGEN GÅVA TILL VÅRDEN AV GOTLANDS MINNEN. Till föreningens Gotlands fornvännen överlämnades vid sammanträde med föreningens styrelse den 25. november från en gynnare av gotländsk minnesvård och kulturforskning, vilken önskar förbli okänd, en donation av 500,000 kronor i 5 %-obligationer, vilken under namn av "Gotlandsfonden" skall förvaltas av föreningen Gotlands fornvänners styrelse. Av den årliga avkastningen skall vid varje års slut en femtedel överföras till kapitalet. Avkastningen i övrigt skall användas för främjande av föreningens ändamål, därvid dock särskilt följande syften skola vara beaktade.

1. Vården av Gotlands minnesmärken, särskilt sådana som icke äro i offentlig ägo eller besittning, därvid i första hand disponibel avkastning skall användas till räddande och underhåll av sådana kulturminnesmärken, som äro av framstående betydelse för kännedomen om Gotlands kulturhi-

storia samt i andra hand till räddande och underhåll av naturminnesmärken av framstående värde för den gotländska naturen och det gotländska landskapets egenart.

2. Förteckning, beskrivning och avbildning av gotländska kulturminnesmärken.

3. Tillvaratagande av i folktraditionen levande kunskap och kännedom om gotländsk historia, sed och tro, folkets levnadssätt och lynne, dess musik och dess språk.

4. Insamling i original eller avskrift av urkunder, som beröra Gotlands kulturhistoria, däri även inefattad politisk och ekonomisk historia.

5. Bearbetning och publicering av urkunder eller undersökningar, rörande Gotlands kulturhistoria.

6. Förvaltning och vård av under föreningen Gotlands fornvänner stående fastigheter och samlingar, däri inbegripen vården av det arkivaliska stoffet.

Det närmare bestämmandet av avkastningens användning för ovan nämnda syften och ändamål skall träffas av en särskild nämnd, kallad "Nämnden för Gotlandsfonden". Denna skall bestå av ordförande och skattmästare i föreningen Gotlands fornvänners styrelse samt tre andra av denna styrelse för fem år i taget utsedda personer, bland vilka, om möjligt, bör finnas en framstående kännare av Gotlands minnesmärken, en framstående kännare av Gotlands odlingshistoria och en erkänd företrädare för den allmänna hembygdsvården och dess syften.

Donationen är den största, som någonsin gått till Gotland.

GÄSTRIKLAND.

GÄVLE. Så sent som på 1890-talet hade en svanstam sitt tillhåll i Gavleån vid den lilla holmen strax ovanför kallbadhuset i stadsträdgården. Svanstammen dog ut antagligen därför att stora råttor oroade dem och förstörde deras ägg, och nu har Gävle stads hembygdsråd väckt förslag om att återuppliva den vackra traditionen och åter söka inplantera svanor i Gavleån. Motion om saken hade väckts av redaktör E. Serrander, och rådet beslöt enhälligt uttala sin anslutning till förslaget och uppdrog åt arbetsutskottet att utreda hur tanken på lämpligaste sätt skulle förverkligas.

NÄRKE.

ERVALLA HEMBYGDSFÖRENING bildades vid sammanträde den 24. oktober. Stadgar antogs och till styrelse utsågos komminister S. Palm, ordförande, disponent H. E. Bruce, Järle, lantbrukare Aug. Almkvist, Malmby, Edv. Jansson, Lundstorp och A. Olsson, Tallbacken.

SKÅNE.

TOMELILLA BYAGÅRD. Tanken på den förut i tidskriften omnämnda "Tomelilla byagård" har riktat intresset på det gamla, som inom Tomelilla-bygden finnes att tillvarata, och det har visat sig, att det är mera av detta slag, än man från början kunnat vänta. De omgivande byarna, såsom Tryde, Sälshög, Spjutstorp och Onslunda, rymma mycket av gamla gårdar och hus och ofta med så gott som oförändrade inredningar och ålderdomligt bohag och husgeråd och även av gammalt folk, som minnesgott bevarat traditionen om bruk och seder från gångna tider. Under den preliminära undersökning, som man verkställt, har man bland annat gjort ett sådant värdefullt fynd som Tomelilla gamla byahorn och byalåda. De gamla föremålen hittades i gården nr 10 och hade legat kvar där efter den sista av Tomelilla åldermän, som nedlade sitt ämbete år 1878. Ända till dess har sålunda byalaget i Tomelilla ägt bestånd. Lådan är av fur med järnbeslag samt liten och oansenlig som den by den representerade, men hornet är däremot ståtligt nog, ett oxhorn, beslaget med mässing och prytt med årtalet 1824.

SMÅLAND.

SMÅLANDS GAMLA HERRGÅRDSKULTUR UNDERSÖKES. Vid den kulturmässa, som i juni 1926 kommer att avhållas i Kalmar, är det meningen att söka åstadkomma en utställning av sådana föremål, vilka för framtiden kunna bli av betydelse för den kulturhistoriska forskningen inom länet. Så planerar man bland annat en utställning, avsedd att belysa den gamla herrgårdskulturen inom länet. Det är första gången som en dylik utställning förekommer i samband med en kulturmässa. Så starkt hotad som den gamla herrgårdskulturen faktiskt är ge-

nom vår tids många och genomgripande ekonomiska omvälvningar och tekniska nydaningar måste man med största tillfredsställelse hälsa detta initiativ, helst som det genom de därav betingade undersökningarna redan skänkt kraftigt handtag åt forskningen på ifrågavarande område. Utställningen kommer att omfatta såväl bilder som föremål, belysande herrgårdarna och deras inredning. Av gammalt bildmaterial uppsökes och utväljes för närvarande allt, som kan finnas, men dessutom har under sommaren en vetenskaplig expedition, understödd av kulturmässans bestyrelse, Kalmar läns fornminnesförening och Nordiska museet i gemenskap visserligen hastigt men likväl på ett ganska uttömmande sätt undersökt länets herrgårdar. Denna expedition har utgjorts av intendenten vid Nordiska museet, Sigurd Wallin, intendenten vid Kalmar museum, Manne Hofrén, samt dessutom för Ölands vidkommande av fil. dr Ernst Aréhn. Dessutom har alltid en arkitekt medföljt. Till expeditionens arbete ha också privata intresserade bidragit både med ekonomisk och personlig hjälp. Expeditionen har besökt omkring 200 herrgårdar och därvid tagit 2,000 fotografier samt gjort 500 uppmåtningsritningar av gårdsanläggningar, byggnader och detaljer. Ur detta väldiga bildmaterial komma lämpliga delar att ingå i kulturmässans utställning, varefter allsammans i dubbla exemplar införlivas med Kalmar museum och Nordiska museet. Även en publikation av materialets viktigaste delar hoppas man kunna åstadkomma.

Expeditionen har emellertid inte inskränkt sig till att uppsöka blott de stora slottsliknande herrgårdarna. Många av de gårdar, som på 1700-talet byggdes såsom herrgårdar, äro ju i våra dagar snarast att anse såsom bondgårdar men utgöra trots detta eller kanske just på grund av denna sin relativt blygsamma karaktär en kulturhistoriskt synnerligen värdefull kvarleva från äldre tider. Dessutom har expeditionen besökt en hel rad kronoboställen av olika slag, vilkas arkitektur och inredning visa större släktskap med de högre ståndens än med allmogens kultur. Tingsställen, större gästgivaregårdar m. fl. dylika anläggningar ha även medtagits. Inom ramen för den synbarligen mycket brett lagda undersökningen falla dessutom även trädgårds- och parkanläggningar. De gårdar, som visat sig lämpliga, ha nu på hösten även fotogra-

ferats från luften av en särskilt utsänd flygfotograf.

Här och var har man mött förvånansvärt hela och oförändrade gamla heminredningar, där de på varandra följande generationerna ett par århundraden igenom pietetsfullt bevarat förfädernas miljö, såsom t. ex. på Strömsrum, där den nuvarande ägaren aldrig kommit att bebo själva huvudbyggnaden, emedan hans föräldrar levde så länge, att han efter deras död icke hade lust att byta miljö och där därför möblemang till stor del består av sådant, som hans fader anskaffade vid sin bosättning under empirestilens välde och hans farfader vid sitt giftermål under den gustavianska epoken. Överraskningar av ett annat slag mötte expeditionen på den till ett för länge sedan nedlagt bruk hörande gården Linnefors, där hela huset rymde 1700-talsinredningar från skilda perioder, vilka nu bildade ramen kring upplag av gamla lantbruksmaskiner, spannmålshögar och andra prosaiska ting.

Intressanta iakttagelser ha kunnat göras rörande stadsarkitekturens inflytande på den kringliggande landsbygden. Ett gott exempel härpå visar manbyggnaden från Bottorp, en 1700-talsbyggnad, som är av samma släkt som kalmarhusen från samma tid och har dessas tornliknande form och strävan mot höjden.

Expeditionen har icke blott avbildat utan också gjort många anteckningar om sådant, som man kunnat erfara angående livet i äldre tider på de gamla gårdarna, om lantbruk, bruksrörelse, om det stora laxfisket, som bedrevs på Emm vid Emmåns mynning, om alunfabrikationen på Lover på Öland och mycket annat.

HEMBYGDSMUSEUM VID HYLTEBRUK. Den nyligen bildade Hyltebygdens hembygdsförening har förvärvat en gammal allmogestuga från Bökhult i Långaryds socken, vilken under sommaren lopp flyttats till Hyltebruk, och är det meningen att den skall stå färdig och inrymd till nästa sommar.

HEMBYGDSFÖRENINGEN "GAMLA URSHULT" BILDAD. Vid sammanträde den 22. november bildades hembygdsföreningen "Gamla Urshult" med uppgift bland annat att åstadkomma ett hembygdsmuseum. För att sprida kännedom om föreningens syftemål, verka för anslutning av med-

lemmar, anskaffa föremål m. m. till hembygds-museet utsågs en kommitté på 28 personer med kapten D. M. Klingspor, Kurrebo, som ordförande.

HEMBYGDSFÖRENING BILDAD I VIRESTAD. Vid sammanträde i Virestad den 18 oktober beslöt man efter föredrag av pastor Gotthard Wirdestam att bilda en hembygdsförening för Virestad, och utsågs en interimstyrelse på sju personer, bestående av lantbrukarna Oskar Petersson, Håralyckan, sekreterare, Henning Petersson, Hormeshult, Carl Petersson, Skinnakärr, folkskollärare Oscar Nykvist, Eneryda, ordförande, agronom Hugo Melander, Spånghult, v. ordförande, cykelreparatör Eric Ljungerantz, Kvarnatorp, och handlanden Eric Svensson, Eneryda.

SÖDERMANLAND.

HEMBYGDSFÖRBUND FÖR VÄSTRA SÖDERMANLAND PLANERAS. Inom Eskilstuna museistyreelse har framförts tanken på att bilda ett "Västra Sörmlands hembygdsförbund", vilket styrelsen anser vara av stor vikt för fortsatt utveckling av det nyinvidga hembygds-museet på Djurgården vid Eskilstuna. Genom förbundet, som skulle stå i samarbete med museet, kunde bedrivas en kulturminnesvårdande verksamhet och vetenskapligt forskningsarbete ute i bygderna. Som intendent tills vidare under ett år har museet anställt amanuens Bertil Waldén, vilken ordnat Djurgårdsmuseet och Rademachersmedjan, mot en lön av 6,000 kronor. Styrelsen anser sig med egna medel kunna gälda hälften av denna summa och anhåller hos Eskilstuna stadsfullmäktige om ett tillfälligt anslag av 3,000 kronor att uppföras å 1926 års stat.

UPPLAND.

HEMBYGDSMUSEUM I BJÖRKLINGE. Vid den folkhögskolekurs, som förra året ägde rum i Björklinge, anordnades även en utställning av en del äldre, kulturhistoriskt intressanta föremål från orten. Denna utställning omfattades av bygdens invånare med ett stort intresse och frågan om en permanent samling av gamla saker från bygden har sedan dess varit på tal. Tanken härpå tyckes nu stå

inför sitt förverkligande. Björklinge hembygdsförening har nämligen inköpt en 1700-tals byggnad i Gränby, som återuppförts i sitt ursprungliga skick i närheten av Björklinge kyrka, varigenom man erhållit en lämplig lokal för samlingarna.

KOMMINISTERBOSTÄLLET I HÄRKEBERGA. Planerna på att till hembygds-gård förvärva det gamla f. d. komministerbostället i Härkeberga tycktes, som i föregående nummer av tidskriften framhölls, en tid på grund av de krävande ekonomiska offer, som visat sig erforderliga, vara nödvärn att skrinläggas. Nu har emellertid saken, enligt vad det vill synas, fått sådan vind i seglen att det vackra uppslaget att bevara ett stycke intressant upplandskultur synes möjligt att föra i hamn. Det är professor O. Almgren, som genom sitt entusiastiska intresse för saken åter bragt liv i hoppet om gårdens förvärvande. Han har lyckats intressera en mängd olika föreningar och enskilda att ta ett krafttag för planernas realiserande.

Det hela är, som nämnts, en ekonomisk fråga, men nu har man utfunderat några medel att få in den erforderliga summan genom särskilda festarrangemang vid Distingsmarknaden i Uppsala, varvid bland annat kommer att uppföras det gamla skådespelet "Disa" av Johan Messenius. Bland de föreningar, som stå bakom företaget, må nämnas Upplands fornminnesförening, Uppsala studenters teaterförening, Upplands nation, Germanska föreningen m. fl.

VITTINGE HEMBYGDSMUSEUM. Vittinge hembygdsförenings stuga, som i vintras transporterades från sin förutvarande plats i Skräddarbo, står nu åter färdigbyggd på den tomt i Gillberga, som beredvilligt ställts till förfogande av hemmansägare K. Karlsson i Norrgården. Byggnaden, som uppfördes omkring 1800, har alltsedan sin tillkomst tjänat som bostad åt underlydande vid Skräddarbo gård och var bebodd ända tills hembygdsföreningen som gåva fick mottaga den av A.-B. Lundkvist & Huddén.

VÄRMLAND.

HEMBYGDSMUSEUM I KARLSKOGA. Karlskoga hembygdsförenings blivande museum, den

s. k. "Stötartugan" på Rävaskullen har genom förmedling av den av föreningen tillsatta kommittéen undergått restaurering. Nedre bottens ena rum är avsett att inrymma husgeråd och redskap från gångna tiders Karlskoga och det andra rummet kommer att inredas och möbleras i gammal bergslagsstil. Den lilla kammaren å vindsvåningen kommer att inredas till förvaringsrum för gamla handlingar, fotografier, tavlor m. m.

HEMBYGDSFÖRENING FÖR KRISTINEHAMN MED OMNEJD BILDAD. Den 18. oktober hade kommittéen för hembygds-vård i Kristinehamn inbjudit intresserade för bildande av en hembygdsförening för Kristinehamn och Kristinehamnsorten. Mötet beslöt efter diskussion att bilda en hembygdsförening för staden och orten och att tillsätta en interimstyrelse med uppdrag att utarbeta stadgar och föreslå namn m. m. Till ledamöter i interimstyrelsen valdes stadskamrer Sten Mörtstedt, komminister A. Lund, bleckslagaremästare Valfr. Blomberg, snickaremästare Oskar Andersson, hemmansägare Aug. Nilsson, Östervik, doktorinnan Eva Mathsson och Magister E. Nystedt. Efter mötet hölls föredrag av fröken Anna Lindhagen.

VÄSTMANLAND.

HÖGHOLMEN FRIDLYES. Domänstyrelsen har underställt k. maj:ts prövning av Västmanlands naturvetenskapliga förening väckt förslag om vidtagande av åtgärder för fridlysning enligt lagen om naturminnesmärkens fredande av den intill Högholmsskär i Mälaren liggande, under Ridö kyrka hörande ön Högholmen. Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté har biträtt förslaget.

Av i ärendet inhämtade yttranden från vederbörande skogsstatstjänstemän framgår, att ön Högholmen innehåller en areal av 2,94 har med ett virkesförråd av 166 kbm. Den kan därför ej anses representera något större ekonomiskt värde på grund av den ringa skogsförekomsten och den sämre beskaffenheten av därå befintligt grus. För egen del erinrar domänstyrelsen, att grustäkt å Högholmen tidigare varit upplåten åt Västerås stad. Med hänsyn till att öns skönhetsvärde och dess intressanta ört- och lövträdsväxt synas styrelsen böra för framtiden skyddas, har styrelsen

förvägrat staden ytterligare grustäkt å holmen efter den 1. september 1923. Redan tidigare har styrelsen med anledning av en framställning från Svenska naturskyddsföreningen anmodat vederbörande jägmästare att vidtaga vissa åtgärder för skyddandet av en på ön växande märklig vildapel med päronliknande frukter. Domänstyrelsen förklarar sig därför ej ha något att erinra mot att Högholmen undantages från skogshushållningsplanen och att, för så vitt kronans rätt angår, tillstånd lämnas till densamma fridlysning enligt lagen om naturminnesmärkens fredande.

ÖLAND.

HEMBYGDSMUSEUM VID ÖLANDS FOLKHÖGSKOLA. Vid Torslunda ungdomsförenings sammanträde under november månad, som hölls å Ölands folkhögskola, upptogs till behandling frågan om uppförande av en museibyggnad vid folkhögskolan. Frågan inleddes av folkhögskolans föreståndare, rektor G. R. Beronius, som redogjorde för den utställning av gamla kulturföremål, vilken var anordnad å folkhögskolan i samband med Ölands ungdomsförbunds hembygdsfest senaste sommar. De då utställda föremålen, omkring 1,000 nummer, hade genom ungdomsföreningarnas försorg sammanförts från ett tio-tal socknar på mellersta Öland och visade hur grundlöst talet är, att gamla hemslöjdsalster och andra kulturföremål från gångna tider äro förstörda, så att det ej vore lönt att söka åstadkomma ett hembygds-museum på Öland. Tvärtom visade utställningen, framhöll talaren, att kunde en lämplig museibyggnad å Öland komma till stånd, skulle det ej dröja länge förrän den vore fylld av gamla kulturföremål. Intresset hade genom utställningen väckts och ölänningarna, som älska sin vackra ö, önska, att deras fornsaker och gamla kulturföremål må beredas en lämplig plats på Öland. Talaren framhöll, hurusom Ölands fornminnesförening beslutat att dels anordna ett museum i det gamla Vasahuset i Borgholm och dels få uppförd en mindre museibyggnad vid Ölands folkhögskola. Grundplåten till denna senare hade förvärvats vid ungdomsförbundets hembygdsfest i somras, vilken lämnade en behållning av 1,200 kronor. Museibyggnaden är avsedd att uppföras i folkhögskolans trädgård och